BÜTÜN ESERLERİ - 8

İSMAİL CEM

TÜRKİYE ÜZERİNE

(ARAŞTIRMALAR)

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İsmail Cem

Türkiye Üzerine
(Araştırmalar)

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İSMAİL CEM
BÜTÜN ESERLERİ
İSMAİL CEM
TÜRKİYE ÜZERİNE (ARAŞTIRMALAR)

Sertifika No: 11213
editör
LEVENT CİNEMRE
görsel yönetmen
BİROL BAYRAM
düzelti
NECATİ BALBAY
grafik tasarım uygulama
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, meşelik sokak no: 2/4 beyoğlu 34433 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

İsmail Cem 1940 yılında İstanbul'da doğdu. 1959'da İstanbul Robert Kolej'den ve 1963'te Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1981'de Paris Siyasal Bilgiler Enstitüsü'nde siyaset sosyolojisi dalında lisansüstü eğitimi yapan Cem, yazar ve yönetici olarak çeşitli gazetelerde çalıştı; 1971-1974'te Türkiye Gazeteciler Sendikası İstanbul Şubesi Başkanlığı'ndan sonra, 1974-1975 yılları arasında trt Genel Müdürlüğü görevinde bulundu. Merkezi Almanya'da bulunan Avrupa Yayın Enstitüsü'nün yönetiminde yer alan İsmail Cem, 1975-1981 döneminde ve 1985 sonrasında, yazarlığın yanı sıra siyasete de atıldı ve parti merkez yönetimlerinde görev yaptı. 1987 ve 1991 genel seçimlerinde İstanbul'dan, 1995 ve 1999 seçimlerinde Kayseri'den milletvekili seçilen Cem, 1987-1997 döneminde Strasbourg'daki Avrupa Konseyi Parlamentosu'nda tBMm Delegasyonu'nda üye ve daha sonra başkan olarak yer aldı. Avrupa Konseyi Parlamentosu Sosyalist Grubu'nun başkanvekilliğine seçilerek, 1989-1995 yılları arasında bu görevi sürdürdü.

İsmail Cem 1995'te Kültür Bakanı, 1997-2002 döneminde Dışişleri Bakanı oldu. Cem'in, çoğu Türkiye'nin siyaset sosyolojisi ve sosyal demokrasi üzerine on üç kitabı yayımlandı: Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi; Türkiye Üzerine Yazılar, 12 Mart – Yazılar, 12 Mart – Değerlendirme (2 cilt); trt'de 500 Gün, Siyaset Yazıları, Geçiş Dönemi Türkiye'si; Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir?; Türkiye'de Sosyal Demokrasi, Engeller ve Çözümler; Yeni Sol, Sol'daki Arayış; Gelecek İçin Denemeler.

Ayrıca üç cilt olarak planlanan Türkiye, Avrupa, Avrasya serisinin ilk iki kitabı olan I: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs ile II: Avrupa'nın Birliği ve Türkiye de son dönemde yayımlanan eserleriydi.

Cem'in İngilizce yazılmış ve Almancaya da çevrilmiş Turkey in the New Century adlı bir dış siyaset çalışması ile sergilenmiş fotoğraflarından derlenen Mevsimler adlı iki fotoğraf kitabı da bulunuyor.

İngilizce ve Fransızca bilen Cem, öncelikle Dışişleri Bakanlığı sırasında izlediği politikalardan ötürü, dünyada Türkiye'nin yetiştirdiği değerli bir siyasetçi ve "barış adamı" olarak tanınmıştı.

1963'te Elçin (Trak) Cem'le evlendi. İpek Cem ve Kerim Cem adında iki çocuğu ve beş torunu vardır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en uzun süre görev yapan 4. Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem 24 Ocak 2007'de vefat etti.

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE ÜZERİNE

I
ACILI DOĞU

Acılı Doğu

Güneş, ortalığı yakıyordu, terletmeden kavuruyordu insanı, bitiriyordu. Diyarbakır'ın sapa bir köyünde, dört direğin üzerine tutturulmuş bir dam bozuntusunun altındaydık. Köylülerden biri bozuk Türkçesiyle konuşurken ötekiler yere bakıyordu. Çocukların ilk ürkekliği geçmiş, büyüklerin yanına yaklaşmış, yabancı adamları izliyorlardı. Ve köylü anlatıyordu:

"Güneş daha doğmamıştı. Büyük bir gürültüyle uyandım. Evden dışarı bakarken iki komando askeri yakama yapışıp beni köyün ortasına fırlattı, öteki evlerden de insanlar çıkarıldı. Hepimiz bir küme olduk. Sonra kadınları başka bir kümede topladılar. Bizi sıra dayağına çekiyorlardı. 'Getirin gizlediğiniz silâhları' diyorlardı. 'Barzani'nin köpekleri' diyorlardı. Hepimizi çırılçıplak etmişler, vur Allah vuruyorlardı..."

***

Doğu Anadolu'nun (X) mevkiinde bâzı komando birliklerinin bulunduğu bir yer vardır. Bu yerin yakınında bir köy. Bu köyde, Doğu'nun dört ilinin hemen tüm köyleri gibi "toplu arama" yapılmış, silâh bulunmuştur; yukarıdakine benzer usullerle. Sonra, bir süre sonra, o köylüler komando birliğinin akaryakıt deposunu kundaklayıp havaya uçurmuş, bölgedeki ağanın motopomp tesislerini tahrip etmiştir.

Olaydan bir gün sonra, gazeteci bir arkadaşın bürosundan, bölgenin resmi sorumlusuyla telefonda görüşüyorduk. "Olay doğrudur" diyordu bu sorumlu. "Fakat yazarsanız tekzip ettiririm."

Doğu Anadolu'da rüzgâr ekenler, fırtına biçmeye başlamışlardı bile...

***

Doğu'da görüştüğüm Vali, Belediye Başkanı, Savcı ve resmi yetkililere, toprak ağalarına, gazetecilere hattâ eski ve yeni "Milli Emniyet" görevlilerine aynı soruyu sordum: Nedir bu komando harekâtı? Nasıl başlatılmış, nasıl yürütülmüş, yol açtığı olaylar nasıl değerlendirilmiştir?

Biz, ne de olsa İstanbulluyduk. Müze bekçisini vurduğu iddia edilen Alman soyguncunun polis falakası yedikten sonra çekilmiş fotoğrafına bakınca yüreğimiz cız etmişti; karakolda dövülen vatandaşın resmini gazeteye poz poz basar, fazla ileri giden polisin karakolunu başına yıkardık. Doğu'da olanlarla ilgilenmiyor, çoğu resmi çevrede belirtilen “Doğulu ancak sopadan anlar” görüşüne biz de mi katılıyorduk? Hasan Pulur'un geçenlerde yazdığı gibi, “Görmesek de, gitmesek de bizim olduğunu sandığımız” köyler, “aslında bizim değil miydi yoksa?”

Gerçekten de, bir süredir Doğu'dan son derece düşündürücü haberler geliyordu. Eşkıya avlamak ve silâh toplamak üzere geniş bir komando harekâtına girişilmiş, köyler taranmaya başlanmıştı. Yedi Doğu ilini kapsayan bu “toplu köy aramaları,” Bakanlar Kurulu'nun 18 Ağustos 1969 tarihli bir kararnamesine dayanmaktaydı. Önceleri arama seyyar jandarma birlikleri tarafından yapılmış, sonra, harekât komando birlikleri tarafından yürütülmüştü. Bugüne kadar Siirt, Muş, Mardin ve Diyarbakır illeri taranmıştı.

Harekâtın resmi gerekçesi, gazetelere akseden yanı, bölgeyi silâhtan arıtmak ve eşkıya avlamaktı. Gerçekten de, bu amaca kısmen ulaşılmıştı: Çok sayıda silâh toplanmış, bâzı eşkıyalar yakalanmıştı. Doğu, eskiye oranla büyük bir asayişe kavuşmuştu. Cinayet ve soygunların sayısı birdenbire düşmüş, yollara emniyet gelmişti.

Ne var ki bu durum, Doğu'nun değişmeyen şartları düşünülürse, geçici olmaya mahkûm gözükmektedir. Sebepler ortada durdukça, kaçınılmaz şekilde aynı sonuçları yaratacak; bugünden yarına çıkmak için kanun dışına taşmak zorunda olanlar, belki de gene soyacak ve gene öldüreceklerdir.

Doğu'nun Özelliği

Doğu Anadolu, çeşitli özellikleri olan bir bölgedir. Bu özelliklerden başlıcası, istatistiklerin deyişiyle, “anadil itibariyle Türkçeden başka dil kullananların” bu bölgede hayli yüksek oranda oluşlarıdır. Nitekim komando harekâtının uygulandığı dört ilden Muş'ta nüfusun yüzde 53'ü, Diyarbakır'da yüzde 69'u, Siirt'te yüzde 91'i ve Mardin'de yüzde 92'si, 1960 nüfus sayımı sonuçlarına göre, anadili Türkçe olmayan vatandaşlardır. Hemen hepsinin anadili Kürtçedir.

Bu özelliği taşıyan Doğu bölgesine karşı devletin takındığı tutum ise her zaman yanlış bir politikanın ifadesi olmuştur. Cumhuriyet hükümetleri, Doğu'nun büyük toprak ağalarına bir çeşit imtiyaz tanımıştır. Onların sömürüsüne, devlet içinde devlet yaratmalarına karışmamıştır. Böylece,

ağaların, bölgedeki etnik özellikleri merkezi idareye karşı kullanmamalarını sağlamıştır. Bir yandan da Mareşal Fevzi Çakmak'ın ünlü yol politikasını andıran bir tavrı benimsemiştir: "Memlekete yol yapılırsa düşmanın yurda girmesi kolaylaşır" gerekçesiyle Anadolu'nun uzun süre yolsuz kalmasına sebep olan bu politika gibi, devlet, Doğu'ya uzun süre ne okul yapmıştır, ne de fabrika. Irkçı bir tutumu benimseyerek bölgenin geri kalmasını, statükonun devamına bir teminat görmüş, bu statükodan Doğulu ağalar yararlanmış, merkezi idare ise şeklen sağlanmış bir bütünlüğü korumuştur.

Ne var ki devlet, bu yanlış siyasetin faturasını, zaman zaman, çok pahalıya ödemiştir. Doğu halkının büyük bölümüne ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılması, hem ağaların, hem de yabancı kuvvetlerin bu durumu kendi çıkarlarınca istismar etmelerine yol açmış, gerektiğinde hemen bir "Kürtçülük" davası yaratılarak Türkiye devleti güç duruma sokuluvermiş; bâzı şartlar ona zorla kabul ettirilmiştir.

İşin asıl acıklı yanı, Türkiye devletinin yanlış ve ırkçı siyaseti ile bölgedeki halkın maceracılar, ağalar ve yabancılar tarafından aldatılmasına çanak tutması olmuştur. Doğu'ya uygulanan faşist baskı, yoksul köylü yığınları ile ağalar ve düzen arasındaki çelişmeyi bir ölçüde perdelemiş; hiçbir soruna çözüm getiremeyecek bir ırkçılığı, milliyetçiliği, "Kürtçülük" davasını bu ağaların (ve yabancıların) yaratmasına imkân tanımıştır.

Beş aydır Doğu illerini kasıp kavuran komando harekâtını, bu harekâtın yöntemlerini ve sonuçlarını, her şeyden önce, bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Diyarbakır ve Mardin dolaylarındaki köylerde, Kürtçülüğün merkezi sayılan kasabalarda yaptığım araştırmalar sonucunda bana öyle geldi ki, "asayişi sağlamak" gerekçesiyle başlayan ve bu açıdan başarılı olan komando harekâtı, bir noktadan sonra, Türkiye'nin başına büyük dert açmak isteyenlerin ve bâzı ağaların çıkarı doğrultusunda yürütülmüştür. Hükümetin inisiyatifinden adetâ kurtulmuş, beceriksiz ya da çok hesaplı ellerde halkı zorla ikiye bölmek için kullanılan faşist bir baskı unsuruna dönüşmüştür.

***

Bu yazı dizisini hazırlarken dolaştığım çok sayıda köylerden birinde, köylüler ve muhtarla konuşuyorduk. Muhtar, "Asayişi biz istedik, dilekçeler verdik, sonra dayağı gene biz yedik" diyordu. O civar köylerinin sahibi olan (ve şehirde oturan) ağadan şaşırtıcı bir açıklıkla yakınıyordu. Komandoların

bir yandan döverken, bir yandan da, “Kürt oğlu Kürt, defol Barzani’nin yanına git” dediklerini naklediyordu.

Ben, anlatabildiğim kadarıyla, onun zaten sezmeye başladığı bâzı çelişkilerin üzerinde duruyordum. Meseleyi kimi idareciler ve ağalar her ne kadar Kürtlük-Türklük şekline sokuyorlarsa da, bunun yanlış olduğunu söylüyor; asıl mesele kötü yönetim ve ağalarla köylü arasındadır, diyordum. Toprakla, düzenle, ekonomiyle ilgili olduğunu anlatmaya çalışıyordum. Ve anlıyordu bu sözleri. Sonra, ayrılmama yakın, “Bey” dedi, “sen şimdi İstanbul’a gideceksin. Rahat odana çekileceksin, güzel yazılar yazacaksın. Ama ben burada kalacağım. Sen buraları yazdın diye belki tekrar komandoyu bize salacaklar. Bir dayak daha çekecekler. Onun için, yazmasan da olur. İyilik yapayım derken bize kötülük etme sakın...”

Kim bilir, muhtar belki de haklıdır. Ama başka köylerde, “yaz” diye adetâ yalvaranlar olmuştu. “Köyümüzün adını da yaz. Benim adımı da yaz, olan oldu zaten” diyenler çıkmıştı.

Ve ben, muhtarın dediği gibi, rahat odamın rahat koltuğunda, çok kolay bir görevi yerine getiriyorum. O çilekeş insanların büyük hayat kavgasına belki bir nebze katkıda bulunabilecek ve Türkiye’de hâlâ düşünebilen kimseler varsa onları uyarabilecek bir görevi yapıyorum. Meseleye köklü çözüm yolları bulmak, meselenin asıl sahiplerine düşer; buna ancak onların gücü yeter. Benim yapabileceğim bu kadar. Bunun dışında, gezdiğim köylerde kullanılan deyişiyle, “Başım üzerine” acılı Doğu, “Gözüm üzerine...”

“Silâhsız Yaşamanın Mümkünü Yoktur”

Milliyet gazetesinin Diyarbakır temsilcisi Ertuğrul Pirinççioğlu ile beraber Siirt ili yakınlarındaki köyleri dolaşıyoruz. Yanımızda bir köy kâhyasıyla bir de tercüman var. Hemen bütün köylerde Türkçe bilenlere de rastlıyoruz ama gereğinde tercüman yardımcı oluyor.

Güneydoğu köyleri hep benzeşiyor. Toprak evler iç içe geçmiş gibi. Bir tepeyi aşınca birbirine sokulmuş yirmi-yirmi beş ev ansızın karşınıza çıkıveriyor. Sıcakta başını önüne eğip kümeleşen, hiç kımıldamadan duran koyun sürülerini andırıyorlar...

Biz köye yaklaşınca önce köpekler geliyor üzerimize, sonra çocuklar kaçışıyor. Bir yerden bir adam çıkıp varıyor yanımıza. Tercüman yahut kâhya Kürtçe birkaç söz ediyor. El sıkışıyoruz. Erkeklerin çoğu, kötü de olsa Türkçe konuşabiliyor. Sonra bizi buyur ediyorlar. Bazen köyün en varlıklı evinin önüne iskemleler geliyor. Kimi köylerde büyücek bir odaya

alınıyoruz, köylüler etrafımızda bağdaş kuruyor. Sigara sarıp ikram ediyorlar, çay yahut kahve getiriyorlar. Önce çekingen konuşuyorlar. Zamanla açılıyorlar. Konudan konuya geçiyoruz.

Ekonomik Görüntü

Doğu köyleri ve insanları, yıllardan beri gazetelerde yayınlanan fotoğraflardan biraz daha farklı gibi. Gerçi köy köy dolaşıp bir bölgenin ekonomik durumu hakkında yargıya varmanın imkânı yok ama, her köşede göze batan yoksulluk, eskiye oranla, az da olsa, ağırlığından bir nebze kaybetmişe benziyor. Gerçi dağ köylerini gezmedim, fakat onun dışındaki yerlerde her ne kadar büyük bir yokluk göze çarpıyorsa da, bütün köylülerin paçavralar içinde gezdiği, aç çocukların etrafta koşuştuğu söylenemez.

Bununla beraber, insanların bugünden yarına çıkabilmek için tabiatla ve çevreyle amansız bir mücadeleyi sürdürdükleri her hallerinden belliydi. Hele bu yıl, kuraklık Güneydoğu’yu kasıp kavurmuştu. Öte yandan “kımıl” yahut “süne” haşeresi ekinleri mahvetmişti. Bâzı köylerde, çocuklar cam kavanozlara doldurdukları kımıl kurtlarını getirip gösteriyorlardı.

Doğu köylerinin tümünün ortak meselesi, yaşamak. Elverişsiz iklim şartları bir yana, en basit sulama tesislerinden de yoksun Doğu. Üstelik gezdiğim köylerin hemen hepsi “ağa köyüydü,” köylü topraksızdı; alınan üründen aslan payı ağaya veriliyor, bu etken yoksulluğu perçinliyordu.

Yoksulluk, köylüyü belirli yolları denemeye adetâ zorluyordu: Köylünün başvuracağı ilk çare, kaçakçılarla işbirliği yapmaktı. Buna, anladığım kadarıyla, devlet de göz yummaktaydı. Yaşamak için başka imkânı olmayan insanların bu geçim yolunu kesinlikle engellemekten kaçınıyordu. Köylünün yoksulluk çemberinden kurtulmak için denediği bir başka çare ise, şehre göç etmekti. Nitekim Diyarbakır, Türkiye’de nüfusu en hızlı artan şehirlerin arasındadır. Bir başka kurtuluş yolu da, ağa toprağını işgal etmek, onu silâh kuvvetiyle korumak, ekip biçmekti. Önemli bir Doğu ilçesinin aynı zamanda toprak ağası olan AP’li Belediye Başkanı, benimle konuşurken, “bir köyünü köylülerin işgal ettiğini” anlatıyor, “enerjik müdahalede bulunmamasından ötürü” Demirel’i kınıyordu. Belediye Başkanı’na göre, “komando harekâtı olumluydu. Köylüden silâhın toplanması toprak işgallerini de zorlaştıracak, toprak sahipleri sulha ve sükûna kavuşacaktı.” Gerçekten de, dolaştığım köylerdeki sosyal uyanış, sınırlı ekonomik şartların çok ilerisindeydi. İstanbullu bir gazeteciyi şaşırtacak ölçülere varmıştı.

“Anayasa Böyle mi Der?”

Hemen bütün köylerde, sohbet koyulaşıp da köylüler “komando” konusuna girmeye cesaret edince, içlerinden birkaçı Anayasa’dan mutlaka söz ediyordu, “Biz vatandaş değil miyiz?” diyorlardı. “Anayasa bizim dövülüp çırılçıplak edilmemize izin verir mi?” diyorlardı. “Bu ne biçim eşitliktir, kanun yok mu?” diyorlardı.

Bana çok çarpıcı gelen bu sözleri, beraberimdeki arkadaşlara sordum. Diyarbakırlı olan Ertuğrul Pirinççioğlu’nun ve tercümanın anlattıklarına göre, eskiden köylü böyle şeyleri bilmezmiş. Şimdi, yeni yeni, hak hukuk lafı eder olmuş. Bölgedeki bâzı memurlarla jandarmalar şaşıyormuş bu işe. Biraz da kızıyorlarmış.

Köylülerin görüşleri, ağalık ve sosyal ilişkiler konusunda da çarpıcıydı. Gerçi, ağası şehir ya da kasabada oturan köylerde yaşamanın rahatlığı içinde konuşuyorlardı ama, sözlerinde en küçük bir çekingenlik yoktu. Üstelik ağanın gerçek fonksiyonunu ve kimliğini kavramış gibiydiler. “Ağanın vazifesi köylüyü soymaktır” diyorlardı. Ağadan kurtulmadıkça köylünün rahat edemeyeceğini anlatıyorlardı.

Dicle yakınındaki bir köyün ise, hayli ilginç bir macerası vardı. Bu köy, bundan on yıl önce ağaya başkaldırmış, ağayı köyden kovmuştu. Ne var ki ağanın atılması pek bir şey değiştirmemiş, bu kez “Şıh” ağanın yerini alarak kendi silâhlı adamlarıyla köylüye zulmetmişti. Sonra, bundan birkaç yıl önce köylü Şıh’ı da atmıştı dışarı.

Şimdi Şıh, komşu köyde oturuyormuş. (Birkaç köylü beni yamaca götürerek komşu köyü işaret etti.) İşte bu Şıh, hâlâ eski köyüne dönmenin hesaplarını yapıyormuş. “Ama” diyor köylüler, “Allah’a şükürler olsun, artık ne ağamız var ne de Şıh’ımız. Kurtulduk onlardan.”

Doğu köylüleri, Batı köylerini çok merak ediyor. Köylülerin büyük çiftliklerde ücret karşılığında çalışmasını özlemle dinliyorlar. Bir fabrikada işçi olabilmek ise çoğunun rüyası. Batman yakınındaki köylerde öne çıkıp konuşanların çoğu Türkiye Petrolleri’nde çalışan kimselerdi. Köy halkı bunlara gıpta ediyor, köy sıralanmasında işçilere öncelik tanıyordu.

Bu özellikleri taşıyan köylerin siyasal tercihleri kesinlikle ağaya bağlıydı. Seçim zamanı ağa köylüden belirli bir parti için oy kullanmasını rica ediyor, köylü de ricayı yerine getiriyordu. “Aksi halde” diyordu köylü, “bizi köyden atar, evimizden ekmeğimizden oluruz...” Dolaştığım ağa köylerinin tümünde bu kural geçerliydi. Ağalar genellikle AP’li yahut CHP’li oluyormuş, fakat son zamanlarda CHP’li ağalar kendi partilerinden soğumuş. Hattâ kimisi AP’ye oy attırmışlar. mp’nin tek ağası varmış ama

çok güçlüymüş. YTP’yi bâzı ağalar ve Azizoğlu’nun kişiliğinden ötürü ağasız köylüler; TİP’i ise gene ağasız köylüler, özellikle dağ köylüleri destekliyormuş.

Silâhlanma Gereği

Tabiatla sürekli mücadele halinde olan bu köylüler, aynı zamanda, birbirleriyle de mücadele etmek zorundaydı. Çoklukla toprak meselesinden çıkan kavgalar ya ağalar arasında ya da ağayla köylü arasında oluyordu. Başka bir ağanın toprağına göz diken ağa, kendi adamlarını ve eşkıyaları o köyün başına musallat ediyor; savunma durumundakiler ancak silâhla karşı koyabiliyordu. Ya da, ağa, köyden kovmak istediği veya küçük toprağına göz koyduğu köylünün üzerine adamlarını salıyor; köylü kendini ancak silâhla koruyabiliyordu. Sonra, bitmek tükenmek bilmeyen kan davaları vardı. Ekonomik zorunluluklardan ötürü eşkıyalık yahut kaçakçılık yapanların da mutlaka silâha ihtiyacı oluyordu. Anladığım kadarıyla silâh, Doğu köylerinde yaşamanın vazgeçilmez şartıydı. Hattâ ağa zulmü karşısında köylünün bir çeşit teminatı durumuna gelmişti. Komando baskınında silâhını kaybedenlerden çoğu, ne yapıp edip gene silâh alacaklarını açıkça söylüyordu. Yaşamak için başka tercihleri yoktu.

Komando harekâtı, bâzı özelliklerini sıraladığımız bu Güneydoğu bölgesinde yapılmıştı. Ağaların zorlaması olmaksızın bir Kürtçülük macerasına kapılmalarına ekonomik şartların maddeten imkân bırakmadığı bu insanlar, görünürde haklı bir gerekçeye de dayanan “toplu köy aramalarının” hedefi olacaklardı.

Ne var ki silâh toplamak gerekçelerden sadece biriydi. Komando birliklerinin bu amaçla uyguladığı metotlar ise, insanlık dışı olmaları bir yana, elle tutulur gözle görülür ters sonuçlar vermeye başlamışlardır bile...

Kör Adam: “Beni Bile Dövdüler...”

Köylü duraklayarak, kesik kesik konuşuyordu. Kelimelerin Türkçe karşılığını bulmakta zorluk çekiyordu.

Büyücek bir köy odasında, yerdeki kilimin üzerinde oturuyorduk. Kahveler çoktan içilmiş, sigaralar sarılıp ikram edilmişti. Olayı anlatan köylü durakladığında, çıt çıkmıyordu topluluktan. Bazen sözü bir başkası alıyor, unutulan noktaları hatırlatıyordu. Bir başkası heyecanlanıp Kürtçe konuşmaya başlıyor, tercümanın da söze karışması gerekiyordu. Ve yine anlatıyordu köylü:

“Komando askerleri köyü çevirmiş, evlerin damına çıkmıştı. Sabah olmak üzereydi. Biz erkekleri yan yana dizdiler. Kadınlar küme olup yere

oturdular. Askerler tüfeklerini üzerimize doğrultmuşlardı.

Bizi sıraya koyarlarken, yavaş davranan arkadaşlarımız suratlarının ortasına yumruğu yiyordu. Ne istediklerini sormuyorduk. Kimse ağzını açmaya cesaret edemiyordu. Zaten biliyorduk niye geldiklerini. Haberi öteki köylerden almıştık.

Komando subayı karşımıza geçti, ‘Köyünüzde silâh gizlendiğini biliyoruz. Sakladığınız yerden getirin, bir şey yapmayacağız’ dedi. Köyde birkaç silâh gerçekten vardı. Bütün köylerde olduğu gibi. Silâhsız buralarda yaşanmaz, herkes bilir bunu. Köy ağası ise kasabadaki evindeydi. Kendi silâhlarını çoktan kaçırmıştı.

Bizden kimse bir şey demiyordu. Silâhım var, al demiyordu. Nasıl desin? Silâh pahalıydı. Başka köyde düşmanı vardı. Kan davası güdeni vardı. Ona diş bileyen silâhlı ağası vardı.

Komando erlerinden biri, işaret üzerine, dipçiğini en baştaki arkadaşın karnına indirdi. Arkadaş iki büklüm olup yıkıldı. Tekrar silâh sordular, kimse cevap vermedi.

Hepimizi sırayla dövmeye başladılar. Küfür de ediyorlardı. Anamıza babamıza sövüyorlardı. ‘Sen Kürtsün, defol Barzani’nin yanına’ diyorlardı. ‘Bu silâhları Barzani’ye kaçıracan’, ‘Bizim babamızı, amcamızı sen öldürdün’ diyorlardı.

Dayağın şiddeti gittikçe artıyordu. Çoğumuzun yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Karşı gelmeye kalkışan bir arkadaşımızın suratına dipçikle vurdular, katıldı kaldı.

Sonra, durdular. ‘Soyunun’ dediler. Koskoca adamlar çırılçıplak olduk. Aramızdan iki kişi, ‘Bende silâh var’ dedi. Yanlarına asker kattılar, arkadaşlar köy yakınına gizledikleri silâhları gidip getirdiler.

Komandoların komutanı, ‘Benim elimde yazılı liste var. Köyde daha silâh olacak, çıkarın onları’ diyordu. Dayak yeniden başlamıştı. Ellerindeki sopaları çıplak vücudumuza, suratımıza indiriyorlardı. Bir yanda kadınlar ağlayıp bağırıyordu, bir yanda çocuklar. Böyle mezalimi, bey, gâvur bile yapmamıştır.

Sonra, bir arkadaşımız daha, ‘Bende silâh var’ dedi. Gidip bir tabanca getirdi. Dayak yeniden başladı, her sopayla beraber küfür de işitiyorduk. Çırılçıplaktık. ‘Şimdi kadınları soydurucam, karşınızda dövdürecem’ dediler. Bizim köyde eşkıya yoktur, hapishanede tek köylümüz yoktur, fazla silâh da yoktur. Ağa takımında silâh vardır, onlar zaten köyde oturmazlar.

Dayak daha bir süre devam etti. Küfürler dayaktan beter etti bizi. Kadınları soymadılar. Sonra bizi öylecene bırakıp, 'gene geleceğiz' deyip, çekildiler gittiler..."

Bir Başka Köyde

Bölgedeki bir başka köydeydik. Komando meselesini açmak için değişik konulardan söze girmeye, "komando casusu olmadığımıza" onları inandırmaya, iyi niyetimizi, köy ismi yazmayacağımızı söylemeye hiç gerek kalmamıştı. "Yaz" diyorlardı. "Kaybedecek bir şeyimiz kalmadı" diyorlardı. Elimden kolumdan çekip duvarlardaki kurşun izlerini gösteriyor, komando dayağından yatalak olduğunu söyledikleri bir yaşlı kadının başucuna götürüyorlardı. Hepsi bir ağızdan konuşuyor, kimi bana Kürtçe meram anlatmaya çalışıyor, bir çocuğun kolundan sürüklediği yaşlı ve kör adam, "Beni bile dövdüler" diyordu.

Bütün köyün insanları, uğradıkları komando baskınını şöyle anlatıyorlardı:

"Güneş daha batmamıştı. Köyün kenarındaki evlerin duvarı hedef alınarak ateş açıldı. Çocuklarımız etrafta oynuyordu, ölebilirlerdi.

Sonra, komando erleri kuşattılar köyü. Bir kısmı köye girdi. Önlerine kim çıkarsa döverek kadınlarla erkekleri iki küme yaptılar. Evlere girip insanları çıkardılar.

Bizim köyün yakınında jandarma kaçakçıları kovalamış, ateş açmış, fakat kaçırmıştı. Köyümüzü bu olayla da ilgili görüyorlardı. Kıyasıya vuruyor, küfür ediyorlardı. 'Kuyruklu Kürt, defol Barzani'nin yanına' diyorlardı... Barzani'ye silâh kaçırdığımızı söylüyorlardı.

Sonra, bize büyük bir ateş yaktırttılar. Erkekleri ateşin çevresine topladılar. 'Soyunun' dediler. Başladılar sopa atmaya. Sonra duruyor, 'Silâhlarınızı getirmezseniz hepinizi öldürüp köyü başınıza yıkacağız' diyorlardı.

Birkaç kişi gidip silâhını gizlediği yerden getirdi. Fakat, 'Elimizde liste var. İhbar var. Sizde silâh çok' dediler. Başka silâh vardı gerçekten. Buralarda silâhsız yaşanmaz. Ama silâhı olan, vermeye kıyamıyordu."

Kadınlar Soyuluyor

"Bunun üzerine, kadınları ayağa diktiler. Bizim gözümüzün önünde onları çırılçıplak ettiler. Başladılar kadınları dövmeye. İçlerinden yaşlı biri, öylesine dövüldü ki, yattığı yerden hâlâ kalkamadı, kötürüm oldu.

Durum, anlatılır gibi değildi. Bir yanda kadınlar, bir yanda biz, çırılçıplak, hababam sopa yiyorduk. Silâhı olan gidip getirdi. Fakat dayak

bitmedi. Nihayet kendileri de yoruldu. ‘Gene geleceğiz’ dediler, çekilip gittiler.

Bunları aynen yaz. Bizim ismimizi, köyün adını da yaz. İsterlerse gelsinler, gene sopa çeksinler. Bizim ne toprağımız var, ne de paramız. Bir namusumuz vardı, onu da komandolar alıp götürdü. Bundan sonra dayak yesek ne çıkar?..”

(Köylülerin “namus” sözcüğüyle ifade ettikleri, kadınların soyulmasıydı. Yoksa kadınlara sarkıntılık yapıldığı değil. Komandodan bu yolda bir şikâyet yoktu.)

***

Gezdiğimiz bütün köylerde, komando birliklerinin yaptığı baskın, yukarıdaki olaylara benzer şekillerde anlatıldı. Kadınların soyulup dövülmediği yerler de vardı ama, sıra dayağı hemen her köyde erkeklere bol bol atılmıştı. Gene hemen her yerde, eşkıya besleyip asıl kaçakçılığı yapan ağalar köyde bulunmayarak silâhlarını kurtarabilmiş, olan fakir fukaraya olmuştu.

Peki, köylülerin bu anlattıklarında mübalağa payı var mıydı?

Yetkililer ve Tanıklar Konuşuyor...

Köylerde bana anlatılanları hep ihtiyatla ve gazeteci şüpheciliğiyle dinliyor, söylenenlerin arasında tutarsızlık ve mübalağa arıyordum. Nihayet, bu insanlar, en kıymetli varlıkları olan silâhları ellerinden söke söke alınmış kimselerdi. Olayları büyüterek anlatabilirlerdi. Gerçi bu toplu köy aramalarında köylülerin dövüldüğünü yetkililer de kabul ediyordu ama, kadınların soyulduğu, zaten insanlık dışı bir hareket olan dayağın yanı sıra, açıkça işkence yapıldığı doğru muydu? Benim kişisel kanaatim, bütün şüpheciliğime rağmen, köylülerin doğru söylediği merkezindeydi. Ama bunu kanıtlamak, başka yollardan da doğrulamak gerekiyordu.

Gazeteciler

Benim ilgilendiğim konuda etraflı bir araştırma yapmış olan gazeteci, Cumhuriyet gazetesinin Güneydoğu illeri bürosunun şefi Mehmet Mercan’dı. Mehmet Mercan Diyarbakırlıydı, bölgeyi çok iyi tanıyordu, Kürtçe biliyordu. Tecrübeli ve “kül yutmayan” türden bir gazeteciydi... Komando olayları başladıktan sonra Mardin köylerini dolaşmış, bâzı izlenimlerini, bir süre önce gazetesinde yazmıştı.

Olaylardan hemen sonra köyleri gezen Mehmet Mercan'ın anlattığına göre, gittiği her köyde hâlâ bir dehşet havası esmekteymiş. Köylüler büyük bir korku içindeymişler. Mehmet Mercan aynen benim gibi şüpheci davrandığını, fakat resmi görevlilerle de konuştuğunu, köylülerin anlattıklarının doğruluğuna emin bulunduğunu söylüyor.

Komando harekâtıyla ilgili olarak bilgi veren bir başka Diyarbakırlı gazeteci, bâzı köylere yapılan baskınlara bilfiil katılmıştı. Baskınları, başından sonuna kadar izlemişti. Bu gazeteci, gördüklerini şöyle anlatıyordu:

"Köy sarılmış, komandolar silâh aramaya başlamıştı. Bu arada gördüğüm bir manzarayı hayatım boyunca unutamayacağım. Hakkında ihbar olan bir adamı dövmüşler, fakat silâhını çıkarttıramamışlardı. Bunun üzerine, adamın karısını orta yere getirdiler. Genç bir kadındı. Korkudan titriyordu. Kadını çırılçıplak ettiler, dövmeye başladılar. Kocasını bırakmışlardı, adam kafasını duvara vuruyor, ağlıyordu. Ben dayanamadım, geri çekildim, bakamıyordum. Yanımdaki komando görevlilerine, 'Ben bunu yazabilirim' dedim. 'Tabii ki yazarsın' diye cevap verdiler. 'Bu adamların silâhını toplamak için başka çare yok. Bırakalım da birbirlerini mi öldürsünler?'"

(Komando harekâtıyla ilgili bir başka noktaya da bu tutum dikkati çekiyor. Harekâta katılanların ya da taraftar olanların çoğu, kendi açılarından iyi niyetle davranmaktadır. Yaptığı işte bir kötülük görmemektedir. Bilâkis, silâh toplamakla olumlu bir görevi yerine getirdiğine inanmakta, silâhı bulup çıkarmak için başka çare olmadığını söylemektedir.)

Komandolarla ilgili bir başka olayı da Milliyet'in Diyarbakır temsilcisi Ertuğrul Pirinççioğlu naklediyor. Aynı zamanda tarımla uğraşan Pirinççioğlu, bir sabah köyde uyuyormuş. Büyük bir gürültüyle yatağından fırlamış. Dışarı bir de bakmış ki, komando erleri köylüyü itip kakıyor, sıraya diziyor. Hemen fotoğraf makinesini alıp çıkmış. Komandolar Pirinççioğlu'nu görünce tavır değiştirmişler. Ne de olsa hem gazeteci, hem de köklü bir ağa ailesinin mensubu. "Usulen" arama yapacaklarını söyleyerek evlere bir göz atmışlar sonra köylülerle iki takım yapıp top oynamışlardı...

Pirinççioğlu'nun köyüne de bir gün gittik. Köylülerle konuştuk. "Allah Ertuğrul Bey'den razı olsun" diyorlardı. "Eğer tesadüfen köyde bulunmasaydı hepimizin hali duman oturdu..."

Dilekçeler ve Avukatlar

Doğu köylerinin, komando harekâtından önce çeşitli dilekçeler vererek devletten asayiş istediklerini, eşkıyayla baş edilmesini istediklerini belirtmiştik... Köylerin çoğunda halk bunu anlatıyor, “Hay istemez olaydık, başımıza komandoyu salıp eşkıyayı değil, bizi ezdiler” diyordu. Gerçekten, Diyarbakır’da konuştuğum avukatlardan kimisi, “Bizzat ben, on beş-yirmi dilekçeyi kaleme alıp Ankara’ya gönderdim” diyordu.

Benim merak ettiğim nokta, komando hareketinden sonra köylülerin kanun yoluna başvurup vurmadıklarıydı. Köylerde de bunu sormuştum. Birkaç kişi dilekçe yazdıklarını, “hükümete müracaat ettiklerini,” avukatla konuştuklarını söyledi. Fakat genellikle verilen cevap, “kimi kime şikâyet edelim” oluyordu, “biz fakir adamlarız, uğraşamayız” deniyordu. Bir de, şikâyetçi olursalar komando baskınının tekrarlanacağını söylüyorlardı. Korkuyorlardı. Korkmakta haklıydılar.

Bununla beraber, bâzı şikâyetler yapılmış, resmi yollara başvurulmuştu. Bu arada Cumhurbaşkanı’na da dilekçeyle müracaat edilmişti. Bu dilekçede sözü edilen olayların bir bölümünü veriyorum:

“Diyarbakır’ın Bismil ilçesine bağlı Çekildiz köyünden Şehmuz Esen ve oğlu, dayısı Raşit ve oğlu, amcası Mehmet ve oğlu karşılıklı çırılçıplak soydurularak karıları ve gelinlerine teşhir edilmiş ve falakaya yatırılmışlardır.” (...)

“Kembelu köyünden Ramaden, Ramazan, Nevzat Keya, Hacı Yusuf ve isimlerini açıklamaktan çekinen diğer vatandaşlar falakaya yatırıldıktan sonra ayaklarına su dökülerek dövülmüştür.” (...)

“Diyarbakır’ın merkezine bağlı Düvel köyünden Dursun Yanardağ, oğluna yapılan işkenceye dayanamayarak oğlunun üzerine kapanmış, bunun üzerine kendisi de dövülmüştür. Kafasına vurulan dipçiklerle komaya giren bu vatandaş Diyarbakır Tıp Fakültesi hastanesine kaldırılmış, dört gün sonra da ölmüştür. Çocukları korkudan şikâyet etmemişler ve köyü terk etmişlerdir.” (...)

“Mardin ilinin Derik ilçesine bağlı Revşat köyüne tam dokuz sefer baskın yapılmış, her seferinde köylülere yat, kalk, sürün talimleri yaptırılmış, takla attırılmış, koca taşlar çektirilmiş, çırılçıplak soyundurulmuşlardır. Hattâ çırılçıplak soyundurulan köy imamının tenasül uzvuna ip bağlanarak karısı tarafından köy içinde zorla dolaştırılmıştır. ‘Cumhuriyetin, devletin, reisicumhurun bahtına düştük’ diyen köylülere, ‘Cumhuriyetin de, devletin de, sizin de...’ diye küfürler savrulmuştur... ‘Siz

Barzani uşaklarısınız, sizi buradan kovuncaya kadar zulmedeceğiz. Kime giderseniz gidin, bizde sizi öldürme emri var' denilmiştir." (...)

"Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Şive köyünde, meydanda köy halkına işkence yapılırken, kardeşine yapılan işkencelerin acısına dayanamayan genç bir kadın kardeşinin üzerine kapanmıştır. Bunun üzerine kadın da dövülmüştür. Kadın çocuğunu düşürmüş ve kendi de ölmüştür. Bu köyden 10 hane halkı dayanamayarak Türkiye sınırlarını terk etmiştir." (...)

Dilekçede belirtilen olaylar böylece uzayıp gitmektedir...

Yetkililer Ne Diyor?

Komando harekâtıyla ilgili olarak başvurduğumuz yetkililer, meselenin daha çok asayiş yanını öne çıkarıyorlardı. İşkence yapıldığını sanmadıklarını; kimsenin kendi rızasıyla silâhını vermeyeceğini, komandonun zora başvurmuş olabileceğini genellikle belirtiyorlardı. Bu konuda sorularımı cevaplayan resmi görevlilerden bâzıları şunları söylemiştir:

Celal Kayacan, Mardin Valisi: "Toplu köy aramalarından sonra ilimizdeki asayiş durumu çok düzelmiştir. Eskiden haftada dört-beş cinayet olurken, şimdi ayda iki cinayet olmaktadır. Komando harekâtını müsbet bir iş şeklinde niteliyorum."

Vali, işkence yapılmasıyla ilgili sorumu, "zannetmem" diye cevaplıyor.

Nejat Cemiloğlu, Diyarbakır Belediye Başkanı: "Komando harekâtı faydalı olmuştur, çünkü silâh toplanmaktadır. Ancak bu silâhların eşit şekilde toplanması gerekir. Yani köylüden alınıp ağadan yahut nüfuzludan alınmaması, bir insandan alınıp onun düşmanının elinde bırakılması çok hatâlıdır. Kanaatimce, toplamaların yüzde 80'inde eşitliğe dikkat edilmiştir."

Vedat Pak, Diyarbakır Savcı Muavini: "Komando harekâtı asayişe çok yardımcı olmuştur. Belki dayak atılmıştır ama işkence yapıldığına ben inanmıyorum."

Güneydoğu'da görüşebildiğim resmi nitelikteki kimselerin hemen hepsi bu çerçevede konuşuyor. "İsmini açıklamamam" ricasıyla bana bâzı bilgiler veren ve görevi icabı olayların içine girmiş bir başka yetkili ise, "halkın aslında haklı olduğunu" söylüyor, "tetkik edebildiği şikâyetlerin doğruluğunu" belirtiyordu...

***

Doğu'daki komando harekâtının yaratmış olduğu sonuçları ve yol açtığı tepkileri daha sonraya bırakarak, şimdi, komando harekâtının ekmeklerine yağ sürmüşe benzediği asıl Kürtçülere bakalım.

Kürtçülük Hareketleri

Hemen yanı başımızda yıllardır devam eden ve Kürtlerle Iraklıları karşı karşıya getiren çarpışmaların Türkiye'nin Güneydoğu'sunu etkilememesi düşünülemez. Söz gelimi Batı Trakya Türkleri Yunanlılarla silâhlı bir mücadeleye girip bunu yıllarca sürdürse, Türkiye bundan etkilenmez mi?

Ne var ki kendini duyurması kaçınılmaz olan bu etkiyi Türkiye devletinin dikkatle değerlendirmiş olup onu olumlu yönde şekillendirdiği pek söylenemez, hattâ Güneydoğu'da yapılan kısa bir araştırmada bile. Irak olaylarının mümkün olan en kötü şekilde değerlendirildiği, halkı baskı altında tutarken asıl bölücü ve ırkçı eğilimler karşısında çaresiz kalındığı sezilmektedir. Bu durumun temel nedenlerini araştırmak ve olumlu bir Doğu siyaseti için bâzı ipuçları aramak bu yazıların çerçevesini aşar; biz gene gördüklerimizi ve çeşitli çevrelerle yaptığımız temasların sonuçlarını özetlemeye çalışalım.

Kimler "Kürtçülük" Yapıyor?

Yoksul köylülerin, kendileriyle benzer gelenekleri ve aynı dili paylaşan başka kitlelerin giriştiği silâhlı mücadeleye yakınlık duymaları, herhalde, Kürtçülük ve bölücülük değildir. Aynı şekilde, Doğulu insanların sırf etnik yapılarından ötürü özel bir baskıya hedef olmalarına karşı çıkmak, onların haklarını savunmak da Kürtçülük yahut bölücülük değildir. Kürtçülük, herhalde, halk kitlelerinin hedef oldukları ırkçı ve bölücü baskıdan onları kurtarmak gerekçesiyle aynı şekilde ırkçı ve bölücü olan çözüm yollarını savunan kimselerin sıfatıdır. Halkın ezilmişliğini kendi ekonomik ve sınıfsal çıkarları için yahut şan şöhret uğruna sömürerek bölücülük yapan, halkın ekonomik ve sosyal alandaki bir mücadeleyle ancak ulaşabileceği kurtuluşu, bu yoldaki mücadele kendi çıkarlarına da dokunacağından onu ırkçı ve hayâlci alanlara saptıran kimselerdir, Kürtçü ve bölücü olanlar.

Böylelerine Güneydoğu'da sık sık rastlanmaktadır ama, yoksul ve garip köylerde değil, daha çok bey ve ağa çevrelerinde.

Barzani'ye Giden "Askerler"

Son on yıl içinde, Güneydoğu'nun on bir ilçesinde üç defa "cihat" ilân edilmiş, ağalar, Barzani'ye "gönüllü" göndermişlerdi. Bu ilçelerin adını ve olayı çeşitli güvenilir kaynaklardan doğrulatabildim ama, ancak iki tanesinde olayı bizzat araştırmak imkânını buldum.

Bu ilçelerle ilgili araştırmamın sonucu, değişik kaynakların verdiği bilgiye aynen uymaktaydı.

Yardımın Kaynakları

Türkiye'nin Güneydoğu'sundan Barzani hareketine gönderilen yardımın esasını yiyecek, giyecek ve silâh meydana getiriyordu; ayrıca gönüllü de gönderilmişti.

Yardımın temel kaynağı Kürtçülük davasını benimsemiş büyük ağalardı. Bu ağalar köylüden özel bir vergi topluyor, kendileri buna ek yapıyor ve malları sınırdan geçirmekle görevli kimselere teslim ediyordu.

Başlıca yardım toplama merkezleri Siirt'in Batman ve Eruh ilçeleriyle Mardin'in Derik ilçesiydi. Çeşitli mallar bu merkezlerde birikip gönderiliyordu. Silâh yardımının kaynakları ise çeşitliydi. Özellikle Irak'ın Sovyetler Birliği'yle dostluğu artınca, bâzı iddialara göre, bölgede çok faal olan İngiliz İstihbarat Teşkilâtı Barzani'ye büyük çapta silâh yardımı sağlamış, bunun bir bölümünü Türkiye üzerinden göndermişti. Bu yardımın izlediği yol Mardin'in Silopi ilçesiyle Hakkari'nin Çukurca ve Yüksekova ilçelerinden geçmekteydi.

Gönüllü Yardımı

Gene çeşitli kaynakların belirttiğine göre, son on yıl içinde üç defa ağaların gönüllü topladıkları, daha doğrusu kendi emirlerindeki köylülerden Barzani'ye adam yolladıkları "merkezler" şunlardı: Cizre, Kızıltepe, Silopi, Viranşehir, İdil, Şırnak, Şirvan, Şemdinli, Çukurca, Beytülşebab ve Yüksekova.

Bu bilgileri yüzde yüz bir kesinlikle doğrulamanın imkânı yoktu. Kimseden öne çıkıp da ben Kürtçüyüm, şunu şunu yaptım demesi beklenemezdi. Ancak bu konuda ilginç bâzı gözlemlerim olmuştu.

Barzani'nin "Bakanıyla" Tanışma

Türkiye'deki "Kürtçülük hareketi"nin en büyük liderlerinden olduğu ısrarla belirtilen bir ağayla, Diyarbakır'da görüşmek imkânını buldum. İsminden söz etmemem şartıyla, bu randevu bana sağlandı. Kendisi Diyarbakırlı olmayan bu ağa, çeşitli konularda rahatça konuşmasına rağmen Kürtçülük'le ilgili tek bir kelime söylemedi, sorularımı ustalıkla geçiştirdi. "Komando harekâtını olumlu bulduğunu", "köylünün hem de silâhlı olarak ağasına karşı gelmeye başladığını", "huzurunun kaçtığını", "bir köyünün işgal edildiğini" anlattı.

İşin ilginç yanı, bu ağanın yanında, "Barzani'nin dış ilişkiler bakanlarından birisi" olarak tanıtılan genç bir Kürt liderinin de

bulunmasıydı. Amerika'da yüksek eğitim görmüş olan bu lider Türkçe bilmiyordu. Ne zaman ve ne için Türkiye'ye geldiğinden bahsetmedi. Sadece, Irak plakalı arabasıyla Irak'a gitmekte olduğunu söyledi. Sorularımı, nazik bir şekilde "ben sadece misafirim" diyerek cevapsız bıraktı.

"Gitmek İsteyen Oldu..."

Mardin'in bir ilçesinde, oranın en nüfuzlu ağasıyla konuşuyorduk. "Ağalığın şanına lâyık" bir adamdı. Bütün köylerine su getirmiş, çeşmeler yaptırmıştı. Hattâ komşu köylere dahi yol götürdüğü anlatılıyordu. Çevrede sevilen bir kişiydi; üstelik, altındaki Kadillağı her yıl son modeline çevirterek şanına toz kondurtmuyordu.

Bu ağanın da "komandolardan ne kadar memnun olduğunu" dinledikten, onun "vallah bey, kendi evimize huzurlu kalplen gidemiyorduk" şeklindeki üzüntüsünü paylaştıktan sonra, "gönüllü" konusuna girdik. Önce, başını iki yana sallayıp, "yok, biz devlete hükümete bağlıyız" gibilerden birkaç söz etti. Sonra, yanımdaki gazetecinin, "Yahu ağa, nasıl yalan konuşursun?" sitemine karşılık, "Evet, gitmek isteyen oldu, eh biz de mâni olmadık" dedi...

Aynı çevrede konuştuğum başka kimseler ise ağadan daha açık sözlüydü. Hem de davul zurnayla insanların "cihat"a uğurlanmış olduğunu, Irak Kürtlerinin kendilerini Irak'a resmen kabul ettirdikleri 11 Mart'tan sonra ilçede şenlikler düzenlendiğini uzun uzun anlattılar.

Bu Ağalar Ne İstiyor?

Doğu'da Kürtçülük davasını güden ağalar, daha çok, şehre yerleşmeyip kasaba yahut köyde kalmış olanlardan çıkıyor. Bu kimseler hem ağalığın ekonomik özelliklerini aynen sürdürüyorlar, hem de köylü ile daha yakın bir ilişkiyi ve geleneklerini devam ettiriyorlar. Çevrenin kanaatine göre, Kürtçülük davasını benimsemelerinin başlıca nedeni şan ve şöhret sahibi olmakmış. Bir "dava" güderek yeknesak yaşantılarını renklendirmekmiş. Bu nedene, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal gelişmelerden pek memnun gözükmedikleri de eklenebilir. Kendi topraklarından ve imtiyazlarından emin değiller; köylüden ve özellikle işgallerden ürküyorlar. Sonra, çoğunun ailesinde Kürt hareketlerinden ötürü hayatını kaybetmiş, Irak ve Suriye'ye göç etmiş kimseler var. Bir de unutulmaması gereken nokta, bölgede yabancı istihbarat örgütlerinin hayli faal olduğudur.

Köylünün Tutumu

Köylü, Kürtçülük konusunda pek az konuşuyor. Şüphesiz, ilk defa gördüğü bir yabancıya bütün düşüncelerini hem de doğru olarak açması beklenemez. Ancak, bâzı gözlemlere ve temaslara dayanarak bölgede edinilen izlenimler şöyle özetlenebilir: Köylü, komando harekâtının öncelikle kendisinin Kürt olmasından ötürü başına geldiği kanısındadır. Bu harekâtla Barzani'nin başarı kazanması arasında bağ kurmaktadır. Aynı köylü geçmişteki Kürt isyanlarından ve onların nasıl bastırıldığından da haberdardır. Ne var ki köylü, üzerine üzerine gidilmediği ve Kürtçü ağalara ortam hazırlanmadığı sürece, kendi kurtuluşunu Kürtçülük davasında aramak eğiliminde gözükmemektedir. Önce, içinde bulunduğu ekonomik şartlar, bu tür fantezilerden onu uzak tutmaktadır. Sonra, köylü, kendi öz sorunlarının ağayla arasındaki zıtlığa dayandığını, toprak ve ekonomiyle ilgili olduğunu, büyük şehir gazetecilerini şaşırtacak ölçüde sezmekte, yer yer bunu açıkça dile getirmektedir.

Diyarbakır Belediye Başkanı Nejat Cemiloğlu'nun konu hakkındaki görüşleri ilginçtir. Kürt isyanlarında kendi ailesinden de kimseleri kaybetmiş olan Cemiloğlu'na göre, mesele: "İdarecilerin ayrılık gayrılık siyaseti gütmesinden doğmaktadır. Doğu'nun adetâ bilinçli şekilde geri bırakılmasının bir ürünüdür. Örneğin koskoca Diyarbakır şehrinde iki fabrika vardır ve bunların sonuncusu 1935'te yapılmıştır... Köylünün ırkçılık ve Kürtçülük gibi bir davası gözükmemektedir. Köylüde bu konuda bâzı eğilimler vardır ama, bunlar kendiliğinden oluşmamakta, idarecilerin politikasına bir tepki şeklinde belirmektedir."

***

Doğu'daki komando harekâtı, işte bu özellikleri taşıyan bir ortamda gerçekleşmektedir.

Halk, Irkçı Çözüm Yollarına İtilmektedir

Doğu'da günün konusu, komando harekâtıydı. Aydın çevrelerinden işsiz kahvehanelerine, köylere kadar hemen her yerde komando konuşuluyordu. Kimisi, "hükümetin işin farkında olmadığı" kanısındaydı. Harekât başlayınca dizginler hükümetin elinden çıkmış, ırkçı şartlanma ve geleneğin etkisindeki bâzı işgüzarlara kalmıştı. Bu işgüzarlar ise Türkiye'nin başına büyük dert sarabilecek insanlık dışı bir hareketi yürütmüşlerdi.

Çevrede yapılan bir başka yorum, komando birliklerinin bağlı oldukları komuta merkezlerinin üzerinde duruyordu. Birliklerin Jandarma Genel

Komutanlığı’na ve dolayısıyla İçişleri Bakanlığı’na karşı sorumlu olmalarını, Genelkurmay Başkanlığı’nın denetiminden uzak bulunmalarını önemli bir etken görüyorlardı. Harekâtın adetâ sorumsuzcasına yürütülmesini bu özelliğe bağlıyorlardı.

Sebepler ne olursa olsun, komando harekâtı belirli bir doğrultuda gelişmişti; Doğu’nun sadece bugününü etkilemekle kalmamış geleceğini de etkileyen birikimler yaratmıştı.

Ağaların Açısından

Komando harekâtının hemen sezilen bir etkisi, ağalık düzeni üzerinde olmuş; Doğu’nun ağayla köylü arasında beliren iç çelişkisini ağa yararına etkilemişti. Bu durumu iki alanda izlemek mümkündü:

1) Doğu’da, ağayla köylü arasındaki çelişmenin her geçen gün biraz daha kesinleştiği sezilmektedir. Ağaların şehirle ve ticaretle ilgilenmeye başlaması, onların köylü üzerindeki etkisini bir ölçüde hafifletmiştir. Buna karşılık, Türkiye’deki genel gelişmeden de yararlanan köylü, hak hukuk sözü etmeye, sosyal bağlarını yeni bir gözle değerlendirmeye başlamaktadır. Köylüdeki bu yeni tutum, ağanın çıkarına zıt olan bâzı gelişmelere de yol açmıştır. Özellikle toprak reformundan, ağa toprağına sahip olmak ihtimalinden söz edilebilmesi “her yerde hazır ve herkesten güçlü” bilinen ağa kavramını zayıflatmıştır. Ağanın da kendileri gibi nihayet bir insan olduğunu, köylüler belki de ilk defa sezmiştir. Bu gelişmenin ilginç bir sonucu, toprak işgallerinin Doğu’da hızla artmasıdır.

Köylüdeki bu uyanışın ve servetlerini şehirlere aktarma imkânlarının karşısında, bâzı ağalar kararsızlık içinde gözükmektedir. Konuştuğum ağalardan hemen hepsi, “artık ağalığın tadı kaçtı” görüşündedir, “Köylüyle uğraşmaktan bıktık” demektedir. Çoğu, ilk fırsatta toprağını satmak, şehre yerleşip parasını ticarete yahut apartmana yatırmak özlemindedir. Hattâ sırf toprağını nakit paraya dö-nüştürmek için toprak reformunu isteyenler de vardır...

Geleneksel ağalık kurumunun yaralar almaya başladığı ve köylü ağa zıtlaşmasının somut belirtilere kavuştuğu bu ortamda, silâh, bütün ilişkileri etkileyen bir kuvvet olmaktadır. Köylünün elinde silâhın bulunması ağa için eskiden bir anlam taşımazken köylünün uyanmaya başlaması, bu silâhın değerini arttırmıştır. Silâh, ağa egemenliğini sınırlayan bir nitelik kazanmıştır. Sosyal ilişkilerine bakış açısı değişmek yolunda olan ve elinde silâhı bulunan köylü karşısında, ağa, eskisi gibi sorumsuz davranamamaktadır. Nitekim, temas edebildiğim çok sayıda toprak ağası,

adetâ aralarında sözleşmişçesine, köylüdeki silâhtan yakınmış, “evlerine rahat gidemediklerini, rahat uyuyamadıklarını” söylemiş, “köylü şımarık çocuk gibi hep fazlasını ister oldu, hem de silâhı var” demiştir.

Komando harekâtının köylüden silâh toplarken ağalara pek dokunmaması, ağalara çok şey kazandırmışa benzemektedir. Gerçekten de, ağa kendinin ve adamlarının silâhını emin yerde gizlemekte, üstelik baskın zamanı köyde bulunmamaya özellikle dikkat etmektedir. Örneğin, Silvan ilçesine yapılan komando baskınından bir gün önce, bu ilçenin iki büyük ağasından biri Ankara’ya, öteki Diyarbakır’a gitmiştir. Baskının her ikisinin de önceden haber verildiği ısrarla söylenmektedir.

Ağa, şimdi yalnız kendisinde ve adamlarında var olan silâhlarla, kaybetmeye başladığını yeniden kazanacağı düşüncesindedir. Mardinli genç bir eczacının bu konudaki görüşü de meseleye ışık tutmaktadır. İbrahim Özmen’e göre: “Ağaların komando harekâtının devamını istemelerindeki başlıca neden, kendi mallarını korumaktır. Topraklarının geleceğini köylü hareketlerine karşı emniyete almaktır.” Bu eğilim, Kürtçü bilinen ağalarda da çoklukla vardır; bu ağalar için kendi ağalıklarının sürmesi, tabiatıyla, Kürtçülük ideallerinden daha önde gelmektedir.

2) Köylünün uyanması oranında, ağa, vazgeçilmez adam niteliğinden kaybetmektedir. Köylü, zaten çoklukla köyünde oturmayan bu ağanın sosyal ve siyasal nüfuzundan daha az yararlanmakta, ondan daha az etkilenmekte; ona duyduğu sosyal bağımlılık gevşemektedir. Bu açıdan bakılınca, komando harekâtı, ağanın köylü indindeki önemini arttırmışa benzemektedir. Ağalar gerine gerine “köylünün burnu sürtüldü, hizaya geldi” demektedir. Yeni bir baskı karşısında kalan köylü, kaçınılmaz şekilde ağadan medet ummakta, zayıflamış bağımlılık ilişkileri tekrar kuvvetlenmektedir. Köylünün devlet baskısına karşı sığınabileceği tek merci, gene kendi ağası olmaktadır.

Köylünün Açısından

Köylünün komando harekâtıyla ilgili yorumu açık ve kesindi: “Biz Kürt olduğumuzdan bize bunu ettiler. Silâh toplamak işin bahanesi” diyordu. Kimisi de, “Irak’takilere bakıp, aynı şeyi biz yaparız diye gözdağı veriyorlar” şeklinde konuşuyordu.

Köylünün bu yorumundaki gerçek payını ben bilemem; bunu komando harekâtını başlatanlar ya da onun bu yönde gelişmesine kayıtsız kalanlar bilir. Ancak, komando harekâtının köylüde nasıl bir tepki yarattığını görmek için fazla uğraşmaya gerek yoktur; gelişmeler gün gibi ortadadır.

1) Halk, Yönetime Düşman Olmaktadır: Komando harekâtı, köylülerde, “beni vatandaştan saymayan bu devlet benim devletim değil” şeklinde bir izlenim yaratmaktadır. Ya da bu konuda var olan kuşkuları kuvvetlendirmiştir. Komandoların silâh arama metotları ve savurdukları söylenen küfürler, bu izlenimin temel dayanağı olmuştur.

2) Köylü Kendi Kurtuluşunu “Irkçı” Çözüm Yollarında Aramaya Yönelmektedir: Dayağın ve özellikle “Kürt bu ülkeden defol” yolundaki küfürlerin sonucunda, köylüye, adetâ zorla, “Kürtsem Kürtdüm, ne olmuş yani” dedirtilmektedir. Köylü, kendi ırk ayrıcalığından ötürü baskıya hedef olduğuna inanmaktadır. Ayrıcalığı bir kez daha ciğerinde hissetmekte, tabiatıyla, bunu onur meselesi yapıp, kendi ırk özelliğine daha sıkı sarılmaktadır. Dolayısıyla, bu özelliğinden hareket edecek çözüm yollarına elverişli bir ortam yaratmaktadır. İnsanlık dışı bir baskıyı köylüye lâyık görenlerin, bu eğiliminden ötürü köylüyü suçlamaya, herhalde, hakkı yoktur.

Köyleri beraber gezdiğim bir Kürt kâhyasının bu konuda ilginç bir gözlemi olmuştu: Ertuğrul Pirinççioğlu’nun köyünde kâhya olan bu tercümanımız, bir köyden ayrılırken bana şöyle demişti: “Komando baskınlarından önce köylerde bir Kürtlük-Türklük meselesi yoktu. Köylümüz bu gerçeği şüphesiz bilir, zaman zaman konuşurdu ama, günlük yaşantısında etkili olmadığından fazla önemsemez, hele yabancılarla bunu asla konuşmazdı. Şimdi gördüğün gibi yeni tanıdığıyla bile konuşmaktan çekinmiyor, açıkça Kürtlük-Türklük ayrımından söz ediyor.”

3) Şiddet Hareketleri Başlamıştır: Kendi ırk özelliğinden ötürü bir kitlenin bu kadar hakarete ve baskıya uğratılması kaçınılmaz şekilde şiddet unsurunun yer aldığı tepkileri yaratmaktadır. İlk yazımızda sözünü ettiğimiz kundaklama olayı bunun bir örneğidir. İki kişinin ölümüyle sonuçlanan Siirt olayları da aynı gerçeğin belirtisidir. Siirt’te maç bitince komando erleri tribünlerin önünden sahayı çevirmiştir. Gayet olağan bir şekilde, Mithatpaşa Stadı’nda maç biterken toplum polisinin yaptığı gibi. Ne var ki, halk komando erlerini silâh elde hazır karşısında görünce, duyduğu yahut yaşadığı olayları hatırlamış, komandoyu yuhalamış, birkaç kişi taş atmıştır. Sonuç “Siirt olayı” ve iki kişinin ölümüdür. Bu tür olayların daha da artmasından korkulabilir.

4) Komando harekâtının bir başka sonucu bâzı köylerde halkın baskıya dayanamayarak yurtdışına göç etmesi olmuştu. Şahsen doğrulatamadığım

bu haberlere göre Siirt’in Eruh ilçesine bağlı köylerden Irak’a, Mardin köylerinden ise Suriye’ye toplu göçler olmuştu.

***

Şiddetle yakınılan asayişsizliği önlemek gerekçesiyle uygulanan komando harekâtının Doğu köylerinde yol açtığı gelişme, tek cümleyle özetlendiğinde, “bölücü ve ayrılıkçı eğilimlerin yaratılması” olmuştur. Eğer bu eğilimler daha beslenir ve maceracılarla, dış kuvvetlerin yararlanacağı bir ortam yaratılırsa; köylü kitlelerinin sağlam doğrultudaki mücadele yöntemleri saptırılarak, çözümlerin ırkçı ve ayrılıkçı yollarda aranmasına kitleler mecbur edilirse ve eğer Güneydoğu Anadolu Cumhuriyet tarihindeki talihsiz örneklerde olduğu gibi tekrar kana bulanırsa, bunun sorumlusu asla anadili itibariyle Türkçeden başka dil konuşan vatandaşlarımız olmayacaktır.

Bugünün Türkiye’si, Dünün Yanlışına Düşmemelidir!..

Kısa bir araştırmanın çerçevesinde dev sorunların temeline inmek, kuşkusuz, imkân dışıdır. Hele “bilimsel” sonuçlar çıkarmaya, kesin yargılara varmaya hiç imkân yoktur. Burada sunulan, sadece, yerinde yapılmış gözlemleri ve sezgileri, Türkiye ortamında değerlendirmekten ibarettir.

Eğri Oturup, Doğru Konuşalım

Bir meseleyi çözümlemek için, önce o meselenin varlığını kabul etmek gerekir. Türkiye’nin Güneydoğu’sunda “mesele” vardır. Ve eğer biz devekuşu gibi kafamızı kuma gömmeye devam ödersek, birtakım işgüzar uygulayıcılar, meseleyi bir patlamaya dönüştüreceğe benzemektedir.

Güneydoğu, yıllardan beri adetâ zorla geri bırakılmasına çalışılmış bir bölge durumundadır. Tabiat şartlarından ötürü özel bir ilgiyi gerektirirken, bu ilgi ondan bilhassa sakınılmıştır. Fabrikaysa kurulmamış, okulsa açılmamış, yolsa yapılmamıştır. Baskıysa en amansızı bu bölgeye uygulanmıştır. Bu tutumun başlıca nedeni, herhalde, Güneydoğu’da yaşayan vatandaşlarımızın çoklukla Kürt asıllı olmalarıdır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, bu Kürt asıllı vatandaşlarımıza itimatsızlık ve kuşkuyla bakmak alışkanlığından kurtulamamıştır. Onların okula giderek ve fabrikada çalışarak gelişmesinden, bu gelişmenin Türkiye’yi bölücü taleplere de yol açacağı gerekçesiyle çekinir gözükmüştür. Bölgede egemen olan toprak ağalarının ve derebeylerin işine karışmamış, bu şekilde, onların

da ayrılıkçı bir harekete girmelerini önlediğini sanmıştır. Ve Güneydoğu insanları, uzun yıllar, sadece kendi ekonomik ilişkilerinin değil bir de devletin ağır baskısına hedef olmuşlardır.

Ne var ki, bu politikanın sonucu başarısızlıktır. Ayrı etnik özellikteki insanların ayrıcalık gütmek eğilimleri yok edilememiş, bilâkis günümüze kadar yaşamıştır. Üstelik hedef oldukları özel baskıdan ötürü, belki de her geçen gün biraz daha iddialı olmaya hak kazanarak yaşamıştır. Bu politika sonucunda isyanlar doğmuş, isyanların bastırılması ayrıcalıkları biraz daha kesinleştirmiştir.

Ve izlenen bu politika, Musul ve Kerkük petrollerinde Türkiye'nin hak iddia ettiği günlerde Şeyh Sait isyanı aracılığıyla yabancıların eline verilen manivelanın, bugün bile yabancıların elinde olduğu kuşkusunu ortadan kaldıramamıştır.

Bir süredir Güneydoğu'yu etkisi altına alan komando harekâtı, her şeyden önce, bu yanlış politikanın bir devamı olarak değerlendirilmelidir.

Sorumlu Kim?

Görmesini bilen gözler için komando harekâtının sonucu, üzerinde tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Bu harekât, Türkiye'yi güç durumda bırakmak isteyen yabancıların ya da Türkiye içindeki bölücülerin köylü kitlelerini aldatabilmesi, köylünün sağlam doğrultudaki mücadelesini saptırabilmesi için son derece elverişli bir ortam yaratmaktadır. Biz, belki de fazla iyimser bir açıdan meseleye bakarak, komando harekâtına karar verenlerin bu kararın nasıl uygulandığını ve nelere yol açtığını belki de değerlendiremediklerini sanıyoruz. Hattâ kararları uygulamak durumunda olanların yanlış şartlanmalarını ve işgüzarlıklarını işlenen feci hatâlarda başlıca etken olarak görüyoruz.

Burada, komando baskınlarının hiç değilse bir yanıyla yararlı olduğu söylenebilir. Gerçekten de, silâh toplamak ve asayişi sağlamak açısından faydalıdır. Ancak, "insanlara işkence etmeksizin silâh toplayamam, dolayısıyla mecburum" demek, bir mazeret değildir. Yol açtığı siyasal gelişmeler bir yana, salt insanlık açısından da kabul edilmesine imkân yoktur. Devletin görevi, insanlık dışına çıkmadan silâhı toplamak, asayişi sağlamaktır. Bunun yönetimini bilmek yahut bulmak ise bizlerin meselesi değildir. Memleketi idare etmek durumundakilerin görevidir

Öne sürülen bir görüş de, Güneydoğu'da bölücülük güden eğilimlerin kuvvetli olmasından ötürü halkı ne pahasına olursa olsun silâhtan arıtmak gereğinin doğduğu, komando harekâtının bu amaçla başlatıldığıdır. Devlet

istihbaratının ne yönde olduğu bilinmez ama, bu düşünce de hatâlı gözükmektedir. Komando harekâtı, bir kere, ortadan kaldırmak istediği eğilimleri yaratmak gibi bir tersliğin içindedir. Sonra, bu ihtimali düşünmek bile istemeyiz ama, geçmiştekileri andıran bir isyan çıkarsa, ona silâh verecek yabancıları bulmak herhalde pek güç olmayacaktır.

Ortadoğu ve Türkiye

Komando harekâtıyla ilgili bir başka görüş ise, harekâtın Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun hayli kritik bir döneminde uygulanmasına dikkati çekmektedir. Bu rastlantıdan ötürü, üzerinde biraz daha hassaslıkla durmayı gerekli kılmaktadır.

Gerçekten de, bugün Ortadoğu çok çeşitli kuvvetlerin çatıştığı bir alandır. Açık ve örtülü mücadelelere sahnedir. Bu büyük kargaşalıkta, eskiye oranla daha az bağımlı gözüken Türk dış politikasını bir adım geriye götürmek dahi, mücadeleyi etkileyen bir unsur olabilmektedir. Böylesine karışık bir ortamda, Türkiye'nin yeni sorunlarla karşılaşması, yabancıların eline önemli bir baskı aracını da verebilecektir. Komando harekâtının gelişmeleri, bu açıdan da değerlendirilmelidir.

Güneydoğu'da yaratılacak bir huzursuzluk, Türkiye'nin iç sorunlarında da sonucu belirleyen bir etken olabilecek niteliktedir. "Rejim bunalımı" sözünün dillerden düşürülmediği, kimin kimden ve neden yana olduğunun anlaşılamadığı, "Yahya Han" formülünden, Milli Güvenlik Kurulu'nun yetkilerini genişletmekten söz edildiği, en sıkı muhalefeti bizzat bir kısım AP milletvekilleri yaparken kimin hangi kuvvetler adına hareket ettiğinin belli olmadığı şu günlerde, Güneydoğu'da çıkan bir karışıklık son derece etkili şekilde kullanılarak bâzı amaçlara rahatlıkla gerekçe gösterilebilecektir.

Ne Yapılabilir?

Günümüz Türkiye'sinin tarihsel bir miras olarak dünden devraldığı Güneydoğu meselesi, çözümünü öncelikle bekleyen bir problem olarak önümüzdedir. Bugünün Türkiye'si, eğer dünün karşılaştığı çetin sorunlarla karşılaşmak istemiyorsa, geçmişteki hatâları tekrarlamamak zorundadır. Güneydoğu meselesinin çözümü ve ayrıcalıkların nasıl giderileceği konusu, uzmanların ve devlet yönetmek sorumluluğu taşıyanların bilme görevinde oldukları bir konudur. Bunun devlet yatırımlarında öncelik vermekten, sosyal tedbirler almaya kadar uzanan çeşitli yolları vardır ki, bunları araştırmak bizim röportajımızın dışında kalır.

Ancak bizim söyleyeceğimiz, bu şekliyle komando harekâtının mutlaka, ama mutlaka durdurulması gerektiğidir. Kaş yapayım derken göz çıkarmak istemiyorsak, köylünün ileriye dönük sosyal mücadelesini ırkçı bir muhtevaya saptırmak istemiyorsak ve Türkiye'nin başına binlerce insanın öleceği yeni "Siirt olayları" açmak istemiyorsak, bu işkence harekâtına mutlaka son verilmelidir.

Güneydoğu Anadolu, çiçeklerle ve güllerle yaklaşılması gereken talihsiz ve yoksul bir bölgedir. Dipçikle ve küfürlerle girilen bir düşman toprağı değil.

II
GERÇEKLER VE HALK EĞİLİMLERİ

Gerçekler ve Halk Eğilimleri

1965 seçimini ve ilk Demirel hükümetinin kurulmasını izleyen bu günlerde, halkoyunda tartışılan konular şunlar olmuştur: "Halk kendi çıkarına aksi görüşleri savunan partiye mi oy vermiştir?", "Hâlâ uyanmamış mıdır?", "Sonuçlara göre, demokrasiden ümidi kesmek gerekmez mi?", "Yoksa halk, kendisi için doğru olan seçimi mi yapmıştır", "AP ne yapacak?" ve bir de kabinenin yeterliliği meselesi...

Demokrat Parti dönemini ileride inceleyecek olan sosyologlar, bu on yılın iki büyük özelliğini hiç şüphesiz bütün ayrıntılarıyla ele alacaklardır. Bu özelliklerin ilki, başından beri "her mahallede bir milyoner yaratmaya" yönelmesine rağmen DP'nin bir "halk hareketi" niteliği taşımasıdır. İkincisi, DP'nin getirdiklerinin ve yaptıklarının değerlendirilmesine fırsat kalmadan bu dönemin sona erdirilmesidir. Bu iki özelliğin göz önünde tutulması, AP'nin son seçimlerdeki (1965) başarısını bir derece izah edebileceği gibi, olayların değerlendirilmesinde de faydalı olabilir.

Devlet ve Halk

DP'nin kuruluşu ve gelişimi halktan uzak olan, halka ekonomik ve siyasi baskı yapan bir devlete, o devletin halktan kopmuş yöneticilerine, o devleti temsil eden partiye karşı demokratik bir ihtilâl anlamını taşır.

CHP devrimleri, iktisadi yapıdan çok siyasi yapıyı etkilemiştir. Türkiye'yi ileri bir siyasi yapıya kavuşturan bu devrimler, halka "sevimsiz" gelmiş, her devrimci partinin yarattığı olumsuz etkiyi, CHP bütün iktidarı süresince ortadan kaldıramamıştır.

Devrimci partilerin bir çeşit alın yazısı olan bu durumun, Türkiye'de "uzun sürmesinin" de çeşitli sebepleri vardır. Jandarma dayakları, vergi borcunu ödemeyenlerin taş ocaklarına gitme korkusu, hasat zamanı köylünün başında bekleyen tahsildar, devrimcilik niteliğini kaybedince halktan kopan, halka yukarıdan bakan yönetici kadro bugün bile en canlı hatıralar olarak anlatılmaktadır. "Halka rağmen halk için" çalışmaya başlamış fakat sonradan sadece "halka rağmen" olmuş bir iktidarın hayâli, o hayâlin partisi olan CHP'nin son on beş yıllık bütün olumlu çabalarına rağmen halkın gözünden silinmemiştir.

AP başarısının ilk nedeni bu gerçektir. Halkın çoğunluğu her seçim olduğu gibi, kendisine iktidarı süresince baskı yapmış bir partiyi, CHP'yi değil, kendini bu baskıdan kurtaran partinin devamı olduğu İnönü tarafından bile kabul edilen AP'yi seçmiştir. DP'nin aydın denen zümreye yaptığı baskı ise, tepkiyi sadece bu aydınların arasında yaratmıştır. Halk çoğunluğu "aydın"lar tarafından müstebitlikle suçlanan DP dönemini, Devlet ve yönetici baskısının azaldığı bir dönem olarak kabul etmektedir.

DP'nin İktisadi Yönü

DP'nin iktisadi yönü ise, onu iktidara getiren ve destekleyen kitlelerle çelişme halindedir. Ancak bu çelişme, hemen bütün iktisadi konularda olduğu gibi, kendini uzun bir süre sonra belli edecek niteliktedir. Bu dönemin iktisat politikası, sadece o döneme sınırlı kalmaya mahkûm bir ekonomik ferahlığı halka getirmiştir.

1950-60 yılları arasında Türkiye'de ekilebilir arazi ormanların ve meraların tahribi pahasına bile olsa, büyük çapta genişlemiş, üretim aynı oranda artmıştır. (Tarım uzmanları, bu yolun uzun vadede tarıma büyük zarar vereceğini ileri sürerler.) Köylünün elindeki ürün artarken, bu ürüne devletin ödediği para da fazlalaşmış, buğday, tütün, fındık, vs. üreticisinin eline, eski yıllarla kıyaslanmayacak ölçüde büyük para geçmiştir. (Bu tarım politikasının sonucu, talebin üzerine bir üretim yaratmış, geçen yıl olduğu gibi mahsulün tütün, vs. ekicisinin elinde kalmasına, ekicinin son derece güç bir duruma düşmesine sebep olmuştur.) Verimsiz yatırımlar ve gereksiz krediler ise, bu on yıl süresince halkın "iş" bulmasını ve para kazanmasını kolaylaştırmış, ancak ortaya yüzde 50'si battal duran bir tekstil sanayii çıkarmış, üretimi kısmak zorunda kalan fabrikalar meydana getirmiştir. Gene bu on yıl içinde köy yolları ve köy suları meseleleri geçmiş dönemle kıyaslanmayacak kadar geniş imkânlarla ele alınmıştır.

27 Mayıs 1960

27 Mayıs 1960 günü, muhalefeti ortadan kaldırmaya yönelen, anayasa mahkemesini, çift meclisi, hâkim teminatını üniversite muhtariyetini gerçekleştirmeyen bir iktidar zorla devrilmiştir. Bu sebepler, bir iktidarı devirmek için yeterlidir. Ancak, bu sebepler halkın büyük çoğunluğunu ne dereceye kadar ilgilendirir? Onun günlük hayatını hangi oranda etkilemiştir. Bunların varlığı veya yokluğu, büyük çoğunluğun gözünde büyük bir anlam ifade etmez. Kendi mutluluğunun biraz da bu meselelere bağlı olduğunu,

gayet haklı olarak, halk göremez. Sadece yüzde 40'ı okuyabilen bizim halkımız değil, dünya milletlerinin çoğu bunu göremez.

27 Mayıs 1960'ta, halkın büyük bölümü devrimin nedenini kavrayamadı. Son on yıldan, yani DP döneminden kendisi memnundu. Bu on yıl süresince ilk defa "vatandaş" muamelesi görmüş, bürokrasinin cenderesinden kurtulmuş ve eline para geçmişti. DP'yi yıkanların gösterdikleri gerekçeler ise, günlük yaşantısıyla ilgisi olmayan, sadece belirli zümreye sınırlı meselelerdi. 27 Mayıs devrimini kendi dışında kalan bir olay şeklinde, uzaktan uzağa gözledi, o kadar.

II. Cumhuriyet

II. Cumhuriyet kurulduktan sonra, DP döneminin yanlış iktisat politikasının kaçınılmaz sonuçları meydana çıkmaya başladı. Gerçi bu olumsuz sonuç, özellikle sabit gelirlilerin üzerinde baskısını belirtmeye başlamıştı ama, hatâların günahını son dört yılda ödemeye başladık ve daha bir süre, gittikçe bunalarak ödemeye devam edeceğiz.

Özellikle tarım alanında, DP'nin tek bir olumlu çabası yoktur. Bu partinin tarım politikası on yıl sürebilecek bir sahte refah uğruna ülkemizi daha uzun bir süre sefalete mahkûm etmiştir. Göz yumulan orman katliamı, halkı geçici bir süre paralandırmak için yanlış ürünlere yöneltilen tarım gücü ve tarımdaki gelir eşitsizliğini arttırmaya matuf bir sosyal adalet anlayışı, Türkiye'yi dışarıdan buğday, yağ, vs. alan; Doğu'su her yıl açlık tehlikesi geçiren ve tarım üretimi nüfus artışına yetişemeyen bir ülke haline getirmiştir.

Ancak DP'nin hatâları, DP iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra geniş ölçüde meydana çıkmaya başlamıştır. Zira bunlar, kendini uzun vadede belli eden hatâlardır.

Şimdi, 10 Ekim günü sandık başına giden vasat bir vatandaşı düşünelim. Bu kimse kendine birtakım şeyler getiren 1950-60 dönemini, durumunun kötüleşmeye başladığı 1960-65 dönemiyle karşılaştırır. Eğer DP iktidarda olsaydı (ve buna rağmen 10 Ekim seçimi yapılsaydı) o vatandaş oyunu çok muhtemelen DP'den esirgeyecekti. Zira onu geçici kalmaya mahkûm bir refaha ve bu refahın ağır ücretini ödemeye mecbur eden iktidarı karşısında görecekti. Oysa durum değişikti. Vatandaş, sadece iyi yanını gösterip, kötü yanını göstermesine fırsat bırakılmayan DP'nin on yıllık dönemini, kendisine birtakım şeyler getiren dönem olarak hatırlıyordu. İki dev adaydan biri, ap, bu dönemi tekrarlayacaktı zira DP'nin devamıydı. Oyların çoğu, tereddütsüz bu partiye yöneldi...

Şimdi, ortaya iki mesele çıkıyor:

1) DP'nin sağladığı 1950 öncesine oranla iyi dönemin geçici olduğu ve aslında halka verdiğinden çok halktan aldığı vatandaşa anlatılmaz mıydı, anlatılamadı mı?

2) DP'nin yolundaki bir partinin, Türkiye'nin 1950'ye oranla çok değişik iktisadi şartlarının arasında ne gibi bir uygulama gösterebilir?

Halk ve Seçim

Önce şunu unutmamak ve halkı suçlamamak gerekir: Dünyanın her yanında halk, başkalarının söylediklerinden ve yazdıklarından çok kendi yaşantısına ve çevresindeki maddi şartlara bakarak bir yargıya varır. Türk halkının geçirdiği tecrübe ise, onun çoklukla AP'ye oy vermesini gerektirecek bir tecrübedir. Otoriter devlet yönetiminden ve sefaletten biraz nefes alır gibi olduğu dönem DP dönemidir. Bunun geçiciliği ve halkı iyiye değil, kötüye götürmekle sonuçlandığı matematik olarak ispat edilmektedir. Ama halkın ancak bir bölümü bugün içinde bulunduğu olumsuz şartların 1960 sonrası iktidarından çok DP döneminin neticesi olduğunu görebilmektedir. Diğer bölümü ise 1950-60 dönemini, DP'nin icraatı ile ilgisiz olarak gördüğü 1960-65 ile ve 1950 öncesiyle karşılaştırmakta, DP dönemindeki yaşantısını diğerlerine oranla iyi bulmakta ve oyunu AP'ye vermektedir.

Şimdi, bu gerçeği yanlış açıdan değerlendiren bâzı çevreler şöyle bir mantığa giriyor: 10 Ekim'de, petrolden toprak reformuna, bağımsız dış siyasetten müstahsilin sömürülmesine kadar her konu açık açık tartışıldı. Bütün partiler, son derece farklı maddi imkânlarına rağmen görüşlerini açık ve seçik olarak anlatmak imkânını buldular. Halk, bu görüşler arasında seçimini yaparken büyük bir ekseriyetle, kendi çıkarına karşı olan partiye oyunu verdi.

Bu mantığın sonu ise şuna varıyor: "Halk anlamaz", "Halk kendinden yana olanı seçemez", "Türkiye'nin kalkınması halk için, halka rağmen çalışmayı gerektirir."

Seçim sonucunun kırgınlık yarattığı çevrelerde hâkim olan bu mantığın iki önemli eksiği var. Oyların çoğu iktisadi bir ilericiliğe karşı olan partilere gitmişse, bunu sadece halkın "anlayışsızlığına" değil biraz da ilerici partilerin davranışına ve yukarıda sözünü ettiğimiz sebeplere bağlamak gerekir.

Sonra, "halka rağmen halk için" zihniyeti siyasi anlamdaki ilericiliğin söz konusu olduğu durumlarda geçerlidir. Atatürk devrimleri, 27 Mayıs

ihtilâli gibi, CHP'nin, özellikle sosyalistlerin ve TİP'in savunduğu iktisadi anlamdaki ilericilik ise "halka rağmen" değil, ancak halkla beraber gerçekleştirilebilir. Bu son derece güç bir yoldur, ama tek yoldur. Halka rağmen yapılmış köklü değişimlerin varacağı en başarılı nokta, günümüzün Mısır'ında veya Cezayir'inde varılan yerdir ki, bu da halktan çok belirli bir yönetici sınıfın yararına çalışan düzendir.

... Ve Türkiye Gerçeği

Genellikle, iktidardaki partinin Türkiye'ye şekil verebileceği sanılır. Oysa Türkiye'nin rakam rakam gerçekleri öyle bir noktaya varmıştır ki, artık Türkiye iktidarlara şekil verecek durumdadır. Türkiye, nüfus artışına yetişmeyen tarım üretimi, her yıl İstanbul'a göç eden 90 bin insanı, her bin çocuğundan 10 yaşına varamadan ölen 450'si, denize kayan vilayet büyüklüğündeki toprakları, kızamıktan kırılan bebekleri ve kendi çıkarınca işletemediği petrolleri ile bir azgelişmiş ülke örneğidir.

Bu şartlar 1950'ninkilerden çok daha ağırdır. Yeni bir "geçici refah" dönemi yaratılmasını imkânsız kılacak kadar ağırdır. Köklü çareler halkla beraber uygulanmadıkça, her yıl biraz daha ağırlaşacak niteliktedir.

Şimdi ap, DP'nin öncülüğünü yaptığı iktisadi görüşü, bu şartlar altında uygulamaya çalışmak zorundadır. Bir çeşit imtihandır bu. DP dönemindeki geçici başarısıyla halka kendini tanıtan iktisadi sistem, şimdi AP'nin aracılığıyla denenecektir. Alınacak netice halk gözünde bu sistem hakkındaki kesin yargıyı verdirecek, önümüzdeki seçim dönemleri bu yargıya göre sonuçlanmaya başlayacaktır.

Şu veya bu şahsın yöneticiliği, yahut bakanlığı sistemin başarısında bir etken, başarısızlığına da bir mazeret olamayacak kadar önemsizdir. Halk, 1961 ve 1965 seçimlerinde olduğu gibi gene iktidarın temsil ettiği iktisadi sistemin başarısına, daha doğrusu kendi gerçek, günlük, maddi tecrübelerine göre oyunu kullanacaktır. Ancak 1965 Türkiye'si, yanlış yollardan ulaşılacak geçici bir refahlık dönemine izin vermeyecek kadar güç şartlar altındadır.

Cumhuriyet, 5 Kasım 1965

Sandıktan Neden Hep AP Çıkar da, CHP Çıkmaz?

11 Ekim 1969 cumartesi günü Hürriyet gazetesine bir demeç veren İsmet İnönü şöyle demektedir: "Bu seçim, sandıktan tutucu Adalet Partisi iktidarı değil, biz çıkacağız."

Çok değil, 48 saat sonra İsmet Paşa'nın yanıldığı anlaşılacak ve halk çoğunluğu her zaman olduğu gibi CHP'ye oy vermeyip onun karşısındaki partiyi iktidara getirecektir. Oysa tarafsız bir gözle bakıldığında sanki halkın çıkarı AP'yi değil CHP'yi desteklemekteymiş gibi görünebilir. Gerçekten de, Türkiye'nin bir topraksızlık sorunu vardır ve bu alandaki reformu AP uyutmakta, CHP savunmaktadır. Grev hakkının sağlanmasında CHP'nin büyük payı olmuştur. Ekonomik ve sosyal sorunların tümünü, CHP, kitleleri AP'ye kıyasla daha çok gözeten bir çerçevede ele almaktadır. Ve her seçim, sandıktan AP çıkmaktadır... Bu olgunun nedenlerini, meselenin tarihi, ekonomik ve sosyolojik temellerine inerek araştırmaya çalışalım.

Siyasi İkiliğin Tarihi

Tanzimat dönemiyle başlayan bir kuvvetler dengesi Türkiye'nin siyasi hayatına günümüzde de hâkim görünmektedir. Bir yanda Genç Türkler, İttihat ve Terakki, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve CHP; öte yanda Hürriyet ve İtilaf, Terakkiperver Fırka ve Serbest Fırka, DP, nihayet AP vardır. Yüzeyde siyasi gibi gözüken bu ikilik aslında somut ve ekonomik temellere dayanmakta; halkın bilinçsizlikle, tutuculukla yorumlanan davranışları köklü ve kendi açısından doğru ekonomik tercihlerin bir sonucu şeklinde belirmektedir.

Meseleye daha yakından bakalım.

Tanzimat'ın Batılılaşma hareketleri, aslında, hâkim zümrelerin çıkarına uygun bir ekonomik "öz"ü ülkeye ithal etmek çabasıdır. Bu dönemin başlıca niteliği, imtiyazlı zümrelere ait varlığın hukuki teminata bağlanmamış olması ve her an padişahın alacağı keyfi bir müsadere kararının tehdidinde bulunmasıdır; Anadolu'daki derebeylerin ve ayanların işledikleri toprakların mülkiyetine, Osmanlı düzeni uyarınca, sahip olamamalarıdır; ticaretle uğraşan azınlıkların ve Türkiye pazarını kullanan yabancıların her şeye rağmen birtakım kayıtlarla sınırlanmasıdır; Avrupai bir hayat tarzını özleyen varlıklı zümrelerin geleneklerin baskısı altında bu özlemlerini gerçekleştiremeyişidir.

Batılılaşma ve modernleşme adı altında gelen kurumlarla kavramlar hâkim zümrelerin bu gereklerini karşılayacak, onlara arzuladıkları ekonomik özgürlüğü ve güveni sağlayacaktır.

Batılılaşmanın ekonomik özü Roma hukukundan mülhem Batı kanunlarının Türkiye'ye aktarılmasıyla Türkiye'ye girmektedir. 1850'nin Ticaret Kanunu, 1864'ün Deniz Ticaret Kanunu, 1862'de çıkarılan Ticaret

Mahkemesi Usulü Kanunu, 1856'nın Ceza Kanunu ve 1880 ile 1881'in Usul Kanunları tamamen Batı'dan, özellikle Fransa'dan alınmıştır.

Aynı Batılılaşmanın getirdiği, derebeylerinin toprakları üzerindeki haklarını perçinleyen ve onların hukukunu garanti altına alan arazi kanunnameleriyle bu yoldaki çeşitli hükümlerdir. 1847 tarihli bir resmi tebliğ topraktaki tasarruf hakkını mülkiyet hakkına doğru zorlamaktadır. 1856 Islahat Fermanı'nda "emlâkin alım ve satımı ve tasarrufu hakkındaki bütün kanunların tebaa için müsavi olduğundan" söz edilmekte, "... ecnebiye dahi emlâke tasarruf müsaadesi verileceği" eklenmektedir. 1858 kanunnamesiyle toprağın hukuken özel mülkiyete girmesi yolunda önemli kolaylıklar getirilmiş, devletin elindeki "miri" toprakların tabi olduğu hükümler, mülk topraklarını düzenleyen hükümlere hayli yaklaştırılmıştır.

Dönemin ünlü hukukçusu Cevdet Paşa ilgili kanunların Batı'dan aktarılmasını şöyle yorumlamaktadır: "Bir milletin kavanin-i esasiyesini böyle kalb ve tahvil etmek ol milleti imha hükmünden olacağından bu yola gitmek caiz değildir."

Çağın en büyük üretim aracı toprakta bu tür bir gelişmeye yol açan Tanzimat Batıcılığı, kendi ekonomik özü uyarınca, yabancılara ülkenin kapılarını tamamen açarak yerli tüccar zümrelerinin ve Avrupa devletlerinin çıkarına hizmet edecektir. 1838 Türk-İngiliz Ticaret Anlaşması'nı izleyen günlerde pamuklu ve yünlü kumaşlar, işlenmiş deri, cam, mobilya, züccaciye, saat, ıtriyat, demir ve her çeşit mamul mal; asker-sivil memurlar için yeni kıyafetlerin gereği olan "tepeden tırnağa, festen ayakkabıya" kadar giyim eşyasıyla beraber çarşıları doldurmaktadır. Batı'ya benzeme ve yenileşme hevesi ülkeyi kısa sürede bir açık pazar ve hammadde deposuna döndürmüştür. Vaka yazarı Lütfi Efendi'nin belirttiği üzere, "Çalı süpürgesi, ağaç kaşık ve tahta taraklara kadar muhtaç olduğumuz eşyanın cümlesi yabancı memleketlerden gelip ve ucuzluğu cihetiyle revaç bulup mevcut servetimizi ecnebiler, sülük gibi çekmekteydiler..."

Değişimin Halka Etkisi

Şimdi, yüzeydeki görüntüsü yenilik ve modernleşme olan Batılılaşmanın halka neler getirdiğine bakalım. Topraktaki mülkiyet haklarının sağlamlaşmasıyla beraber derebeylerin gücü ve güvenliği artmakta, köylünün, sömürülmesi görülmemiş şekilde yoğunlaşmaktadır. 1938'de Tarım Bakanlığı'nın yayınladığı Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış adlı kitapta belgeleriyle anlatıldığına göre, Tanzimat'la beraber Türk köylüsünü sömüren zümreler yeni usuller keşfetmiş, köylünün yoksulluğu

son kertesine varmıştır. Köylü, şimdi toprak mülkiyetinden de kuvvet alan ağaların insafına bırakılmıştır. Bu tersine gelişmenin sonucunda, özellikle Orta Anadolu büyük bir kıtlığın pençesine düşmüştür. 29 Şubat 1875 tarihli Levant Herald gazetesi şu haberi vermektedir: Keskin ilçesinin 52 bin olan nüfusu, kıtlıktan ötürü, 20 bin “telefat” vermiş; 7 bin kişinin de göç etmesi sonucunda nüfus 25 bine düşmüştür. Basiret gazetesinin 24 Mayıs 1874’te yayınladığı Kırşehir kaynaklı bir mektupta ise, köylünün “ölmüş hayvanat lâşesi, ağaç kabuğu ve ayrık tabir edilir ot kökü yediği” anlatılmaktadır.

Batılılaşma hareketleri, işte böyle bir düzenin “can ve mal emniyetini” sağlamış onu güçlendirip temellemiştir.

Batılılaşmanın şehir ve kasabalardaki halka getirdiği bundan pek değişik değildir.

“Hür ticaret anlayışının” sonucunda Türkiye’yi dolduran yabancı kaynaklı mallar, var olan zanaatları, özellikle tek önemli sanayi kolu olan dokuma imâlâtını yıkmış, çok sayıda insanı işsizliğe mahkûm etmiştir. Fransa’nın çuha sateni, pamuklusu ve muslini; İngiltere’nin kadifesi; Milano, Lyon ve İsviçre’nin ipeklileri yüzde 5 gümrük ödeyerek piyasayı istila etmektedir. Bu rekabet karşısında, eskiden bin tezgâhta 25 bin okka ipek işleyen Bursa’nın, 1848’den sonra, ancak 75 tezgâhı ayakta kalmıştır. Aynı şehrin kadife ve saten imâlâtı, yirmi yıl öncesine oranla, yüzde 80 azalmıştır. Eskiden işlenmiş tiftik ihraç eden Ankara, şimdi sadece ham tiftik satabilmektedir. Binlerce insanı işsiz bırakan bu gelişme, sonradan borçlanmaya, Düyun-u Umumiye’ye ve giderek bütün ekonominin yıkımına yol açacaktır.

Halk Nasıl Değerlendirdi?

Şimdi, özü serbest ticaret anlayışı ve özel mülkiyet düzeni olan Batılılaşma hareketini kitlelerin açısından değerlendirmeye çalışalım. Yüzeydeki yenileşme hareketi Türk köylüsünün bir kat daha yoksullaşmasına sebep olmuş, onu sürekli ekonomik bunalıma mahkûm etmiştir. Ancak halk, bu hareketin özünü, ekonomik yanını fark etmemektedir. Dolayısıyla, Batılılaşmanın görüntüsüne, yani onu savunan zümrelere, bu zümrelerin giyimine, tutumuna düşman olmuştur. Yoksulluğunu, üstyapıdaki yeniliği temsil edenlerden bilmiştir. Halkın bu mantığı, aslında kendi açısından doğrudur. Yeniliği ve Avrupailiği savunan iktidarlar gelip gittikçe, Batılılaşmanın halkı ekonomik geriliğe mahkûm eden özü devam etmiş ve halkın durumu ya kötüleşmiş ya da yerinde saymıştır.

Halkın bu tarihsel süreç içinde oluşan tecrübesi Serbest Fırka, DP, AP ve benzerleri gibi Batılılaşmanın özünden yana olan fakat görüntüsüne karşı çıktığı izlenimini verebilen partileri güçlendirecek; İttihat ve Terakki, CHP gibi hem aynı özü hem de bu özün görüntüsünü savunanları köstekleyecek; halkın siyasi tercihini etkileyen başlıca "tarihi faktör" olarak önemini koruyacaktır. Durumu, Cumhuriyet'in ilk döneminden başlayarak izlemeye çalışalım:

Cumhuriyet rejimi kesinlikle Batı'yı model almış, onun üstyapı kurumlarını devrim olarak benimsemiştir. Ancak bu yönetimin ekonomik ve sosyal icraatı halk yığınlarına önemli bir ferahlık getirmemiştir. Tarımdaki feodal yapı ve sömürü düzeni aynen devam etmektedir. Hayli ilkel ve yetersiz olmalarına rağmen bu dönemin tarım anketleri, sosyal yapının kendi geriliği içinde nasıl dondurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır: 1913 Osmanlı İmparatorluğu'nun sonudur. Aynı yıl yapılan bir araştırma, tarımsal nüfusun yüzde 1'inin toprakların yüzde 39'una el koymuş olduğunu göstermektedir. Devrimlerin tamamlanmış bulunduğu 1938'de yapılan tarım sayımı ise nüfusun yüzde 0.25'inin toprağın yüzde 14'üne sahip çıktığını göstermektedir.

1950'de CHP, devrini kapamaktadır. Aynı yıla ait sayımda tarımsal nüfusun yüzde 1.5'unun, yani bey-ağa takımının üst kademesinin, toprağın yüzde 25'ini işletmekte olduğunu görüyoruz. Devirler değişmiş, fakat iktidarlar köylünün yoksulluğuna çare getirmemiştir. Gerçi tarım kesiminin bu özelliği 1950 sonrasında da devam edecektir ama, DP halka, CHP'nin veremediği bâzı şeyleri sağlamanın çaresini bulacaktır.

Görüntüsü "Batılı" ve "yenilikçi" olan CHP iktidarı sanayi alanında da halka yansıyan bir gelişmeyi gerçekleştirememiştir. Ş.S. Aydemir'in yazdığına göre, 1938'deki mevcut sanayi kuruluşlarının yüzde 90'ı "fabrika denilemeyecek derme çatma tesislerdir." En küçük haktan yoksun olan işçiler çeşitli baskılar altında ve yoksulluk içinde çalışmaktadır. Sanayileşme yolunda bir ara olumlu bir kıpırdanma başlamışsa da, savaş yılları gelişmeyi durdurmuştur. Bu yıllar çeşitli sıkıntılar içinde ve Milli Korunma Kanunu'nun çerçevesinde geçerken, halkla adetâ alay edermişçesine savaş zenginleri türemiştir. Hikmet Bayur'un Meclis'te açıkladığına göre, "Memlekette 30-40 bin harp zengini vardır. Bâzıları henüz milyoner olmamakla beraber, yüz binlerce liraya sahiptirler. Bu şahısların harcadıkları paranın hesabı yoktur..."

Görünüşü kitlelere yabancı gelen bir iktidar, halkın ekonomik gereklerini karşılayamayınca, halk, yoksulluğunu o iktidarın seçemediği özünden değil, görüntüsünden bilmiştir. Kılığından, kıyafetinden, konuşmasından, vb. Bu görüntünün temsilcisi ise CHP olmuştur. Tanzimat'tan beri iktidarların yüzeydeki yenilikçiliğiyle kendi mutsuzluğu arasında bir paralellik kuran halk, eline fırsat geçtikçe, bu tür yeniliğin temsilcisi CHP'ye karşı çıkan partileri desteklemiştir. Demokrat Parti aslında CHP'yle aynı ekonomik özü taşımasına rağmen, halk indinde sorumlu olan Batılı görüntüye karşı çıkmış, halkla özdeş olduğu izlenimini vermiş ve kazanmıştır.

1969 seçiminde AP'nin tekrar sandıktan çıkmasında, etkisini hâlâ sürdüren bu tarihi ve tutarlı şartlanmanın payı büyüktür. Geçmişteki sıkıntılarıyla eski iktidarın Batılı ve Yenilikçi görüntüsü arasında Tanzimat'tan beri sürdürdüğü bağı halk yeniden kurmuş ve oyunu CHP'nin karşısındaki büyük partiye vermiştir. İnönü ve CHP'nin "medeni" görünüşüyle kıyaslanınca Demirel'in bağdaş kurup oturması, geçmişteki ekonomik tecrübesini belki de bilinçaltında değerlendiren halka, haklı olarak, çok daha yakın gelmiştir.

Halkın Tercihini Günlük Maddi Çıkarı Belirler

AP'nin yahut daha önceki DP'nin seçim başarıları incelenirken, halkın tercihini sadece onun bilinçsizliğine, aldatılmışlığına vermek hem çok "kolay" ve "yanlış" bir yorumdur; hem de bu iktidarlara karşı sürdürülecek bir mücadelenin çürük temeller üzerine bina edilmesine yol açar. Halkın oy eğiliminde gerçi bu tür etkenlerin payı vardır ama, bütün bir meseleyi bu etkenlerle açıklamanın yanlışlığı, AP'ye karşı olanları gereksiz bir düşünce rahatlığına, giderek tembelliğe sürükleyebilir. Oysa bütün halklar gibi Türk halkı da kendi günlük, somut yaşantısındaki değişimleri tercihinin temel faktörü olarak almaktadır.

DP ve AP bu gerçeği çok iyi değerlendirmiştir. Celal Bayar, iktidara geçer geçmez şu düşünceyle hareket ettiğini yazmaktadır: "Halkın gözü ile görmek istediği hizmetler vardır. Kendi hayatında bir kolaylık, bir değişiklik olsun ister. Bunu görmedi, hissetmedi mi, iktidar ağzıyla kuş tutsa, halkın gözündeki itibarını yavaş yavaş kaybeder..." Demirel, kendinden önceki iktidarın bu tecrübesinden dikkatle yararlanmaktadır.

Seçim sonuçlarını değerlendiren ve buna göre sonuç çıkaran aydın çevrelerin genellikle yanılmalarının başlıca nedeni, Türkiye'de "yapılmış olan", "yapılmakta olan" ve "yapılabilecek olan" arasında büyük uçurumlar

bulunmasıdır. Halk eskiyle bugün yapılanı kıyaslamakta ve çoklukla iktidar lehine bir sonuç çıkarmaktadır. Aydınlar ise yapılmakta olanla, yapılabilecek olanı karşılaştırmakta ve aksi sonuca varmaktadır. Gerçekten de, Türkiye önemli ekonomik kaynaklara ve insan birikimine sahip bir ülkedir. Kaynak israfını önlediği, elindeki imkânları doğru kullandığı, gelir dağılımında adaleti sağladığı takdirde büyük bir hamle yapılabilir. Peki, sırf halk gününden memnun diye israfın devamına göz yumulacak, mümkün gözükenin gerçekleşmemesine rıza mı gösterilecektir? Bu sorunun cevabını sonraki bir yazıda araştırmak üzere, şimdi AP'nin halk çoğunluğuna ne gibi "kolaylık ve değişiklikler" sağlayıp oy aldığına bakalım.

Şehirde Kitle Oyları

AP iktidarı döneminde 1963 öncesine oranla çok hızlı sayılabilecek bir sanayileşme süreci başlamış, buna bağlı olarak hem işçi sayısı artmış hem de tarımdan kopup gelen insanların şehirleşme sorununa şimdilik bir çözüm bulunmuştur.

AP döneminde sigortalı işçi sayısı Türkiye ölçüleriyle hayli önemli olan 1.2 milyona ulaşmış, sanayide çalışanların toplamı 1.7 milyona varmıştır, inşaat ve ulaştırma alanlarındakilerin sayısı ise 700 bin civarındadır.

Son yıllarda gerçekleşen bu gelişmenin oylara yansıması, çeşitli anket ve çalışmaların da gösterdiği gibi, iktidardan yana olmuştur. Yaygın bir gizli işsizliğin geçerlikte bulunduğu tarım ülkelerinde "işçi" olabilmek, başlı başına bir nimettir. Aydınların ölçüsüyle işçi sınıfı her ne kadar "yoksul"sa da, işçinin bizzat kendi tecrübesi onun memnunluğuna ve işçi olmasını sağlayan iktidarı öncelikle desteklemesine yol açmaktadır. Korkut Boratav'ın deyişiyle, "Toprağını yitirerek kente göçen köylü iş bulduğu andan itibaren, yeni şartlara intibakta güçlük çekse bile, yaşama seviyesinde büyük bir sıçramayı tatmış olur. Yeni katıldığı ortamdaki eşitsizliklere değil, köye kıyasla daha iyi yaşayıp yaşamadığına bakar. Yaşama şartlarını başka sınıflarla, burjuvaziyle değil; kendi geçmişiyle, köyle veya dünkü ücretiyle karşılaştırır. Siyasi tutuculuğu ve gelir dağılımı konularına karşı ilgisizliği bu bakış açısından gelir."

Sanayi Odaları temsilcisi Ertuğrul Soysal'ın "aylık ortalama net ücreti 900 lira olan" 650 bin sanayi işçisini "mutlu azınlık" şeklinde nitelemesi mübalağalı olmakla beraber, Türkiye koşulları çerçevesinde gerçek payı taşımaktadır.

Şehre Akın

AP’nin oy açısından yararlandığı bir başka gelişme köyden şehre göç olmuştur. Türkiye’de her yıl 200 bin kişi köylerde yaşama imkânını kaybetmekte ve kurtuluşu büyük şehirlerde aramaktadır. Bu işsiz yığınlarındaki tehlikeli birikimin patlamaya dönüşmesini, ap, nispeten hızlı sanayileşmenin onlara hayat alanı sağlaması sayesinde şimdilik önlemektedir. Önlemek bir yana, yokluktan çıkan bu kitlelere şehir nimetlerinin kırıntılarını da sunan iktidar, onların oylarını toplamaktadır. Sanayileşmenin çapı, gecekonduları dolduran bu kalabalığa iyi kötü çalışma imkânı veya parazit bir işi sağlamaya şimdilik yeterlidir.

Tarımın en yoksul kesiminden zorunluluk altında ayrılıp şehre gelen ve böylece kendi yaşantısında büyük bir sıçramayı gerçekleştiren gecekonducu, dolayısıyla, iktidarı desteklemek eğiliminde olmaktadır. Bâzı anketlerin ortaya koyduğu üzere gecekondulu “yaşama standardının yükselmiş olduğu” görüşündedir. Özellikle kadınlar “kocaları artık gurbetçilikten kurtulduğundan” şehir hayatını benimsemiştir. Bu oy depolarında oturanlardan ancak önemsiz bir bölümü (bir ankete göre yüzde 7) eski yaşantısının özlemini duymaktadır.

AP’nin şehirlerde çoklukla tercih edilmesinin başlıca nedeni, “hızlanan sanayileşme sürecinin halkın günlük maddi çıkarına hizmet etmiş olması” şeklinde beliriyor. Göçün şehirlerde masedilmesi ve işçilerin çoğalması böylelikle mümkün olmakta ve kendi ölçüleriyle önemli ilerleme kaydetmiş bu büyük kitle, genellikle AP’yi desteklemektedir.

Köydeki Gelişme

Tarım kesimine gelince, AP iktidarını kısa vadede bekleyen tehlikeler bu alanda yatmaktadır ama, Türk köylüsünün 1969 yılındaki durumu onun maddi çıkarı açısından AP’ye oy vermesini gerektirmektedir. Türk tarımı son yıllarda hızlı denebilecek bir “kapitalist gelişme” dönemine girmiştir. 1948’de 1.750 olan traktör sayısı 1962’de 44 bine varmış, günümüzde 80 bine yaklaşmıştır. Halen tarlaların genişlik olarak yüzde 20’sinde traktörlü ziraat uygulanmaktadır. Pazar için yapılan üretim gelişmekte, köy kabuğunu kırarak dışa açılmaktadır: Sınai bitkilerin ekim alanı 1945’teki yarım milyon hektardan 1965’in 1.5 milyon hektarına geçmiştir. Pamuk üretimi son yıllarda görülmemiş bir tempoyla artmış, 1960’taki 176 binden 1967’de 396 bin tona ulaşmıştır. Eskiden sadece kendi tüketeceği maddeleri üreten köylü, şimdi piyasa için üretim yapmaya başlamış, karşılık olarak aldığı parayla kendi tüketim maddelerini çeşitlemek imkânını bulmuştur.

Tarım kesimindeki bu tabloyu fazla derine inmeyen bir şekilde dahi incelesek, aslında Türk tarımının çıkmaza yöneldiğini, çelişmeler içinde olduğunu ve ileriki büyük patlamaların çekirdeğini taşıdığını söyleyebiliriz. Ne var ki seçmen, ısrarla belirttiğimiz üzere hurafelerin etkisinde yahut uzun vadeli ekonomik hesapların neticesinde değil, kendi günlük yaşantısının ve maddi çıkarının doğrultusunda oy kullanmaktadır. Dolayısıyla, köylü vatandaşın öncelikle iktidar partisini tercih etmesi normaldir. Tarımın bugün içinde bulunduğu koşullar onun eline para geçmesini mümkün kılmış, daha çeşitli tüketim mallarıyla temasa geçmesine imkân tanımış; devletin destekleme alışları bâzı alanlarda bir çeşit güvenlik sağlamıştır.

Köylünün AP'ye oy vermesinde bu ekonomik nedenler kadar etkili bir başka gerçek, tarihinin hiçbir döneminde siyasi haklarını bugünkü kadar geliştirmemiş olmasıdır. Köylü, hakkını isteyebilmekte, gösteriler düzenlemekte ve bu imkânlar onun maddi yaşantısına yansıyan bâzı haklar elde etmesini, sınırlı örneklerde dahi olsa, mümkün kılmaktadır. Bunun şerefi gerçi AP'nin değildir ama, gerçekleşmesi AP dönemine rastlamaktadır. Jandarma dayağı, tahsildar baskısı köyde artık tarihe karışmak üzeredir. Yeni bir baskı aracı şeklinde beliren tefeci-tüccar zümresiyle köylü arasındaki çelişme ise, çoğunluğun siyasal davranışını etkileyecek çapa henüz ulaşmamış, köylü bu ilişkinin bilincine yeterince varmamıştır.

Sonuç olarak denebilir ki, AP döneminin ekonomik nitelikleri halk çoğunluğunun günlük çıkarı doğrultusunda gelişmiştir. Dinsel baskılar, ağa tahakkümü, AP'nin propagandaya ayırdığı paranın miktarı gibi faktörler tercihleri etkilemiştir ama, seçmede ağırlık noktası halkın ekonomik çıkarı olmuştur. AP döneminin yol açtığı gelişmeler bâzı kitlelerin yoksullaşmasına ve maddi durumları açısından mevcut düzene karşı gelmelerine yol açmışsa da, sayıları önümüzdeki yıllarda gittikçe artacakmış gibi gözüken bu kitleler, 1969 Türkiye'sinde, azınlıkta kalmıştır.

Dinin Tercihlere Etkisi Sanıldığı Ölçüde Değildir

Türkiye'de dinsel duyguların sömürülmesiyle oy toplanıp seçim kazanıldığı çok yazılmış, çok söylenmiştir. Oysa 1969 seçim sonuçlarının da gösterdiği üzere, bu etken ancak somut ekonomik meselelerin var olduğu durumlarda ve bir yardımcı unsur şeklinde oyları ve eğilimleri etkilemektedir. Tek başına anlam taşımamaktadır.

Halkın, bir bakıma, gerçekçiliğini gösteren bu durumu çok eskilerden başlayarak izlemek mümkündür. Prof. Tunaya'nın İslamcılık Cereyanları'nda naklettiğine göre, Meşrutiyetin başlangıcında İttihat ve Terakki liderleri dinsel yayınlarda ve camilerde uzun uzun övülmektedir. İttihatçıların Abdülhamit gibi "Müslüman" bir padişaha karşı çıkmalarına ve devrimci olmalarına rağmen, bâzı İslamcılar desteklerini, "İttihat ve Terakki varken başka partiye ihtiyaç yok" demeye kadar vardırmaktadır. Ancak İttihatçıların ekonomik yetersizliği anlaşıldıktan sonradır ki, onların dinsizliği söz konusu edilecek ve 31 Mart'ı izleyen dönemde "İttihatçı Gâvuru" deyimi yaygınlaşacaktır.

Demokrasinin ilk yıllarında bütün varlığı din istismarına dayanan Millet Partisi ile bu yolda onu hayli geriden izleyen DP arasında halkın 1950 seçiminde yaptığı tercih, din etkeninin ancak "yardımcı" nitelikte olduğunu gösteren bir başka örnektir. Örnekler rahatça çoğaltılabilir: Aynı seçimden önce CHP'de bu duygunun istismarına çalışmaktadır. İlkokul programına din dersi konması (1949), Hacca gideceklere döviz tahsis edilmesi (1948), İmam Hatip Kursları'nın (1949), İlahiyat Fakültesi'nin (1949) açılması, halkın CHP'yi değerlendirmesinde değişiklik yapmamıştır. Aynı şekilde CHP'nin "dinsizliği" 1957'de, 54'e oranla seçmenini hayli arttırmasını da engellememiştir. Hele 1968 Senato seçiminde, mp adayı ve Diyanet İşleri'nin "Nurculuğu" ısrarla öne sürülen eski başkanı Elmalı'nın, "Dinin ve Nurcuların kalesi" Konya'da AP'li rakibine yenilmesi, tek başına belge niteliğindedir. 1969 seçim kampanyasında dinsel sömürüye çatan Demirel'in oy kaybetmemesi; "Muhammedi düzen" kuracağını ilân eden mhp'nin ise oy alamaması din etkeninin ancak ekonomik sıkıntılar doğrultusunda kullanınca önem kazandığını bir kere daha göstermektedir. 1965 seçiminde bir gazeteci arkadaşımızın AP mitinginde döviz taşıyan yaşlı partiliye sorduğu, "Demirel için Mason diyorlar, ne dersin?" sorusuna köylünün cevabı, halkın eğilimini en açık şekilde özetlemektedir: Köylü gazeteciye bakmış ve, "Biz onu mahalle camiine imam değil, devlete Başbakan seçiyoruz" demiştir. Şimdi bu gerçekleri göz önünde tutarak Necmettin Erbakan'ı ve Birlik Partisi'ni değerlendirmeye çalışalım.

Anadolu Eşrafının Geç Kalmış Tepkisi

İstiklâl Savaşı'ndan 1950'ye kadar Türkiye'yi üçlü bir koalisyonun yönettiği söylenebilir: Bürokratlar, tüccar ve Anadolu eşrafı (kasaba tüccarı, toprak ağası, vb.). Milli Mücadele'yi yürüten asker-sivil bürokrat, hem savaşacak asker bulmak, hem de para temin etmek için eşrafla işbirliği

yapmış, onun halk üzerindeki geleneksel egemenliğinden yararlanmıştı. Koalisyonun öncüsü durumundaki bürokratlar, ekonomik yetersizliklerinden ötürü sonradan tüccarı aralarına almışlardı. Eşraf ortağın ise bütün derdi kurulan rejimin kendi çıkarlarına dokunmamasıydı.

Nitekim bu dönemin sosyal alandaki ilericiliği, eşraf çıkarının başladığı noktada bitmektedir. Bürokratla eşraf arasında adetâ sözsüz bir anlaşma yapılmış ve uzun süre yürürlükte kalmıştır: Bürokrat eşrafın işini bozmayacak, örneğin toprak reformu yapmayacak; eşraf da bürokratın getirdiği üstyapı devrimlerine karşı halkı kışkırtmayacak, yönetime kolaylık sağlayacaktı.

Bu sacayağı, durumun karıştığı savaş yıllarına kadar memleketi yönetecektir. Ancak, savaşın yarattığı güç koşullar çerçevesinde bürokratların lideri İnönü birtakım tatsız işler yapacak, örneğin tarım ürünlerine narh koyacak, hele hele toprak kanununu çıkarmaya kalkışacaktır. Sonra, aynı İnönü'nün bir gün tepesi atacak ve Meclis kürsüsüne çıkıp (1942), "elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metaı yapmaya yeltenen vurguncu tüccar"dan söz ederek, "Üç-beş yüz kişiyi geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikâr olan zararlarını gidermek yolu elbette vardır" diyecektir... Sonra, Varlık Vergisi'ni çıkaracaktır. Gerçi sadece gayrimüslim vatandaşlar hedef alınmıştır ama, "bugün ona, yarın bana" sözü yerli tüccar çevrelerinde kuşkuyla tekrarlanmıştır.

Bu tür davranışlarıyla kendi istifa belgesini imzalayan bürokratı koalisyondan atmak için eşraf-tüccar ikilisi 1950 yılını bekleyecektir. O günlerde dünyaya hâkim olan "demokrasi" havasının yardımı ve uzaktan göz kırpan Amerika'nın teşvikiyle bundan böyle iktidarı ikili koalisyon yönetecektir. Ne var ki, dünyanın ve Türkiye'nin gelişmesi bu koalisyon ortaklarından tüccarın etkisini ve kazancını gitgide arttırırken eşraf kendi öneminin ve çıkarının azalmakta olduğunu birdenbire fark edecektir ama, artık atı alan Üsküdar'ı geçmiş; "Diners Club" kartlı, "seminer"li ve "Ortak Pazar"lı büyük şehir burjuvazisi bütün köşeleri tutmuştur. Necmettin Erbakan, Anadolu eşrafının bu geç kalmış tepkisini temsil etmektedir.

Konya Bağımsız Milletvekili'nin aldığı olaylarda bu gerçeğin ve bu doğrultuda yürüttüğü kampanyanın payı, dilinden düşürmediği "inşallah" ve "maşallah"lardan çok fazladır. Elmalı'nın dinsel çerçevesinde ekonomik bir fonksiyon taşıyan ve halkın ekonomik özlemlerini dile getiren bir "öz" verebildiği içindir ki, Erbakan, Elmalı'nın başaramadığını başarmıştır. Konya milletvekilini kendi sözlerinden izleyelim: "... Kısa zamanda anladık

ki Odalar Birliği tümüyle komprador-Mason bir azınlığın vasıtası halinde çalışmaktadır. Koca teşkilât komprador ticaret ve sanayinin mutlak bir kontrolü altındadır. O halde önce idare heyetine girelim ve Odalar Birliği'ni Anadolu tüccar ve sanayicisinin de hizmetine yarar bir hale getirelim dedik... Bunlar Anadolu tüccarının gelişmesini istemezler. Dizginleri hep ellerinde tutmak isterler. Yirminci fabrikalarına yirmi birincisini eklemek isterler. Yaptıkları montaj kamyonu hiç içleri sızlamadan 140 bin liraya satarlar..." Erbakan bu sözlerden sonra TİP'li bir hatibi çatlatacak şekilde yoksulluk edebiyatına girmekte, konuşmalarını "inşallah"la bitirirken salonu dolduran çulsuz garipler ellerini patlatırcasına alkış tutmakta; ön sıralarda oturan, kravatı itinayla fakat gene de yamuk bağlanmış Anadolu tacirleri, başlarını düşünceli şekilde sallamaktadır.

Doğu'da Bir Aklıevvel Çıkar da

12 yıldızlı ve aslanlı Birlik Partisi, 12 imamcı ve kutsal Aslan'cı Alevi vatandaşların oylarını alıp, kendi başkanının aksi kanaatine rağmen büyük başarı sağlayarak Meclis'e girdi. Seçim sonrası yayınladığı bildiriye göre, "temsil ettiği toplumun sorunlarını çözümletmek için" mücadele eden bu parti, bir çeşit azınlık dayanışmasının, "klan" kavramının ürünüdür. Ekonomik bunalım içindeki Alevi vatandaşların oyunu toplayan bp'nin, ekonomik anlamı olan bir çerçevede belirmesi gereken bu tepkiyi bir azınlık dayanışmasına saptırarak, Türkiye'deki tutucu zümrelerin oyununa âlet olma görevini yaptığı söylenebilir.

Türkiye'deki Alevilerin çeşitli baskılara hedef oldukları tarihi bir gerçektir. Ancak bugün içinde bulundukları durum, onların değişik mezheplerinden değil, Türkiye'nin genel şartlarından ileri gelmektedir. Aynı ekonomik yapıdaki bir Alevi ile Sünni'nin çok değişik durumda olduğunu kimse öne süremez. Bununla beraber, ekonomik gerçeklerin bilincine varamamış kimselerin azınlık dayanışmasına umut bağlayabilmesi, bp'yi Meclis'te dördüncü parti yapmıştır. Şimdi başka aklıevvellerin "anadili Türkçe olmayanların Türkçesini ilerletmek" gibi bir gerekçeyle Doğu'da parti kurmalarından korkulur.

Çözülme Halindeki Feodal Yapı

Yeni Türkiye Partisi'nin bu seçimdeki kozları eski Demokratlar ve Doğu'daki ağalar olmuştur. Ancak, seçim sonuçlarından her iki dayanağın da çürük çıktığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin geçmişine ait bir "DP dinamiğinin" Samet Ağaoğlu'nun bütün çabalarına ve Celal Bayar'ın uzak desteğine rağmen günümüzde etkisiz kalacağı belliydi. Doğu ağalarının

beklenen verimi sağlamaması ise, Türkiye'deki feodal yapının sanılandan daha hızlı şekilde çözüldüğünün bir belirtisidir. Gerçi AP ve CHP'de rakip ağalara bel bağlamıştır ama, bu müesseseyle ilişkileri YTP kadar içli dışlı değildir.

Türkiye'de bâzı oyları etkilediği ve hür seçimi kısıtladığı bir gerçek olan feodal yapı, Doğu Anadolu'nun özelliğidir. Bu özellik, Doğu'nun tarihi gelişmesinin bir sonucu olarak beliriyor: Osmanlı yönetimi, idaresine aldığı topraklarda derebeylik düzenini ortadan kaldırmasına rağmen Doğu'nun özel koşullarından ötürü bu bölgeye ayrıcalık tanımıştı. Bölgedeki Kürt kabilelerin savaşçılığı, halkın etnik ayrılığı, tabiat şartlarının ağırlığı, bölgedeki ayaklanmaların bastırılmasında Kürt Beyleri'nin devlete yardımcı olmaları gibi nedenlerle, Osmanlı yönetimi Doğu'nun düzenine karışmamıştır. Bu farklılıktan ötürü Batı'da feodal yapı ancak Osmanlı İmparatorluğu gücünü kaybettikten sonra, 17. yüzyılda yeniden belirmiş ve nispeten köksüz olmuştur. Dolayısıyla, Batı'nın azgelişmiş bir kapitalist düzene geçişi daha kolay gerçekleşmiştir.

Doğu'da ise feodalizm hem köklüdür, hem de bölgenin ayrıcalığını Cumhuriyet rejimi de gözetmiştir. Devletin bütünlüğü söz konusu edilmedikçe Doğulu beylerin Doğu halkını istediği gibi kullanmasına karışmamıştır. Bu farklı yapısından ötürü Doğu kendi içine dönük yaşantısını günümüze dek sürdürmüş, beylerin bir çeşit tebaası durumundaki halkın oyu, genellikle feodal ilişkilerin çerçevesinde ve beylerin gönlünce kullanılmıştır. Örneğin, bir gazetenin yaptığı ankete cevap veren Hakkarili bir köylü, 59 yaşındaki Bacı Şerik, şöyle demektedir: "Ben parti falan pek anlamam oğul. Can derdine düştük göçüyoruz. Ağa ne derse o olur..." Hayvancılık yapan Hâzım Acar'ın sözleri ise şöyledir: "Daha henüz bilmeyiz. Aşiret bilir. Kararımızı verdikten sonra elbet bir partiye oy kullanacağız."

Doğu'nun bu niteliği, Türkiye'deki gelişimin sonucunda hızlı bir çözülme dönemine girmiş, feodal yapının oylara etkisi azalmaya yüz tutmuştur. Konuyla ilgili çok önemli araştırmalar yapan Dr. İsmail Beşikçi'nin çalışmalarından yararlanarak durum şöyle özetlenebilir: Doğu'nun toprak ağaları son on-on beş yıldır köylerden ayrılıp kasaba ve şehirlerde yerleşme eğilimindedir. Topraklar uzaktan yönetilmekte, banka kredileri alınmakta ve maddi imkânlar büyümektedir. Bu maddi kuvvet genellikle; 1) ağanın emrindeki köylüyü borçlandırmakta (son yıllarda özellikle hayvan piyasasındaki tefecilik çok artmıştır); 2) tarım dışı

faaliyetlerle ilgilenmekte (ticaret, emlâk alımı, vb.); 3) tarım makineleri almakta kullanılmaktadır. Çeşitli rakamlar ve gözlemler gelişmeyi açıkça ortaya koymaktadır: Gaziantep, Urfa, Diyarbakır ve Mardin'de şehre yahut kasabaya yerleşmiş ağaların çiftçi ailelerine oranı yüzde 7.5 iken bu "şehirlileşmiş" ağalar toplam tarım arazisinin yüzde 70'ini kontrol etmektedir.

Servetlerin topraktan başka alanlara kayması her şeyden önce Türkiye'nin batısıyla ticari ilişkilerin artmasına ve bölgenin, bir bakıma, kabuğunu kırarak dışa açılmasına sebep olmaktadır. Doğu'daki traktör sayısı gerçi azdır ama, artış temposu Türkiye ortalamasından çok hızlıdır; 1965-66 yıllarında bu artış Türkiye'de yüzde 19, Doğu'da yüzde 45, 1966-67'de yüzde 15 ve yüzde 24'tür.

Bu gelişmelerin sonucunda geleneksel ağa-köylü ilişkileri değişmekte, feodal yapının ürünlerinden olan yarıcılık, ortakçılık gibi kurumlar yıkılmakta ve aynen Batı'da, Adana bölgesinde olduğu gibi köylü bir tarım işçisi ya da tarımsal deyimiyle ırgat olmaktadır.

Doğu'daki gelişme süreci sonucunda ağalar yavaş yavaş kapitalist tarım işletmesi sahibi yahut tüccar ve tefeci niteliğini almaktadır. Bu aşamada sömürü çarkı daha ileri usullerle dönmekte ve köylünün oyları gene etkilenebilmektedir ama, feodalizmin kayıtsız şartsız bağımlılığı artık tarihe karışmaktadır. Onunla beraber YTP oyları da düşmektedir.

Sosyalist Parti TİP'in Sorunları

TİP'in 1969 seçim öncesi ve seçimindeki talihsizliğinin nedenlerini bu partinin daha kuruluş döneminden başlayarak araştırmak mümkündür. Sosyalist partilere ilk hızını veren, parti kurulmadan önce tamamlanmış olması gereken fikri bir hazırlık dönemidir. Belki de yıllar sürecek böyle bir çalışma ve tartışma ortamına girmeye aydınlar ancak 27 Mayıs devriminden sonra fırsat bulabilmiş, TİP de zaten o sırada kurulmuştur. Yani, meselenin teorisi, Türkiye'nin şartları ve teorinin Türkiye'ye uygulanması sorunları henüz tartışılmadan siyasi mücadele başlamıştır.

TİP'in Sorunları

TİP, Türkiye'nin şartları sosyalist mücadelenin doğuşuna elverişli olduğundan 1965'teki gibi önemli gelişmeler göstermiştir ama, partinin temelindeki bu eksiklik kendini hemen her dönemde belli etmiştir. 1969'da açıkça ortaya çıkarak çalışmalara, TİP'in çatışmaların üstesinden gelememesine ve seçim deneyindeki başarısızlığa yol açmıştır. Sorunları başlangıçtan izlemeye çalışalım:

1) TİP kurulduğunda, aydınlar bile Türkiye’nin gerçek meselelerini ve halkın eğilimlerini bilmemektedir ya da çeşitli sorunları ortak bir tartışmanın yapıcılığına kavuşturmamıştır. Bu eksikliğin sonucu, partinin Batı tecrübesine bakarak onun paralelindeki bir mücadeleyi ve ilkeleri benimsemesi olmuştur. Örneğin, 1963’te TİP ilk defa radyodan sesini duyurup, sosyalist tanımları aynen kullanarak devlet sorununu ortaya koyarken, çoğu sosyalist aydın, “Bu günleri de görecek miydik?” diye kıvanç duymuştur. Oysa, Türkiye şartları ve tarihiyle henüz bağlantısı kurulmamış bu tür bir devlet kavramı halkın kulağına uzaydan gelen seslerin izini bırakmıştır... TİP’in tutumuyla, örneğin, Fransa’daki Birleşik Sosyalist Parti’nin politikası arasında tesadüfi bir benzerlik uzun süre kendini belli etmiştir. Ancak hemen şunu ekleyelim ki, bu durum ne TİP yöneticilerinin, ne de aydınların suçudur; Türkiye’nin meselelerine kolektif olarak eğilme imkânına çok geç kavuşulmasının tabii bir sonucudur.

2) Sağlam bir teorik temelden yoksun bulunması, hesapta olmayan sorunlar çıktıkça partinin bocalamasına yol açmıştır... Dar anlamdaki işçi sınıfının geri bir tarım ülkesindeki devrimci niteliğiyle TİP’in tüzüğünde ona verilen yer arasında denge tutarlı mıdır? Parti içi demokrasi nasıl sağlanacaktır? Devrimci bir yöntemde yer alabilecek din ve gelenek gibi unsurlar nasıl değerlendirilebilir? Tek başına alındığında sosyalist mücadeleyi yozlaştırma tehlikesi taşıyan Parlamento ve Parlamenterizm konularında nasıl bir tutum benimsenecek, örneğin, genel yönetim kuruluna seçilenlerin milletvekili adayı olması önlenecek midir?

Bu ve benzeri sorunlar çıktıkça, bunların çözümünü araştıran bir hazırlık dönemi geçirilmemiş olduğundan, partide şekilci tartışmalar ve kopmalar başlamıştır. Zorunlu olarak pratikte aranan çözümler yeterli çareleri getirmemiştir. Yöneticilerin davranışları ise kopmaları önleyecek uzlaştırıcı formülleri aramak olmamış, genellikle, bu kopuşları kolaylaştıran bir doğrultuda gelişmiştir.

3) Partinin günlük dertleriyle de kendilerini tüketmek zorunda olan yöneticilerin ve bir avuç militanın, baskının her çeşidine göğüs gererek mücadele etmelerine rağmen, bâzı yazarların sol eğilimli kitleler üzerindeki etkisi, partinin etkisiyle çelişmeye, yer yer ağır basmaya başlamıştır.

Bu durum, partinin yeterince sağlam bir teorik temelden yoksun olmasının sonucudur.

4) TİP’in son seçimdeki gerileyişi gerçi “binde”lerle hesaplanan bir orandır ve bir hezimetten söz etmeyi haksız kılmaktadır. Ne var ki normal

büyüme devam etmiş olsaydı gerilemek şöyle dursun, oy oranında yüzde 100 bir artış bile gerçekleşebilirdi. Hezimet sözcüğü, oy oranlarında değil, daha çok partinin ve sol cephenin görünüşüne uygun düşmektedir.

Sosyalist Parti İçin Oy Önemli mi?

Mesele bu çerçevede ele alındığında, seçimdeki başarısızlık, kökü partinin temelindeki bozuklukta olan bâzı oluşumların sonucu şeklinde belirmektedir. Yönetici kadrodaki ve örgütteki çatışmalarla kopmalar, M.A. Aybar'ın umduğunun aksine, oyların artmasını geniş çapta etkilemiştir. Gerçi halkın bu çatışmayla fazla ilgisi yoktur ama, huzursuzluk örgüte yansıyarak onun gereğince çalışmamasına yol açmış; partililerin bu tutumu ise halkla kurulan teması, propagandayı ve etkiyi kaçınılmaz şekilde sınırlamıştır.

Oyların umulan çerçevede gelişmemesinin ikinci nedeni, gene partinin temelindeki bozukluğun dolaylı sonucu olarak, partililer ve partiye yakınlık duyanlar üzerinde aşırı önem kazanmış bâzı yazarların tutumudur. Bu yazarlar şu veya bu nedenle, sadece TİP'in yönetici kadrosunu değil, zaman zaman bizzat TİP'in kendisini ve parti kavramını hırpalayan hücumlarda bulunmuşlardır. TİP'in güçsüzlüğü oranında etkili olan bu yazarların tutumu, sosyalizm tecrübesi zaten kısa olan seçmenlerin sandıktan uzak durmalarına yahut "en sosyalisti bunu derse..." gibi bir düşünceye kapılıp, oylarını başka yönde kullanmalarına yol açmıştır.

Şimdi, son zamanlarda kızışan tartışmaların ve seçim sonuçlarının ışığında şu sual sorulabilir: Sosyalist bir parti için "oy"un, devrimci bir strateji için "parti"nin önemi nedir?

Sosyalist parti için öncelikle önemli olan, şüphesiz teorisinin ve örgütünün sağlamlığı, kendi düşünceleriyle tutarlı olmasıdır. Eğer parti bu tür bir tutum içinde değilse, onu eleştirmek ve bu tutumun değişmesine çalışmak görevdir. Ancak, son seçimden önce olduğu gibi bu görev ile sosyalist partinin varlığını hedef alan davranışları birbirine karıştırmamak gerekir. Hangi strateji uygulanırsa uygulansın, eylem devrimci olacaksa, sosyalist partiye dayanmaksızın gerçekleşemez; bu partinin gelişme imkânının yok edildiği bir çerçevede başarılı olamaz. Solun düşünürlerinden Doğan Avcıoğlu'nun şu sözleri, sosyalizmle sosyalist partinin arasındaki bağ açısından son derece önemlidir: "Türk sosyalistlerine şimdi düşen iş, yeni toplumsal gelişme kanunları ve teorileri icat etmek yerine, sosyalist metodu doğru kullanmaya alışarak, Türk toplumunun evolüsyonu hakkında tarihsel ve sosyolojik araştırmalara

girişmektedir. Bu bilgi de yeni sosyalizmler icat etmek için değil, Türk toplumunun sosyalizme gidiş yolundaki özelliklerini değerlendirmek için yararlı olacaktır.”

Türkiye’deki Gelişme ve Muhalefet

Adalet Partisi’nin seçim başarısını incelerken üzerinde durduğumuz etkenlerin hemen hepsi, bu iktidarı çıkmaza sürükleyebilecek gelişmelerin tohumlarını da bünyesinde taşımaktadır. Hattâ AP oylarının yüzde 46’ya düşmüş olmasına bakarak bu gelişmenin başladığı bile söylenebilir. Bugün durumunu kendi geçmişiyle kıyaslayıp iktidardan yana olmak eğilimindeki işçilerin ve gecekonducuların “yetişen ikinci kuşağı, aynı kıyaslamayı kendi durumuyla yerleşmiş şehir yaşantısı arasında yapmakta ve başka sonuçlara varmaktadır.” Gene Korkut Boratav’ın deyişiyle, “şehirde doğmuş ikinci nesilden işçi çocukları veya köyle ilgili anıları silinip gitmiş, şehre göçlerin yarattığı gelir sıçramasının izlenimleri önemini yitirmiş eski işçiler, mevcut eşitsizliklere ve bunların büyüyüp büyümediğine karşı çok daha duyarlıdırlar. Bu yüzden en azından ilerici ve devrimci bir potansiyel taşırlar...”

Tarımdaki kapitalizme geçiş süreci 1969 Türkiye’sinde köylünün öncelikle AP’yi tutmasına yol açmıştır. Ancak aynı süreç, yarın oyları başka tarafa yöneltecek bir gelişiminin de temelini atmaktadır. Köyün piyasa ekonomisine açılması gerçi köylünün tüketiminde çeşitliliği sağlamıştır ama, eskiden hedef olmadığı sorunları da beraberinde getirmiştir: Piyasa için ürün yetiştiren köylü hem yiyeceğini artık parayla satın almak zorundadır, hem de idaresini pek beceremediği “para” ile daha yakından ilişkisi olmuştur. Bu durum hemen bir tefecilik sorunu yaratmakta, köylünün alım-satım işlerindeki beceriksizliği ve maddi güçsüzlüğü spekülasyon konusu olmaktadır. Nitekim sınai bitkilerin yahut ihraç ürünlerinin yetiştirildiği ve küçük işletmelerin hâkim olduğu her alanda, önemi son yıllarda birdenbire artan bir tefecilik sorunu doğmuştur: Karadeniz’in çay ve fındık üreticileri, Ege’nin tütün üreticileri, vb.

Tarımdaki makineleşme de benzer bir durum yaratmaktadır. Traktörlü tarımın büyük özelliği, hektar başına verimi arttırmaktan çok, tarlayı işleyen insanların sayısını azaltmasıdır. Traktör, yapılan tarımın ve ürünün çeşidine göre 10-50 arası insanın işini tek başına görebilmektedir. Bu bakımdan çiftlik sahibi için yararlıdır ama, yaygın bir işsizliğin pençesindeki Anadolu’nun köylüleri için hiç de yararlı değildir. “Türkiye’nin Doğu’sundaki Toprak Anlaşmazlıkları” konusunda bir araştırma yapan Nur

Yalman'ın yazdığına göre, "Güçlü bir traktör, Diyarbakır yakınlarındaki geniş ovalarda yaklaşık olarak 10 bin dönüm sürebilir. Bu en azından 50 köylünün çalışmasıyla başarılacak bir iştir...

Köye traktörün girmesi, köylüler açısından büyük bir yıkıntıdır. Traktörün girdiği köylerde köylüler büyük bir paniğe kapılmakta ve traktör sahibini köyden atmaya çalışmaktadırlar."

Görüldüğü gibi, aslında ilerleme olan bâzı gelişmeler, gerçekleştikleri çerçevenin yetersizliği nedeniyle, halkın durumunda bir kötüleşmeye de yol açmaktadır.

Tarım kesimindeki bu oluşumun çaresiz bıraktığı kitleler şehirlere göçmekte, şimdilik, bir ekmek kapısı bulmaktadır. Ancak tarımdaki makineleşmenin ve ona bağlı olarak işsizliğin artış hızı, mevcut çerçevede sanayileşmenin ulaşacağı ya da ulaşabileceği hızın çok üzerine doğru yönelmektedir.

Meseleye yüzeyinden bakarken sıralanabilen bu örnekler, derin araştırmalar yapıldığında rahatlıkla çoğalabilir. Ancak ortada olan gerçek, bugün iktidardan yana gözüken faktörlerin, yarın mutlaka iktidara karşı olacaklarıdır.

CHP gibi, mevcut düzene karşı çıkan partilerin asıl sorunu, Türkiye'deki bu birikimleri iyi değerlendirmek, onlara siyasi yön vermeye çalışmaktır. Meseleye sosyalizm açısından bakıldığında yapılması gereken en doğru iş, geçmiş tecrübelerin ve son yıllardaki fikri çalışmaların ışığında, TİP'in sorunlarına eğilmek: Sağlam bir gelişmenin günümüzdeki vazgeçilmez şartı olan hür tartışma ortamından sonuna kadar yararlanmaktır. Sosyalizmin, aydınlar uygun gördüğünde değil, belirli objektif şartlar var olduğunda gerçekleşebileceği unutulmamalıdır.

III
SİYASAL GELİŞMELER

Siyasal Gelişmeler

Önceleri "Takunyalılar" adıyla ve biraz da küçümsenerek anılan bir grup, ağırlığını hem siyaset, hem de ekonomi alanında duyurmaya başlamıştır. Odalar Birliği seçiminde açıkça su üstüne çıkan bir çatışma, Prof. Erbakan'ın genel seçimdeki başarısı ve dört yıldır AP içinde sürdürülen Demirel-Bilgiç koalisyonunun bozulması; Bilgiç'çi muhalefete, menfaat şirketi suçlamalarına, Yüksel Menderes'in bu gruba lider olacağı söylentilerine, hattâ, Bayar-Menderes-Bilgiç-Erbakan işbirliği spekülasyonlarına yol açmıştır.

Mesele, AP içindeki güçlerden birinin ötekine tepkisi, çelişen zümre çıkarlarının ayrı kişilerde somutlaşması ve Türkiye'deki gelişmenin birtakım "asgari müştereklere" artık kolay imkân tanımaması şeklinde özetlenebilir.

Çatışmanın İçyüzü

AP'deki Yeminliler'le, Bilgiç'in yahut Erbakan'ın temsil ettiği bir takım arasındaki çatışmanın yüzeydeki nedeni, bir üslûp ve şekil anlaşmazlığı olarak belirmektedir. Demirel ekibinin medeni ve Batılı görüntüsüne karşılık, öteki taraf geleneklerine bağlıdır, daha İslamcıdır, hattâ zaman zaman Hilafetçi bile olabilmektedir.

Oysa meselenin temel nedeni, AP'de ifadesini bulan değişik maddi çıkarların artık uzlaşmaz duruma gelmesidir.

Türkiye'nin bir süredir giriştiği sanayileşme çabaları, her ne kadar Batı modelinden çok değişikse de, ekonomik çıkar grupları arasında Batı'dakine benzer oluşumlar yaratmıştır. Bâzı malların daha ileri üretim tekniğiyle meydana getirilmeleri, aynı alanda faaliyet gösteren imâlâtçıları çok zor durumda bırakmıştır. Örneğin yabancı sermaye ortaklığıyla kurulan yeni bir tuz fabrikası karşısında, geleneksel metotlarla üretim yapan öteki tuz imâlâtçıları mallarını satamaz olmuşlardır. Kola türünden alkolsüz içkilerin piyasaları doldurması, alışılmış gazoz imâlâtını sekteye uğratmıştır. Aynı şekilde, otomobil lastiği üretiminin artması, geçimini lastik kaplayarak sağlayanların çıkarını zedelemiştir, vb. Bu çelişmelerin, hele Ortak Pazar dönemine girdikten sonra, daha da artacağı ileri sürülebilir. Özellikle Anadolu kuruluşları, bu kez, Batı'nın üstün kaliteli mallarını da karşılarında

bulacaklardır. Nitekim Sanayi Odaları temsilcisi Ertuğrul Soysal'ın gazetemizin "Forum"unda çıkan ve "Anadolu'daki sanayicinin genel eğilimi Ortak Pazar'a girilmesine karşıdır" mealindeki sözleri, ilerideki yeni ve daha köklü çelişmeleri haber vermektedir.

Ekonomideki değişimin kaçınılmaz olarak bâzı zümrelerin aleyhine gelişmesi, alınan payların dengesizliğinde de ortaya çıkmakta ve yeni bir çelişmeye yol açmaktadır. Prof. Erbakan'ın çeşitli örneklerle ortaya koyduğu üzere ekonomik mekanizma büyük şehir tüccarlarından yana işlemekte, Anadolu tacirleri kendilerini üvey evlat bilmektedir. İthalat kotalarında aslan payı üç-dört şehrin tüccarına ayrılmakta, Odalar Birliği'ni onlar yönetmektedir. Gene Erbakan'ın ifadesiyle, Anadolu bankalarında toplanan mevduatı, Anadolu halkı yatırmakta, ancak bu para kredi olarak büyük şehir tüccarına verilmektedir.

Görüldüğü gibi, ekonomik şartların gelişmesi kaçınılmaz şekilde bâzı zümrelerin varlığını tehlikeye sokmakta, bâzılarının da ortadaki değerden gönüllerince pay almalarını engellemektedir. Bu durumun gene kaçınılmaz olarak yıldan yıla ağırlaşması, çelişmeleri keskinleştirmiş ve genel doğrultuları eş olan çıkarları bir arada barınamaz hale sokmuştur.

AP'nin talihsizliği bütün bu çelişen çıkarları ve zümreleri kendi çatısı altında bulundurmasından ileri gelmektedir.

Muhtemel Gelişme Ne Olabilir?

Bir partinin içinde değişik çıkarlar artık uzlaşamaz duruma gelince bunların şu ya da bu şekilde filiz vermeleri ve bir çatışma yaratmaları olağandır. Ekonomik gerçek, siyasi eyleme dönüşmektedir. Nitekim Demirel'in kabine dışında bıraktığı Bilgiç grubu, hemen bir karşı-ağırlık şeklinde örgütlenmeye başlamıştır. Ortada savunulacak bir dava olduktan sonra, başka amaçları bulunan politikacıların da bu platformdan yararlanmaları beklenebilir.

AP'nin kendi bünyesinde oluşan bu zıtlaşmanın muhtemel sonuçlarına gelince:

Bilgiç grubu, Demirel'e hayli güçlük yaratacağa benzemektedir. Aynı genel çizgideki çıkarların çatışması cepheyi kaçınılmaz olarak zayıflatacaktır. Ancak, belirli bir görüşün öncülüğü söz konusu edildiğinde, Yüksel Menderes ve Bayar'dan takviye alınsa bile Bilgiç'çilerin ağır basması düşünülemez. Aynı şekilde, kurulacak yeni bir parti de eş doğrultuda bulunduğu AP'ye büyük zarar veremez. Zira çelişen çıkar ve zümrelerden bir bölümü küçük imâlâtçıları ve eşrafı, yani ekonomik

anlamda “dün”ü temsil ederken, öteki bölüm daha ileri üretim tekniğini, yeni bir aşamayı ve “bugün”ü temsil etmektedir; üretim şekillerinin ve toplumların gelişme çizgisinde köklü bir “geriye dönüş”e ise sosyal ve ekonomik kanunlar asla imkân tanımamaktadır.

Milliyet, 13 Kasım 1969

41’ler Neden Doğdu?

Türkiye, karmaşık olduğu kadar tehlikeli bir ortamın içine birdenbire düşürülmüştür. Eski dostların düşman olduğu, eski düşmanların dost göründüğü iç siyasetten, Yunanistan’ın “kime karşı” sorusunu sordurtan silâhlanma çabalarına, Kıbrıs’ın Enosis yolundaki yeni uğraşılarına kadar uzanan bir olaylar dizisi, Türkiye’yi yakından ilgilendirmekte, hattâ denilebilir ki, Türkiye üzerinde oynanmaktadır.

Böyle bir ortamda gelişen 41’ler olayı, hem ayrıca önem kazanmakta, hem de niteliğinin ve asıl kişiliğinin daha etraflıca araştırılmasını gerektirmektedir.

AP’den Değişik Bir Yapı

Türk tarihinin incelenmesi, bir gerçeği açık ve seçik olarak ortaya koymaktadır: Hemen hiçbir siyasi hareket, onu yaratanların sınıfsal ve ekonomik çıkarlarından bağımsız değildir. Yüzeydeki kişisel çekememezlikler ve sen-ben kavgaları genellikle temeldeki çıkar zıtlaşmalarının bir yansımasıdır; çıkar gruplarının belirli kişilerde somutlaşması, insani zaaflarla beslenip değişik görünümler kazanmasıdır. Bu gerçek Tanzimat’tan Cumhuriyet’e, Demokrat Parti’nin doğuşundan, hattâ, 27 Mayıs hareketlerine kadar bütün davranışlarda izlenebilir. 41’lerin sosyal ekonomik yapısı da, hele AP iktidarının, şartların zoruyla yöneldiği bâzı hedeflerin ışığında değerlendirildiğinde, temeldeki ekonomik çıkar çatışmalarını aynen yansıtmaktadır.

Toplu olarak AP milletvekillerinin ve 41’lerin çizelgede belirtilen dökümü, meselelerin anlaşılmasında yardımcı olabilecek bâzı ipuçlarını vermektedir:

1) Kendi sınıfsal niteliği ağır basmayıp, başlıca fonksiyonu bu niteliği taşıyan zümrelerin yardımcılığı yahut sözcülüğü olan “memurlar” ve “serbest meslek sahipleri,” oran olarak, her iki toplulukta da hemen hemen eşittir.

2) Bu benzerlik durumu, ekonomik fonksiyonu ağır basan zümrelerde birdenbire değişmektedir: AP Meclis Grubu'nda tüccar ve sanayici milletvekillerinin önemi büyükken, bu önem 41'lerde üç defa daha azdır. Toprak sahiplerinin önemi ise, AP'de yüzde 7 kadar küçükken, bu oran, 41'lerde iki defa fazladır.

3) AP'nin görüşlerini dinsel çerçevede yansıtan kimselerin de iki grup arasındaki bölünümü ilgi çekicidir; AP milletvekilleri arasında yüzde 2 olan oran, 41'lerde yüzde 10'dur. Nitekim AP'de 6 kişi olan din adamlarından 4'ü 41'lere dahildir (Mevlüt Yılmaz, Sami Aslan, Hilmi Türkmen ve Hüseyin Abbas).

4) 41 kişinin bir başka özelliği, bölgesel dağılımlarıdır. Örneğin, Konya ilinin sekiz AP milletvekilinin altısı 41'lere dahildir, yedincisi ise 41'lerin öncülerinden olup daha önce partiden ihraç edilmiştir.

41'ler Hangi Güçleri Temsil Ediyor?

AP'deki muhalif grubun yapısıyla barındığı unsurların siyasi tutumu, bu topluluğun gerçek kişiliğini belirlemekte ve Demirel yönetimiyle arasındaki çelişmeleri açığa vurmaktadır.

41'ler, her şeyden önce, belirli sosyal güçlerin ve siyasi görüşlerin oldukça tutarlı bir koalisyonu şeklinde gözükmektedir. Bu koalisyonda öncü durumundaki unsurlar, kökü eski Milliyetçiler Derneği ile yeni Komünizmle Mücadele Dernekleri'nde olan ve taşra tüccarıyla toprak ağalarının çıkarını, değişmezliği, tutuculuğu her ne pahasına otursa olsun savunan güçler şeklinde belirmektedir.

Bu tutumun temelinde, Türkiye'deki sınırlı ekonomik gelişmenin dahi zarar verdiği bâzı ekonomik çıkarlar, gelişmeyi (hattâ faşist bir dikta yoluyla) önlemeye dönük arzular vardır.

AP içinde kendi varlığını sürdüren bu çıkar grupları, bir noktadan sonra, aynı parti içinde daha güçlü durumda olan öteki çıkar gruplarıyla çelişmeye düşmektedir. AP'deki büyük şehir burjuvazisinin dayanağı olan tüketim malları sanayiindeki gelişmeler, geleneksel usullerle üretim yapan taşra burjuvazisinin bir yandan kendi mamullerini satmasını zorlaştırırken, bir yandan da onu büyük şehir sermayesine bağımlı kılmaktadır. 41'lerin içinde güçlü şekilde temsil edilen (Yüksel Menderes, Adnan Akarca, vb.) toprak aristokratları ise, AP'deki öteki çıkar gruplarının almak zorunda kalacağı sevimsiz kararlarla karşı karşıyadır. Süleyman Demirel'in belirttiği üzere, ufukta, "zirai gelirlerin vergilenmesi" tehlikesi vardır; toprak reformundan, AP çevrelerinde, pek sık söz edilir olmuştur. AP'nin hâkim kanadında

beliren bu yeni tutum, şüphesiz, bir “iyi niyetin” sonucu değildir. Ekonomik mecburiyetlerin sonucudur. AP’deki hâkim zümrelerin kendi varlıklarını emniyete almak için, artık, tarımda her yıl biriken ve 1.5 milyara yaklaşan tasarruf fonlarını kullanmaya, 1936’nın takdir kıymetleriyle yapılan vergilenmeyi değiştirmeye ihtiyacı vardır.

Gelişen şartlar, AP içindeki çıkarları uzlaşamaz hale getirirken, bu çıkarların kendi ideolojilerini ve eylemlerini yaratmaları yahut onlara yeni fonksiyonlar kazandırmaları olağandır.

Dünyanın Her Yanında Olduğu Gibi

Sözü geçen ekonomik güçlerin siyasi ideolojisi, hemen her ülkede, faşizmin izlerini taşımakta; tutucu ekonomik güçler, ideolojilerin en tutucusuyla bütünlenmektedir.

41’lerin yapısı, bu açıdan da ilgi çekicidir.

Türkiye’de uzun süredir var olan ve son yıllarda faaliyetlerini arttıran, kendi yayın organlarında faşizmi andıran bir yönetimin özlemini yansıtan bir düşünce akımı, en güçlü temsilcilerini 41’lerin arasında bulundurmaktadır.

Kanlı Pazar’dan Kayseri saldırısına, İmran Öktem’in cenazesinden öğrencilerin vurulmasına kadar çeşitli olaylarda etkisini duyuran bu akımın kökleri ünlü “Milliyetçiler Derneği”ne kadar uzanmakta; bu akım, kitlelerdeki bâzı haklı eğilimleri saptırarak yahut insanları aldatarak kendileriyle ilgisiz ekonomik çıkarların bekçiliği görevine onları koşmaktadır.

Grubun lideri durumundaki Saadettin Bilgiç, bu düşünce akımına olan yakınlığını siyasi tutumuyla ortaya koymuş bir politikacıdır; ayrıca, Demokrat Parti tarafından kapatılan “Milliyetçiler Derneği”nin yöneticilerinden eski Isparta Milletvekili Sait Bilgiç’in kardeşidir. (Sait Bilgiç, bu ilişkilerden ötürü DP’den çıkarılmıştı.) Sözü geçen akımların günümüzdeki en güçlü liderlerinden ve “Komünizmle Mücadele Dernekleri”nin eski genel başkanlarından İlhan Darendelioğlu, 41’lerin de liderlerindendir. Merkez İstihbarat Teşkilâtı’nın (cıa) usullerini hatırlatan “gizli raporlar” hazırlatıp Meclis baskınları düzenleten Faruk Sükan’ın siyasi davranışları, aynı akımların izlerini taşımaktadır. 41’lerin bir başka mensubu, Abdurrahman Şeref Lâç, “Nurcuların avukatı” sıfatıyla belirlenmektedir.

Faşizm özentisi akımlarda adı geçenlerin listesini, 41’lerin arasında genişletmek mümkündür: Elazığ Milletvekili Samet Güldoğan, tmtf’nin bu

akımların eline geçmesi için kongreyi Balıkesir'e kaçırıp orada düzenleyen eski bir öğrenci lideridir. Erzurum Milletvekili Rasim Cinisli aynı akımın temsilcisi mttb'nin eski başkanıdır; Mehmet Turgut bile, Teknik Üniversite'nin Talebe Birliği'ni yönetirken aynı akımın etkisinde kalmıştır. Bu akımların en güçlü olduğu Konya'nın altı AP milletvekili 41'lere dahildir, vb.

AP'li 41'lerin sosyal ve ekonomik kökenleriyle siyasal kişiliklerinin incelenmesi, bu topluluğun soyut bir Demirel düşmanlığıyla yahut demokrasi aşkıyla bir araya gelmediğini göstermektedir. Bilâkis, Türkiye'deki ekonomik gelişmeden zarar gören çıkar gruplarının temsilcileriyle, onların ideolojisini yapanlar, adetâ bilinçli şekilde kümelenmişlerdir.

Milliyet, 1 Mart 1970

Sosyal Demokrasi, CHP ve Sosyalizm

"CHP ortanın solandadır." İsmet İnönü'nün bu açıklamasını Nihat Erim'in "ortanın solunda olmakla" övünmesi, CHP Gençlik Kollarının İnönü'yü tekrarlaması izledi. Ve bu arada Tahsin Banguoğlu CHP'nin bu yeni yerinde kendisinin rahat etmeyeceğini açıkladı; Kasım Gülek ise "Gülekvari" konuşarak, "Ortanın sağı solu ne oluyormuş, bizim bulunduğumuz yer iyidir" dedi.

"CHP ortanın solundadır" bir yandan partinin haksız isnatlara, AP liderlerinin deyişiyle "komünistlik" isnadına yol açarken; öte yandan CHP'ye sahip olmadığı bir niteliğin, "sosyalizmin" yakıştırılmasına sebep oldu.

Aslında bu karışıklık, iktisadi kavramların uzun bir süre ülkemizde söylenememiş, öğrenilememiş ve öğretilememiş olmasından doğuyor. CHP nedir ve ne değildir?.. Ortanın solu bilimsel olarak ne anlam taşır?.. Batı'da ortanın solundaki partiler hangi görüşleri savunur?.. Bu sorunların tartışılması, CHP'yi haksız isnatlardan ve savunmasını yapmadığından ötürü sahip çıkmaya hakkı olmadığı bâzı görüşlerden uzak tutmaya yarayabilir.

Sosyalist düşünce özellikle 20. yüzyılın başlarında bir değişim geçirmişti. "Hayâlci"likten hareket edip "bilimsel"likte, Engels ve Marx'ta olgunlaşan sosyalizm, ikiye, hattâ üçe bölünmüş; bir çeşit sapma olmuştu. Bu bölünmede bilimsel sosyalizme sadık kalanlar:

1) İktidarın ancak ihtilâlle alınacağı görüşünde olanlar;

2) İktidarı seçim yolu ile almayı ve seçim yoluyla kaybetmeyi kabul edenler (Demokratik Sosyalizm) olarak ikiye ayrılmış.

Sosyalizmden sapanlar ise "Sosyal Demokrasi" görüşünü benimsemişlerdi.

"Demokratik sosyalizm" taraftarları ihtilâlci olmamakla beraber Marx'ın görüşlerine sadık kalan; çözüm yolunu sadece dağıtımda adalet olarak kabul etmeyip, üretim araçlarının mülkiyeti sorununu temel sorun şeklinde görenlerdir. Onlara göre, üretim araçlarının mülkiyeti topluma geçmedikçe diğer meseleler çözümlenemez. "Sosyalist" kelimesi, bilimsel dilde bu görüşe sahip olanlar için kullanılabilir. Ve sosyalistler, solun bir diğer bölümü olan "sosyal demokratlardan, yani ortanın solundan kesinlikle ayrıdırlar.

Dünyada ve Bizde Ortanın Solu

Önce şunu belirtmek gerekir ki, bâzı CHP liderlerinin söylediği gibi, "Biz eski Amerikan Cumhurbaşkanı F.D. Roosevelt'in olduğu kadar ortanın solundayız" demek, hiçbir anlam taşımaz. Bir kere Roosevelt, "Ortanın" değil, aşırı bir "Sağ"ın solundadır. Kendisi "New Deal" programı gereğince, kuraklık çeken Tennessee dolaylarında baraj inşa ettirmiş, devlet parasıyla suyolları yaptırmış; iki projesinden Agriculturel Adjusement Act bu şekilde uygulanırken, sanayiyle ilgili bir projesini Anayasa Mahkemesi hükümsüz kılmıştır. Roosevelt, bunun yanı sıra fiyatların pahalılaşmasını önlemek için zorunlu olmayan bâzı kaideler koymuş; savaş yıllarının gerektirdiği bir merkeziyetçiliği, o da çok sınırlı bir ölçüde, uygulamıştır. Ve bu yaptıklarından ötürü, Amerika'nın muhafazakâr Cumhuriyetçi çevreleri tarafından "sosyalist," hattâ "Komünist" olmakla suçlanmıştır. Roosevelt "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" ilkesinin hâkim olduğu kapitalist bir düzende merkeziyetçiliği uygulamıştır, fazlasını değil.

Avrupa'ya gelince; Ortanın Solu burada "sosyal demokrasi"yi ifade eder. İskandinavya'nın sol partileri, Almanya'nın Sosyal Demok-ratları, bir dereceye kadar Fransa'nın sfıo'su gibi. Bu partiler, toplumun ileriye yönelmesi için üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçmesini öngörmezler. Davaları, işçiye verilen ücretin artması, vergilerin adil olması, sosyal sigortaların kuvvetlenmesidir. Bu partiler için üretim tarzını değiştirmek söz konusu değildir. Onlar üretimin aynı şekilde, yani özel kişilerin elindeki araçlar vasıtasıyla yapılmasını, ancak gelirin paylaşılmasında işçilere biraz daha fazla verilmesini isterler.

Türkiye’de CHP bu akımın sözcüsü olabilir, bir bakıma sözcüsüdür de. CHP temelde köklü değişimleri öngörmeyen, “özel sektörün yapamadığını devletin yapmasını” isteyen, toplusözleşme ve sendikalizm yolunda gelir dağılımında biraz daha adalet uğruna bâzı çıkışlar yapan bir partidir. Sözünü ettiğimiz Batılı Sosyal Demokrat partilerle genellikle aynı çizgide, ortanın mutlaka solunda bir partidir.

Dünyada ve Bizde Demokratik Sosyalizm

Demokratik sosyalizm, yukarıda belirttiğimiz gibi Marksizmin ilkelerine sadık kalan, fakat iktidara ihtilâlle gelmeyi benimsemeyen görüştür. Sosyalistlere göre, üretim araçları fertlerin elinde oldukça, işçi ücretlerine yapılacak zam veya ılımlı bir toprak reformu ülkedeki büyük çoğunluğa, yani üretim araçlarına sahip olmayanlara önemli bir şey getiremez. Üretim araçlarının özel ellerde bulunması hem büyük bir adaletsizliğin temeli, hem de toplumun ilerlemesinin engelidir. Temel ilke bu araçların toplumun eline geçmesi, sınır ise ekonomik verimliliktir. Yani, sosyalist görüş, verimin düşmesi ihtimalinin olduğu bâzı hallerde istisnalar tanır. Örneğin; küçük toprağın, imâlâthanelerin özel mülkiyette kalması gibi. Millileştirilecek sektörde de, gene ekonomik düşüncelerle bir öncelik kurabilir. Önce bâzılarını, sonra diğerlerini millileştirmeyi uygun görebilir. Ancak, temel ilke kâr getiren mülkiyetin millileştirilmesidir. Sosyalistler bu değişikliği sadece dağıtımda adalet sağlamak için değil, aynı zamanda üretimi arttırmak ve toplumu daha ileri düzene kavuşturmak için şart görür. Ve bu görüş, onu sadece sağlanan gelirin dağılımında adalet isteyen Sosyal Demokratlardan, yani, ortanın solundan kesinlikle ayırır.

Türkiye’de demokratik sosyalizmi temsil eden tek parti TİP’tir.

Azgelişmiş Ülkelerde Sistem

Azgelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de sistem, soyut tartışmalardan çok maddi şartların sonucunda meydana çıkar. Türkiye’de çözüm yolu sosyal demokrasi taraftarlarına, bir bakıma CHP’ye göre, köklü değişmeleri gerektirmeyen, sebeplerden çok sonuçların üzerine eğilen bir sistemdir. Sosyalistler ise bu davranışı yetersiz bulmakta, meselelerin temeline eğilen ve köklü değişmelere yönelen bir sistemin Türkiye’yi yücelteceğine inanmaktadırlar.

Türkiye’de “sol” bu iki görüşten kuruludur. CHP ortanın solunda olup, bugün partiye hâkim kanat sosyal bir demokrasinin savunuculuğunu yapmaktadır.

Ülkemizdeki partiler iktisadi kavramları tanışmaya, kendi ilkelerini bilimsel bir şekilde açıklamaya başlamışlardır. Bu eğilimin güçlendiği oranda demokrasimiz gelişecek, gereği ve kuvveti olan açıklığa kavuşacaktır.

Cumhuriyet, Eylül 1965

CHP Kendini Arıyor

Geçen hafta yeniden karışan CHP'nin başlıca özelliklerinden biri, değişim halinde olmasıdır. Türk siyasi tarihinde temel taşı olan bu parti, uzun geçmişi süresince birbiriyle çelişen politikaları benimsemiş, çok tutarlı davranışlarla tutarsızlıkları bir arada yürütmüştür. Bunun nedeni, CHP'nin uzun süre çeşitli zümreleri bünyesinde barındırmasında araştırılabilir; bir ilerici kanadın her zaman partinin içinde var olmasında ve onu yeni şartların yönünde geliştirmeye çalışmasında aranabilir. Değişim hele olumlu yöndeyse, şüphesiz özlenecek bir niteliktir. Ancak bu sürekli evrilme durumu hem partinin oturmuş bir görünüm kazanmasını önlemekte, hem de ona olan güveni sarsmaktadır.

CHP'de "redd-i miras" iddiaları, "devrimlerin özüne" değinen son tartışmalar, partinin temellerindeki belirsizliğin ve değişme zorunluluğunun çerçevesinde değerlendirilebilir.

CHP'nin Kökleri

CHP'nin tarihsel temelleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde ve milli mücadeleyi başlatıp sürdüren bir avuç vatansever subaydadır. Bu subayların tarihsel değerlendirmelerde çoklukla gözden kaçırılan iki özelliği vardır ki, CHP'nin bütün gelişimini, hattâ bugününü etkilemiştir: Özelliklerin ilki, onların "yalnız" olmalarıdır.

Son yıllarda yayınlanan araştırmalar ve hatıralar, bize öğretilenin aksine, Anadolu halkının milli mücadeleyi özellikle ilk dönemde benimsememiş olduğunu gösteriyor. Yüzyılların terk edilmişliği içerisindeki halk, varını yoğunu, eşini, dostunu Cihan Harbi'nde kaybetmiş olan halk, subayların çağrısına hiç, ama hiç kulak vermemektedir. İsmet Paşa'nın hatıratında nakledilen çeşitli olaylar, genç subayların halk desteğinden yoksun olduklarını açıkça ortaya koyuyor: İsmet Paşa, İnönü Savaşı sırasında etrafına topladığı genç subaylara şöyle demektedir: "Padişah bize düşmandır. Yedi Düvel bize düşmandır, kimse duymasın, halk bize düşmandır." Aynı İsmet Paşa, "Sabah silâh altına alıyoruz, giydirip

kuşatıyoruz, akşama bir de bakıyoruz ki firar etmişler...” diye halktan yakınmakta; Çerkes Ethem’in kardeşine, nasıl olup da insanları kendine bağladığını sorup onun tecrübesinden yararlanmaktadır...

Vatanı düşmandan mutlaka kurtarmak amacındaki subay topluluğu, karşısına çıkan bir tarihi fırsattan yararlandıktan sonradır ki mücadele rayına oturacak ve halkın desteği sağlanacaktır. Bu fırsat, önceleri açıkça düşmandan yana gözüken Anadolu eşrafının ekonomik imtiyazları azınlıkların tehdidine uğrayınca, taraf değiştirmesiyle belirmiştir. Ege’de karşılama komiteleri kurup Yunan bayrakları diktiren, Güney’de İtalyanlara telgraf çekip davet eden eşraf, bir noktadan sonra genç subayların safına, o da milliyetçiliğinden değil, ekonomik çıkarından ötürü geçmiştir. Anadolu tüccarından ve toprak ağalarından oluşan bu zümre, köylü üzerindeki geleneksel liderliğinden yararlanarak onu milli mücadeleye katıvermiştir.

CHP’nin çekirdeğini meydana getiren genç subayların halkla diyalog kuramamaları ve yalnızlıkları, ilk özellikleridir. Bu diyalog sonraki yıllarda da kurulamayacaktır. İkinci özellikleri olan eşrafla zorunlu işbirliği ise, CHP’nin geleceğini ve Cumhuriyet hükümetlerini büyük çapta etkileyecektir.

Eşrafın Eşliğinde Devrimcilik

Vatanı düşmandan kurtaran subayların iktidarı kaçınılmaz şekilde eşrafa muhtaçtır. Alınan kararların uygulanmasında, hele “devrim”lerin yapılmasında eşrafın onayı şarttır. Aksi durumda, yani eşrafın çıkarına dokunan hallerde, toplumsal bir dayanaktan yoksun olan yöneticiler büsbütün yalnız kalacaklardır. Anadolu halkının geleneksel lideri durumundaki eşraf, halkı rahatça yönetime karşı kışkırtacak ve yeni rejimin yaşamasına imkân vermeyecektir. Bülent Ecevit’in şimşekleri çeken “altyapı devrimi-üstyapı devrimi” ayrımı, “fesi çıkarıp şapkayı giymenin ekonomik bünyeyi değiştirmediği” yolundaki sözleri aslında haklı gözükmektedir: CHP iktidarının bütün devrimleri, eşrafın çıkarıyla sınırlanmıştır. Hiç değilse kısa vadede sınırlıdır. Kendi çağında ekonomik yapıyı değiştirmeye yönelmemiş, ancak, ileride gelebilecek ve gerçekten devrimci olacak bir iktidarın işini kolaylaştırma yönünden yararlı olmuştur. Nitekim bütün CHP iktidarı süresince eşrafın ekonomik gücü kırılmamış, toprak sorunu gibi en önemli bir noktaya, CHP’nin iktidarı kaybetmesine kadar uzanan 1945 hareketine kadar, dokunulmamıştır. Nitekim 1913, 1938 ve 1950’de yapılan tarım anketleri, yetersiz olmakla beraber, toprak

düzenindeki eşitsizliğin hiç değişmeden sürdüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

CHP’nin iktidarı süresince ekonomik yapıyı değiştiremeyişi, eşrafı gözetmek zorunda olmasına bağlanabileceği gibi, CHP’de başı çeken memur zümresinin niteliğine de bağlanabilir. Sosyal ekonomik yapıyı değiştirmeye yönelmiş hareketler bu yapıdan en çok zarar gören ve değişmesinden fayda uman kitlelerden doğabilir. Oysa CHP, bürokrat özünden ötürü, bu zorunluluğu ekonomik anlamda duymamıştır. Bir iyi niyet gösterisi şeklinde, halka vermek diye düşün-müştür. Köklü değişimlerin bürokrasinin imtiyazlarını arttırmaya değil, bilâkis huzurunu kaçırmaya yönelebileceği göz önünde tutulursa, CHP iktidarı devrimciliğinin, neden bir noktadan öteye geçemediği daha iyi anlaşılır.

Zorunlu Bir Telifçilik

Yeni rejimin ekonomik görüşünün belirdiği ve ihtilâlcilerin tüccara büyük prim dağıttığı 1923 İzmir İktisat Kongresi’ni yorumlarken, Sabahattin Selek, “Anadolu ihtilâli kendi özüne ihanet içindeydi” diyor. Gerçekten de, şartlar, köklü değişimlerden yana olmasına imkân bulunmayan zümrelerle işbirliğine devrimci kadroyu mecbur etmektedir. Ekonomik statükonun devamını, dolayısıyla halk kitlelerinin yüzyıllardır süregelen yoksulluğunun değişmezliğini zorunlu kılan bir telifçi görüş, CHP’nin kuruluşunda ve iktidarında hâkim olacaktır. İhtilâlci askerlerin en belirli özelliği, askerlerin günümüze dek sürdürdükleri temel özellik olan “iyi niyetlilik”tir. Bu kadro sanmıştır ki, bütün zümreler iyi niyetle ve kardeşçesine çaba gösterecek, birbirini tamamlayacak ve bu şekilde memleket kalkınacaktır. Emperyalizmin yenilmiş olması ve herkesin “milli” sıfatını paylaşması dertlerin yok edilmesine kâfidir. Gazi Mustafa Kemal’in Halk Fırkası kurulurken öne sürdüğü görüşler bu iyi niyeti açıkça ortaya koymaktadır:

“... Bütün sınıfları birbirinden ayrılmaz olan, çünkü menfaatleri de birbirine karşıt olmayan, halkımızın müşterek ve umumi olan menfaatlerini ve saadetini temin için ‘Halk Fırkası’ namı altında bir fırka teşkili tasavvur edilmektedir” (16 Ocak 1923).

“... Bu milletin siyasi partilerden çok canı yanmıştır. Şunu arz edeyim ki, başka ülkelerde partiler mutlaka iktisadi maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. (...) Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi teessüs eden partiler yüzünden şahit olduğumuz neticeler malûmdur. Halbuki Halk Fırkası

dediğimiz zaman, bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dahildir. Bir defa halkımızı gözden geçirelim. Biliyorsunuz ki, çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bu böyle olunca, buna karşı büyük arazi ve toprak sahipleri akla gelir. Bizde büyük araziye kaç kişi maliktir? Bu arazinin miktarı nedir? Tetkik edilirse görülür ki, memleketimizin genişliğine nazaran hiç kimse büyük araziye malik değildir. Binaenaleyh bu arazi sahipleri de himaye edilecek insanlardır. Sonra, sanat sahipleriyle kasabalarda ticaret eden küçük tüccarlar gelir. Bittabi bunların menfaatlerini, hal ve geleceklerini temin ve muhafaza mecburiyetindeyiz. Çiftçilerin karşısında olduğunu farz ettiğimiz büyük arazi sahipleri gibi bu ticaret erbabının karşısında da büyük sermaye sahibi insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Bilâkis memleketimizde birçok milyonerlerin yetişmesine çalışacağız" (7 Şubat 1923).

CHP'ye ve CHP iktidarına temel olan bu görüşler, iyi niyetin ve ümidin ifadesidir. Ancak, gerçeği uyguladıklarında yetersiz kalmaktadır. Eşrafın çıkarıyla, büyük topraklara sahip olmasıyla, bunu mümkün kılan sosyal yapıyla, köylü kitlelerinin çıkarı kaçınılmaz şekilde çelişmektedir. Birinin varlığı süregelmiş geri sosyal yapının devamında, ötekinin çıkarı bu yapının değişmesindedir. Hem ağanın toprağını korumanın, hem de aynı toprağı köylüye dağıtmanın imkânı yoktur. Bir yönetim, ya o yolu seçecektir ya da ötekini deneyecektir. Günümüzün iyi niyetli çevrelerinde hâlâ savunulan, "tarafsız hakem olmak" aslında, bilmeden taraf tutmaktır. Güçlüyle güçsüzü, kurtla kuzuyu bir araya koyup, "ben sizin karşınızda tarafsızım, siz kardeşçe yaşayın" demektir. Nitekim CHP iktidarının tarafsızlığı, bilerek ya da bilmeyerek, onu tutucu ekonomik güçlerin dayanağı yapmıştır. Partinin namuslu bürokrat kanadı, eşrafın çıkarlarına karşı gelip, toprak reformuna yöneldiğinde ise, Cavit Oral'lar, Menderes'ler tasarıya şiddetle muhalefet etmiş, parti parçalanmış ve DP hareketi doğmuştur.

Dünün Işığında Bugün

Elverişsiz şartlar içinde şekillenen ve ne halka, ne de tutucu ekonomik güçlere yar olabilen CHP, giderek sadece aydınların ve İsmet Paşa'nın tarihi kişiliğine tutkun olanların partisi durumuna gelmiştir. Ekonomik bunalımlar nedeniyle partinin oyları zaman zaman artmakta, fakat partinin oy gücü yüzde 28-30 çevresinde dönüp kalmaktadır. Partinin tarihi kökenleri, geçmişin mirası olarak bünyesinde taşıdığı tutucu unsurlar, bürokrat temellerinin ona çizmiş olduğu sınırlar, CHP'nin günümüzün koşullarına

uygun bir politika izlemesini ve ezeli muhalefetten kurtulmasını güçleştirmektedir. Oysa her siyasi partinin amacı, iktidara gelmektir.

CHP'deki Ecevit hareketi, zaman zaman içine düştüğü bütün bu tutarsızlıklara rağmen, bir yenileşme çabasının ürünüdür. Bu çaba, bir yerden sonra Ecevit'i bizzat CHP'nin bünyesiyle çelişmek zorunda bırakmaktadır...

Her İleri Adım Bir Grubu Koparıyor

27 Mayıs sonrasının Türkiye'sinde yeni fikir akımları gelişmekte, her gün yeni bir mesele ortaya atılmaktadır: Petrolün millileştirilmesi, toprak reformu, 141. ve 142. maddeler, öğretmenlerin durumu, grev hakkı, sosyalist partinin kuruluşu, vb. Değişen dünya konjonktürünün berraklaştırıp, Kıbrıs buhranının somutlaştırdığı dış meseleler açıkça konuşulmakta, tabular yıkılmaktadır. İlerici yazarlar en verimli dönemlerini yaşamakta, gazeteciler en önemli haberlerini vermekte, ikili anlaşmaların, 35 milyon metrekarelik Amerikan üssünün varlığı öğrenilmektedir. Türkiye, bir uyanışın içindedir. Gerçi bu uyanış aydınların çevresiyle sınırlanmıştır ama, bir başlangıç olarak büyük önem taşımaktadır. Sanki Türkiye, yıllardan beri ilk olarak aynaya bakmış ve karşılaştığı görüntü onu hayrete, dehşete düşürmüştür.

Bu gelişmelerin ışığında, CHP ne yapacaktır?

Yeni Şartların Zorladığı

CHP "siyasi" nitelikteki bir muhalefeti, 27 Mayıs devrimine kadar başarıyla sürdürmüştür. Çift meclis kurulacak, hâkim teminatı, üniversite muhtariyeti ve basın hürriyeti sağlanacak ve böylece Türkiye'nin bütün sorunları çözümlenmiş olacaktır. Ancak; 27 Mayıs devrimi CHP muhalefetinin bu davalarını gerçekleştirip etraf durulunca görüldü ki, Türkiye'nin kalkınması, CHP muhalefetinin ağzına dahi almadığı, CHP iktidarının ise sözünü edenleri en sert şekilde cezalandırdığı sorunların çözümüne bağlıdır. İşin kötüsü, CHP'nin geleneksel dayanağı olan memur-aydın kitleleri de şimdi bu yeni tür muhalefete merak sarmıştır ve ekonomik değişimlerden yana gözükmektedir.

Bu durumda, CHP kendini yenileyecek, bir bakıma değişecektir. İşe grev hakkından yana çıkmak, toprak reformu istemekle başlanacaktır. Parti içinde bunları hoş karşılamayanlara ise, "her ikisinin de Anayasa emri olduğu, hele toprak meselesine daha 1945'te CHP'nin eğildiği" hatırlatılacaktır. (Gerçi İnönü yönetimindeki koalisyonun Toprak Kanunu tasarısı pek reforma benzememektedir ama, CHP hiç olmazsa meseleye

eğilmiş gözükmektedir.) Sonra, yıllardan beri DP'nin dış politika görüşünü paylaşan, hattâ bu görüşün temellerini atan CHP, "yeni bir dünyanın kurulup Türkiye'nin bu dünyadaki yerini alabileceğinden" söz edecektir. Ancak bu tutum bile bir kısım partiliyi, özellikle "eski kuşak"tan olanları rahatsız etmektedir. Ne var ki, dünyanın ve Türkiye'nin şartları çok hızla değişmekte ve CHP buna ayak uydurmaya çalışmaktadır. Hele İşçi Partisi 1965 seçimlerinden bir varlık olarak çıkıp hızlı gelişme belirtileri gösterince, CHP'de izlenen yeni politikaya hemen "Ortanın solu" adı verilecektir.

Üstelik artık CHP'nin genç ve ilerici bir genel sekreteri de vardır.

Ortanın Solundaki CHP

Ortanın solu hareketi bâzı tutarsızlıklara rağmen CHP için önemli bir aşamadır; temelindeki politik hesaplar ne olursa olsun, CHP şartlanması çerçevesinde ileri bir adımdır. Ancak bu yeni tutum "orta"daki bütün politikalar gibi hem köklü çözüm bekleyen bir kısım CHP'liye yaranamamış, hem de havadan nem kapan partilileri ürkütmüştür.

"Halka inmek" ise hayli kolay sanılarak yorucu araştırmalar yapılmadan denenmiş, sonuç (şimdilik) başarısız olmuştur. Siyasi gücünün önemsizliği son seçimle bir kere daha ispatlanan Bayar'ı affederek halka inmeye çalışmak, siyasi kayıtlar bir yana, her şeyden önce insani değildir. İki satır yazı yazanların hapiste çürüdüğü, ilerici yazarların ve gazetecilerin yüzyıllık davalarda süründüğü bir ülkede, zaten affedilmiş olup evinde rahatında oturan bir kimsenin siyasi hakları için bunca gürültü koparmak, huzuru ve halka inmeyi bundan beklemek hem insani değildir, hem de "hafiflik"tir. Aynı şekilde sapır sapır sokaklarda vurulan gençlerin davasına "halk onları tutmuyor" gibi bir düşünceyle uzun süre eğilmemek, hele "Sol" iddiasındaki bir parti için, çok yanlış bir değerlendirmenin sonucudur.

Burada, bir noktanın üzerinde önemle durmak gerekiyor: CHP'nin yapısı zaten fazla ilerlemeye elverişli değildir. Yer yer hatâlı da olsa, Ecevit'in izlediği çizgi ileriye dönük olmuş, hele parti bütününün daima önünde gelişmiştir.

Bu ilericilik, CHP'nin hayli tutucu nitelikteki yapısıyla çelişmiştir. CHP'nin "bürokrat-eşraf-tüccar"dan kurulu temelinin partideki her ileri harekette sarsıldığı, her ileri adımda bir bölümünün koptuğu çok eskilerden başlayarak izlenebilir: 1945 yılında hazırlanan Toprak Reformu tasarısı CHP içinde büyük fırtınalar çıkarmış, Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Emin Sazak gibi büyük toprak sahipleri partiden ayrılarak

DP’yi kurmuş ya da onun saflarına katılmışlardı. Bu ilk büyük kopmada, bürokrat kanadın toprak meselesinden ötürü eşraf çıkarlarına dokunmasının payı büyüktür. Aynı şekilde, savaş yıllarının zorunlu kıldığı sınırlayıcı tutum, tüccarı da partiden soğutmuş, ticaret çevrelerinin sözcüsü durumundaki Bayar’ın ardından DP safına geçmesini kolaylaştırmıştı.

Siyasi anlamdaki muhalefet dönemi olan 1950-60 arası, CHP bütünlüğünü korurken, 1960 sonralarındaki gelişme yeniden huzursuzluğa yol açmıştır. Özellikle ortanın solu hareketi CHP’nin bünyesinde kalmış eşraf-tüccar gruplarıyla yeniden çelişmiş, bunun sonucunda önemli bir kuvvet CHP’den ayrılarak Güven Partisi’ni kurmuştur...

Tehlikeli Bir Oyun

Sonuç olarak her ileri adımda CHP kendi dayanaklarından birini kaybetmiş, parti kala kala memur ve aydınların partisi durumuna gelmiştir. Ne var ki, oy oranı gene yüzde 30’un etrafındadır. Kopan zümrelere bakılırsa, sevindirici bir işarettir bu. Ortanın solu yolunda harcanan çabalarla ve halka inmek düşüncesiyle ölçülürse, ümit kırıcıdır. Fakat Bülent Ecevit, partiyi biraz daha ileri götürmenin deneylerine girişmekte kararlı gözükmektedir. Arayış içindedir. Halka inmek sözcüğü, herhalde, ilk acemiliklerinden kurtarılacaktır. Ancak bu noktada, oyun birdenbire tehlikeli olmaktadır. Zira CHP’nin temel dayanağı olan bürokrasi ve bir kısım aydın kendi çıkarlarının ifadesini bu partide zaten bulmakta, daha ileriye yapılacak açılmalar için, halka inmenin araştırılmasında karşılaşılacak gerçekler için, hazırlıksız görünmektedir. İşte bu noktada “redd-i miras”dan söz edilmekte, “devrimlere ihanet” iddiaları yükselmekte ve Ecevit, bu kez üstesinden gelemeyeceği bir çelişmenin eşiğine varmışa benzemektedir.

CHP Tarihle Hesaplaşıyor

CHP’nin resmi organı Ulus, 10 Kasım 1969 tarihli başyazısında CHP iktidarı dönemini şöyle yorumlamaktadır: “Devrimcilik; biçimsel bir devrimcilik, halkçılık; halka tepeden bakan bir halk patronluğu olmaktan öteye gidememiştir.”

Böylesine sert şekilde kendini eleştirmeyi de zorunlu kılan halka inmek çabasına, CHP ve Ecevit neden gerek duymuştur? Bunun ilk açıklaması, CHP yönetimindeki bir grubun ezeli muhalif olmaktan bıkmasında aranabilir. Yıllardan beri izlenen geleneksel politika, toplamı oyların yüzde 30’unu geçmeyen bir zümreyle partiyi sınırlamıştır. Sınırın aşılması daha geniş kitlelerle ilişki kurmak, halkın dilini anlayıp dilinden konuşmakla

gerçekleşebilir ki, bu da ancak halka inmekle mümkündür. Sonra, 27 Mayıs'ı izleyen on yılda Türkiye üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, ezbere savunulan birtakım görüşlerin pek de doğru olmadığı, hele büyük kitleler indinde fazla önem taşımadığı, yeni çıkış yolları aramanın zorunlu olduğu ortaya konmuştur. Her zaman "anlaşılmamaktan" "halkın kendi çıkarını göremeyip CHP'ye oy vermediğinden" yakınan bu partinin yöneticileri, artık suçun bir bölümünü kendilerinde aramayı düşünmüş olacaklar ki, CHP'nin geçmişini ve halini yeniden değerlendirme çabasına girmişlerdir.

"Halka inmek," kitlelerle diyaloğu kurarak, onu etkileyip ondan etkilenerek meseleleri araştırmak ve çözüm yollarını beraberce ortaya koymak şeklinde tanımlanabilir. Böyle bir ilişkiyi sağlaması için siyasi kuruluşun kitlelerin eğilimlerini araştırması gerekecek ve kendi temel ilkelerinden hareketle genel politikası ve kitlenin eğilimleri arasında bir sentezden yola çıkarak siyasi hedeflere yönelecektir.

Bu yol, hele devrimci bir parti için, belki de tek yöntemdir. Ancak hem çok zahmetlidir, hem de CHP daha işin başında kösteklenmiş durumdadır.

Cevap Bekleyen Sorular

CHP halka inmeyi dener denemez cevaplaması mutlaka gereken birtakım sorularla karşılaşmaktadır: "Jandarma baskısına neden ön verdin, bizi tahsildar elinde neden perişan ettin, bizi yoksulluğumuza neden terk ettin?" diye Ecevit'in çeşitli konuşmalarında belirttiği üzere, halk, önce hesap sormaktadır. Bunların cevabını vermek kolay değildir. Çünkü doğru cevap vermek için, "mirasın reddi" değilse bile, gözden geçirilip eleştirilmesi gerekmektedir. Nitekim CHP'deki son fırtınanın kopmasında kişisel nedenlerin yanı sıra, bu tür cevapların araştırılması da sebep olmuştur. Ulus gazetesinin sözünü ettiğimiz başyazısındaki şu sözler, teorik planda olmalarına rağmen şimşekleri çekmiştir: "Ama, bütün bunlar yapılırken, ekonomik ve toplumsal altyapı gereğince ve yeterince değiştirilememiştir. Bu yapıda, geniş halk kitlelerinin yararına köklü değişiklikler gerçekleştirilememiştir.

Kadro kendini halkın dışında ve üzerinde gören aydın bürokratlarla, bunların çoğu zaman ve çoğu yerde özdeşleştikleri mahalli eşraftan kurulmuştu. Atatürk'ün halkçılığına rağmen, çevresindeki aydın bürokratlar halkı yalnızca güdülen bir sürü olarak görüyorlar; Atatürk'ün devrimciliğine rağmen, geleneksel feodal düzenden yararlanan mahalli eşraf, kendi durumlarını sarsacak altyapı değişikliklerini engelliyorlardı.

Aydın bürokrat-eşraf ikilisinin bu tutumu... gerçek bir halkçılık ve devrimcilik uygulaması yapılmasını önlemiştir.”

Ne var ki halka inmenin CHP için bir çeşit ön şartı olan bu özeleştiri (otokritik), o dönemin sorumluluğunu paylaşmış CHP’liler indinde kabulü imkânsız bir yenilik olmakta ve onların sert tepkisiyle karşılanmaktadır.

Söz Konusu Olan Partinin Temelleridir

CHP yöneticilerin denemek istedikleri yolda karşılarına dikilen ikinci engeli, partinin sınıfsal görünümüne karşı halkın pek güven duymaması meydana getiriyor. CHP oldum olası bürokrasinin ve aydınların damgasını taşımıştır. Aslında ekonomik bir sınıf olmayan bu zümreler, halkın çeşitli nedenlerden ötürü devlete pek yakınlık duymadığı bir dönemde devleti temsil etmişlerdir. Günümüzde bile halkın çekinerek baktığı ve uzağında kalmaya çalıştığı soğuk ve karmaşık bir mekanizmanın işleticisi durumundadırlar.

CHP, bürokrat hamurundan yoğrulmuştur. Memur ve aydın partisidir. Halka inmek uğruna partinin bu temellerini söz konusu etmek zorunda bulunması, Ecevit’in başlıca çelişmesi şeklinde belirmektedir. “Aydın-Bürokrat” niteliğinden uzaklaşınca, belki, kitleye yaklaşılacaktır ama, bu kez CHP, aynı CHP olmaktan çıkacaktır. Yok eğer eski nitelik devam ederse, o zaman parti İsmet Paşacılarla bir kısım aydının partisi olmaktan kurtulamayacaktır. Yeni tutumu gerçekten benimsedikleri takdirde, bir kısım CHP yöneticisinin büyük sorumluluk taşıyan tercihler yapmak zorunda kalacakları ortadadır. Çünkü bu yapıdaki bir partinin, “bürokratların halka güdülecek sürü gibi baktıkları”nı hem de kendi resmi organında okumaya, herhalde tahammülü yoktur. Köklü bir bünye değişimi geçirmedikçe...

Yeni Bir Değerlendirme

Türkiye’nin alışageldikleri şemanın dışındaki bir açıdan değerlendirilmesine, CHP’deki tutucu, yahut tembel unsurların cevaz vermemesi, “halka inmek” deneyinin son büyük engelidir.

Bu muhafazakârların klasik görüşünce, CHP devrimlerinin çerçevesinde kalmak yeterlidir. Ne olmuşsa bu devrimlerin iyi uygulanmamasından olmuştur. Taviz verilmesinden olmuştur. Her şey, aydınlık yüzlü ilericilerle, çember sakallı gericilerin mücadelesine bağlıdır. Gericilik bastırılır, kılık kıyafet düzeltilirse; Türkiye kurtarılacak, belki de tek parti döneminin o huzur verici havasına yeniden kavuşulacaktır.

CHP'de kimi çevrenin imrenerek, kiminin ince çıkar hesaplarına dayanarak savunduğu bu görüşe ve bunun devamı olan "halk anlamaz, halk aldatılmıştır" iddialarına, "halka inmek" deneyi mutlaka karşı çıkmak durumundadır. Nitekim çıkmıştır. Ecevit'in şimşekleri toplayan konuşmasında, "Kadın eşitliği köylüye ne getirmişti; şapkayı giymekle köylünün üretim ilişkilerinde ne değişiklik olmuştu?" diye sorulmaktadır.

Ulus gazetesi ise, CHP'nin klasik değerlendirmelerini bir kenara iterek, şunları yazmaktadır: "Her şeyin en iyisini yalnızca aydınların bildiğini ileri sürmekten vazgeçip; halkın da kendi çıkarlarının nerede olduğunu pek iyi sezdiğini; eğer şimdiye kadar devrimci güçlere oy vermemişse bunun gericilikten değil, devrimcilerin kendinden kopuk olduğunu gördüğünden yaptığını kabul etmemiz gerekir."

Bunlar, CHP için gerçekten "ihtilâlci" görüşlerdir.

Sonuç olarak denebilir ki, CHP yöneticileri herhalde kolaylıkla üstesinden gelemeyecekleri bir işe girişmişlerdir. Başlangıçta hatâlar yapmış, belki de fazla acele davranmışlardır. Tehlikeli bir dönemeçtedirler. CHP doğrultusundaki bir partinin gerçekten halka inmesi, sıraladığımız bütün engeller bir yana, ancak devrimcilik yolunda da ilerlenmesiyle mümkün gözükmektedir.

CHP ve 1970 Kurultayı

Kurultay çalışmalarına başlayan CHP, çeşitli sorunları olan bir partidir: İsveç sosyal demokrasisinden esinlenmiş bir orta sol örneği, Türkiye şartlarında yetersiz kalmış, onu geliştirme çabaları partide önemli sürtüşmelere yol açmıştır. Partiyi eski donuk kişiliğinden kurtararak Türkiye'deki dinamizme ayak uydurmak uğraşısı muhafazakâr CHP'lilerin ve kimi teşkilât yöneticilerinin tepkisini çekmiştir. Halka inmek sloganı, bu yolda atılan ilk adımla beraber, katı partililerin direnciyle karşılaşmış; Demirel yönetiminin refahı tabana indirmek iddiasındaki davranışları ise, hem CHP'nin bâzı sosyal çözüm önerilerini partinin elinden almış, hem de CHP'yi daha köklü yöntemleri araştırmaya zorlamıştır.

Bir değişim sürecinde gözüken CHP'nin bâzı meseleleri ve bu kurultayın kısmen yön vereceği konular, CHP yöneticilerine yapılan önemli bir suçlamadan hareketle incelenebilir.

AP İktidarının Alternatifi

Şimdi, öne sürenlerin açısından haklı olarak denmektedir ki, "CHP, artık AP iktidarına bir alternatif olmaktan çıkmıştır. AP giderse yerine CHP gelir

şeklinde bir güvenç kalmamıştır. Bu durum demokrasinin istikbalini karartmış, demokrasi dışındaki yöntemlerin tercihi ihtimalini arttırmıştır.”

Bu suçlamada, CHP’nin temel meselesini ve kurultayın büyük sorumluluğunu açıklayan bir ipucu da gizlidir.

Gerçekten de, CHP alternatif olmaktan uzaklaşmaktadır. Ancak burada çok önemli olan nokta, partinin kimler için AP’ye alternatif olmaktan çıktığıdır; ve gene kimler için AP’ye alternatif olmak çabasına girdiğidir.

Bugün “toprak işleyenin, su kullananın” gibi (aslında sanıldığı kadar ilerici olmayan) bir sloganı benimsemiş CHP’yi, bâzı çevreler, tabiatıyla AP’ye alternatif görememektedir. Aynı şekilde, kimi ekonomik çıkar grupları, “genel grev hakkı”nı savunan, son işçi hareketini doğru şekilde yorumlayan ve TÜRK-İŞ yöneticilerinin hegemonyasına karşı çıkan bir CHP’yi güvenilir bir alternatif göremezler. Bu listeyi uzatmak mümkündür: Halkı sadece güdülen ve doğrusunu yanlışını ayırmaktan aciz bir kitle olarak niteleyenler de, kendi geçmişini yeniden değerlendirmek ve halka inmek iddiasındaki bir CHP’yi iktidar alternatifi sayamazlar.

Görüldüğü gibi, CHP’ye yöneltilmiş suçlamanın doğruluk payı vardır ve CHP, gerçekten, son yıllardaki tutumuyla bâzı ekonomik çıkar gruplarının ve tabakaların gözünde, AP iktidarının güvenilir alternatifi olmaktan uzaklaşmıştır. Geçmişteki gibi, “DP olmazsa CHP’yi getiririm, AP’yi beğenmezsem CHP’ye yardım ederim, nasıl olsa o da benim ekonomik çıkarımı savunur” demek, günden güne zorlaşmaktadır. Bu “alternatif sıkıntısı” hele, AP’nin bâzı hâkim zümrelerin çıkarlarını zedelemek zoruna düşmesinden sonra, büsbütün somutlaşmaktadır.

AP’nin bir kısım sanayici ve tüccara getirdiği vergiden yakınanlar için, günümüzdeki doğrultusunu koruyan bir CHP istenilen tercih olmamaktadır. AP iktidarının toprak işgallerine karşı tavrını yumuşak bulup yakınanlar, bu işgalleri “doğa kanunu” olarak niteleyen CHP’yi kendi çıkarları için bir alternatif görememektedir. Aynı şekilde, AP’nin eskiye oranla daha az bağımlı dış politikasını kuşkuyla karşılayanlar, solcu CHP’den büsbütün çekinmektedirler. Gerçekten de, CHP, geleneksel hâkim zümrelerin sosyoekonomik çıkarlarını korumada bel bağlayacakları bir iktidar alternatifi olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu çıkarların, bir noktadan sonra, kendilerini demokrasi dışı yöntemlerde güvenliğe almak isteyecekleri ihtimali, belki bu durumun da bir sonucudur.

Kimin için “Alternatif?”

CHP'nin bir süredir devam eden iç çekişmeleri, Türkiye şartlarının sorulmasını zorunlu kıldığı bir soruyu partinin kendisine yöneltmesinden doğmuştur: CHP kimin için bir iktidar alternatifi olacaktır? Büyük şehir tüccarı, montaj sanayicisi, öteki sanayiciler, aydınlar, küçük memurlar, büyük memurlar, esnaf, işçi, köylü, toprak ağası ve benzeri tabakalardan hangilerinin çıkarı, partinin öncelikle savunduğu çıkarlar olacaktır?

Siyasi partilerin herkesin partisi olmak görüntüsünü koruyarak, aslında, belirli zümrelerin sözcülüğünü yapmalarının gittikçe güçleştiği ve bütün partilerin kesin tercihlere zorlandıkları bir ortamda, CHP'nin yönetici kadrosu, bu soruyu cesaretle ortaya koymuştur; sorunun cevabını, küçük memurların, bir kısım sanayicinin, işçi ve köylü kitlelerinin çıkarı yönünde olmak çabasındaki bir tercihte aramaktadır. Ne var ki yapılan tercih, daha yeni olmasına ve etki alanının belirsizliğine rağmen, bâzı adımların atılmasını zorunlu kılmış; bu durum ise kimi aydın-bürokratların ve varlıklı zümrelerin CHP'yi "iktidar alternatifi" olarak görmeleri imkânını daraltmıştır.

Ecevit ve kadrosu partiye işçi ve köylü yığınlarından yeni dayanaklar aramıştır. Bu yoldaki çabalar ise bâzı ekonomik çıkarlara karşı gelmeyi gerektirmiştir. Aynı "halka inmek" uğraşısı, halk-bürokrat çelişmesine ve dolayısıyla "devrim" anlayışına, CHP'nin geçmişteki hatâlarına yeniden eğilmeyi, yeni bir değerlendirme yapmayı zorunlu kılmıştır. Bu gelişme kaçınılmaz şekilde varlıklı zümreleri ve bürokratları partiden soğutmuş ya da onların temsilcilerini parti yönetiminden kısmen uzaklaştırmıştır.

CHP'deki çatışmaların temeli, herhalde, bu tercihe dayanmaktadır. Ecevit ve kadrosu seçtikleri yolun doğrultusunda mücadeleyi sürdürmek ve gerçekten "halkçı" bir parti yaratmak çabasında gözükmektedir. Karşı gruplar ise, ya partiyi yeniden varlıklı zümrelerin yedek tercihi yapmanın ya da klasik devrim anlayışı ile bürokrat geleneği partide hâkim kılmanın kavgasını vermektedir.

Kurultay, yönetici kadroyu seçerken, aslında bu yollardan birini seçmiş olacaktır.

CHP'nin Yeni Kişiliği

CHP'deki yönetici kadronun, partinin yeni doğrultusunda girişilen bütün hareketlerde başarı gösterdiğini söylemek zordur. Kuşkusuz, bâzı önemli yanlışlar yapılmış, fırsatlar değerlendirilmemiştir. CHP'nin savunduğu görüşlerin özlenen Türkiye'yi yaratmaya yetip yetmeyeceği ise, apayrı bir konudur.

Ancak muhakkak olan, CHP yöneticileri tarafından bir süredir izlenen siyasetin halk kitlelerinden yana gözüktüğüdür; hele geçmişle kıyaslanmayacak kadar halkçı bir doğrultuda bulunduğudur. Partinin çerçevesinde önemli bir gelişmeye işaret ettiğidir.

Bu açıdan bakınca, gerek Türkiye'nin gerekse halk kitlelerinin menfaati, CHP'nin aynı doğrultuda ve daha sağlam adımlarda ilerlemesinde gözükmektedir. Kurultaya düşen görev, herhalde, bu doğrultuyu saptırmak değil, daha köklü ve cesur gelişmelerin yöntemini araştırmak olmalıdır.

Milliyet, 3 Temmuz 1970

Partiler ve Sınıflar...

Kurultay sonrası CHP çevrelerinde sürdürülen "sınıf partisi-kitle partisi" tartışmaları, aslında, Türk siyaset hayatının hep gizlenmesine çalışılan bâzı niteliklerine de işaret etmektedir. Son tartışmalara, CHP'nin (ve bütün partilerin) zaten ve her zaman bir sınıf partisi olduğu açısından bakılırsa, meselenin özü daha iyi anlaşılabilir.

Türkiye'deki partilerden çoğunun "kitle partisi" olduklarını söylemeleri, aslında, bir gerçeğin ifadesi değildir. Kitle partisi görünümü, hemen her zaman, varlıklı zümrelerden yana olan sınıfsal özü, kitlelerden gizlemek için kullanılmıştır. İktidarlar asıl temsilcisi oldukları zümreleri öncelikle korumuşlardır. Bu koruma sürecinde ve bâzı durumlarda kitlelere yararlı olmuş yahut mecbur kaldıklarında kitlelere ekonomik tavizler vermişlerdir. Cumhuriyet döneminin tanıklık ettiği üç parti iktidarı da, öncelikle tüccarın, büyük toprak sahiplerinin ve yüksek memurların iktidarıdır. Yönetimdeki partilerin "kitle partisi" olmak iddiaları ve görünümleri onları bu zümrelerin çıkarını her zaman ilk planda düşünmekten alıkoymamıştır.

CHP ve Kitle Partisi

CHP'nin iktidar dönemi kendini kitle partisi sanan bir kuruluşun aslında belirli zümreleri gözetmesinin çeşitli örnekleriyle doludur. CHP iktidarı, gerçek "kitle"yi yaratan köylünün çıkarına hemen hiçbir zaman gereğince önem verememiştir. Cumhuriyet'in son Osmanlılardan devraldığı ezilmiş, topraksız ve yoksul köylü, aynı ezilmişliği, topraksızlığı ve yoksulluğu bütün CHP iktidarı döneminde sürdür-müştür. Köylünün ağa ve eşraf insafına terk edilişi, yol ve toprak vergileri, jandarma baskıları hep bu dönemin tarihinde yazılıdır: Parti, köylü kitlelerinin çıkarı doğrultusundaki

en köklü harekete 1945’te hazırlanan toprak tasarısıyla girişmiş, bu çabanın başarısını ise partinin sınıfsal yapısı engellemiştir.

Kitlenin öteki büyük bölümü olan işçiler ise hiçbir hak elde edemeyerek, yarı-esir gibi çalışarak ve kimi işyerinde kurulan “CHP’ye yardım” sandıklarına düşük ücretlerinden katkıda bulunmaya Cumhuriyet’in ilk yıllarında zorlanarak, CHP dönemini yaşamışlardır.

Kitle partisi olmak iddiasındaki iktidarın, varlıklı zümrelere karşı tutumu ise çok değişiktir. CHP’nin kuruluş gerekçelerinde, “memlekette birçok milyonerlerin hattâ milyarderlerin yetişmesine çalışılacağı”, “büyük arazi ve toprak sahiplerinin himaye edilecek insanlar olduğu”[1] açıklanmaktadır. CHP iktidarı bu görüşlere sadık kalacak, bir yandan başlıca sonucu zengin yaratmak olan bir “milli iktisat” politikasını, bir yandan da ağaların yeni topraklar edinmesine ve güçlenmesine yarayan bir tarım politikasını güdecek, partinin idare anlayışı ise büyük memurları bir başka imtiyazlı zümre olarak ortaya çıkaracaktır.

Tartışma Neden Çıktı?

Muhalefetteki CHP de, uzun süre bu çizgiyi izleyecektir. Parti, aynı varlıklı zümrelerin, “DP olmazsa CHP’yi desteklerim” diye tanımladıkları ve yardımda bulundukları “yedek tercih” durumundan kurtulamayacaktır. Kitlelerin çıkarını arka planda düşünen bir iktidara karşı sadece siyasi açıdan muhalefet yapacak, dolayısıyla, sınıf çıkarlarının varlıklılar lehine olan dengesini zımnen kabul edecektir. CHP’nin, temeli 1923 yıllarında kurulan bu genel politikası, niteliğini son yıllara kadar sürdürecek, CHP, uzun süre kitlenin değil, belirli çıkarların partisi olacaktır.

Meseleye bu açıdan bakıldığında, CHP’deki son tartışmaların özü ve kurultayı kazanan kadroya yöneltilen suçlamaların nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Tartışma ve iddia “kitle partisi” olan CHP’nin “sınıf partisi”ne dönüşmesiyle ilgilidir. Oysa gerçekler ve tarih, CHP’nin her zaman bir “sınıf” partisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu iddiaların asıl nedeni, CHP’nin zaten sahip olmadığı bir “kitle partisi” niteliğinden uzaklaşmasıyla değil, CHP’nin dayandığı zümreleri değiştirmek konusunda yöneticilerin giriştiği çabalar ve bu çabaların yarattığı tepkiyle açıklanabilir.

Gerçekten de, bütün partiler gibi bir sınıf partisi olan ve geçmişinde öncelikle tüccarı, yüksek memurları ve büyük toprak sahiplerini temsil eden CHP, bir süredir, geleneksel kişiliğini değiştirmek çabasındadır. Türkiye’nin ve şartların gelişmesi sonucunda; parti, imtiyazlı zümrelerin temsilcisi

olmaktan çıkmakta; kendine işçi ve köylülerden dayanak aramakta, onların çıkarını savunmaktadır. CHP'nin gittikçe açıklık kazanan bu politikası, eskiden CHP tarafından temsil edilen imtiyazlı çevrelerin ve bu çevre sözcülerinin büyük tepkisini çekmiştir. Tepki, aslında CHP gibi bir temsilciyi kaybetmekle ilgili olmasına rağmen, gerçekdışı, fakat kulağa hoş gelen bir formülle sunulmakta, "CHP kitle partiliğinden çıktı, sınıf partisi oldu" denilmektedir.

Oysa meselenin özü, CHP'nin zaten sahip olmadığı bir nitelikten uzaklaşmasının yarattığı üzüntüyü değil, eski temsilcisini kaybeden imtiyazlı zümrelerin telaşını açığa vurmaktadır.

Milliyet, 8 Ağustos 1970

Başarısızlığın Tek Sorumlusu Aybar mıdır?

Uzun süredir çeşitli suçlamaların hedefi olan Mehmet Ali Aybar'ın istifası, sosyalist partideki çekişmelerin yeni bir dönemini başlatmaktadır. Aybar ve grubunun yönetimden uzaklaşmasıyla "TİP'in ayak bağlarından kurtulacağı" görüşü değişik çevrelerde savunulmuşsa da, son gelişmenin partinin sorunlarını çözümlemekte yeterince etkili olacağı şüphelidir.

Aybar'ın başkanlıktan ayrılması, yıllardan beri süren, önce sessizce, sonra gürültülü şekilde yürütülen bir çekişmenin son halkasını meydana getirmektedir:

TİP'teki anlaşmazlıkların başlangıcı olarak sosyalizmin öncülüğü konusundaki tartışmalar gösterilebilir. İşçi sınıfı kavramının dar ya da geniş tutulması sorununda köylülerin önemini savunan Fethi Naci ve arkadaşları istifa etmek zorunda bırakılmışlardı. Bu ilk çatışmayı izleyen yıllarda ise yöneticileri eleştirenler sert bir tepkiye hedef olmuş, bugün Aybar'ın "despotizm"inden yakınanların çoğunlukta bulundukları bir yönetici kadro ve Haysiyet Divanı, parti içi demokrasisini gerçekten hiçe sayarak en çilekeş üyelerini saf dışı edivermişti.

Partide büyük çatlamalara yol açmayan bu çekişmelerin özellikle Çekoslovakya olaylarından sonra birdenbire sertleştiği görülür. Bu dönemde Aybar "Güleryüzlü Sosyalizm" gibi kavramları pek sık kullanmakta, "sosyalizmin insancıllığı" üzerinde ısrarla durmaktadır. Aslında bunlar Marksizmin yabancısı olan kavramlar değildir: Sosyalizmin güler yüzlülüğü meselesi, Dubçek ve taraftarlarının öne sürdükleri bir görüştür. Bütün dünyada sosyalistler tarafından tartışılmaktadır. Hümanizm

konusu ise, bir sapma yöntemi değildir. Ünlü Marksist Adam Schaff'ın Marksizm ve Birey adlı eserinde belgeleriyle incelendiği üzere, "Marx'ın hümanizmi onun düşünce sisteminde bir motor görevi taşımaktadır." Bir ülkeye özgü sosyalizmin olması ise ancak kelime oyunları yapılarak "sapma" şeklinde nitelenebilir. Fransa'daki "Marksist Araştırmalar Merkezi"nin yöneticisi Roger Garaudy "sosyalizmin Fransız modeli"nden söz ederken herhalde düşüncelerine ihanet içinde değildir. Mao Çe Tung, Sovyet ve Çin uygulamalarının değişik olacağını söylemektedir; Che Guevara, "Klasik örneklere bağlı kalsaydık Küba sosyalist olmazdı" demektedir, vb. Ne var ki Aybar'ın bu tutumu, onun partideki sert davranışlarından ve kendi başına hareket etmek alışkanlığından şikâyetçi kişilerin tepkisine "sebep" yaratmıştır.

Kişisel çekememezliklerin ve eski kırgınlıkların geliştirdiği bir aydın gevezeliği partiyi sarmış, Aybar ise bunları önleyecek ve arkadaşlarıyla uzlaşacak "liderliği" gösterememişti. Bu anlaşmazlık sonucu Aybar, Aren'den ve en önemlisi, partinin ideoloğu durumundaki Boran'dan kopmuş, TİP'in halk önündeki kürsüsü fonksiyonundaki Çetin Altan ise partiye küsmüştü.

1969 seçimine büyük bir yalnızlık içinde ve sosyalizmden yana görünenlerin kösteklemeleri yahut ilgisizlikleri arasında giren TİP'in yönetici kadrosu, seçim öncesi davranışlarıyla bu yalnızlığı bir kat daha arttırmıştı. Kontenjan adayları seçilirken inanılmaz gaflet örnekleri verilmiş, teşkilât gücendirilmiş, sendikacılar grubunun son dayanak olması işçi liderlerinin bu niteliklerini istismar etme eğilimine ve Aybar'la onların da çatışmasına yol açmıştı.

Bütün bu anlaşmazlıkların ve yanlış davranışların bir önemli sonucu da, parti tabanıyla Genel Merkez kadrosu arasında uçurum yaratılmasıdır. Sosyalist bir partinin üyesi olmanın bütün kahrını çeken teşkilât, üst kademelerdeki anlamsız mücadele karşısında adetâ kendi partisine yabancılaşmıştır. Ancak, tabanın gözündeki Genel Merkez sadece Aybar grubu değil, Arenciler, sendikacılar ve tüm yöneticilerdir.

Suçlu Kim?

TİP'in en yetkili organının çok önemli sorunlara eğildiği şu günlerde muhalif grupların tüm bunalımları ve başarısızlıkları Genel Başkan'a yüklemesi ve tek bir kişiye bağlayacak kadar meseleyi basite indirmesi, partinin geleceği bakımından hatâlı bir davranış gibi gözükmektedir:

1) TİP’in başarıları ve başarısızlıkları sadece Genel Başkan’ın değil, bütün bir yönetici kadronun, hattâ parti dışındaki sosyalistlerin eseridir. Eğer Aybar hatâlı davranmışsa, bunda yazarı, çizeri, düşünürüyle bütün bir sol cephenin payı olduğu; bu cephenin ise Türkiye’nin şartlarıyla ilişkisi tam kurulmamış bâzı stratejileri savunup önerdiği, gerçekçi değerlendirmelere ancak son yıllarda giriştiği, bir takım tabulara yeni yeni dokunduğu unutulmamalıdır. Kaldı ki bu durum, sadece sol cephenin de iradesine bağlı değildir. Türkiye’nin tarihi gelişmesinin, objektif şartlarının bir sonucudur. Bu gerçekler unutulup da, yanlışların kaçınılmaz şekilde somutlaştığı bir makamda olan Aybar’ı başarısızlığın temel nedeni almak, ilerideki yeni başarısızlıkların başlangıcı olabilir.

2) Bu arada, politikanın bilinen hastalığı adam harcamak, dikkatle kaçınılması gereken bir alışkanlıktır. Bizzat Aybar’ın da bu kolaylığı sık sık kullandığı ve hatâlarında bunun payı olduğu unutulmuştur. Aynı şekilde, Aybar’ı değerlendirirken çok güç koşullar altında yürütülmüş bir mücadele döneminin hatâlardaki payı da düşünülmemiştir. Partiyi kapatmak için her an fırsat bekleyen, raporlar hazırlatan bir zihniyetin varlığı, taşlı sopalı baskınlar ve maddi yetersizlikler TİP’in sorunlarında etkili olmuştur.

3) Aybar’a karşı alternatif olarak gösterilen kişilerin çoğu son bir buçuk yıla kadar bütün sorumlulukları onunla beraber paylaşmış kimselerdir. TİP’in hatâları ise herhalde bu kısacık sürenin ürünü değildir ve hatâların kökleri, yeni muhaliflerin de katıldığı bir döneme aittir. Parti içi diyaloğunun soysuzlaşmasında Aybar kadar, ona bugün karşı çıkan kadronun da payı olduğu muhakkaktır.

Bu açıdan bakıldığında, Aybar’ın istifasıyla TİP’in temel meselesinin çözümlenmediği öne sürülebilir. TİP’in yolundaki engeller insanları harcayarak değil, çeşitli düşünceler ve kişiler arasındaki diyaloğu kurarak ortadan kaldırılabilir. Bütün sosyalistler karşısında büyük sorumluluk taşıyan çeşitli hiziplerin tek amacı, işin kolayına gidip tüm suçu başkana yüklemek olmamalıydı. Sorunların derinine inmek, yanlışların kökenini araştırmak, temelleri kurmaya yönelen bir tartışmayı başlatmak olmalıydı. Böylesine bir ortam yaratılır ve partinin davranışları sağlam zemin üzerine bina edilirse, başkanlık sıfatının Aybar’da yahut başkasında bulunmasının pek de önem taşımadığı görülecektir. Aynı şekilde, var olan kargaşalıkta Aybar’ın yerine bir diğerinin gelmesi de durumu kurtarmaya yetmeyecektir. TİP’in sorunları arasında önceliğin soyut bir başkanlık makamında değil,

Aybar'ın ve bütün bir solun yanılgılarına yol açan nedenlerin araştırılmasında olduğu unutulmamalıdır.

Milliyet, 16 Kasım 1969

TİP ve Kongresi

Sosyalist Sol'un büyük ölçüde parçalanmış olması, bu solun Türkiye'deki görevinin sona erdiği, anlamında değildir. Her parçalanma ve bölünme, bir bakıma, zaaf yaratan nedenlerin daha iyi anlaşılmasına; zaafı giderecek çözümlerin daha kolay bulunmasına yol açar. Bölünmelerin gözle görülür olumsuz sonuçları, ortada gerekli bir kavga yoksa birlik olmanın zorunluluğunu da açık şekilde gözler önüne serer. Yıkılmaların üzerinde yükselmek, bâzı durumlarda, daha hızlı ve kolay olur.

Türkiye sosyalistlerinin bölünmesine ve zayıflamasına yol açan meselelerin büyük kısmı, sosyalizmin doktrini tarafından çoktan tartışılıp çözüme bağlanmıştır. "Eğer devrimci hareket olacaksa, devrimci parti mutlaka olacaktır" diyecek ölçüde partiye önem veren bir doktrinin ürünüdür sosyalizm. Bütün kuvvetlerin parti temelini sağlamlaştırmak ve partiyi güçlendirmek görevine dönük olmasını ister. Türkiye'de ise, bu doktrini izleyenlerden çoğu, partisiz sosyalizm yapmak, bâzı aşamaları partisiz aşmak ve sol cepheleri sosyalist açıdan partisiz kurmak çabalarına girişmiştir. Bu çabaların yarattığı tartışma ve ikilikler bölünmelere yol açmıştır.

"Doktrin, bir hareket kılavuzudur" şeklinde kendini tanımlayan bir öğretinin ve, "Büyük gerçekler ortaya konmuştur; bunlardan hareketle ve doktrin aracılığıyla dünyanın her köşesinin kendi gerçeği yorumlanacaktır. Dolayısıyla, hiçbir yapı ötekine benzemeyecektir. Hepsinin kendi kuruluşlarına özgü özellikleri olacaktır" diyen bir tecrübenin; "her toplumun tarihinin, o toplumun sistemine şekil vereceği" şeklindeki bir anlayışın; sosyalizmin bir ve tek olduğunu, ancak her toplumda, o toplumun özelliklerine göre değişik ifade tarzları bulacağını açıkça ortaya koyan bir bütünün adına Türkiye'de konuşan kimi gruplar, yersiz "benzemek-benzememek" tartışmalarıyla, çok değişik koşullar adındaki dış örnekleri Türkiye'nin gerçeği yapmak çabalarıyla, Türkiye'yle ilgisi olmayan durumdaki deneylerin karşılaştığı bâzı çıkmazları sanki Türkiye'nin bir numaralı meselesiymiş gibi yargılamak hevesiyle, ardı arkası kesilmeyen temelsiz bölünmeleri adetâ yaratmışlardır.

Ve gene, “önceden düşünülmemiş durumlarla pratikte karşılaşıldığında, fikirleri, teorileri, plan veya programları kısmen yahut tamamen değiştirmenin gereği vardır” diyebilen; “devrimci halktan yana olan herkes devrimcidir” ilkesini getirecek kadar hoşgörü sahibi olabilen bir doktrinin Türkiye’deki uygulanmasında, iş dünkü arkadaşların birbirini en ağır şekilde suçlamasına, her karşı düşüncenin ardında ince ihanet hesaplanın aranmasına kadar vardırılmıştır. Sonuç; bölünmeler ve gene bölünmelerdir. Bu durumdan yararlanan ise herhalde işçi sınıfı değildir.

Türkiye gerçeğine doğru teşhis koymak ve bu teşhisin gerektirdiği taktik ve stratejiyi belirlemek solun büyük meselesidir. Bölünmelerin bir başka nedenidir. Türkiye gibi uzun yıllarını kısır benzeşme çabalarına tüketmiş, tabular yaratmış, kendi kişiliğine ve gerçeğine yeni yeni eğilmeye başlamış bir ülkede, sol liderlerinin kesin yargılara varmamış olması ve tartışmaların sürüp gitmesi olağandır, hattâ sağlıklıdır. Ancak, bütün bu tartışmaların parti çerçevesinde yapılmasına bir engel, aslında, yoktur. Sosyalist doktrinin parti anlayışı uyarınca, tartışmalar ve mücadeleler belirli biçimlerde ve parti içinde yapılarak sonuca bağlanabilir. “Bizzat partinin içinde çelişmeler ve bu çelişmeleri çözümleyecek fikir mücadelesi yoksa partinin hayatı sona erer” ilkesiyle tartışmalara önem veren doktrinin bizdeki uygulanması gerçekten ters olmuştur: Partiye hâkim durumdakiler en küçük bir tartışmayı ve karşı görüşü bile parti çerçevesinde barındırmak istememiştir. Muhalifler ise, meseleleri parti çerçevesinden çıkarmak, partiden uzaklaşıp parti dışı eylemlere girişmek için adetâ özel çaba harcamışlardır.

Türkiye İşçi Partisi’nin bugünlerde toplanan büyük kongresi ve TİP dışındaki grupların kongreye karşı takınacakları tavır, sosyalizmin Türkiye’deki geleceği açısından hem çok önemlidir, hem de çok önemsiz. Önemlidir; çünkü kongrede alınacak kararlar ve karşı grupların tutumu hareketin yeniden birleşerek sosyalist doktrinin ışığına girmesine ortam hazırlayabilir. Meselelerin parti kapsamına alınarak doktrinin öngördüğü biçimde çözüme bağlanmasını, bölünme nedenlerinin ayıklanmasını mümkün kılabilir. Cesur ve sağlam atılımların başlangıcı olabilir.

Kongrenin yol açabileceği kimi gelişmenin önemsizliği ise, sosyalizmin bir başka özelliğiyle, ortama ve şartlara olan bağlılığıyla ilgilidir: Günümüzdeki hareket ikiye değil, on ikiye bölünse, yanlışlara boğulsa dahi, sosyalist bir partiyi mutlaka gerekli kılan ve onun tarihsel varlığına mutlaka

ihtiyaç duyuran şartlar Türkiye'de kuvvetlendiğinde, bu parti hem de asıl sahiplerinin ağırlığında kurulur; ya da, kişiliğine kavuşur.

Günümüzdeki bütün çekişmeler birkaç yıllık zaman kaybına sebep vermiş olur, o kadar.

Milliyet, 29 Ekim 1970

IV
KİTLELER UYANIRKEN

Kitleler Uyanırken

17. yüzyılda, yeni icatların sonucu olarak üretim şekillerinde büyük değişiklikler oldu. Bir insanın kendi mütevazı araçları ile imal ettiğini, şimdi makineler imal ediyordu. Hem de daha çok, daha hızlı, daha güzel olarak... Bunun sonucunda, eskiden kendi küçük araçlarıyla çalışan kişi, gidip makinelerin sahibinin yanında çalışmaya, ona emeğini satmaya mecbur oldu. Yaşayabilmek için emeğini satmaktan başka çaresi olmayanların sayısı hızla arttı. Makine sahibi ise bu durumdan faydalanıyor, emeğe karşı çok az bir ücret ödüyordu. Beğenmeyen işi terk edip gider, diye düşünüyordu, zira onun yerini alacak çok insan vardı. İşçiler, kendi menfaatlerini makine sahibine karşı koruyabilmek için teşkilâtlanmaya başladılar. Büyük çabalardan, güçlüklerden sonra bu hakkı elde ettiler. Artık işçiler, ortak çıkarları, ortak dertleri olan bir kitle haline geldiklerini biliyorlardı. İçinde yaşadıkları şartların düzelebilmesi için makine sahibinden daha fazla ücret almaları gerektiğinin, bunun da ancak mücadele etmek suretiyle gerçekleşeceğinin farkındaydılar. Fakat sayılarının çok olmasına rağmen kuvvetleri azdı...

Bütün kuvvet makine sahibinin elindeydi. İstediğini işten çıkarır, kimse de karşı gelemezdi. İşçinin elinde tek bir kuvvet vardı: Grev. Bir işyerindeki bütün işçiler çalışmayı bir süre durdururlarsa, makine sahibi büyük zarara uğrayacaktı. İşçiler, bu tehdit sayesinde ücretlerini arttırmak, çalışma şartlarını hafifletmek istiyorlardı.

Grev hakkını almak, işçiler için zaman zaman kanlı geçen mücadelelere, büyük acılara mal oldu. Ama işçi, bu medeni silâh vasıtasıyla kendi gücünü makine sahibine kabul ettirdi. Emeğinin karşılığını sulh yoluyla alabilmesi hem kendisi, hem makine sahibi, hem de Batı medeniyeti için daha iyi olmuştu...

İktisadi Açıdan

Grev, bir ülkenin iktisadını doğrudan doğruya ve dolaylı olarak etkiliyor. Grev korkusuyla işçi ücretlerinin arttırılması, milli gelirin daha adil ölçülerle paylaşılmasını, sosyal adaleti sağlıyor. Diğer taraftan grev, bir işyerinin çalışmasını durdurduğundan zararlı oluyor.

Grevin bâzı durumlarda ortaya çıkan bir de uzun vadeli tesiri var: Başarıyla sonuçlanan grev, iş saatlerinin kısaltılması ya da ücretlerin artmasıyla sonuçlanır. Bu da, tabiatıyla işveren için maliyetin artması demektir. İşveren, bir yandan kaybettiğini diğer taraftan çıkarabilmek için fiyatları (eğer devlet tarafından kontrol edilmiyorsa) arttırır. Fiyatların yükselmesi ise malın sürümünü azaltır. Sürüm azalınca, işveren daha az mal imal etmek zorunda kalır. Bu sefer elindeki işçi sayısı onun için çok fazladır, bir kısmını işten çıkarır ve bu surette grevin zararı gene işçiye dokunur. Bir malın fiyatının grevden ve kontrolsüzlükten ötürü yükselmesi hayatın pahalılaşmasına yardımcı olduğundan, işçi ücretlerinin artış hızı, hayat pahalılığının artışı yanında yavaş kalır. Gerçi işçinin ücreti artmıştır ama, buna eşit olarak satın alınması gereken şeyler de pahalılaşmıştır. Elde ettiği zam, bir “aldatmaca”dan ileri gidemez...

Siyasi Açıdan

Başarıyla sonuçlanan grev, onu yaratan işçinin düşüncesini etkiler. İşçinin kendine ve kendisi gibi olanlara inancını arttırır. Karşısında kendini zayıf gördüğü işveren, artık küçülmüştür onun için. Grevlerin başarıyla sonuçlanması ve işçinin kendi kuvvetini tanıması genellikle iki şekilde sonuçlanır: İşçi sendikaları, hükümete ve partilere baskı yapar. Kendi partileri olmamasına rağmen, onlara en fazla yaranan partiye oy verirler. Amerika’da olduğu gibi.

Avrupa ülkelerinde ise, işçiler, kendi kuvvetlerinin farkına vardıktan sonra kendi partilerini yarattılar. Fransa ve İtalya’daki solcu partiler ve İngiltere’deki İşçi Partisi gibi. Kendi menfaatlerini, kendilerinin olan bu partileri destekleyerek gerçekleştirdiler.

Milliyet, 17 Kasım 1963

Kitle Hareketinin Bâzı Temelleri

Türkiye’deki insanlar, birkaç yıldan beri adetâ “ikili” bir kişilik kazanmıştır: Bir yanıyla sokak gösterilerinden, huzursuzluk ve asayişsizlikten yakınmakta; bir yanıyla da, kendini doğrudan ilgilendiren meselede hemen bayrağı kapıp sokağa dökülmektedir... Gerçekten de önceleri “başkasının hakkını korumak” amacını güden bu davranışlar, günümüzde bizzat hak sahipleri tarafından benimsenir olmuştur. Ülkeyi derinden etkileyen bir nitelik almıştır.

Bu tür gösterilerin son örnekleri İstanbul'daki 16 Haziran işçi olayları ile Ordulu fındık üreticilerinin yürüyüşüdür. Çok değişik, adetâ birbirine karşıt nedenlerle oluşan bu iki hareket arasında, Türkiye'nin temel gelişmelerinden birini yansıtmaları açısından önemli benzerlikler göze çarpmaktadır.

İki Hareketin Ayrılıkları

İstanbul olayları, işçi kitlelerinin patronlarla arasındaki ilişkileri düzenleyen ve işçilerin şimdilik memnun gözüktüğü bir statükoyu, bâzı işçi temsilcilerinin kendi kitleleri aleyhine değiştirtmek istemesinden ve iktidarı bu amaçlarına âlet etmesinden doğmuştur. Sanayi kesimindeki gelişme ve modernleşmeye işçi-patron ilişkileri genellikle uyabilirken, bu ilişkileri işçi aleyhine değiştirebilecek bir tasarı söz konusu dengeyi sarsmış ve sonuç işçilerin şiddetli tepkisi olmuştur.

Gerçekten de, bir toplumun sanayii yeni özellikler kazanırken, işçi-patron ilişkisinin de bu yeni özelliklere uyması, gelişmesi gerekmektedir. Aksi halde aradaki çelişmeler keskinleşerek değişik nitelikteki patlamaları yaratmaktadır. Nitekim Türkiye'de sanayi kesimi modernleşmeye başladıktan sonra, işçilerin patronlarla olan ilişkisinin alışılmış usullerle devamı düşünülemezdi. Bu ilişkiler, sendikalar ve grev kanunuyla yeni bir öz kazanarak sanayideki modernleşmeye şimdilik ayak uydurabilmiş, çelişmenin patlayıcı özelliği yumuşamıştır.

Fındık ürünüyle ilgili son gelişmelerin ise çok değişik şartların sonucu olduğu söylenebilir. Burada mesele, günün gereklerini karşılamış bir dengenin bozulma tehlikesi değildir. Bilâkis, olayların temelinde böyle bir dengenin kurulmamış olması yatmaktadır; Karadeniz'de üretim ve üretici yeni nitelikler alırken köylünün çeşitli kurumlarla ilişkilerinin bu yeni niteliklere ayak uyduramaması, meselenin özü olarak belirmektedir.

Gerçekten de, Karadeniz'in üretim özellikleri son yıllarda hızla gelişmiştir. On yıl öncesine kadar geleneksel tahıl üretimi yapan bölge, birdenbire pazar için üretime ve sınai bitki ekimine geçmiştir. Örneğin, 1965'te 62 bin ton olan fındık üretimi 1969'da 160 bin tona yükselmiş, 1960'ın 6 bin tonluk çay üretimi 1969'da 34 bin tona ulaşmıştır. Buna karşılık, buğday ve mısır gibi ürünlerde önemli bir gelişme olmamıştır.

Üretimin yeni özellikleri, tabiatıyla, üreticiyi, yani köylüyü de etkilemiştir. Köylü, artık, çoklukla kendi tüketeceği ürünleri yetiştirmemektedir. "Piyasa için," satmak için tarım yapmaktadır. Köyün ötesiyle ilişkiler kurmakta, eline para geçmekte, kullandığı tüketim

maddelerinin çeşidi artmaktadır. Bu gelişmeyle ilgili olarak köylünün kişiliği de değişmekte, dünyası büyümektedir. Yeni özlemlere sahip olmakta, yeni hakların tadına varıp kendi gücünün bilincini kavramaktadır.

Ne var ki, üretimin ve köylü kitlelerinin yeni özellikler kazanmasına karşılık, köylünün ağayla, tefeci ve tüccarla, devlete olan ilişkileri söz konusu gelişmenin çok ardında kalmıştır; köylünün artan gerek ve özlemlerini karşılayamamış, onun büyüyen vücudunu dar bir elbise gibi sıkmaya başlamıştır. Hattâ bu gelişme, bâzı koşulları büsbütün dayanılmaz duruma getirmiştir. Örneğin, sadece fındık üretiminden ötürü tefecilerin eline geçen yıllık kâr, 400 milyon liranın üzerinde hesaplanmaktadır.

Bu açıdan bakınca fındık üreticilerinin kendi özlemlerine ve gelişmelerine artık ayak uyduramayan sosyoekonomik ilişkileri değiştirmek yönünde hareket ettikleri, gösteriler düzenleyerek kendi çıkarlarının doğrultusuna devleti zorladıkları söylenebilir. Aynen Karadenizli çay üreticilerinin bundan bir süre önce yaptıkları gibi.

“Keyfi” Değil, “Zorunlu”

İstanbul ve Karadeniz olayları böylesine değişik şartların sonucu olmakla beraber, aslında, Türkiye’nin temelindeki aynı değişimle ilgilidirler. Kitlelerin demokratik haklarını geliştirmek yolunda yaptıkları yirmi yıllık bir mücadelenin değişik çevre ve koşullardaki belirtileri, birer bölümüdürler.

Gerçekten de, demokrasi dönemiyle beraber halk kitleleri çeşitli haklarını elde etmeye başlamış ve bu doğrultudaki bir mücadeleyi genişleterek sürdürmüştür.

Halk kitleleri böyle bir mücadeleye girişmek fırsatını 1945 yıllarında ele geçirmektedir: O döneme kadar faşizm tanımına denk düşen bir “hâkim zümreler koalisyonu” tarafından yönetilen Türkiye, çeşitli tarihsel şartlardan ötürü, bu koalisyonun parçalanmasıyla karşı karşıyadır. Kendi aralarında kavgaya tutuşan ortaklar, birbirini saf dışı edebilmek için, bundan böyle halkın desteğine de ihtiyaç duymaktadır. Hâkim zümrelerin halk kitlelerine bâzı tavizler vermesi idealist ve keyfi bir çerçeveden ilk olarak çıkmakta, bir zorunluluk niteliği almaktadır. Nitekim eşraf ve tüccar, eski ortağı bürokrattan kopunca, halkın desteğini aramakta, ona dayanarak 1950’de iktidara gelmektedir.

Ne var ki, halk, bu desteği “karşılıksız” vermemektedir.

Hâkim zümreler, önce halk kitlelerinin kişisel haklarını kabullenecek, ona artık sürü muamelesi edemeyecektir. Sonra, tarımsal ürünlerin alış

fiyatını arttıracak ve talihin de yardımıyla, halk kitlelerine eskiye oranla daha elverişli hayat şartları sağlayacaktır. Ve bütün bunları kendi keyfinden değil, halkın gücünden ötürü yapacak, kendi hâkimiyetini tehlikesiz sürdürmek için halkın oyuna gerek duyduğundan, bâzı tavizler verecektir.

Halk kitlelerinin demokratik haklarını geliştirmek yolundaki mücadelesi, 1961 Anayasası'yla güçlü bir destek de kazanmaktadır. Bundan böyle, mücadelenin ekonomik yanı giderek ağır basacak; "oy"un yanı sıra anayasal haklar, grevler, gösteri yürüyüşleri de kullanılarak hâkim zümreler daha büyük tavizlere zorlanacaktır.

İstanbul'dan Karadeniz'e

Gerek İstanbul olayları gerekse Karadenizli fındık üreticisinin gösterileri, (kendilerini yaratan etkenler bakımından) halk kitlelerinin demokratik haklarını korumak ya da genişletmek yolundaki mücadelesinin halkalarıdır: İstanbul'da, işçiler, işçi haklarını daraltmak amacındaki bir sendika anlayışına karşı çıkmaktadır. Karadenizli üreticiler ise, devleti zorlarken, aslında, yeni tavizlere hâkim zümreleri zorlamaktadır.

Örneğin, iktidarların devlet aracılığıyla bâzı ürünleri köylüden almak zoruna düşmesi, 17. yüzyıldan beri devlet güvenliğinin özlemini çeken köylü için bir nimet olmuştur. Özellikle çay, fındık ve tütün üretimi "ekonomi dışı" ölçülerde artmıştır. Köylü ne yapıp edip bu ürünleri yetiştirecek, sonra devlete satacaktır. Devletin parayı nereden sağlayacağı ise, tabiatıyla, köylünün meselesi değildir. Bu durumda iktidarlar büyük bir açmaza düşmekte, halk yığınlarını birdenbire karşılarına almakla öncelikle temsil ettikleri zümrelerin çıkarından taviz vermek arasında sıkışmaktadır: AP iktidarının getirdiği vergi tasarılarıyla özel sektörün şimşeklerini çekmesi yahut aynı iktidarın başka zümreler çıkarına kullanabileceği fonları memurlara ayırmak zoruna düşmesi gibi.

Halk kitlelerinin demokratik hakları için mücadele edebildiği bu ortam var olduğu sürece, Türkiye'deki gelişimlerin aynı doğrultuyu izleyeceği söylenebilir. Sosyoekonomik altyapıda beliren bu gelişmeler, giderek kendi özelliklerine daha uygun bir siyasal üstyapıyı da kurmaya namzettir. Ülkenin siyaset hayatını şimdiden büyük ölçüde etkilemektedir: Eğer AP bâzı şehirli çevrelerin desteğini kaybediyor ve Anadolu eşrafında kuşku yaratıyorsa; ve eğer CHP sola açılışını sürdürebiliyorsa, bu durumun bâzı nedenleri, herhalde, halk kitlelerinin başarıyla yürüttükleri demokratik mücadelede, kazandıkları haklarda, zorunlu kıldıkları tavizlerde aranmalıdır.

Milliyet, 14-15 Temmuz 1970

Değişen Türkiye ve Değişen İşçi

Yol açtığı bâzı istenmeyen gelişmelerin araştırılması için sıkıyönetim ilânını bile gerektiren son işçi hareketine ve işçi kitlesine karşı bâzı kuruluşların takındığı yanlış tavır, giderek aynı istenmeyen gelişmelerin ortamını hazırlayacağa benzemektedir. İstanbul olaylarını izleyen şu bir ayın tecrübesi, kimin hangi noktaya kadar kendilerinden yana olduğunu işçilere gösterirken, bir yandan da, çeşitli kuruluşların Türkiye'yi ne kadar yanlış değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

Son işçi hareketi, gerçekten de, işçilere karşı güçlü bir cephenin hemen kuruluvermesine yaramıştır: TÜRK-İŞ yöneticilerinden mit görevlilerine, kimi hükümet üyelerine ve bâzı işverenlere kadar uzanan bu cephe, sıkıyönetimden de adetâ yararlanmaya çalışarak, işçi kitlesine karşı hesaplı bir saldırıya girişmiştir. Saldırıda, başı TÜRK-İŞ yöneticileri çekmektedir. Bu yöneticiler, kendi sendikalarından olmayan işçileri görülmemiş bir sertlikle suçlamakta, en katı işverenin bile kullanmadığı bir üslûpla işçi kitlesini yermektedir. İşçi haklarını sınırlayacağı bütün objektif bilimadamlarınca açıklanan bir tasarıyı savunmakta, tasarıya karşı çıkan milletvekillerine ise, "Böyle giderse TÜRK-İŞ'in de Parlamento'ya itimadı katmayacak"[2] gibi hangi güçlerin adına söylendiği pek anlaşılmayan bir tehditte bulunmaktadır.

İşçi kitlesi, onu temsil iddiasındakilerin bu tür suçlamalarına hedef olurken, suçlama yarışına hükümet üyeleri de katılmaktadır. Olayların hemen ertesi günü, İçişleri Bakanı kesin yargısını vermiştir bile: "Bu bir isyan, bir ayaklanmadır."[3] Aynı bakan, birkaç gün sonra, olaylarla TİP'in doğrudan doğruya ilişkisi bulunduğunu da öne sürecektir. Ve gene birkaç gün sonra, işçi kitlelerinin örgütlenmesiyle İstanbul olaylarının "planlanmasına" ilişkin gizli raporlar, en hayâlperest ajan romanlarına parmak ısırtan bir üslûp içinde, Bakanlık kaynaklarınca yayınlattırılacaktır.

Bütün bu karmaşıklığın arasında en ilginç tutum, bâzı işverenler tarafından benimsenen anlayıştır. Olayların çıkmasına doğrudan sebep yaratmazken bu olaylardan en büyük zararı gören kimi sanayici, sıkıyönetimin varlığından yararlanmak gibi kısır çıkar hesaplarına girmişe benzemektedir.

Bu konuyu incelerken, değişik çevrelerden görüşlerini sorduk. İşten çıkarma olaylarının yaygın olduğu madeni eşya kesimiyle ilgili "Madeni

Eşya İşverenler Sendikası” yetkililerinden Refik Erim’e göre “işten çıkarılmaları 16 Haziran hareketine değil, daha çok, ekonomik darlığa bağlamak gerçeğe uygundur.” Refik Erim, bu hareketten ötürü işçi çıkarmak eğiliminin bâzı sanayicilerde var olabileceğini kabul etmekte, “ancak, bu muhtemel yanlışa sapmamaları için biz üyelerimizi uyarıyoruz” demektedir.

Bâzı sanayici çevreleri ise kimi işverenin 16 Haziran hareketine katıldıkları gerekçesiyle işçilerin fabrikadan uzaklaştırdığını kabul etmekte, ancak bunun yanlış bir tutum olduğunu söyleyerek, “Sıkıyönetim sona erip aradan çekilince işçilerle gene biz karşı karşıya olacağız” demektedir.

TÜRK-İŞ Bölge Temsilcisi Nejat Karacagil ise “özellikle tekstil kolunda işten çıkarılma şikâyetleri olduğunu” söylemekte, “çıkarılmaların sendika haklarına bağlı işçileri genellikle hedef aldığını” belirtmektedir.

disk yetkililerinden Ehli İman’ın sorumuza verdiği cevapta da, “işten çıkarmalardan önemli bölümünün 16 Haziran hareketine dayandığı” açıklanmakta, “konuyla ilgili araştırmalarımız tamamlanınca daha kesin konuşmak mümkün olacak” denmektedir.

Olaylar incelendiğinde, kimi işverenin, “sıkıyönetim varken işçi nasıl olsa tepki gösteremez” düşüncesinden hareketle disk’in lider niteliğindeki üyelerini ve 16 Haziran yürüyüşüne katılan işçileri işten çıkardığı, gereğinde kanun sınırlarını zorladığı anlaşılmaktadır. Doç. Vural Savaş’ın yazdığı gibi, “16 Haziran olayları daha pek sıcak ve canlı hatıralar halinde iken işverenin işçiyi cezalandırmaya kalkışması bir basiretsizlik örneğidir,”[4] sıkıyönetim sonunda yeni hareketler doğurmaya namzettir.

Gerçekten de, işçinin bir çeşit esir durumunda olduğu devir artık çoktan geçmiştir. İşçi haklarını bir adım geriye götürecek tasarılar bile büyük tepkilere yol açmaktadır. Türkiye’deki her kuruluşun (ve bâzı sendikacıların) bundan böyle işçileri dikkatle değerlendirmesi, alacağı kararlarda işçilerdeki gelişmeyi göz önünde tutması gerekmektedir. Meselelerin gittikçe berraklık kazanarak ortaya çıktıkları şu günlerde, son işçi hareketinin olumlu bir tarafı da vardır: Kimin kimden yana olduğuna açıklık getirirken, yeni olayları yaratacak davranışlardan uzak durmayı da bâzı çevrelere hatırlatmıştır. Çünkü ne işçi eski işçidir, ne de Türkiye eski Türkiye...

Milliyet, 19 Temmuz 1970

Sendika İşçiyi Temsil Ediyor mu?

16 Haziran işçi yürüyüşünün hemen bütün özellikleri, sayısı ve kişiliği hızla gelişen bir kitleye, çoğu sendikanın artık öncü olmadığına dikkati çekmektedir. İşçi kitlesindeki büyük değişimi ve artan özlemleri yansıtmak şöyle dursun, kimi sendikalar adetâ bir ayak bağını andırmaktadır. Giderek işçiden kopmakta, kökünü kaybeden ağaç gibi yalnız ve güçsüz gözükmektedir.

16 Haziran yürüyüşü, bu bünyesel hastalığı açığa vurması bakımından da incelenebilir.

Sendika İşçiye Hâkim mi?

İşçi, kendi sağduyusuna karşıt bir tutumu sendika benimsediği anda, onu bir köşeye itivermektedir: 16 Haziran yürüyüşü, hatırlanacağı üzere, TÜRK-İŞ'in kuvvetle desteklediği bir kanun tasarısına karşı yapılmıştır. Desteklemek şöyle dursun, tartışmalı maddeleri tasarıya sonradan ekleyenler, bizzat TÜRK-İŞ'e bağlı 5 sendikacı milletvekilidir. Oysa TÜRK-İŞ'in hazırlattığı ve desteklediği maddelere karşı gösteri yapanların, yaralanan ve ölenlerin çoğu, TÜRK-İŞ üyesi işçilerdir...

Yürüyüşü izleyen gazetecilerin ortaya koyduğu bu durum, bâzı rakamlarla da belgelenmektedir: "Direnişe işi bırakarak katıldığı belirtilen 168 işyerinden 121'inde, TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalar hâkimdir. Ölen üç işçiden ikisi, ağır yaralı 30 işçiden 22'si TÜRK-İŞ'le sözleşmeli işyerlerindendir."[5] Peki, bir işçiyi kendi bağlı olduğu üst kuruluşa ve bu kuruluşun desteklediği kanun tasarısına karşı gelmeye, hem de ölümü göze alarak karşı gelmeye, hangi nedenler zorlamaktadır?

Karşılıklı Güvensizlik

Bu nedenlerin ilki, kendi sendikasının onu gereğince savunmadığı yahut sendikal mücadeleyi sınırladığı konusunda işçide beliren şüphelerdir. Gerçekten de, işçilerin bâzı sendikalardan uzaklaşma eğiliminde oldukları sezilmektedir. İşçi sorunlarıyla ilgili avukat Ferit Öngören'in bu konuda verdiği rakamlar anlamlıdır: Son iki yılın "normal grevler" dışındaki 37 işçi hareketinden sadece sekizi, işverenle anlaşmazlıktan doğmuştur. Geriye kalan 29 hareketin tümü, sendika üst kuruluşundan kopma mücadelesinin bir sonucudur; işyeri sendikasından ayrılmak amacıyla yahut bu amaçtakilerle dayanışmada bulunmak için yaratılmıştır. Ya da gene aynı üst kuruluşa bağlı sendikanın kararlarını tanımamak, o sendikayı ele geçirmek için sürdürülmüştür.[6]

İşçilerin bâzı sendikalardan kopma eğilimini ve bunun bâzı çevrelerde yarattığı telaşı, TÜRK-İŞ'in çok desteklediği kanun tasarısına kondurtulan küçük bir madde de açığa vurmaktadır; 6. maddeye göre, bir işçinin sendikasından istifası, ancak noter huzurunda ve tek başına kimliğini tespit ettirdikten sonra mümkündür... Yani, işçinin sendikadan ayrılması hiçbir kuruluşta rastlanmayan güç formalitelere bağlanmakta, sendika değişimi adetâ kanun yoluyla yokuşa sürülmektedir. Bir işçi konfederasyonunun bu tür maddeleri desteklemesi, herhalde, onun işçisine ve kendisine pek inancı olmadığını göstermektedir.

16 Haziran hareketinin bir başka özelliği de, işçiyle sendika arasındaki karşılıklı güvensizliğe dikkati çekmektedir: Hazırlanan kanun tasarısına bizzat TÜRK-İŞ'e bağlı işçilerin karşı çıkarak, kendi üst kuruluşlarının mutlak hâkimiyetini reddetmeleri, o kuruluşa yeterince itimatları olmadığını gösterir. Sonra ve belki daha önemlisi, işçilerin bu tutumu onların "seçme özgürlüğüne" ne kadar değer verdiklerini de ortaya kor. İşçi belki TÜRK-İŞ'i desteklemektedir ama, TÜRK-İŞ karşısında bir başka güçlü kuruluşun, gereğinde katılacağı bir başka kuvvetin bulunmasını da istemektedir. Sırf bu seçme hakkını yaşatmak için ölümü göze alabilmektedir. Tek parti ve çok parti tecrübelerinden geçmiş demokratik hakların alışkanlığını edinmiş bir toplumun işçisindeki bu özellik, yadırganmamalıdır.

İşçinin seçme hakkını kimi sendikanın sınırlamak ihtiyacını duyması ise, yukarıda sözü edilen kendine güvensizliğe, seçilmemek korkusuna bağlanabilir.

Koyun Sürüsü mü?

16 Haziran olaylarının sendikalarca yorumlanış tarzı, işçiyle sendika arasındaki kopmanın bir başka nedenine işaret ediyor: Sendikacılar, temsil ettikleri işçi kitlesini kolayca aldatılan, isteyenin istediği yöne sürükleyebileceği bir sürü olarak görmektedir. Ne yaptığını ve ne yapacağını bilemeyen, kandırılıp güdülen geri zekâlı bir kitle. Kimi sendikacıdaki bu yargıyı yansıtması açısından, 16 Haziran'dan sonra belirtilen şu görüşler dikkatle değerlendirilmelidir:

"... Bir kısım masum işçi vatandaşımız aşırı sol militanların tahriki ile sokaklara dökülmekte... Can ve mal güvenliğini tehdit etmektedir. (...) İşçi arkadaşlarımızın... demokratik düzeni ortadan kaldırmak isteyenlerin tahrik ve teşviklerine kapılmamaları gerekir. (...) Türkiye'yi kargaşalığa sürüklemek isteyenlere inanma, onların teşvik ve tahriklerine kanma" (TÜRK-İŞ'in 16 Haziran olaylarından sonra yayınladığı bildiriden).

“İstanbul ve Kocaeli’ndeki olaylara katılan işçilerin aldatılmış olduğunu ileri süren TÜRK-İŞ Genel Sekreteri” (H. Tunç’un basın toplantısı, Milliyet, 24 Haziran 1960).

İşçi kütlesini aldatılabilir çocuk gibi gören böyle bir sendikacılık anlayışına işçinin güvenmemesi olağandır. Hele bu anlayış sahiplerinin bir çeşit sendikal diktasını kuran tasarıya karşı işçinin direnmesi, onun güçlü sağduyusuna, 16 Haziran’dan çok önce herkesi tartıp yerli yerine koyduğuna da işaret etmektedir.

***

Toplusözleşme görüşmelerinin yeniden yoğunlaşacağı bir döneme şu günlerde girilmektedir. İşçi hareketlerini sınırlayan ortam artık geride kalmıştır. Sendika-işçi çelişmesinin yarattığı bunalımın yeni örneklerine rastlanılması mümkündür.

Türkiye’mizde, kitlelerdeki gelişme, kitleyi temsil iddiasındaki kuruluşları mutlaka etkilemektedir. Tabandaki değişimi yansıtamayan katı çerçeveler er geç yıkılmaktadır. İşçi hareketi kendi gelişmesine ayak uydurmayan sendikasını herhalde zorlayacak, kitlelerin ve çağın gerisinde kalan kuruluşları, mukadder yalnızlıklarına terk edecektir.

Milliyet, 22 Eylül 1970

On Yılın Özü: 1960-1970

1960-70 dönemine geniş bir açıdan bakıldığında, aşılan yolun, on yıl öncesi “geçit vermez” gibi görünen dağlarla kaplı olduğu söylenebilir.

Son on yılı doğru değerlendirmekte çeşitli yararlar vardır. Bu dönemi aşırı ölçüde önemseme, yersiz bir iyimserlik, hattâ tembellik getirebileceği gibi, toplumların gelişimini zaman perspektifinden göremeyerek günlük olayları miyop bakış açısıyla sınırlamak da yanlış tavsiyelere yol açabilir. Geçmiş üzerine gerçekçi bir değerlendirme yapabilmek her şeyden önce, toplumun on yıllık gelişme doğrultusunu sezinlemekle mümkündür. Bu yapıldığı takdirde görülecektir ki, bugün, Türkiye’nin başında şu ya da bu partinin bulunması bile sanıldığı kadar önemli değildir. Nihayet partiler de birer üstyapı kurumudur; ekonomik gerçeklerin şekillendirdiği sosyal gelişmeler, suni kesintilere uğratılmazlarsa, kendi gerekleri olan iktidarları,

hele Türkiye gibi hızla değişen bir ülkede, günü geldiğinde mutlaka yaratacaklardır.

Aydınlığın Yılları

Milletler tarihinde, alabildiğine bir düşünce heyecanının aydın kesimini sardığı, her gün yeni bir meselenin ve görüşün ortaya atıldığı dönemler vardır. 1960-70 arası, Türk aydınının böyle bir fırsatı ilk defa ele geçirdiği yıllar olmuştur. Bu süre içinde yayınlanan kitap, kavgası yapılan mesele sayısı, bütün Cumhuriyet tarihindekinin toplamından fazladır. Bu geçiş döneminin ceremesini haksız yere çekenler, bir makale uğruna yıllarca hapiste çürüyenler vardır ama, Türkiye'nin hiç tatmadığı bir düşünce ve söz hürriyetine kavuşmuş olduğu da bir gerçektir.

Önce, aydın tabir edilen zümrenin üst kademesinde başlayan bu gelişme, zamanla aynı zümrenin uçlarına doğru yayılmış, sayısı gittikçe artan bir topluluk, kaptığı ipuçlarından yararlanarak kendini geliştirmeye başlamıştır. Bizim kuşağın üniversiteye başladığı yıllarda sözünü dahi duymadığı meseleleri bugün liseliler, hem de bilimsel olarak tartışmaktadır... Bu yöndeki gelişme olayların da yardımıyla öyle bir hız almıştır ki, bir noktadan sonra öğrenci profesörünü, okuyucu yazarını aşmaya başlamış, onları da gelişmeye zorlamıştır. Gazeteler sudan haberleri azaltarak daha ciddi konulara eğilmiş, bilimsel tercümelerin yanında, yavaş yavaş, telif eserler de belirmeye başlamıştır...

Bu verimli ortam gelişirken, Türkiye tarihinde ilk olarak ekonomik sorunlar açıkça tartışılacak, yıkılmaz sanılan tabular yıkılacaktır.

27 Mayıs'ın mümkün kıldığı "hürriyet ortamı", "petrollerin millileştirilmesi", "toprak reformu" gibi yeni sorunların, toplumun aydın kesiminde tartışılmasına yol açmış, hele İnönü'nün ünlü, "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünyadaki yerini alır" sözünden sonra, dış politika ve bağımsızlık günün konusu olmuştur. Ne var ki düşünce alanındaki bu canlılık ve mücadele daha çok aydınların çevresinde sınırlı kalmıştır. Halk kitlelerine gelince: Zirvedeki değişimden halkın etkilenmesi ve daha güzel bir dünyanın mücadelesine başlaması bu dönemin son yıllarına rastlayacak, büyük öneminden (belki de tehlikesinden) ötürü, zor şartlar altında gelişecektir.

Demokratik Haklar

27 Mayıs sonrasının hürriyet ortamı, halk kitlelerinde yeni talepler ve bu talepleri açığa vurma özlemini kaçınılmaz olarak yaratmış, daha doğrusu, yaratmaya başlamıştır. "nato'ya hayır" kampanyasının ve

bağımsızlık sorununun günlük yaşantısındaki yerini “şimdilik” fark etmeyen kitleler için, bu kavramlar ne kadar soyutsa, toprak ve iş mücadeleleri o kadar yakındır. On yıllık dönemin son bölümünde halkın kendi hakkına sahip çıkarak, bu hakkı aramaya başlaması, 1960-70’in belki de en önemli gelişmesidir; 27 Mayıs’ın 1960’lara şekil vermesi gibi; halktaki bu gelişmenin de 1970’lere şekil vereceği söylenebilir.

1) Türkiye’nin günümüzdeki uygulama sonucunda kitlelere sağlayabileceği ekonomik düzeyle, aynı kitlelerin artan talepleri arasındaki çelişme, her yıl biraz daha keskinleşmektedir. Güçlü bir sanayileşme hamlesini gerçekleştirmekten ve tarımsal sorunlara çözüm getirmekten uzak bir ekonomik düzenin kitlelere tanıdığı pay, aynı kitlelerde oluşan yeni özlemleri karşılayamamaktadır: Haberleşme araçlarının ve üretim güçlerinin geliştiği, insanların dünyanın farkına vardığı oranda eskinin soyut özlemleri somutlaşmakta, hürriyet ortamının yardımıyla birdenbire talep şeklini alarak, kurulu düzenin karşısına dikilmekte; gösteri, boykot, işgal ve benzeri yollardan açığa vurulmaktadır.

Bu oluşumu değerlendirirken yanlış sonuçlara varmamak için, bir noktaya dikkat etmek gerekiyor. Son yıllarda toplumsal huzursuzluğun artması, toprak-fabrika işgalleriyle memur hareketlerinin önem kazanması, sadece bu zümrelerin ekonomik durumundaki kötülemeye bağlanamaz. Bilâkis, bu kitlelerden önemli bölümünün eskiye oranla daha iyi yaşadığı söylenebilir. Huzursuzluk, mutluluktan pay alma ümidinin kitlelerde doğmuş olmasıyla ve bu ümidi mücadele yoluyla gerçekleştirme imkânının belirmesiyle açıklanabilir.

2) 1960-70 dönemi, Türkiye halkıyla ilgili bir yorumun yanlışlığını yeniden ortaya koyması bakımından da önemlidir. Türkiye üzerine yapılmış değerlendirmelerde halk, çoklukla, pasif ve kaderci bir veri olarak kabul edilir. Oysa bu kadercilik halkın doğal bir özelliği değil, 17. yüzyıldan beri süregelen yokluk ve ıstıraplar, imkânsızlıklar karşısında takındığı koruyucu bir tavrın ifadesidir. Elindekini de kaybetmemek için, kendi dünyasıyla dış dünya arasına çektiği bir duvardır. Bu kaderci görünüm, halkın kendi yaşantısını düzeltmek fırsatı çıktığında, birdenbire, umulmadık bir dinamizme dönüşebilmektedir. Nitekim 1950’de böyle olmuştur. 1960-70 ortamının birbirini izleyen işçi-köylü-küçük memur hareketleri de aynı gerçeği bir kere daha ispatlamaktadır.

Geriye Dönüş Olabilir mi?

On yıllık dönemin sonucunda, halk kitleleri sosyal yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda zorlamaya başlamış, demokratik haklarını kullanmanın gücünü sezinlemiş ve önemli sayılabilecek başarılar elde etmiştir. Grev ve örgütlenme alanında işçilerin sağladığı gelişme, memur ve öğretmen kuruluşlarının kendi varlıklarını ve güçlerini kabul ettirme yolunda olmaları, öğrencilerin etkili bir baskı grubu olarak çeşitli eylemlere girişmesi, hep bu on yılın sonucudur.

Üzücü olaylar ve kanlı çatışmalar ise, daha güzel bir Türkiye özleminin ve mücadelesinin artık aydınların düşünce alanından çıkıp, halka yayılmakta olduğunun belirtisidir. Bu noktada mesele birdenbire ciddiyet kazanmaktadır. Aydın tartışmalarının eylem gücünden yoksun kavramları, halk tarafından benimsendikçe, tutucu kuvvetlerin artan şiddetteki tepkisine hedef olmaktadır. Gençler, halktan yana değişimleri savundukları, bir bakıma temsil ettikleri için vurulmaktadır. Kayseri'deki tös kongresi aynı nedenle taşlattırılmış, Pir Sultan Abdal'ın bugün dahi önem taşıyan mesajı, Tunceli'de, bu nedenle susturulmak istenmiştir.

Ne var ki toplumları ileriye götüren güçlerle, gidişi durdurmak isteyen güçlerin mücadelesi sonu önceden bilinen bir mücadeledir. Belirli şartlarda yavaşlatılsa bile, toplumların ilerlemesi asla önlenememiştir.

Değişen Türkiye

1950-60 arasının gazete koleksiyonları gözden geçirildiğinde, insan, "meğer on yıl ne önemsiz işlerle uğraşılmış, meseleler ne yanlış açılardan değerlendirilmiş" gibi bir düşünceye kapılabilir: Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın, "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur" deyişi (23 Ocak 1950); General McArthur'un Kore'deki askerlerimizi övmesinin sanki Türkiye'nin başına Zümrüd-ü Anka Kuşu konmuş gibi ve kendi askerlerimizi küçültecek kadar önemsenerek sevinç yaratması (14 Şubat 1951), bir "ispat hakkı" kavgasının günlerce manşetlerden düşmeyişi, Kırşehir'in vilayet olup olmamak konusunda bir türlü karar veremeyişi, meselenin temelinden hiç haberi olmayan kişilerin "Ya taksim, ya ölüm" politikası, vb.

Türkiye, on yıl içinde, bu cüce konulardan ve dar bakış açılarından sıyrılarak günümüze gelmiştir.

Şimdi, Türkiye, aydın düzeyindeki tartışmaların ağır bastığı bir dönemi geride bırakmıştır. Eşiğine bastığı yeni dönemde ise, belirleyici temel etkenin, kitlelerdeki uyanış ve kitle hareketleri olacağı tahmin edilebilir.

Yeni dönemin sonucunda Türkiye'deki gelişmenin hangi noktaya varacağını kestirmek ise, aynen 1960'ın ilk ayında olduğu gibi, imkânsızdır.

Kim bilir, 1980'in eşiğinde yapılacak değerlendirmelere, bizim şu yıllarda uğraştığımız konular, belki de çok eski günlerin boş tartışmaları olarak gözükecektir...

Milliyet, 23 Ocak 1970

V
GENÇLİK HAREKETLERİ

Gençlik Hareketleri

İki yıldan beri hızla devam eden ve son günlerde tekrar yoğunlaşan öğrenci hareketlerini, her şeyden önce, Türkiye'nin aydın kesimindeki büyük bir değişimin çerçevesinde değerlendirmek gerekir: Son on yıl, küçük bir azınlığın tekelindeki "bilmek imtiyazının" imtiyaz olmaktan çıktığı, gittikçe genişleyen bir topluluğa mal olduğu dönemdir. Türkiye, birdenbire, hemen her hafta birkaç bilimsel eserin yayınladığı, bütün temel kitapların çevrildiği, gazetelerin çarşaf çarşaf makale ve incelemeye yer verdiği bir ülke olmuştur. Bu gelişmenin vardığı yer, her ne kadar başka toplumlara kıyasla yetersizse de, on yıl hattâ beş yıl öncesine oranla görülmemiş bir ilerlemeyi işaret etmektedir.

Bilginin tekelden çıkması ve ona ulaşabilenlerin çoğalması, düşünce hayatında köklü bir değişim yaratmıştır: Eskiden, bilgi tekeline sahip olanların söylediklerini ve yaptıklarını kayıtsız şartsız kabul eden, kendileri ile ilgili kararların alınmasına boyun eğen insanlar, şimdi, karar almak durumundakilerin sadece kararlarını değil, bilgilerini dahi tartışmaya başlamışlardır.

Bu gelişme sonucunda, öğrenmek aşamasındakiler öğretmek göre-vinde olanları zorlamaya başlamışlar, hattâ, yer yer, onları aşmışlardır. Öğrenenlerin yaşlarının da verdiği dinamizmle ve heyecanla çok sayıda eser okumaları, kendi aralarında çalışarak görüşlerini olgunlaştırmaları, bir noktadan sonra, vardıkları yerin rahatlığı içindeki öğretenlerle tartışacak düzeye onları getirmiştir. Nitekim öğretenle öğrenen arasındaki ilişkilerin geçirdiği bu köklü değişim sonucunda, öğrenmek durumunda olan topluluklarla öğretmek durumundakilerin arasındaki klasik işbölümü sarsılmıştır: Okuyucu gazeteciyi aşmış, onu kendine çekidüzen vermeye zorlamıştır; oğul babasının sözlerini Tanrı buyruğu gibi kabul etmemeye başlamış, "neden" diye sormuştur; küçük rütbeli, büyük rütbelinin strateji öğretisini, dünya tarihinden örnekler getirip tartışmaya başlamış; öğrenci kendisine öğretilenin tam karşıtındaki görüşleri kavrayabilmiş, dinleyici konferansçıdan baskın çıkmıştır.

Türkiye'deki öğrenci hareketlerinin özü, ancak bu gelişmenin çerçevesinde anlaşılabilir.

Öğrenci Ne İstiyor?

Bu noktadan hareket eden öğrencilerin talepleri iki alanda somutlaşıyor: Önce, kendi eğitim kuruluşlarının ve eğitim sisteminin öğrenci kulesindeki gelişmeye ayak uydurabilmesini istiyor, bunun için kendilerinin de yönetime katılmasını şart görüyorlar. Sonra, genel olarak toplumun ve Türkiye'nin sorunlarına çözüm arıyor, kendi bilgilerinin ışığında bu çözümlerin getirilmesini istiyor ve onun için mücadele ediyorlar. Ancak her iki amaca varmak zorlu engellerle çatışmayı gerektiriyor; hattâ öğrencilerin amacından çok değişik emelleri bulunan güçlere, dolaylı şekilde, öğrencilerin bilmeden yardımcı olmasına bazen yol açıyor; öğrenciler, kendilerini öldürten çevrelerin, uzun vadeli çıkar hesaplarında kullanılıyor.

Üniversite için sorunların çözümlenmesini hedef alan boykot hareketlerinin planlanması, uygulanması ve üniversite içinde destek sağlanması nispeten kolay olurken, Türkiye'nin meselelerine dönük hareketler kanlı çalışmalara bile yol açıyor.

"Anti-emperyalizm"

Gençlik hareketlerinin, boykotların çoğunda, hattâ çatışmaların, cinayetlerin temelinde öğrencilerin "tam bağımsız Türkiye" özlemi var. Gençlere göre, polis ve iktidarla çatışmalarının başlıca nedeni, öğrenci liderlerinden Ersin Kaya'nın deyişiyle "anti-emperyalist mücadeleyi iktidarın ve polisin üniversite duvarları arasında tecrit etmek istemesi, halka yayılmadan bastırmaya uğraşması."

Bir başka öğrenci lideriyle yaptığımız görüşmede, Robert Kolej Öğrenci Birliği Başkanı olan Ali Çınar, "mücadelenin ancak halkla ilişki kurularak yürütüldüğü takdirde başarıya ulaşacağını" söyleyerek, "polisin bu ilişkiyi engellemek için, bilhassa uğraştığını, meseleleri gazetelerde genellikle çıkan şekliyle öğrenen kamuoyunun ise gençlere düşman olduğunu" öne sürüyor.

Gerçekten de, öğrenci hareketlerinin temel nedenlerinden olan bu anti-emperyalist mücadele, gençlerin ısrarla belirttikleri üzere, halk-gençlik çelişkisini de yaratmakta ve gençler bu zıtlaşmanın nedenlerini araştırmaktadır. Öğrencilerin anlattıklarına ve bâzı asistanlarla doçentlerin belirttiğine göre, "ancak halkla ilişki kurularak başarıya ulaşabilecek hareketler," çeşitli sebeplerden ötürü bu ilişkiyi kuramamıştır:

1) Türkiye için belki de bütün sorunların çözümünde kilit noktası olan anti-emperyalist mücadelenin gerekliliği, halk kitleleri açısından, somut

örneklerle ve günlük yaşantıda fark edilmemektedir. Meselenin halka mal edilmesi yolundaki çabalar bundan ötürü zorlaşmaktadır.

2) Türkiye’nin sorunlarını ilgilendiren öğrenci hareketleri, halkla bütünleşmenin yöntemlerini henüz bulmamıştır. Ali Çınar, bu durumu şöyle dile getiriyor: “Öğrencilerin yapısıyla kitlelerin yapısı arasında çelişme vardır. Bundan ötürü, halk-öğrenci işbirliği öğrencinin halk gibi olmasıyla gerçekleşmez. Zira halk, öğrencinin kendisinden değişik olduğunu bilmektedir. Aynileşme çabalarına kuşkuyla bakmaktadır. Örneğin, köye giden arkadaşlarımıza köylüler, ‘Bıyığını buraya gelirken mi bıraktın?’ diye imalı bir şekilde sormaktadır. Köylü, öğrenciyi kendisiyle aynileşmiş değil, ilgilenmiş görmek istiyor. Bir de, halka inmek deyimi ve tutumu yanlıştır; halkla işbirliği ancak belirli yörelerde ve belirli durumlarda sürekli bir beraberlik kurarak sağlanabilir.”

Gerçekten de, bu beraberlik ortak hareketlerde yaratılmaktadır. Bunun ilginç bir örneğini, Maçka Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Öğrenci Birliği Başkanı Ersin Kaya, şöyle anlatıyor: “Halkın günlük çıkarıyla ilgili bir mücadelede yardımcı olduğumuzda, aramızda sağlam ilişkiler hemen kurulabiliyor. Biz, gecekondusu polis tarafından yıkılmak istenenlere yardıma gittiğimizde, polisle çatışıp dayak yediğimizde bu ilişkilerin nasıl kurulabildiğini gördük. Ancak gecekondulular bu işi pek sevdi: Polis yeniden geldiğinde, Fakülte’ye telefon edip bizi çağırdılar, bizi adetâ hazır kuvvet gibi polise karşı kullanmaya başladılar...”

Amaçlar ve “Araçlar”

Türkiye’nin sorunlarıyla ilgili öğrenci hareketlerinin halkla ilişkisi konusunda belki en önemli noktayı, kullanılan yöntemlerin halkın gözünde genellikle tasvip edilmemesi meydana getiriyor.

Halk çoklukla, kendisi yüksek öğrenim yapmamış, çocuğunu üniversiteye gönderecek maddi güce sahip olmamış bir kitledir. Halkın özlemini ve ezikliğini duyduğu bu hedefe ulaşmış olanların, yani üniversitelilerin, onun hayâlini dahi kuramadığı imkânlara sırt çevirmesini, boykot etmesini, halk, şımarıklık ve nankörlük şeklinde nitelemektedir.

Yöntemler konusundaki bir başka tenkit, Türkiye’yi ileriye götürme kavgasının üniversiteyi boykot ederek yapılmayacağı şeklindedir. Öğrencileri destekleyen üniversite çevreleri, üniversitenin sorunlarından ötürü boykot yapılmasını kabul etmekte, siyasi amaçlı boykota genellikle karşı gözükmektedir.

Son boykotlarla ilgili olarak İstanbul Üniversitesi'nin bâzı çevrelerinde belirtilen tereddüt ise, meseleleri çok değişik ve belki de çok önemli bir açıdan ele alıyor. Boykot hazırlıklarına karşı "çekimser" olan, geçmişte ise öğrencinin, hattâ önünde yer alan kimi öğretim üyesi, aşırı sağ örgütlerinin bir tuzağına düşmekten, "âlet olmaktan" söz ediyor: Bu çevrelere göre, gençler, kendi amaçlarının tam karşısında olan sağcı güçlere bilmeden hizmet etmektedir. Sağcı bir askeri darbenin hayâli içinde olan bu tutucu güçler, üniversitede kanlı karışıklıklar çıkartıp kendi amaçlarına hizmet edecek faşist bir yönetimin ortamını hazırlamak peşindedir. Bu amaçla solcu kuruluşlar sürekli şekilde tahrik edilmekte, onların girişeceği harekete karşı da saldırı planları düzenlenmektedir.

Öğretim üyeleri arasında beliren bu görüş, Kanlı Pazar'ı ve Yıldız cinayetlerini yaratan güçlerin yeni hazırlıklar içinde olduğunu öne sürüyor. "Solun iyi niyetle başlatacağı öğrenci hareketlerini aşırı sağın adetâ teşvik ettiğini, sonra sola saldırarak kanlı ve tehlikeli bir ortam yaratacağını" belirtenler, yeni boykotlardan bu nedenle yana olmadıklarını söylüyorlar.

Bu İşin Sonu Ne Olur?

İstanbul Üniversitesi, sessiz bir bekleyişin, hattâ sinirli bir havanın içinde. Öğrenciler, arzuladıkları eğitimi görmeden ve özledikleri gençliği yaşamadan büyümenin huzursuzluğuna, telaşına düşmüş durumdalar.

Genç öğretim üyeleri ise, ders vermenin artık bir zevk olmaktan çıktığını, eğitim programlarının altüst edildiğini –sonuç olarak– hiçbir şey öğretemediklerini söylüyorlar.

Bir başka grup öğretim üyesi ise, (halen geçerlikte olan 115 sayılı kanuna göre ancak haftada 10 saat dışarıda çalışma hakkına sahipken) üniversiteyi günde bir-iki saat uğranılan bir ek-görev gibi kullanmaktadır. Ya da, bilimsel niteliğini sınava çektikleri genç bilimadamlarına, "yeterlilik belgelerini," kendilerine rakip olmayıp üniversiteye katılmayacaklarıyla ilgili söz aldıktan sonra vermektedirler.

Öte yandan, gençlerin tepkileri çok değişik ve karanlık amaçlara âlet edilerek Türkiye'yi Yunanistan'a döndürmenin hayâlleri kurulmaktadır.

Ve sonuç olarak öğrenciler, temelde yüzde yüz haklı olan taleplerini karşılamaktan aciz bir sosyal yapının geçmişteki ve günümüzdeki kefaretini, yaşamadıkları gençlikleriyle ödemektedirler.

Milliyet, 15 Mart 1970

Çatışma, Kime Yarıyor?

“Sağ-Sol çatışması” diye belki de yanlış olarak isimlendirilen bunalımın koyulaştığı, kimi gençlerin işkence uzmanına dönüşecek kadar insanlıklarına yabancılaştıkları şu günlerde, Türk gençliğinin büyük bir tuzağa düşürülmüş olduğu her olayda daha iyi anlaşılmaktadır.

Dünyanın her yanında, gençlik hareketleri kurulu düzenin polisiyle ve resmi görevlileriyle çatışmıştır.

Fakat hemen hiçbir ülkede, birbirleriyle çatışma tuzağına gençler, bizdeki ölçüde düşmemiştir. Oysa Türkiye’de hareket kısa sürede saptırılmış, amacını kaybetmiş, karşı çıktığı bâzı çevrelerin oyununda figüran durumuna gelmiştir.

Olayların bu açıdan da değerlendirilmesi, meseleye bâzı açıklıklar getirebilir.

Gençlik Hareketinin Gelişmesi

Sonraları gittikçe karmakarışık ve girift bir görünüm kazanan gençlik hareketlerinin başlangıcında, taraflar ve amaçlar meydandadır: Vedat Demircioğlu, bundan iki yıl kadar önce öldürülürken, soyut bir emperyalizm kavramının Türkiye gerçekleri ile olan bağlantısını kurmak uğruna can vermektedir. Öldürenler ise, aynı kavramın ilelebet soyut kalmasını isteyenlerdir ya da onların adamlarıdır.

Kanlı Pazar aynı çatışmanın bir tekrarıdır: Amerikan donanmasını protesto eden gençlere, (fotoğraflarda görüldüğü üzere) Amerikan donanmasına secde edecek kadar kıblesi şaşırtılmış bir kalabalık saldırtılmaktadır.

Bu dönemdeki çatışmalar incelendiğinde, ortaya bâzı özellikler çıkmaktadır: Önce, çatışmalar gençlik grupları arasında değil, daha çok gençlerle zabıta kuvvetleri arasındadır; ya da gençlerle birtakım “mücadele cemiyetlerinin” üyeleri arasındadır. Sonra, her iki taraf da kendi görüşü çerçevesinde tutarlı davranmaktadır: Gençler, kitlelerin miyopluğunu bir nebze gidermek için mücadele etmektedir. Bir kısım sağ ise, Türkiye’deki gelişmelerden ürkmekte, öğrencilerin yanı sıra halkın da kendi demokratik haklarını daha etkili biçimde savunmasından korkmaktadır. Bu çevreler için amaç, Türkiye’yi girmiş olduğu dinamik ortamdan çevirmek, çeşitli hareketlerin öncülerini kırdırmak, gerektiğinde bütün bir dinamizme son verecek “otoriter yönetimin” ortamını hazırlamaktır.

Son bir yıla kadar aynı özellikleri taşıyan gençlik hareketi ve çatışmalar, zamanla belirli değişimlere uğramıştır. Hareket, bir yandan kendi dışındaki

öğrencilerle ilişki kuramazken, bir yandan da hesapsız davranışlarla kendi gücünü yıpratmış, giderek kendi çıkış noktasına ters düşen bir "devrim anlayışına" kadar varmış, kendi içinde sayısız parçalara bölünmüştür. Gençlik hareketinin bu gelişimi ise, karşı çevrelerin isteğine denk düşmektedir. Gençlerin ilişki kuramadığı öteki öğrenciler daha kolaylıkla elde edilecek; bundan böyle, mücadele cemiyetleri değil, bizzat gençliğin kendisi kullanılarak öğrenciler birbirine kırdırılacaktır.

Bir kısım sağın davranışları kendi çıkarı açısından tutarlılığını korurken, "ilerici" denen gençlerin içine düştükleri çelişmeler onları mücadele ettikleri çevrelerin oyununa da âlet edecektir.

"Müsamahasız, Otoriter Yönetim"

Zaman zaman yanlış bir yorumla "Türk halkının" ya da "sokaktaki adamın" özlemi şeklinde sunulan "otoriter yönetim," aslında, ekonomik anlamda tutucu çevrelerin özlemidir; sosyal ve ekonomik gelişmeden zarar gören zümrelerin bu gelişmeyi durdurmak için gerekli gördükleri yönetim şeklidir. Nitekim öğrencileri kurşunlatan çevrelerin bütün davranışlarında ve sözlerinde aynı özlem ve aynı uzun vadeli hedef kendini açığa vurmakta, "otorite rejimi" uyarınca toplumu şekillendirmenin provaları komando kamplarında yapılmaktadır.

Bir kısım sağın çıkarına uygun olan bu tutum, son zamanlarda garip bir şekilde bâzı "devrimci" hareketler tarafından da benimsenir olmuştur. Öğrencilerin bir bölümü izahı güç bir biçimde, karşı tarafın amacına âlet olmaya, değişik sözler söylerken aslında onunla aynı özlemi, "otoriter yönetim özlemini" paylaşmaya koyulmuştur. Ne var ki, faşist sağın geleneksel çıkarına denk düşen bu tutum olayların ve durumun gerçekçi bir yorumuna dayanırken, kimi "ilerici" öğrencilerin aynı sonucu getirmek yolunda bilinçsizce uğraşması, hayâlci ve idealist yorumlara dayanmaktadır. Yaratılacak tepkiyle sonuç düşünülmeden ve atılacak adımlar hesaplanmadan şiddet yoluna girilmekte, genç insanlar ölüme gönderilmektedir. Ve bütün bunlar, aslında karşı tarafın hedefi olan bir noktaya, "otoriter yönetime" ulaşmak uğruna yapılmaktadır.

Kim Kiminle Çatışıyor?

Kavgaya girişen öğrenci cephelerinin incelenmesi de, kavganın tutarsızlığını ortaya koymaktadır. Sağcı tabir edilen öğrenciler, kendileriyle ilgisiz ekonomik çıkarlara âlet olmak durumundadır: "Devrimcilerin" her şeyi suni bir ileri-geri meselesine dayandıran yanlış şartlanması ve mücadeleyi hep üstyapı çelişmelerine bağlamak alışkanlığı bu gençlerin

faşist çevrelerce daha kolay aldatılmasına sebep olmaktadır. Hattâ denebilir ki, ileri-geri ayrımının metafizik inançlarla ilgili olmadığını ve ekonomik bir ayrım olduğunu bâzı “devrimcilerin” hâlâ anlayamaması, gençlerin arasında temelsiz çelişkiler yaratmakta ve kimi gençler, faşizmin âleti olmaya adetâ zorlanmaktadır.

Öğrencilerin kendi aralarında giriştikleri kavganın tutarsızlığı, çatışan grupların benzer ekonomik temele sahip olmalarından da anlaşılmaktadır. Ortak özelliklere sahip büyük öğrenci kitlesi, bir bölümün kolayca aldatılması, öteki bölümün ise bu aldatılmayı giderecek değil, temellendirecek davranışlara girmesi yüzünden parçalanmakta, sonuç, cinayetler ve işkence olmaktadır.

Çatışmadan en fazla yararı olanlar ise, hem kendi etkilerindeki gençleri gerektiğinde kendi çıkarlarına uygun bir “otoriter iktidar”ın gelmesi için kullanabilen, hem de karşı taraf gençliğini aynı amaca âlet edebilen çevrelerdir.

Çatışmada zararı olan ise, bizzat gençliğin kendisidir.

Türkiye’de gençliğin bu tuzaktan kurtulması, herhalde, hem halk hem de gençlik açısından tek çıkar yoldur. Sağcı tabir edilen öğrenciler, gerçek sağın ekonomik anlam taşıdığını, kendilerinin, metafizik aldatmacalarla bir kısım ekonomik çıkarlara âlet edildiklerini görmek zorundadırlar. “Devrimci” gençlik ise; saldırdığı öteki gençlerle arasında ekonomik çıkar çelişmesi olmadığını, soyut ileri-geri sloganlarıyla kendi düşüncesine ters düştüğünü fark etmeli; gerçek bir ilericiliğin aynı sosyoekonomik kökenden insanlara karşı değil, o insanlarla beraber mücadele etmek olduğunu görmelidir. Bu diyaloğun kurulması, hele “Devrimci” gençler için, güç ve zahmetli yoldur. Fakat tek yoldur.

Milliyet, 16 Nisan 1970

VI
AKDENİZ’DE FAŞİZMİN AYAK SESLERİ

Akdeniz’de Faşizmin Ayak Sesleri

Ortadoğu savaşı Akdeniz’deki Sovyet kuvvetlerinin görülmemiş şekilde artmasıyla sonuçlanmıştır. Amerika’nın Vietnam savaşı harcamalarının da etkisiyle uygulamaya başladığı “daha az mücadeleci” politika, geleneksel Akdeniz kuvvetler dengesinde önemli değişimlere yol açmıştır. Türkiye’nin bu dengedeki klasik görevinden, çok sınırlı ölçüde olmakla beraber, bâzı sapma eğilimleri göstermesi, süper-devletlerin yeni Akdeniz stratejilerinde, ülkemizi yeniden ve değişik şekilde değerlendirmelerini gerektirmektedir.

Hem Kıbrıs’ta, hem Türkiye’de son aylarda birdenbire gelişen olaylar dizisinin açıklanması, belki de, ancak bu Akdeniz dengesinin çerçevesinde mümkün olabilir.

“Prometheus”dan Sonra “Ephesus” mu?

“Prometheus,” malûm, Yunan ordusundaki bir kısım albayı iktidara getiren harekâta verilen kod ismidir. Yunanistan’da orta-sol ile sosyalistlerin beraberce seçimi kazanıp iktidara gelmeleri muhakkak gibi olunca, yani, Akdeniz dengesini değiştirecek bir gelişmenin eşiğine Yunanistan varınca, bu bir kısım albay, Prometheus planını uygulayıp rejimi devirmişti. Cunta yönetimini kurup ülkenin Akdeniz dengesini zorlayacak doğrultuda gelişmesini engellemiş, Yunanistan’ı bulunduğu yere mıhlamıştı.

“Hermes” planı ise, ciddi Der Spiegel dergisine göre, aynı albaylar cuntasının Enosis’i gerçekleştirmek üzere Kıbrıs’ta uygulamak istedikleri harekât planına verilen isimdir.

Bu Yunanca isimlerin kullanılma modasında Türkiye’yi asıl ilgilendiren ise, adı bir yakıştırma olarak konmuş “Efes Planı”ndan Ankara’nın iyi haber alan kaynaklarında, artık espriyle değil, tereddüt ve kuşkuyla söz edilmesidir. Meseleleri ve kurumları şüphesiz iyi niyetle, fakat inatçı bir idealizmle yorumlayıp geçmişteki devrim modellerini Türkiye’nin geleceği için tek çıkar yol şeklinde öneren çevrelerin dahi duraklamasına, “Yoksa başka tarafa mı sürükleniyoruz?” sorusunu sormaya başlamasına yol açan bu gelişmelerin, bâzı temel nedenleri de, Türkiye’nin klasik Akdeniz dengesindeki rolü incelenerek araştırılabilir.

“Tarihi Misyonuna İhanet Ettirilerek...”

Türkiye'nin yabancı devletler açısından asıl önemi, genellikle sanıldığının aksine, ekonomik değildir. Bir yabancı ülkenin Türkiye üzerinden günümüzde sağlayabileceği ekonomik sömürü, dünyadaki ölçülerin oranında sözü bile edilemeyecek ölçüdedir. Ne var ki, bu ekonomik önemsizliğin karşısında, Türkiye'nin stratejik ve askeri önemi büyüktür; Ortadoğu'nun kilit ülkesi durumundadır.

Türkiye, yaptığı anlaşmalar ve aldığı borçlar karşılığında, Ortadoğu bölgesinde belirli bir görevi yüklenmiştir. Prof. Cahit Tanyol'un deyişiyle "Ortadoğu'da tarihi bir misyonu olan Türkiye"[7] adetâ bu misyonuna ihanet ettirilerek Arap ülkelerine karşı bir siyaseti benimsemiş, Irak ihtilâlinde gönüllü bastırma kuvveti olmaya özenmiş, ilk Lübnan çıkarmasında Amerikan askerleri Türkiye'den hareket etmiş, Cezayir'e karşı bir siyaseti Birleşmiş Milletler'de savunmuştur, vb. Yani, Türkiye, başkalarının ekonomik çıkarlarının bekçiliği ve araçlığı görevini yüklenerek Akdeniz dengesindeki yerini almıştır.

Ne var ki, dünya ve Türkiye şartlarının gelişmesi, bu göreve ciddi sayılabilecek bâzı kayıtlar konmasına, artık, Türk hükümetlerini mecbur bırakmaktadır.

Dengeyi Sarsan Gelişmeler

Akdeniz'de yeni bir dengenin kurulmasını gerektiren gelişmeler özellikle Ortadoğu savaşıyla ve ABD'nin yeni stratejisiyle ilgilidir; Türkiye ise, kendi gelişmesinden ötürü, bu yeni dengenin kurulmasında üzerinde dikkatle durulmayı gerektiren bir ülke olmuştur.

1) Amerika'nın evrensel stratejisi şu günlerde önemli bir değişim geçirmektedir. Amerika, Vietnam Savaşı'nın yüklediği harcamaların olumsuz etkisini de duymaya başlamıştır. Amerika'nın ikinci büyük bankası olan "First National City Bank," Ocak 1970 raporunda, iş çevrelerinin kuşkusunu dile getirerek, "silâhlanma yarışının Amerikan ekonomisine artık zarar verdiğini" yazmaktadır.[8] "Tırmanma"ya son verilmesi ve Vietnam Savaşı'nın yavaşlaması, ekonomiyi, çözümü son derece güç sorunlar karşısında bırakmış; ekonomik güçlerin buhran yaratılmaksızın başka alanlara kaydırılması meselesini yaratmıştır. Amerikan Devlet Emisyon Enstitüsü'nün Başkanı McChesney Martin'e göre, "ödemeler dengesindeki gelişme çizgisi, Amerikan maliyesini 1931'den sonraki en tehlikeli mali krizin içine atmış bulunmaktadır."[9]

Amerika'nın birdenbire artan sorunları kaçınılmaz şekilde dış politikasına yansımış, Başkan Nixon'un "1970'ler için ABD dış siyaseti"

mesajında, somutlaşmıştır. Bu mesaj, ünlü Le Monde gazetesinin yorumladığı gibi, "müdahalecilik ihtirasının sona erdiği"[10] anlamını taşımaktadır. Öte yandan, bir zamanlar en küçük vesileyi bahane edip Vietnam'a bomba yağdıran Amerika, Dış Bakanı Rogers'in ağzından, "Bütün Laos'u Kuzey Vietnam birlikleri kaplasa dahi kara kuvvetlerimizi bölgede yeni bir sürekli savaşa sokmayacağız" demektedir.

Çeşitli nedenlerden ötürü Amerika'nın dünya hâkimiyetini bir ölçüde hafifletmek zorunda bulunması, onun Akdeniz'deki görevini kolaylaştıracak daha "güvenilir" dostlar edinmesini gerektirmektedir. Aynen Kamboçya'da Sinanuk'u devirtip yerine güvenilir dostlar getirmesi gibi.

2) Akdeniz dengesini yıkarak ilgili devletleri yeni stratejilere ve işbirliklerine zorlayan temel faktör, kuşkusuz, bölgedeki Sovyet deniz gücünün birdenbire artmasıdır. Ortadoğu savaşıyla beraber başlayan artışın sonucu, Sovyetler'in 50'den fazla savaş gemisini Akdeniz'e indirerek Amerika'nın ünlü 6. Filo'su gücünde bir kuvveti bölgeye yerleştirmeleri olmuştur. Bu gelişme ve Kuzey Afrika'da Sovyetler'in üs almaları, nükleer silâhlardaki ilerlemeden ötürü stratejik önemi azalmak yolunda olan Akdeniz ülkelerinin yeniden ve büyük ölçüde değer kazanmalarına yol açmıştır.

3) Bölgedeki kuvvetler dengesini zorlayan ve süper devletler açısından yeni işbirlikleriyle daha "güvenilir" dostların aranmasını gerektiren bir başka gelişme, Türkiye'yle ilgilidir.

Türkiye, kendi iç şartlarının zorlaması ve dış ilişkilerin kaçınılmaz şekilde bu şartlardan etkilenmesi sonucunda, geleneksel dış siyasetinden bâzı sapmalar yapmak durumundadır. Hattâ denilebilir ki, Demirel hükümetleri, 1946'dan beri en ilerici dış siyaseti uygulamak durumunda yahut zorunda kalmıştır.

Sayın İnönü'nün her zamanki ihtiyatlılığıyla ve ısrarla Ortadoğu siyasetimizde "daha tarafsız bir tutum" istemesine karşılık, Sayın Demirel'in verdiği cevap, bu yeni dış siyaset görüşünü adetâ özetlemektedir: "Yani ne yapmamızı istiyorsunuz?" demektedir Demirel, "Birleşmiş Milletler'deki Kıbrıs görüşmelerinde olduğu gibi Türkiye'nin ilelebet yalnız kalmasını, dost edinmemesini, tek başına bir Dördüncü Dünya mı yaratmasını istiyorsunuz?"[11]

Gerçekten de, Demirel hükümetlerinin dış politikası, iç şartların zorunlu kıldığı yönde gelişmiş ve Türkiye "daha bağımsız" bir tutumu benimsemiştir. Araplara silâh taşıyan uçaklar, artık, Türkiye'de benzin

ikmali yapabilmektedir. Ortadoğu sorununun Birleşmiş Milletler'deki tartışmasında, Türkiye, Arapların yanında yer alabilmektedir. Gene Türkiye, (1960'ta devrimin yapılmasıyla yarım kalan) bir teşebbüsü gerçekleştirmek ve Sovyetler'den büyük bir ekonomik yardım almak üzeredir. Ve Türkiye, Lübnan'daki son karışıklıklarda bu ülkeye Amerikan askerlerinin gönderilmesi söz konusu edildiğinde, başbakanın ağzından, "Ortadoğu'ya Amerikan askerleri gönderilmesinde Türkiye'deki üsler kullanılamaz" diyebilmektedir.

Sayın İdris Küçükömer'in yorumuyla, gerçekten de, "Demirel, kendine göre, deneyleriyle yeni bir denge kurmaya çalıştığında emperyalizmin bâzı sahalardaki oyunlarıyla uyuşmaz bir pratiğe girmiştir."[12] Ne var ki, Sayın Demirel'in kişisel iradesiyle değil, ülkedeki demok-ratik ortamın zorlamasıyla ve gelişen şartların kaçınılmaz gerekleriyle uygulanan bu pratik, Akdeniz'deki kuvvetler dengesini etkilemiştir. Hele Amerika'nın bölgeden kısmen çekilmek zorunda olduğu, bâzı görevlerini Fransa'ya devretmenin hesabını yaptığı,[13] Doğu Akdeniz'de çok güvenilir dostlar ve sağlam köprübaşları bulundurmak isteği göz önünde tutulursa, Sayın İnönü'nün Ortadoğu'yla ilgili inatçı ikazları yeniden değer ve önem kazanmaktadır.

Güvenilir "Dost" İhtiyacı Var

Amerika'nın sağlam köprübaşları kurarak Akdeniz'den bir ölçüde çekilmeyi planladığı, Fransa'nın onunla yeni bir işbirliğine giriştiği ve Sovyet varlığının güçlendiği bu ortamda, Kıbrıs'ın önemi birdenbire artmaktadır.

Bu önem, Kıbrıs'ın bağımsız, dolayısıyla tarafsız olan tutumunun, Akdeniz'deki gelişmeden ötürü artık "değiştirilmesi" zorunluluğundan doğmaktadır. Hele Türkiye'nin eski güvenilir müttefik niteliğinden, az da olsa, bir sapma eğilimi gösterdiği bir ortamda, Kıbrıs, adetâ, kazanılması mutlaka gereken bir köprübaşı durumuna gelmektedir.

Ne var ki, bu zorunluluk, Kıbrıs'ın içinde ve dışında büyük yankılar uyandıracak bir önemdedir ve olaylar birbirini izlemeye başlamıştır. Ortadaki çıkar çekişmesi açıkça meydandadır: Adanın aynen Cunta Yunanistanı gibi "güvenilir" nitelik kazanmasını isteyenler ve "dış zaferlere" meraklı Cunta'nın doğrultusundaki "Milli Cephe," Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yolunda yoğun bir faaliyeti geliştirmekte, Batı kaynaklı haberlere göre, darbe planları hazırlamaktadır. Nitekim Makarios'a yapılan suikast teşebbüsü, bu çerçevede yorumlanmıştır.

Enosis'in karşısında olan kuvvetler ise, öncelikle, Makarios, Kıbrıs halkı, Türkiye'dir. Makarios, uluslararası taahhütlerinden, faşist Yunan rejimine uzaklığından, Enosis macerasının yol açabileceği tehlikelerden ötürü ilhakçı teze karşı çıkmaktadır. Kıbrıs halkı ise, hem bir Enosis durumunda ekonomik zarara uğrayacaktır, hem de Yunanistan rejimiyle bağdaşmayacak siyasal eğilimler Kıbrıs'ta güçlüdür. Örneğin, komünistlerin adadaki kuvveti yüzde 30 oranındadır.

Ne var ki, olaylar, iç etkenlerin Makarios'tan yana gözükmesine rağmen, dış etkenlerin gücüyle ve Makarios'la Türkiye'nin çıkarlarına karşı şekilde gelişmektedir.

Kıbrıs'ta "Güvenilir" Bir Dost

Bu açıdan bakıldığında, Kıbrıs ve Türkiye'deki son olayların (adada ve Türkiye'de "darbe" söylentileri; Makarios'a suikast teşebbüsü, "Enonis"çi hareketlerin hızlanması) arasında iki tür ilişkinin bulunduğu fark edilmektedir:

1) Enosis doğrultusundaki gelişmeler, dış ilişkileri Akdeniz statükosundan sapma eğilimleri gösteren Türkiye'nin artık kendi savunma blokuna eski itimadı vermemesinin de bir sonucu şeklinde belirmektedir.

Bu durumda, değişen Akdeniz kuvvetler dengesinin ve Batı savunmasının çerçevesinde, Türkiye'den başka ve daha güvenilir bir köprübaşına ihtiyaç doğmaktadır. Ancak, adanın yeni görevi karşılayabilmesi için, Makarios'un devrilmesi, "Enosis"i hiç değilse gerçekleşme yoluna koyabilecek "güvenilir" dostun, yani, Yunan Cuntası benzeri bir faşizmin iktidara geçmesi gerekmektedir.

Kıbrıs'taki son gelişmeler, bu çerçevede çok daha kolay açıklanabilir.

2) Kıbrıs'ın Türkiye olaylarında bir başka etkisi, adanın, bir çeşit "Demokles kılıcı" gibi Türkiye'nin üzerinde kullanılmasıdır.

Türkiye yakın tarihinde çokça rastlandığı üzere, bölgedeki hâkim çıkarların doğrultusundan küçük ölçüde dahi ayrılsa, birdenbire, bu çıkarların çeşitli oyunlarına hedef olmakta ve yeniden onların istediği yola girmektedir. Musul petrolleri söz konusu edildiğinde hemen Kürt isyanının patlak vermesi; Sovyet yardımı almaya yönelmiş Menderes'in bu yönelişin de etkisiyle daha kolay devrilebilmesi; sonradan aynı yardımın pazarlığına girişen (ve yeni bir dünya kurulmasından söz eden) İnönü koalisyonunun, Amerikan generali Porter'dan Çankaya Köşkü çevresine kadar uzanan garip bir mukaddes ittifakın sonucunda yıkılıvermesi, herhalde, sadece rastlantı değildir.

Türkiye'de "Daha Güvenilir" Bir Dost

Demirel yönetiminin kendi iç çekişmelerinden ötürü uygulamak zorunda kaldığı dış politika, bir noktadan sonra, bölgedeki hâkim güçlerin memnuniyetsizliklerine ve giderek Kıbrıs'ın bir tehdit unsuru şeklinde kullanılmasına yol açmaktadır. Türkiye'nin, "son Birleşmiş Milletler toplantısındaki tutumunun" (ki, bu, ülkemizin Ortadoğu siyasetini özetlemektedir) "İsrail'ce tasvip edilmediğini," İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban'ın açıklaması, hayli ilgi çekicidir. Aynı şekilde ilgi çekici olan, Amerikan iktidarının kilit adamı Jacop Javits'in Türkiye'deki iş çevrelerine geçenlerde verdiği öğütlerdir: Javits, "İsrail'i Amerika'nın asla terk etmeyeceğini ve İsrail'in mutlaka zafere ulaşacağını" belirtmekte, "Gerçekçi olun, Ortadoğu savaşının dışında kalamazsınız, İsrail'i desteklemelisiniz" demektedir.

Akdeniz'deki hâkim güçlerin sözcüleri tarafından belirtilen bu görüşler ve Akdeniz'deki çıkarlar, kendi çizgilerinden küçük ölçüde sapan Türkiye'yi yeniden "doğru yola" getirmek için, şimdi Kıbrıs'ı kullanmaya başlamış gözükmektedir. Ada'daki olayların Yunan Cuntası doğrultusunda gelişmesi, hem bizi büsbütün darboğaza zorlayacak, hem de, gerektiğinde, Türkiye'de o çok sözü edilen "darbe"nin ortamını yaratacaktır.

Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, günümüzdeki bir darbenin, eğer zaten Türkiye'yi eski görevine getirmek isteyen dış çevrelerce düzenlenmemişse, ancak Akdeniz'deki hâkim çıkarlar uyarınca şekilleneceğidir. Türkiye'yi yeniden bu çıkarların kayıtsız şartsız jandarması yapacağıdır. Darbeler, hele içerideki belirli siyasi güçlere dayanmıyorlarsa, Türkiye gibi bir kilit ülkede genellikle yabancı kuvvetlerin (belki de farkına varmaksızın) âleti durumuna düşerler. Getirdikleri sloganlar bâzı "ilerici" tabir edilen çevreleri bir süre sevindirse dahi, aslında Yunanistan benzeri bir faşizmden öteye geçemezler.

Günümüz Türkiye'sinin ve Ortadoğu konjonktürünün çerçevesinde bunun başka türlü olabileceğini sanmak hayâldir. Dış çıkarların doğrultusunda gelişeceği meydanda olan bir değişimi yakınlaştıran hareketlere ışık tutmak en azından, dış politikayı değerlendirememektir. Saflığa varan bir idealizmdir. Türkiye'yi dış çıkarlara kayıtsız şartsız âlet edebilecek gelişmelere ve bu yoldaki düşüncelere bilmeden yardımcı olmaktır.

İnönü Gene mi Haklı?

Meseleler bu açıdan ele alındığında, Sayın İnönü'nün ısrarla öne sürdüğü (ve bir bakıma daha "geri" bir dış politikanın ifadesi olan) "Ortadoğu meselesine sakın karışmayın, tarafsız kalmaya aman dikkat edin" ihtarı, yeniden önem kazanmaktadır. Sayın İnönü, geniş istihbaratıyla, herhalde, Yunan Cuntası'nın, bâzı Türk yetkililerine, hattâ devlet adamlarına ne gibi telkinlerde bulunduğunu çok iyi bilmektedir. Sayın İnönü, temelin kurulmasında kendi payı da olan "bağımlı dış siyasetin" Türkiye'yi hangi yeni çıkmazlara sürükleyebileceğini, kendi acı tecrübelerine de dayanarak çok iyi değerlendirmektedir. Ve gene Sayın İnönü (Rusya'nın adını bir konuşmasında Amerika'dan önce kullanmışsa, öteki konuşmasında Amerika'nınkini önce kullanacak kadar ihtiyatlı İnönü), Demirel dış siyasetinin hangi yabancı ülkeleri, ne derecede rahatsız ettiğini de hesaplamaktadır. Bu siyasetin, hele yurtiçinde karışık bir ortam varsa, Türkiye'de faşist bir yönetimin kurulmasına kadar uzanan sonuçlar yaratabileceğini fark etmekte; Ortadoğu'yla ilgili uyarmalarını yaparken, herhalde, bu gerçekleri de dile getirmektedir.

***

Ne var ki, Türkiye'deki bâzı çelişmeler, demokrasi ortamında önlenmesi imkânsız bir şekilde gelişmektedir. Türk toplumunun varmış bulunduğu nokta, hâkim zümreleri, kendilerini yıpratan sosyoekonomik değişimleri durduracak güçten yoksun bırakmaktadır. Aynı hâkim zümrelerin sırf kendilerine elverişli düzeni şimdilik yaşatabilmek için uyguladıkları dış politika ise, kaçınılmaz şekilde, Türkiye'nin bağlı olduğu savunma blokunun Türkiye'den bekledikleri ile çelişmektedir.

Mevcut düzeni ileriye doğru ve halk kitlelerinin mutluluğu yönünde aşmak isteyenler ise, bu çok karmaşık ortamın her etkenini ayrı ayrı değerlendirmek zorundadır. Aranılan çözüm herhalde, geçmişteki tek parti döneminin yahut 27 Mayıs Devrimi'nin günümüz şartlarında kolayca yabancı güçlere âlet olabilecek tekrarları değildir. Türkiye'nin bilimsel halkçı bir çözüme kavuşması ve muhtemel güç birliklerinin bu çözüm çerçevesinde düşünülmesi, her şeyden önce, kurumları ve şartları "değişmez" kabul eden klişeleşmiş idealist yorumların terk edilmesiyle mümkündür.

Otorite Özleminin Tehlikeli Yanları

Toplumların yaşantısındaki bâzı anlarda, otorite bunalımı ortak bir yakınma şeklinde değişik kesimlerden yükselir: İnsanların birbirini öldürmesi, eşkıyalık, sarkıntılık gibi olayların çoğalması bu yakınmalara yol açar. Otoritenin güçlenmesini, hattâ otoriter bir rejimin kurulmasını isteyenler gerekçe olarak bu nedenleri, belki de haklı olarak gösterirler. Toplumların böyle bir bunalıma kapılmaları, aslında, toplum için çok tehlikeli bir anın yaşanmakta olduğuna da işaret eder. Çünkü ortak yakınmaların derininde, yüzeydeki belirtilerin açığa vurmadığı birtakım çıkar hesaplarının da bulunması mümkündür. Toplumun büyük bölümü önemli tehlikelerin eşiğine gelmiş olabilir.

Gerçekten de, çoğu insanın ya da zümrenin gönlünde bir otoriter rejim özlemi yattığı, bu özlemin zaman zaman güç kazandığı söylenebilir. Ne var ki, bu otoriter rejim, hayâlini kuran kimselerin kendi çıkarlarına göre kafalarında şekillendirdikleri bir yöntemdir: Öğrenci hareketlerinden ötürü müşterisi azalan Beyazıt'taki seyyar satıcı, bu hareketleri durduracak bir rejimi herhalde özlemektedir; ama bu rejim, seyyar satıcılarla asla mücadele etmeyecektir. Aynı şekilde, işçi haklarının gelişmesinden ürken bir fabrikatörün gönlünde yatan "otoriter yönetim" işçilerin zam taleplerini sınırlayacak; toprak işgallerinden yakınan ağanın özlediği otorite düzeninde köylü haddini bilecektir. Eğer aynı türden bir yönetimin hayâlini kuran köylüyse, bu defa otoriter yönetim ona kocaman bir tarla verecek ya da şehre gidip çalışmasını, hattâ Almanya'da işçi olmasını mümkün kılacaktır.

(Bu özlemler konusundaki en açık ve doğru görüş belki de Sivas'ın bir köyünde dile getirilmişti: "Gazeteci" sorularıyla demokrasi ve otoriter rejimle ilgili görüşlerini anlamaya çalıştığım köylülerden biri, "Eli sopalı bir idareye diyeceğimiz yok" demişti, "ama başındaki adam bizim köyden olacak...")

Otoriter Yönetimin Kuralı

Herkesin birtakım metafizik yorumlarla ve kişisel özlemlerle hayâlinde canlandırdığı "otoriter rejim," aslında belirli sosyal kanunlara bağlıdır. Bu kanunlar:

1) Otoriter rejimlerin, hemen her zaman kuruldukları belirli andaki toplum dengesinde ağır basan zümrelerin çıkarını koruduğunu;

2) Otoriter rejimlerin, çoklukla, imtiyazlı zümrelerin imtiyazlarının azalmasıyla yahut kaybolmasıyla karşı karşıya oldukları anlarda, bizzat onlar tarafından yaratıldığını göstermektedir.

Tarihte, bu kanunların geçerliliğiyle ilgili örnekler saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Hitler'in iktidara gelmesini, Sosyal Demokrat yönetimi ve komünistleri kuşkuyla izleyen iş çevreleriyle, büyük toprak sahipleri (Junker'ler), Nazilere verdikleri milyonlarla mümkün kılmışlardır.[14]

Brezilya'nın seçimle iktidara gelen Goulart'ı halk kitlelerinin çıkarı doğrultusunda ilerlemeye devam ederken, hâkim zümreler ve dış güçler hemen onu devirmiş, yerine tutucu asker diktatoryasını getirmiştir.

Yunanistan'da oynanan oyun da otoriter rejimlerin kuruluşundaki aynı temel niteliğin değişik bir görüntüsüdür: Sosyal demokratlarla, sosyalistlerin seçimden muzaffer çıkacaklarının ve belki de bir koalisyon kuracaklarının anlaşıldığı anda, Yunanistan'ın imtiyazlı zümreleri Albaylar Cuntası'na yeşil ışık yakmış; bu Cunta ise aynı zümrelerin hâkimiyetine bekçilik görevini hakkıyla yerine getirmiştir. Yunan yönetiminin; "memlekete huzur ve asayiş geldi" şeklindeki güçlü bir propagandayı yayarak temel fonksiyonunu gizlemeye çalışması ise, ayrıca ilgi çekicidir.[*]

Gelişen Toplumlarda "Otoriter Rejim"

Toplumsal yapısı hızla değişme sürecinde olan ülkelerde ise "otoriter yönetim" ayrı bir görüntü kazanmakta ve kaçınılmaz şekilde o anki güçlü zümreler yararına işleyen temel fonksiyonunu sezmek için, meseleye daha yakından bakmak gerekmektedir.

Gerçekten de, toplumu o andaki gelişme noktasında durduran ve o "anki" dengesini koruyan otoriter rejimler yanlış bir şekilde "adil" olarak nitelenmekte ve "eşitliği koruduğu" söylenebilmektedir. Örneğin, işçilerin sürekli şekilde haklarını geliştirdiği yahut köylülerin kendilerine artık dar gelen sosyal yapıyı zorladığı bir toplumda, otoriter rejim "herkese" dur demekte, böylece, "herkese karşı eşit davrandığı" izlenimini verebilmektedir.

Oysa toplumsal gelişmeyi durdurmak bile aslında eşitsiz bir davranıştır. Zira değişme sürecindeki toplumlarda bu gelişme, genellikle halk kitlelerinin yararınadır. Onların sosyoekonomik haklarını arttırırken, imtiyazlı durumdaki zümrelerin gücünü kısmak doğrultusundadır. Dolayısıyla, sosyal gelişmelerin bir otorite rejimi tarafından durdurulması, toplumun değişme yolundaki dengesini de bir noktada dondurmak anlamındadır. Bu değişimden yararlanmakta olan zümreler için hiç de "adil" bir davranış değildir.

***

Dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, otorite isteklerini ve özlemlerini, genel çizgilerini araştırdığımız bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Otoriter rejim, herkesin gönlünce hayâlinde canlandırdığı soyut bir olgu değildir; belirli sosyal kanunlar uyarınca toplumdaki güç dengesiyle yakından ilişkisi olan ve bu dengenin o anki durumuna göre biçim alan bir yönetim tarzıdır.

Milliyet, 22 Temmuz 1970

VII
TÜRKİYE'NİN ZOR DÖNEMECİ

Türkiye'nin Zor Dönemeci

Son devalüasyon hareketini hemen bütün iktisatçılar olumlu karşılamıştır. Konuyla birinci derecede ilgili uzmanların belirttiği üzere, Demirel hükümeti bugünün şartlarında yapılabilecek tek şeyi yapmış, üstelik yan tedbirleri iyi hesaplamıştır. Türk ekonomisiyle Türk ekonomisinin bağımlı olduğu ekonomiler arasındaki uyumsuzluklar artmışken; Türkiye, alıcısı ve satıcısı olduğu malları bu hâkim ekonomilerden alamaz ve onlara satamaz duruma gelmişken Türkiye'nin başvuracağı tek yol, kendi parasının değerini resmen de düşürmektir. Bağımlı olduğu –ve Ortak Pazar'a girerek bağımlılığını arttırdığı– ekonomilerle yeniden bir uyum kurmaya çalışmaktır.

Türk halkının yaşantısında çeşitli olumsuz gelişmelere de yol açması beklenen devalüasyonun tek sorumlusu, şüphesiz, sadece AP iktidarı değildir. Üstelik uzmanlar, yapılması kaçınılmaz bir işlemin en iyi şekilde yapıldığı görüşündedirler. Yani, kangren olmuş bir bacak, en usta şekilde kesilerek vücuttan atılmıştır. Devalüasyon sonrasının başarılı geçmesi ve hastalığın kendini tekrarlamaması ise, –bâzı spekülatörler ve yabancılar hariç– bütün Türkiye'nin menfaati icabıdır.

Ancak, burada gözden kaçırılmaması mutlaka gereken birkaç nokta vardır: Önce, Türkiye'nin bünyesi neden kangren olmuş, olumsuz etkileri daha şimdiden kendisini duyuran bir ameliyatı zorunlu kılmıştır. Sonra, devalüasyon kararıyla açık seçik ortaya çıkan bir zaaf belirtisi, acaba, Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde başrolü oynayan zümrelerin bu fonksiyonu artık kolayca yerine getiremeyeceklerinin de mi habercisidir? Ve nihayet, ekonomik sarsıntı dönemlerini hemen her zaman izleyen köklü siyasal gelişmeler, Türkiye'de nasıl bir biçim alabileceklerdir?

Gönül Rızasıyla Değil...

Devalüasyon, kuşkusuz, hükümetlerin özlediği bir tedbir değildir; zorunluluklar sonucunda girişilen tatsız bir ameliyattır. Halk kitlelerine olumsuz şekilde yansıması kaçınılmaz gözüken son devalüasyonun bâzı temel nedenleri, Türkiye'deki sanayileşme çabalarının öncelikle halk kitlelerini gözeten bir çerçevede gerçekleşmemiş olmasında araştırılabilir. Kitlelerin denetim ve öncülüğündeki bir hareketin sonucunda değil, özel

sermayenin çıkarı ve nispeten küçük bir zümrenin gerekleri uyarınca şekillenen bu sanayileşme, kitlelere ancak dolaylı yararlar sağlarken, son devalüasyonda da kendini duyuran ekonomik zaafları beraberinde getirmiştir. Bu zaaflardan belki de en önemli olanını, çok öncelerden, başlayarak izlemek mümkündür:

Türkiye'nin 1950 sonrasında hızlanan sanayileşme çabaları 1952'deki döviz darlığından büyük ölçüde etkilenmiştir. DP döneminin ilk yıllarındaki hesapsız ithalatın sınırlanması gerekince, aynı ithal mallarını bekleyen ve daha çok varlıklı zümrelerden gelen bir talep, birdenbire karşılanamaz olmuştur. Bu durumda, aynı ithal mallarını Türkiye'de üretmek, dolayısıyla hazır bekleyen talebi karşılayıp büyük kârlar yapmak imkânı özel sektör için belirmiştir. Örneğin, dışarıdan radyo getirilmiyorsa, radyoyu içeride yapıp satmak gibi. Ne var ki radyo imali öncelikle bir elektronik sanayiinin, belirli teknolojik düzeyin mevcudiyetini gerektirmektedir. Bunlarsa Türkiye'de yoktur. Ve Türkiye'nin iç pazarı, tatlı kâr vaatleriyle, hazır beklemektedir.

Çeşitli alanlardaki buna benzer şartlar, Türkiye'de kurulan sanayiin "montajcı" nitelikte olmasına yol açmıştır. Özel sermaye, gerekli temel sanayi olmaksızın birtakım malları üretmenin çaresini, o malın önemli parçalarını dışarıdan getirtip, burada birbirine ekleyen bir sanayi çeşidi kurmakta bulmuştur. İthalata oranla döviz tasarrufu sağlamasından ötürü, hükümetlerin de desteklediği bu montajcı sanayi, kısa zamanda gelişmiş; ilaç, elektrikli araçlar, taşıt yapım ve onarımı gibi çeşitli endüstri kollarına yayılmıştır.

Ne var ki, bu özelliğin Türk sanayiinde ağır basması Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur. Sağlıklı bir sanayileşmenin başlıca niteliği, hammaddesini kendi ülkesinden yahut tarım ülkelerinden sağlamaktayken, bizimkisi hammaddesini Avrupa'dan getirten "lüks" bir sanayi olmuştur. Dolayısıyla malların çok pahalıya üretilmesine ve sürekli bir döviz kaybına yol açmıştır. (Bu "hammaddeler" günümüzde bile ithalatın yüzde 45'ini kapsamaktadır!)

Son devalüasyonu zorunlu kılan etkenlerin bâzı temel nedenleri, sanayiin bu montajcı özelliğinde araştırılabilir. Kurulan sanayiin dıştan parça ithal etmek zorunda olması, döviz kaybına ve döviz ihtiyacının artmasına yol açmıştır. Aynı ithal zorunluluğu, bir yandan da, üretilen malın maliyetini ve fiyatını yükseltip onun dışa ihraç imkânını daraltmıştır. Bu durum, Türkiye'nin döviz stoklarının daha hızla erimesinde, ithalatın

günden güne zorlaşmasında, pahalıya mal edilen maddelerin yüksek fiyatlarından ötürü dışa satılmamasında, darboğazların büsbütün daralmasında etkili olmuş; Türkiye, hiç değilse ihtiyacını bir ölçüde karşılayacak bir ihracatı yapabilmek, malına dışarıda müşteri bulabilmek için, kendi parasının değerini düşürmüştür.

Dış Etkenler

Sayın Demirel'in de radyo konuşmalarında işaret ettiği gibi, devalüasyonu zorunlu kılan başlıca etkenlerden biri, mal alışverişi yaptığımız ekonomilerle Türk ekonomisinin fiyat artışları arasındaki uyumsuzluktur. Gerçekten de, Türk ekonomisiyle Türk ekonomisinin bağımlı olduğu topluluklar arasında derin farklar, çelişmeler vardır. Türkiye, çeşitli nedenlerden ötürü kendi siyasal ve ekonomik kaderini Batı'nın zengin ülkelerine bağlamış durumdadır. Ortak Pazar'a girmek kararıyla perçinlenen bu durum, Türkiye'yi daha çok zengin Batı ülkelerine müşteri ve satıcı olmak zorunda bırakmıştır. Oysa şimdi daha açık şekilde anlaşılmaktadır ki, yapılan siyasal tercih sanıldığı kadar Türkiye'nin yararına değildir. Türkiye, Batı'yı izlemek uğruna ekonomisini öyle müşterilerle sınırlamıştır ki, bu varlıklı müşterilere sanayi ürünü satmak ancak bir devalüasyon ameliyatıyla –o da belki– mümkün olacaktır. Uluslararası siyasal kümelenmenin ekonomik ilişkileri de etkilediği ve ancak çok güçlü ekonomilerle çok elverişli şartların siyasal duvarları aşabildiği dünyamızda, Türkiye, kendi sanayiine müşteri olabilecek üçüncü dünya ülkelerini ve sosyalist bloku, Batı'ya yaranmak amacıyla hayli ihmal etmiştir. Dış politikasını son yıllara kadar inanılmaz bir bağnazlık içinde yürütmüş, Türk mallarına asıl pazar yaratabilecek ülkeleri gücendirmiştir. Şimdi, elindeki sanayi ürünlerine talip olabilecek ülkeler indinde, hiçbir siyasal gücü kalmamış bir Türkiye, aynı ürünleri zenginler topluluğuna satmak ihtimali uğruna kendi parasının değerini düşürmektedir.

***

Devalüasyon işlemi, en fazla sabit gelirlileri, işçi ve memurları, belki de köylüleri etkileyeceğe benzemektedir. Oysa devalüasyonu zorunlu kılan etkenler daha çok özel sektör öncülüğündeki kalkınma deneylerinin ve hâkim zümrelerin dış politika tercihlerinin bir sonucu şeklinde belirmektedir.

Bunun başka türlü olamayacağı, Türkiye'nin tarihsel şartlarından ötürü ancak bu şekilde sanayileşmeye başlanabileceği, montajcılık aşamasının zorunluluğu, haklı olarak öne sürülebilir. Aynı sanayileşmenin ve montajcılığın sayesinde üretim güçlerinin geliştiği, Türkiye'nin daha ileri bir düzene geçebilmesi için varlığı mutlaka gereken kitlelerin ve bu kitlelerdeki bilincin yaratıldığı, 1950 sonrası kalkınma yöntemlerinin kitlelerdeki özlemleri günümüze kadar karşılayabildiği de, pek hatâya düşmeden söylenebilir.

Ancak bütün bu vakıaların gözden kaçırtmaması gereken nokta, devalüasyonun faturasını, yükselen fiyatlar karşısında, herhalde, ödeyecek olan kitlelerin, bunu yaparken, bir bakıma, uygulanagelen kalkınma yönteminin ve mevcut düzenin faturasını ödemekte olacaklarıdır.

Kitle Taleplerini Kim Karşılayacak?

Türk ekonomisinin ve sosyal yapısının incelenmesi, üretim güçlerinin son yirmi yılda –eskiye oranla– hayli geliştiklerini göstermektedir: Bu dönemde üretim araçlarının kalitesi ve sayısı artmış; teknik bilgi düzeyi yükselmiş; insanların iş alışkanlıkları, tecrübeleri ve kişilikleri gelişmiştir. Sanayileşmede yol alınmış, toprağı daha ekonomik değerlendirmenin ve tarımsal ürünleri çeşitlemenin deneylerine girişilmiş, yer yer başarılı olunmuştur.

1950'yi izleyen bu dinamik dönemin halk kitlelerindeki yansıması, bir bakıma, ekonomik gelişmenin çapını aşmıştır: Kitlelerin koyu yoksulluk içinde bulunmaları ve faşizmi andıran bir yönetimden henüz kurtulmuş olmaları sonucunda, iktidardaki zümrelerin sağladığı en küçük ferahlık bile kitlelere bir nimet gibi gözükmüştür.

Yeni dönem, halk kitlelerinin demokratik haklarını geliştirmelerine de elverişlidir. Köylü "vatandaş" olduğunu anlamakta, elindeki oy gücü ile bir ağırlık yaratabilmektedir. Hele demokratik hakların 1961 sonrasındaki hızlı gelişimi, kitlelerin ekonomik mücadelesine grevlerden gösteri yürüyüşlerine, hattâ toprak işgallerine kadar uzanan yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bir zamanların çağından koparılmış köylüsü, artık –rahat şehirlileri kalabalık görünümüyle rahatsız eden Yeşilköy Havaalanı'ndan da geçerek– ufkunu Almanya'ya kadar genişletebilmektedir...

Sonuç olarak, özel sektörün öncülüğündeki bir kalkınma deneyi, bir yandan üretim güçlerini, bir yandan da sosyoekonomik ilişkileri daha ileri düzeye ulaştırabilmiştir. Dünya ve Türkiye şartlarının azgelişmişliğe mahkûm ettiği bir kapitalizmin çerçevesinde, burjuvazi, görevini yapmıştır.

Ne var ki, bu dönemde kurulup yaşatılan toplumsal denge, kendi yıkımına ve aşılmasına yol açacak tohumları da beraberinde getirmiştir.

Bir Görev Zorlaşıyor...

Gerçekten de, hem üretim güçlerini geliştirme açısından, hem de sosyal ilişkilerin bu gelişmelere ayak uydurmaları bakımından, burjuvazi ve özel sektöre dayanan kalkınma yöntemi, görevlerinin çok zorlaştığı ve belki de karşılanamaz olacağı bir aşamaya girmişe benzemektedir.

Üretimdeki modernleşmeyle beraber, bu sürecin halk kitlelerinde yarattığı özlem ve talepler de artmıştır. Azgelişmiş kapitalizmin kitlelere verebildiklerinin, aynı kapitalizmin kitlelerde yarattığı talepleri karşılaması her geçen gün biraz daha zorlaşmış; gelişmenin hızıyla taleplerin artış hızı arasındaki zıtlaşma büyümüştür. Böyle durumlarda, mevcut ekonomik düzen ya bünyesinde bâzı değişiklikler yaparak yeni talepleri karşılamakta ve varlığını sürdürebilmekte; ya da, kitlelerle arasındaki çelişmenin büyümesinden yıpranmakta, bir süre sonra yerini daha ileri –yahut daha geri– bir düzene bırakmaktadır.

Türkiye'nin son yılları, mevcut düzenle bu düzenden daha hızla gelişen halk kitlelerinin arasındaki çelişmenin her geçen gün biraz daha keskinleşmesine tanıktır. Kitle taleplerinin hızla arttığı, işçinin bilinçlenip örgütlendiği, köylünün toprak işgal edip yürüyüşler düzenlediği, memurun eski uyuşukluğundan sıyrıldığı Türkiye'de, kitlelerden çığ gibi yükselen iyi yaşamak özlemlerini, mevcut ekonomik düzen, daha ne kadar karşılayabilecektir? Burjuvazi son yirmi yıllık gelişmenin öncülüğünü yapmışken, artık, bu görevi yitirmeye; azgelişmiş kapitalist düzen kitle taleplerini karşılayacak gücü tüketmeye mi yüz tutmuştur?

Bu soruları kesinlikle cevaplamak günümüzde zordur. Ancak, görünen, aynı öncülüğü sürdürmenin ve kitle taleplerini karşılamanın giderek güçleşmekte olduğudur. Üstelik üretim güçlerindeki gelişmelerin yavaşladığı, burjuvazinin yönetimindeki devlet yatırımlarının ağırlaştığı, özel sektör kesiminde ise, bir tereddüt ve bekleme dönemine girildiği konusunda, ciddi belirtiler vardır.

... Ve Devalüasyon

Kitlelerle ekonomik düzenin arasındaki çelişme, devalüasyondan sonra herhalde biraz daha kesinleşecektir. Paranın dış değerinin düşmesi kaçınılmaz şekilde iç fiyatları etkilemiştir. Sadece ithal malları değil, ithal malı "hammadde" kullanan yerli sanayi ürünleri de pahalanmaktadır. Ulaştırma maliyetinin akaryakıt zammından sonra yükselmesi ise hemen

bütün ürünlerde kendini duyurmuştur. Bu durumda, zaten ekonomik düzeyini geliştirmek mücadelesinde olan halk kitleleri ve özellikle sabit gelirliler, şimdi büsbütün amansız bir mücadelenin içine itilmektedirler.

Üstelik, devalüasyon kararının sanayileşmeye yardımcı olarak düzenin bâzı yapısal bozukluklarını gidermek gibi bir amacı; özel sermayenin ilerici kesimi olan sanayiye yarar sağlarken ticaret ve ithalata zarar veren bir sonucu da vardır. Dolayısıyla, sadece burjuvaziyle kitleler arasındaki zıtlaşmayı değil, burjuvazinin bir süredir artan iç çelişmelerini de hızlandırmakta; ortamı biraz daha karmaşık duruma sokmaktadır.

***

Toplumların yaşantısındaki böylesine karmaşık ortamlar ve hele varlıklı zümreler hâkimiyetinin zayıflamaya yüz tuttuğu anlar, önemli siyasal değişimleri de mümkün kılmakta ya da çabuklaştırmaktadır. Hâkim zümrelerin kitle taleplerini karşılayan formülleri bulamadıkları ve toplumu bunalımdan kurtaramadıkları durumlarda ekonomik yapıyı temelden değiştirecek halkçı güçler gelişmekte, giderek iktidarı alabilmektedir. Ya da, aynı hâkim zümreler, kitle taleplerini kökünden kazıyarak kendi dokunulmazlıklarını yeniden sağlayan bir faşizmin çarelerini araştırmakladırlar.

Tarihçi Harold Laski’nin deyişiyle, “Kapitalizmin özündeki hürriyetçi anlayış, bâzı durumlarda, bizzat kapitalizm için sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan öldürücü bir tehdit yaratır. Üretimin sosyal yapısını bu durumlarda sürdürmek isteyen kapitalizm, o zaman, kendi özündeki hürriyetçi anlayışı fırlatıp atarak faşizm biçimine bürünür.”

Hâkim Zümreler ve Demirel

Faşist yöntemler, genellikle, “hâkim zümrelerin ancak demokratik kurumları tamamen feda etmek pahasına hâkimiyetlerini sürdürebildikleri durumlarda”[15] kurulmaktadır. Fransız tarihçisi M. Crouzet’in yazdığına göre, karmaşık dönemlerde sınıf zıtlaşmaları tehlikeli biçimde gelişmekte, siyasal özgürlüklerin kitleler tarafından yeni haklar elde edebilmek için kullanılması ihtimali belirmektedir. Sosyal sıralanmayı tehdit eden bu özgürlükler –hâkim zümreler açısından– tehlikelidir ve özgürlükleri ya ortadan kaldırmak, ya da kullanılmasını engellemek gerekir. Dolayısıyla, özel mülkiyet düzenini korumak amacındaki varlıklı zümrelerden bir bölümü, liberalizmi reddeder ve faşist kuvvetlerin safına katılır. Bu katılışın

hızı, mevcut düzenin sorunları çözümlemekteki güçsüzlüğü oranında artmaktadır.

Gene M. Crouzet’in deyişiyle, “faşizm, gerici ve işçi düşmanı bir harekettir. Sınıf çatışmasını önleyeceği efsanesi üzerine bina edilmiştir ama, iktidara geldiğinde yaptığı iş, işçilerin gücünü ellerinden almak, onları patronlar karşısında kaçınılmaz bir eşitsizliğe mahkûm etmek, partilerini ve sendikalarını kapatmaktır.”

Faşizm, son Yunan örneğinin gösterdiği gibi, sadece kırk yıl öncenin Avrupa’sına özgü bir rejim de değildir.

Güç Durumdaki İktidar

Türkiye’nin şartları, bir süredir, hâkim zümreleri rahatsız eden bir biçimde gelişmektedir. Bu rahatsızlığın tek nedeni kitlelerdeki taleplerin artması, işçi ve köylü hareketleri değildir. Aynı derecede önemli olan sebep, hâkim zümreleri temsil etmek durumundaki AP iktidarı ile bu zümreler arasındaki ilişkilerin bozulmaya başlamasıdır.

Gerçekten de, Türk ekonomisinin geliştiği ölçüde hâkim zümrelerin kendi çıkarları arasında çelişmeler belirmekte ve bütün bu çıkarların AP tarafından savunulması zorlaşmaktadır. Nitekim büyük şehir sanayii ve burjuvazisi karşısında ezilmeye başlayan Anadolu tüccar ve esnafı, Odalar Birliği’nde yenilgiye uğramıştır. Bu zümreler, yeni temsilcileri N. Erbakan’ın yönetiminde mnp’yi kurmuş, AP’den uzaklaşmışlardır. 26’ların AP’den kopuşu ise, bir bakıma, büyük toprak sahiplerinin ve eşrafın partiden soğumasına işaret etmektedir. Bu kuvvetler AP’nin büyük şehir burjuvazisinden yana olan tutumundan, kendilerine kalan payın azlığından, küçük sermayenin büyük sermaye karşısındaki kaçınılmaz yenilgisinden, toprak işgallerine karşı iktidarın anlayışlı davranmasından ve kitlelerin dinamizminden şikâyetçidirler.

Ne var ki, AP’den hoşnut olmayan sadece bu zümreler değildir: ap, nihayet oyla seçilmiş bir iktidardır. Kitlelerle sürekli bir diyaloğun içindedir. Kitlelerden etkilenmektedir; kitleyi temsil eden güçler de AP’de vardır, AP’nin bu özelliği ve halk kitlelerinin ekonomik mücadelesi sonucunda, parti, halkın yararına çeşitli kararlar almak da durumundadır. Ancak bu kararlar, bu defa, başka imtiyazlı zümrelerde hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Örneğin, Personel Kanunu’na ve taban fiyatlarının artmasına imkân vererek memurlarla köylülere yarayan son vergi kanunları, ticaret burjuvazisini ve montaj sanayicisini de hâkim zümrelerin gayri memnunlar kanadına itmiştir. Bu memnuniyetsizlik, özel sektör temsilcileri tarafından

artık açıkça dile getirilmektedir. Bir AP senatörünün “son vergiler komünizmi getirecek” şeklindeki konuşmasından sonra, şimdi de Odalar Birliği 2. Başkanı, hükümetin “koyu bir devletçilik anlayışından endişe duyduklarını” söylemektedir.

Bu durumda, hâkim zümrelerden AP iktidarına destek olarak sadece bir kısım sanayici, ihracatçı ve yüksek bürokrasi kalmıştır. Bir de, halk kitlelerinin, AP yönetiminden memnun olan bölümü, halkın desteğine sahip dahi olsa, hâkim zümreleri böylesine kendinden uzaklaştırdıktan sonra, AP tipindeki bir partinin uzun süre iktidarda kalması hayli güçleşmektedir.

Peki, AP’ye olan güvenleri sarsılan, yer yer ondan kopan hâkim zümreler, şimdi ne yapacaklardır?

Alternatif Darlığı...

Sağdaki parçalanmadan sonra, hâkim zümrelerin kendilerine güçlü siyasal temsilciler bulması zor gözükmektedir. Gerçi Anadolu tüccar ve esnafı mnp, mhp gibi bâzı kuruluşları yaratmakta; bir kısım burjuvazi Güven Partisi’ni canlandırmaya çalışmaktadır ama, kitle desteğine sahip olmayan bu partilerin iktidara gelmesi hattâ iktidarı etkilemesi bile düşünülemez. CHP ise, özellikle son kurultayından sonra, hâkim zümrelerin yedek tercihi durumundan kesinlikle çıkmış, “CHP iktidar alternatifi olmaktan uzaklaştı” şeklindeki bir suçlama kampanyasına, bundan ötürü hedef olmuştur.

Bu durumda, iktidar tarafından gönüllerince temsil edilmeyen –ve demokratik ortamın varlığı süresince edilmelerine pek imkân gözükmeyen– hâkim zümreler için, hareket alanı daralmaktadır. Sayın Demirel’i AP çerçevesinde düşürmek, büyük kongrelerde kitle temsilcilerinin çok sayıda bulunmasından ötürü, zordur. Üstelik iktidar başkanının değişmesi mutlaka bir politikanın değişeceği anlamına gelmez. O halde yapılacak iş, ya Demirel hükümetinin temsilciliğiyle yetinerek bu yönetimin hâkim zümreler adına verdiği tavizlere katlanmak ya da bütün sıkıntıların kaynağı gibi gözüken demokratik ortamın, kitle hareketlerinin son bulacağı, herkesin haddini bilip yerli yerine oturacağı bir “otorite düzeninin” kuruluşunu ümit etmek.

Gerçekten de, Türkiye’nin en yoğun işçi bölgesinde ve en hareketli kesiminde bir süredir sağlanan durgunluk, hâkim zümrelere bu konuda fikir verebilmektedir. Bu zümrelerin çok sayıdaki üyesi, işçi taleplerinin durulmasından ve ekonomik düzeni sarsan hareketlerin önlenmesinden büyük memnunluk duymaktadır. Demirel hükümetinin daha radikal

tedbirler aldığı ve kitle taleplerinin arttığı oranda, bu otorite özlemlerinin de büyük ölçüde artacağı tahmin edilebilir.

***

Peki, Türkiye'nin bu karmaşık, hem çok karmaşık döneminde, kendi etki alanını genişletecek fırsatlar da önüne sunulan "sol," ne yapmaktadır? Hangi güçleri desteklemekte, hangi taktik ve stratejik hesapları yapmakta, durumu nasıl değerlendirmektedir?..

Sol, Görevini Yapıyor mu?

Türkiye'deki pragmatik solun (CHP) ve doktriner solun (TİP) ilerlemesini günümüzde zorlaştıran bir engel vardır: Rakip durumdaki büyük burjuvazinin üretim güçlerini geliştirmek görevini yapan ve sosyal ilişkilerin bu gelişmeye ayak uydurmasını bir ölçüde sağlayan bir sınıf olması. (Yani, hem sanayileşmeyi hızlandırmak hem de bu hızın kitlelere verilmesinin gerektirdiği demokratik ve sosyal hakları kitlelere tanımak fonksiyonunu burjuvazinin yerine getirebilmesi; halk kitlelerinin yaşamındaki bir gelişmeyi –şimdilik– sağlaması.)

Bu durumlarda, halk kitlelerini temsil amacındaki sol partner-Marksist doktrinin de işaret ettiği üzere tam bir başarıya ulaşamamaktadır. Zira burjuvazinin görevini karşılayabildiği dönemlerde halk iktidarının objektif şartları olgunluk noktasına varmamakta, kitle desteği gerekli güce erişmemektedir. Bu özellikteki bir ortamda, sol daha çok, kitleyi bilinçlendirmek ve örgütlemek gibi bir eyleme girmektedir. Kapitalist gelişmenin kaçınılmaz şekilde yarattığı işçi kitlelerine ve bu işçilerin gene kaçınılmaz şekilde artan taleplerine sahip çıkmaya çalışmaktadır. Bu görevini yapabildiği ve toplumsal şartları gerçekçi olarak değerlendirip o anın gerektirdiği taktikleri uygulayabildiği ölçüde, sol, şartları etkilemekte, değişimi hızlandırmakta ve kendi iktidarını yakınlaştırmaktadır.

Solun Müşterisi Kimin Elinde?

Solun asıl hitap ettiği işçi ve köylü kitleleri –yüksek bir sınıf bilincine ulaşmadıkları durumlarda– kendi yaşantılarını geliştiren ve haklarını arttıran partileri destekler. Türkiye'de bu kitleler, günün şartlarında kendi açılarından doğru düşünerek, önce DP'yi sonra AP'yi desteklemişlerdir. Ve bunda şaşılacak hiçbir yan yoktur. Önyargılardan sıyrılmış bir gözle geriye bakıldığında artık görülmektedir ki, büyük burjuvazi DP ve sonra AP aracılığıyla üretim güçlerini eskiye oranla hayli geliştirmiştir. Sosyal

ilişkilere yeni boyutlar kazandırarak, Türk halkının bir ilerleme dönemine girmesini sağlamıştır. Gazetemizin iktisat yazarı Ali Gevgilili'nin belirttiği üzere, "büyük burjuvazi ile yoksul halk çoğunluğu arasında bugüne kadar süregelen ittifak böyle başlamıştır. DP/AP olgusunun da, son yirmi yılın büyük olaylarının ve temel tercihlerinin de kökündeki sosyolojik gerçek, budur."[16]

Kendi yaşam düzeylerinin yükseldiği ve haklarının arttığı bir ortamda, tabiatıyla, kitleler iktidardaki DP ve AP'yi, dolayısıyla burjuvaziyi desteklemişlerdir. Sağlanan gelişmenin Türkiye imkânları oranında sağlanabilecek olanın çok altında bulunduğunu haklı şekilde öne süren sol ise, yüzyılların tecrübesiyle söze değil, icraata önem veren kitlelerin büyük desteğini alamamıştır. Böyle bir desteği gerektiren maddi şartlar zaten yoktur. Daha yararlı bir tercih olduğu güvencini ve ümidini de, sol, halka verememiştir.

Solun kesin başarısı için elverişsiz olan bu dönemden, CHP, kendi kişiliğine çekidüzen vererek bir ölçüde yararlanabilmiştir. Bilimsel sol ise, kitlelerdeki bilinçlenmeyi siyasal alanlarda örgütleme imkânlarını 1968 sonrasında bir mirasyedi cömertliğiyle harcamıştır. Çeşitli nedenlerden; özellikle, benzer aşamalarda asıl görevin halk kitlelerinden çok, solcu aydınlara düşmesinden ötürü.

1970'in Şartları

Burjuvazinin yirmi yıldır sürdürdüğü görevini yapmama ihtimalinin belirdiği, hâkim zümrelerin bölündüğü ve burjuvaziyle kitleler arasındaki ittifakın yaralar aldığı şu karmaşık dönemde, sol için yeni fırsatlar ve sorumluluklar doğmaktadır.

Sol, her şeyden önce, günümüzdeki Türkiye'nin koşullarını daha dikkatle değerlendirmek zorundadır. Siyasal iktidar, hâkim zümrelerin ilerici kesimiyle işbirliğini arttırmakta; sanayi burjuvazisini desteklerken, ticaret ve ithalat sermayesinden uzaklaşmaktadır. Sol, bu çok önemli değişimi etkileyecek çabayı göstermeksizin, sadece seyirci olarak ve inanılmaz bir vurdumduymazlıkla mı durumu izleyecektir? Üretim güçlerini geliştirmek çabasında olan, dolayısıyla daha ileri bir Türkiye'nin kuruluşu için, varlığı mutlaka gereken kitleleri yaratan iktidarın, bu yaratışı etkileyen iç çelişmeleri karşısında, aynı kitlelerden bir gün mutlaka yararlanacak olan sol, gerekli elastikiyeti göstermekte midir? Lüzumlu taktik desteği lüzumlu anında yaratabilmekte midir?

Sonra, sanayi ve işçi kitlesini geliştiren bir yönetim karşısındaki sol, bu gelişmenin kendisini bir gün mutlaka iktidara getireceği yolundaki şemanın rahatlığından ve tembelliğinden sıyrılarak, gerçeğin çelişmeli, karmaşık çok yanlı ve diyalektik bir muhtevası olduğunu görebilmekte midir? Üretim güçlerinin işçi kitlelerini yaratan gelişmesine yardımcı olurken, bir yandan da, aynı kitlelerin bilinçlenmesinde, örgütlenmesinde, kesin başarının mümkün olacağı âna hazırlanmasında ve bu anın yakınlaşmasında, sol, ne derece etkili olabilmektedir?

***

Türkiye, üretim güçlerini geliştirerek kitle desteğini sağlayan bir düzenin, kendi iç çelişmelerinden ötürü, kendisinden giderek memnun olmayan kitleler yarattığı ve bu kitle taleplerini karşılamanın zorlaştığı bir döneme girmişe benzemektedir.

Bu dönemden halkının gelişmesi durdurulmuş ve solu yok edilmiş bir Türkiye'nin değil de aynı gelişmenin ve solun hazırladığı bir Türkiye'nin çıkması, önemli ölçüde, günümüzdeki sol kuvvetlerin davranışlarına, olayları ve şartları doğru değerlendirmesine bağlı gözükmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYA DEĞİŞİRKEN

I
DUMANLI GENÇLİK

Dumanlı Gençlik

Beyaz karıncalar. Nereden geldikleri, nereye gidecekleri bilinmeyen binlerce, yüz binlerce, milyonlarca beyaz karınca. Bu beyaz karıncalar, bir dönem Avrupa'sının ünlü sembolü Venedik şehrini kemiriyor. Koca şehrin temelleri milyonlarca küçük lokma halinde karıncaların midesine giriyor, kanalların bulanık sularına karışıyor.

Venediklilerin anlattığına göre, dört-beş yıl önce fark edilen bu durum karşısında uzmanlar adetâ çaresiz kalmış. Bir yandan beyaz karıncaların hücumu, bir yandan da şehrin kaygan zemin üzerine bina edilmiş olması sonucunda, Venedik ünlü kanallarına her yıl biraz daha gömülüyor; bilinmeyen bir tarihteki kaçınılmaz sonuna doğru ilerliyor. O Venedik ki, kurduğu dev ticaret örgütüyle dünyanın dört bucağındaki zenginliği yüzyıllar boyunca emebilmiştir. İmtiyazlı ruhban zümresinin ve asilzadelerin zevkine sunulmuş Hıristiyan sanatının şaheserlerini yaratmıştır. Büyük kanalın iki yanındaki sayısız saraylarda Düklerin ve Prenslerin eğlence âlemlerini ve pırıltılı yaşantısını hâlâ yansıtmaktadır.

İşte bu Venedik, beyaz karıncaların hücumu karşısında, çaresizdir. Nereden geldikleri, nereye gidecekleri bilinmeyen binlerce, yüz binlerce, milyonlarca beyaz karınca, şehrin kaygan zemin üzerine oturtulmuş temellerini kemirmekte, kemirmekte, kemirmektedir.

***

San Fransisco'dan Roma'ya, Stockholm'den Lozan'a kadar, tüm Batı şehirlerinde günün konusu ne Vietnam savaşı, ne Ortak Pazar ne de Brigitte Bardot'nun son aşkı. Tek heceli bir sözcük bütün insanların dudağından korkuyla, kuşkuyla ve bazen ümitle dökülüyor. Anglosaksonlar “drug” diyor, Fransızlar “drogue” diyor. Dilimizdeki lügat karşılığı “ilaç” olan bu sözcük, Batı medeniyetinin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan uyuşturucu madde tutkusunu, malûm “afyon”dan modern “lsd”ye, en modern “thc”ye kadar uzanan uyuşturucu maddeleri belirtiyor. Yeni dünyada doğup önce İngiltere'yi sonra Kıta Avrupa'sını saran “çiçekli ihtilâlin” sembolü oluyor.

Paris’in sinemalarında film başlamazdan önce Sağlık Bakanı beliriyor perdede; uyuşturucu maddelerin zararını sayıp döküyor. İsviçre’nin kahvehanelerinde konuşulan baş konu, gene “ilaç.” Sarı saçlı bir kız, “sevgilisinin marihuana içtiğini öğrenince onu terk ettiğini” anlatıyor, arkadaşı ise bu hareketi “gerilikle ve anlayışsızlıkla” niteliyor.

Rasgele bir gazeteyi açıyorsunuz, örneğin 20 Ekim 1969 tarihli Le Monde gazetesini; aynı sayfada toplanmış şu haberler birbirini izliyor:

“Paris – Uyuşturucu madde satarken yakalanan beş Pakistanlının duruşması önümüzdeki cuma yapılacak.”

“Montpellier – Afyonlu sigara içen on üç genç tutuklandı.”

“Henin-Lietard – Polis, marihuana içmekte olan yedi genci baskın sonucu yakaladı. Reşit olmayan gençler, marihuanayı Hippi’lerden satın aldıklarını söylediler.”

“Strasbourg – Üzerinde esrar bulunan Tunuslu bir işçinin ele vermesi sonucunda, uyuşturucu madde satışı yapan ve Strasbourg’da yaşayan Amar Balhoul tutuklandı,” vb.

Bir başka Fransız gazetesi Le Figaro, yazarının, Amerika’da yaptığı araştırmaların sonucu açıklanıyor: “Federal Bureau of Narcotics”in resmen bildirdiğine göre, “Amerikan üniversitelerindeki incelemelerde öğrencilerin yüzde 57’sinin aşırı alkol aldıkları, yüzde 22’sinin marihuana kullandıkları, yüzde 14’ünün başka uyuşturucu maddeleri denedikleri ve yüzde 2’sinin her tecrübeden geçtiği anlaşılmıştır.” Geriye de pek öğrenci kalmıyor zaten... Aynı resmi kuruluşun bildirdiğine göre, Amerika’da 25 milyon insan uyuşturucu madde kullanmaktadır, tüm nüfusun yüzde 13’ü. Vietnam’daki Amerikan askerlerinin durumu ise, savaşla uyuşturucu madde tutkusu arasındaki bağlantı konusunda önemli belgeler getiriyor: İki Amerikalı doktorun (A. Talbott ve James W. Teagu) Vietnam’da yaptıkları araştırmaya göre, bu ülkedeki Amerikan askerlerinin yüzde 65’i, uyuşturucu madde kullanmaktadır (Le Figaro, 29 Ekim 1969).

Fransa’yla Amerika Birbirini Suçluyor

“Eğer Fransa, kendi topraklarındaki gizli uyuşturucu madde laboratuvarlarını ortadan kaldırmazsa, Amerika’yla arasındaki diplomatik ilişkilerin değişmesi durumuyla karşılaşabilir.”

Bu resmi ihtarı yapan kişi, ABD Adalet Bakanlığı Müsteşarı M. Richard Kleindienst’tir. Gerçekten de, “ilaç”ın son yıllarda korkunç şekilde yaygınlaşması, Atlantik’in her iki yanındaki devlet sorumlularında sinirli bir hava yaratmış ve karşılıklı suçlamalara yol açmıştır. Ham esrarın

işlenmesinde Fransa'nın başı çektiği ve bu ülkede çok sayıda gizli esrar "rafinerisinin" bulunduğu bilinmekteyse de, "Fransız Uyuşturucu Maddeler Ofisi" cevabını hemen yetiştirmekten geri kalmamıştır. Ofisin 18 Ekim 1969 tarihli açıklamasına göre, "Amerika'ya gönderilen eroinin Fransa'dan geldiği görüşü günümüzde doğru değildir. Hâlâ yakalanmamış bâzı gizli laboratuvarların Fransa'da bulunduğu söylenebilirse de, alınan ciddi tedbirler sayesinde uyuşturucu madde trafiği yön değiştirmiştir.

Eroin artık Le Havre ve Marsilya'dan değil, Kuzey Denizi'ndeki limanlardan ve Kuzey Afrika'dan yola çıkarılarak Amerika'ya ulaşmaktadır..."

Görevliler, "gelin edilen kabahate kimsenin talip çıkmaması" örneği suçu birbirinin üzerine atadursun, uyuşturucu madde kullananların sayısı korkunç oranlara vararak yükselmekte, tütüne karıştırılan kara bir madde, şekere damlatılan sıvı ya da suda eritilen beyaz toz, toplumların temelini sarsmaktadır...

Uyuşturucu madde tutkusunun Vietnam'daki askerden Paris sokaklarındaki Hippi'lere kadar bütün bir gençliği sarmasının sebepleri nelerdir? Gençleri, esrarın dumanlı dünyasına sığınmaya, toplumun hangi özellikleri mecbur etmiştir? Hangi şartlanmalar seks fuarlarına uzanan sapıklıklara yol açmaktadır? lsd, marihuana gibi "hafif" maddeler kullananların çoklukla sempatik, barışsever, zararsız ve hür insanlar olmaları nasıl açıklanabilir? Hippi'liğin kökleri nerededir ve bu düşünce şeklinin haklı göründüğü çeşitli yerler hangileridir? Esrarın büyülü yaşantısı, bir bakıma, "normal" insanların düzenli ve kalıplaşmış yaşantısından, onların ahlâk anlayışından daha güzel ve daha doğru bir dünyanın mı habercisidir?

Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde yaptığımız incelemelerde bu sorunun cevabını araştırdık. Esrar çekenlerin özel gece kulüplerinde, Hippi kahvehanelerinde, Roma'nın "İspanyol merdivenlerinde" bu yeni dünyanın havasını almaya, çok sayıdaki resmi kaynaklardan ve araştırmadan bilimsel gerçekleri izlemeye çalıştık. Sonuç olarak sadece tek bir olguyu kesinlikle belirtebiliriz: Bâzı uyuşturucu maddeler her ne kadar az zararlı görünmektelerse de, –Vietnam Savaşı'ndakini andıran– bir "tırmanma" mutlaka söz konusu olmaktadır. Değişik sigaradan başlayıp, damara enjekte edilen eroine kadar uzanan bu tırmanma sonucunda kişi sorumsuzluğa yönelmekte, vücut ve kafa gücünü tüketmekte, yaşamayı reddetmektedir.

Yani, toplumdaki dengesizlikten ve yabancılaşmadan kurtulmak için başvurduğu “esrar,” onu bir başka çeşit yabancılaşmaya sürüklemektedir.[17]

Batı gençliğinin genel durumunu inceleyerek meseleye girelim:

Batı gençliğini esrara yönelten nedenlerin araştırılmasında, gençleri yaşamalarına göre ayırıp incelemek bâzı ipuçları verebilir. Bu açıdan bakınca üç gruba ayrılan gençliğin ilk bölümü, büyük özelliği olan “Tepişmek ve Sevişmek”ten ötürü, “Tepişenler” diye adlandırılabilir. Dumanlı dünyanın ilk müşterisi olan bu grubun hayattaki tek amacı tanınmış moda evlerinden giyinmek, spor otomobil kullanmak, alabildiğine boş ve anlamsız bir yaşamı sonuna kadar sürdürmek.

İkinci büyük grup, sosyal düzene başkaldıran Rudy Dutchke’lerin, Cohn-Bendit’lerin, Tarık Ali’lerin temsil ettikleri topluluktur. Paris’in kitapçı dükkânlarında yeni yayınları kutsal bir varlıkmışçasına saygıyla inceleyen, sanat sinemalarını dolduran ve daha güzel bir dünyayı kurmak için sürekli olarak uğraşan onlardır.

Üçüncü grup ise “çiçekli ihtilâlin” kahramanları Hippi’ler, Bitnik’ler. Omuzlarına düşen saçları ve ince uzun görüntüleriyle, etrafta olup bitenle ilgilenmeden, bir rüyadaymışçasına yollardan geçiyorlar. Beğenmedikleri bir toplum düzenini değiştirme gücünü kendilerinde bulamadıklarından, sadece ona katılmamakla yetiniyorlar. Katılmadıkları bu düzen, bir Amerikan Hippi’sinin anlattığına göre: “Her şeyin düzgün ve kurallı olduğu dünyadır. Burada herkes on beş günde bir saçını kestirir. ‘Doğru’ işler yapıp ‘temiz’ yerlere gider. Çocukken izci olur, kilisede özel vaazlar dinler. Doğru şeyler öğrenir. Çok çalışıp para kazanır, fakire para verir, bir bakireyle evlenir, anne ve babasına saygı gösterir, bayrağa selam durur, komünizmle mücadele eder ve zencinin beyazla eşit hak sahibi olmaması için direnir.”

İşte, toplumun yanlış şartlamalarından ancak esrar sayesinde arınabileceklerine inanan Hippi’ler ve isteğinin her çeşidine kavuşup aradığını bulamayan “tatlı hayat gençliği” delilik derecesine ulaşmış bir esrar tutkusunun peşinden koşmaktadırlar.

Varlık İçinde Yokluk Yaşayanlar

İsviçre’nin büyük şehirlerinden birindeki gece kulübünde gençler tepişiyor. Karşılıklı geçmişler, birbirlerine değmeden kollarını ellerini oynatıyor, anlamsız bir ifade verdikleri suratlarını sağa sola sallıyorlar. Arada coşanlar, nara atanlar, yere çökenler; gerçek mi, yapma mı olduğu sezilmeyen bir cezbeye kapılıp kendinden geçenler de var. Bu tür danslar belirli bir gençliğin yaşantısındaki en önemli unsur olmuş adetâ. Dans

kavramı eskiden erkek-kız ilişkilerinde bir yakınlaşma, arkadaşlığa başlama aracı şeklinde kullanılırken, şimdi başlı başına bir amaç olup çıkmış. Gençler dostluklarını ilerletmek, karşı cinsten yeni arkadaşlar edinmek için değil, sırf dans etmiş olmak için müziğin temposuna ayak uyduruyorlar. Çift olarak değil, tek başına yapılan bu tür dansın müziği nihayet sona erince, şimdi ağır tempolu bir plak dönüyor ve pistteki insanlar, sanki tek ağızdan verilmiş bir komuta uyarmışçasına, öpüşmeye başlıyorlar. Adetâ vazife yapar gibi... Çalan plağın ucuz romantizmi ve ilkokul öğrencisinin aşk şiirine benzeyen sözleri onları çok etkilemiş gibi...

Tüketim toplumunun bütün nimetlerinden yararlanan ve sırf bunun için yaşayan tepişme gençliğinde ilk göze çarpan özellik, kadın-erkek ilişkilerinin tersine çevrilmiş olması. Çok değil, dört-beş yıl öncesine oranla inanılmaz bir değişim geçirmiş bu ilişkiler. Kadınlığın bünyesinde var olan, kadının ekonomik bağımsızlığının da ötesinde bulunan bir çekicilik, kendini ağırdan satma, erkeğin peşinden gitmeme gibi özellikler yok olmuş. Şimdi erkekler kendilerini ağıra satıyor, kızlar onların peşinden koşuyor. Hele o erkeğin son model bir otomobili, falan terzide dikilmiş elbisesi ve biraz da parası varsa, bütün kızlar etrafında pervane gibi dönüyor. Bu çeşit bir ilgiye hedef olan gençler ne düşünür bilinmez ama, dışarıdan bakınca işin cazibesi kaçmış, büyüsü bozulmuş gibi görünüyor. Ulaşılması fazla kolay olmuş sonuçlar değerlerini bir yerde kaybediyor sanki. Tüm çekiciliğinden, heyecanından kopuyor; acıkınca yenen bir dilim ekmek gibi, günlük, olağan ve renksiz oluyor.

Bu tür gençlerin çevresinde kızlar ise sanki yüzyılların doyumsuzluğunu bir anda gidermek çabasındalar. Duygusal ilişkiler ve kadın-erkek ikilisinin mistik beraberliği bir köşeye fırlatılmış. Hepsi daha çok gezmek, daha çok eğlenmek, daha çok yaşamak peşindeler. Belki de güzel bir tutku bu. Ama insanı insan yapan tüm değerler ve duygular unutulup da yaşama macerası bir karyolanın iki ucu arasında sınırlanınca, bu kez yeni doyumsuzluklar baş gösteriyor. Dizginlerinden boşanmış bir tüketim ekonomisinin “kazan, daha kazan, biraz daha kazan” şeklindeki dünya görüşü ve “ye, daha ye, biraz daha ye”den ibaret temel öğretisi, tepişen gençliği korkunç bir boşluğun içine fırlatıyor. Hiçbir şeyden zevk alamaz oluyor bu gençler. Kendi şartlanmaları ve ortam, aradıkları yeni heyecanları ancak homoseksüellikte, seks fuarlarına kadar uzanan sapıklıklarda ve esrarda onlara verebiliyor...

Seks 69

Danimarka’da açılan Seks Fuarı’nın bâzı nedenleri, aşka ve sevişmeye karşı insanları yabancılaşmaya götüren bir kolaylık, doyum ve bıkkınlıkta araştırılabilir. Bu ortam bir “meraklı” grubunun oluşmasına yol açmış, onun “merakını” karşılayan “mallar” ise serbest ekonomi kuralları uyarınca hemen üretilip piyasaya sunulmuştu. Bu şekilde kurulan yeni “iş,” pazarın gelişmeye fevkalâde elverişli olması nedeniyle kısa zamanda imâlâttan sanayie dönüştü ve “kâr” motivi katı hukuk normlarını bir anda parçalayarak daha geniş pazarların fethine çıktı.

Seks 69 Fuarı, her şeyden önce, piyasa ekonomisinin bir unsuru olarak değerlendirilmelidir.

Bir Fransız gazetecisinin deyişiyle, “Batı medeniyeti tarihinde önemli bir dönüm noktasını” meydana getiren Seks Fuarı’nın girişinde, iki dev fotoğraf asılmış: “Bunların birinde, Vietkong fedaisini bizzat idam eden Saygon polis şefi görülüyor. Tabancasını kurbanının şakağına dayamış, tetiği çekmek üzere. Öteki fotoğrafta ise Biafra’daki katliamı yansıtan bir görüntü var. Resimlerin altında, fuarı düzenleyenlerin kendilerini rahatlatmak için yazdırdıkları –ve doğru olan– şu ibare göze çarpıyor: Bunlar açıklıktan çok daha iğrençtir...”

Fuarda “Porno-Business”in, seks alışverişinin bütün âlet ve edevatı mevcut. İnsanların günlük yaşantılarında yitirdikleri duygusal ve organik heyecanları canlandırmak için yaratılmış dergiler, ilaçlar, belirli hareketlerin ve anların plakları, vb. Bir de, normal cinsel ilişkileri kanıksamış olanlara yeni heyecanlar tattırmak üzere hazırlanmış sevişme filmleri. Danimarka’nın seks sanayii bütün ürünlerini sergilemiş fuarda. Ve gerçekten başarılı olmuş. Basında verilen bilgilere göre, fuar seks sanayiinde görülmemiş bir canlılığa yol açmış. Milyonlarca dolarlık “iş” yapılmış, sipariş alınmış. Kopenhag, tarihinde rastlanmayan bir turist akımına hedef olmuş, kitle halinde Almanlar, İtalyanlar ve Fransızlar şehri doldurmuş. Tunus’tan özel uçaklar bile kaldırılmış fuar için. Danimarka’nın bu işten kazandığı döviz kaba bir hesapla 300 milyon dolar olarak belirtiliyor. Turist akımının yanı sıra, seks sanayii müşterilerinin çoklukla yabancı olmaları beklenmedik bir döviz kaynağını Danimarka’ya sağlamış. Gerçekten de, seks sanayii ürünlerinin yüzde 60’ı ihraç ediliyor. Başlıca alıcılar Almanya, Amerika, Japonya ve Ortadoğu. Bu tür ihracata uygun bir de isim bulunmuş, “export” yerine “sex-port” deniyor...

Müşteri Kim?

Sergiyi dolaşan bütün sağlıklı kişilerin ortak görüşünce “insanı önce şaşırtıp meraklandıran, sonra iğrendiren ve nihayet ilgisiz kılan” bu mallar şu soruyu akla getiriyor: “Bütün bunlar kimin için?..”

Verilebilecek çeşitli cevaplardan ilkini bir Hippi şöyle özetliyor: “Her sabah aynı saatte uyanıp işe giden, evden çıkarken karısını yıllardan beri aynı yanaktan öpen, her gün aynı sevmediği adamların yüzüne gülümsemek zorunda olanlar için. Hayatı aynı davranışın günlük tekrarından ibaret olanlar için.” Gerçekten de, düzenli tüketim toplumlarının, yeknesak yaşantı sürdürenlerin seks sanayiinde bir “yenilik” buldukları, alışılmışın dışına çıkabildikleri, renksiz günlerine bir heyecan katabildikleri söylenebilir.

Batı toplumundaki tabuları, gizliliği ve yasaklamaları yıkan gençlik hareketleri, bunu yapmakla, rahat görünümlü bu toplumlara bünyelerindeki rahatsızlıkları açığa vurmak imkânını da vermişlerdir. Öyle ki, gençlerin yarattığı bir özgürlük ortamına kavuşan bu toplumlar, ancak hasta bünyelere özgü olabilecek bâzı özlemlerle seks piyasasında görülmemiş bir talep yaratmışlardır. Başkalarının cinsel ilişkisini seyretmek yahut okumak, dayak yiyerek normalleşmek gibi ihtiyaçları kapsayan bu dev talep karşısında, seks sanayii, hızla gelişme imkânı bulmuş; geliştikçe de piyasayı büyütmüştür.

Konuyla ilgili rakamlar, gerçekten korkunçtur: Seksle ilgili ilk mağazanın 1970 başında açıldığı Paris’te, aynı yılın ağustos ayında tam 33 tane benzer işyeri vardır. Ciddi Der Spiegel dergisinin yazdığına göre, bu tür sex-shop’ların sayısı Almanya’da yüzden fazladır. Bu yerlerde seksle ilgili kitap, plak, araç, film ve her çeşit malzeme satılmaktadır. Çok kârlı olan bu işyerlerinin, her birinde, gene Der Spiegel’in yazdığına göre, “dayak yemekten heyecanlananların kullandığı 60 mark değerinde (250 tl) kamçılardan düzinelerce satılmaktadır.” Sex-shop öncülerinden sadece biri olan “Beete Uhse” mağazalarının bu yılki cirosu, 200 milyon tl’ye yaklaşmaktadır... Aynı Almanya’nın seks gazeteciliği de çok ilerlemiştir. Tamamen konuyla ilgili olaylara ve araştırmalara yer veren St. Pauli Nachrichten gazetesi, 1968’deki 10 bin tirajından, günümüzdeki 1 milyona ulaşmıştır. “Seksüel,” “homoseksüel” ve “poliseksüel” cinsel gösterilerde ihtisaslaşmış gece kulüplerinin sayısı, hesaplara göre, yıl sonunda günümüzdekinden yüzde 300 fazla olacaktır...

İskandinav ülkelerinin turizm ve ihracat gelirlerinde önemli artış sağlayan seks sanayii, Amerika’da dergiler, özel sinemalar ve tiyatrolar yoluyla da gelişmektedir. Batı gazetelerindeki konuyla ilgili araştırmalarda

belirtildiğine göre, New York ve San Fransisco şehirlerinde “25 cent” karşılığı her çeşit film gösteren sinemalara adım başında rastlanmaktadır. “Sanat yapıyoruz” diye kimi orta yaşlıların çıplak genç görme ihtiyacını cevaplayan tiyatrolar ise büyük bir hızla gelişmektedir.

***

Batı toplumlarında birdenbire açığa çıkan bu “başkalarını seyretmek yahut onların macerasını okumak” özlemiyle bu talebi karşılayan seks sanayii, herhalde, “bir özgürlüğe kavuşmanın” çerçevesinde değerlendirilemez. Zira mesele, cinsel özgürlüklerden çok, bu özgürlüğü kullanamamış olanlarla ilgili gözükmektedir. Onların karşılanmamış özlemlerini şimdi seyretmek ve okumak yoluyla gidermeye çalıştıkları izlenimini vermektedir.

Cinsel konularla ilgili Alman profesörü Giese’nin deyişiyle, “seks ticaretindeki korkunç ilerleme sadece tek bir şeyi ispatlamaktadır: Aramızda tatmin olmamış ve nasibini bulmamış insanların çok sayıda bulunduğunu...”

Seks sanayii üzerinde yapılan araştırmalar ve gözlemler, müşterilerin kimliğini kesin denebilecek bir açıklıkla meydana koymaktadır: Orta yaşlılar ve yaşlılar...

Paris’in seks mağazalarında en çok satan kitabın adı 60 Yaş Sonrası Aşk’tır. En çok satılan şey ise, “Soma” kutularıdır. Seks mağazası sahiplerinin “peynir ekmek gibi gidiyor” dedikleri Soma, cinsel gücü arttıran bir ilaç; prospektüsünde yazıldığında göre “başarısızlık ihtimali yok.”[18]

Amerika’da yapılan gözlemler de yeni sanayinin müşterilerini belirtiyor: “Oh Calcutta”, “Hair”, “Che”, “Cockstrong” gibi, çıplaklı tiyatrolara gidenlerin hemen tümü, 35 yaşın üzerinde. New York’un seks sinemaları ise müşterilerini 40’ını aşkınlardan topluyor. Sex-Shop’larda alışveriş edenler de orta yaşlı ve yaşlılar; gençler müşterilerinin ancak yüzde 10’unu meydana getiriyor.[19] Bu gözlemleri ileten yazarın deyişiyle, “seks ticaretiyle ilgili yerlerde gençler hemen yok gibi. ‘Oh Calcutta’nın seyircileri, örneğin, ünlü Playboy dergisinin aboneleri sanki: İşadamları, yöneticiler, yüksek gelirli şehirliler...”

Orta yaşlıların kendi içlerine gömmüş oldukları özlemleri açığa vurmalarındaki bâzı özellikleri, ruhbilimciler çeşitli nedenlere

bağlamaktadır. Örneğin, "toplu sevişmeye" karşı Amerika'da gösterilen aşırı ilginin, "birbirine yapışan, kenetlenen, kaynaşan insan yığınları cümbüşünün sebebi ve seksle çıplaklığın ötesindeki anlamı, asıl amacın bir toplulukla birleşmek özleminden doğmasıdır. Çok sayıdaki Amerikalıda var olan yalnızlık duygusunu cevaplaması; dostluk ve arkadaşlık özlemini dile getirmesidir."[20] (Amerikalı ruh doktoru Paul Birdrim, aşırı sinirden, yahut ruhsal dengesizlikten şikâyetçi kimseleri rahatlatmak ve onları komplekslerinden kurtarmak için yeni bir metot savunmaktadır: Bu hastaları kalabalık olarak bir odada toplamak, çırılçıplak soymak ve onları 48, yahut 60 saat bir arada tutmak.)

Le Monde gazetesi yazarı Michel Legris'in Amerika'daki araştırmaları, seks sanayii ile müşterilerinin bir başka ilişkisine ışık tutmaktadır. Legris'nin belirttiğine göre, seks romanlarının kapışılmasındaki başlıca neden, aşırı gelişmemiş toplumların çok çalışan insanlarındaki cinsel kudretsizliktir; bu kimseler romanlardaki süper-kudretli seks kahramanlarının yerine kendilerini koyarak kitapları okumakta ve bundan bir çeşit bilinçaltı rahatlığı duymaktadır.

Gene Legris'in belirttiğine göre, Amerikan toplumunun şiddet hareketlerine düşkünlüğü, seks sanayiinin sadizm ve mazoşizm alanındaki gelişmesini etkilemektedir. Kırbaçlar bol alıcı bulmakta, seks dergilerinin kapağını, güçlü kuvvetli adamlardan dayak yiyen çıplak kızlar süslemektedir.

Aynı konuları Amerika'da inceleyen bir başka Fransız yazarı da hayli ilginç noktalara dikkati çekmektedir. Claude Roy'a göre, tiyatro ve sinemalardaki gösterileri, seks pazarlarını ve benzer hareketleri "Amerika'nın seks ihtilâli" olarak nitelemek yanlıştır. Bunlar, sadece, bu ihtilâlin ticari sonuçları ve büyükler tarafından kullanılma şekilleridir. Amerikan gençliğinin düşünce ve hareket özgürlüğü, her çeşit sorun karşısındaki açık ve özgür tutumu bu gençlikle büyükler arasındaki zıtlaşmayı çarpıcı şekilde arttırmıştır. Sapıklık edebiyatı, cinsel dergiler, seks sinema ve tiyatrosu, bir bakıma, büyüklerin bu gençlere karşı "kıskançlığının" tepkisidir. Çocuklarının yalansız ve baskısız bir hayat yaşadığını gören büyükler, sanki, "Neden onlar, neden biz değil?" diye kendi kendilerine sormuşlardır. Bu ortamda işadamları hemen fırsattan yararlanmıştır. Seks para getirmektedir. Ancak kazandıkları para, gençlerin parası değildir. Hippi'ler, savaş yerine aşk yapmayı önermekteydiler. Amerikan gençliği, gerçekten de aşk yapmaktadır. Anne ve babaları ise bu

aşktan bahsetmiş, birdenbire onu okumaya merak sarmış, yapılışını seyretmek için tiyatro ve sinemaya taşınmıştır.

Gençler, “cinsel tüketim toplumunun” dışında olduklarını söylerlerken, yanılmamaktadırlar. Açık dergilere ve seks gösterilerine ihtiyaçları yoktur; doğal yaşamak onlara yetmektedir. Seks ticareti onların işi değildir; işadamlarınınkidir...[21] Gerçekten de, ahlâkın ikiyüzlü kurallarına ve sanayi toplumlarının cinsel baskılarına isyan etmek için, Batı gençliği, çıplak tiyatrolarla seks fuarlarının açılmasını beklememiştir. Bu savaşı yıllardır sürdürmektedir. Özellikle Amerikan gençliği, ahlâk anlayışındaki yalanları ve siyasal, sosyal, cinsel tabuları, adetâ yıkmıştır.

Bir öğrenci liderinin belirttiği gibi, “Amerikan gençlik hareketi siyasal baskılarla, Vietnam Savaşı’yla, dev şirketlerin nüfuzuyla, Püriten ahlâkının ikiyüzlülüğüyle, ırkçılıkla ve açık ya da örtülü bütün baskı şekilleriyle, onları birbirinden ayırmaksızın mücadele etmiştir, etmektedir. Seks tacirleri bu bütünün sadece bir parçasını ayırarak onu “büyük iş” haline getirmişlerdir. Ve toplumun en tatminsiz, en talihsiz, en ikiyüzlü kesimini kendilerine müşteri seçerek milyonlarca dolar kazanmışlardır. Özgür olmayı bilmemelerinden ötürü cinsel özgürlükten bu kadar söz eden bu zavallılarla, Amerikan gençliğinin hiçbir ilişkisi yoktur...”[22]

Seks sanayiinin ikinci büyük müstehlik grubunu, herhalde Batı toplumlarının maddi imkânlarından nasibini alamamış olanlar meydana getiriyor. Kendi ülkelerinde “yabancı işçi” gibi kalmış bu kimseler, çevrelerindeki hızlı yaşantıya imrenip, onun nimetlerinden suni şekilde yararlanmaya çalışanlardır. Asla kavuşamadıkları bir sevgi ve sıcaklığın yarattığı boşluğu seksüel fantezilerle doldurmaya uğraşıyor bu kimseler. Karşılığını bulmamış bir özlemin hayâl dünyasındaki sahte doyumuyla yetiniyorlar.

Seks sanayiinin bir başka müşterisini de, hızlı bir yaşantının içinde yeknesaklığa düşen gençler, daha doğrusu “tepişen gençler” meydana getiriyor. Büyüklerde düzenli yaşantının yarattığı bunalımı, onlarda düzensizmiş gibi görünen, fakat aslında aynı şeyin tekrarı olan bir yaşayış şekli yaratıyor. Dans ediyorlar, otomobille geziyorlar, sevişiyorlar, tekrar dans ediyorlar, gene geziyorlar, yeniden sevişiyorlar, peki sonra? Bir yerde onlar da çıkmaza saplanıyorlar ve aynen büyüklerindeki bunalıma ve yeknesaklığa düşüyorlar. Bu noktadan ötesi, gençleri ya seks sanayiinde aranan yeni heyecanlara ya da “esrar”ın dumanlı dünyasına sürüklüyor...

***

Dumanlı gençliğin büyük temsilcisi Hippi’lere gelince: Onların dünyaya “boş verişi,” tepişenlerin boş vermesinden çok daha anlamlı. Zaten meselenin neresinden bakılırsa bakılsın Hippi’liğin birtakım doğruları da savunduğu, bâzı önemli sorunları gün ışığına çıkardığı, hattâ ileride filizlenebilecek sağlıklı tohumları da bünyesinde taşıdığı seziliyor. Yani, kısır bir bunalımda tutuklanmıştan çok ümitli bir aydınlığa yönelmiş gözüküyorlar...

“İmkânı Yok, Anlamıyorsunuz...”

“Allah belanızı versin, sizin ve nükleer bombalarınızın, sonu gelmez savaşlarınızın, sekizden-beşe işlerinizin, sadece Beyazların oturduğu düzenli mahallelerinizin, ırk ayrımınızın, politikanızın ve temiz-düzenli-hesaplı-yeknesak-katı hayat tarzınızın, hepsinin ve hepinizin Allah belasını versin...” Bir Amerikan Hippi kızının kendi toplumuna haykırdığı şu sözler, kısa zamanda “uluslararası” nitelik kazanan Hippi’liğin temel “iddianame”sini özetliyor. Savaş değil, aşk yapın sloganının yaratıcıları, ilk olarak, Kore Savaşı’na bir tepki şeklinde belirmişler. 1950 yıllarında, Amerika’nın San Fransisco şehrinde...

Akıllı Kim, Deli Kim?

Kore Savaşı’ndan ötürü kendilerini suçlu hisseden bâzı gençler, politikacıların günahları kendi sırtlarındaymış gibi küsmüşler topluma. O topluma ve kurallarına uymak, onun sorumluluğunu paylaşmak ağırlarına gitmiş; çevreleriyle mücadele edecek gücü ise bulamamışlar kendilerinde. Bunun üzerine bir orta yol seçmişler. Toplumun dışında kalarak ve onun nimetlerine sırt çevirerek kendi küçük dünyalarını yaratmışlar.

O yıllarda sayıları çok azmış henüz. Yoldan geçen akıllı vatandaşlar bu gariplerin saçına sakalına bakıp, deli derlermiş. Sonra sonra gariplerin sayısı artmaya başlamış, bu kez onlar akıllı görünenlerin aslında deli olduğunu öne sürmüşler. Bu sırada, sakallı bir genç San Francisco’nun Hayes Sokağı’nda “Blue Unicorn” adlı kahvehaneyi açmış (1960). Sanatçılar, eserleri satmayan yazarlar, zenci aydınlar, kendilerini Amerikan toplumunun dışında sayanlar bu kahvehaneye müşteri olmuş. 1963 yılında sayıları hayli çokmuş bunların. “Blue Unicorn” kahvehane olmaktan öte bir anlam kazanmış. Merkez olmuş. Eski arkadaşların rastlaşabileceği, evsiz-yurtsuzların adres olarak verebileceği, açların –bulaşık yıkamak karşılığı– doyabileceği bir yer durumuna gelmiş. Fakat bu gençler kamuoyunun

dikkatini çekecek önemde değillermiş henüz. Çünkü “ümitleri” varmış, Kennedy’ye inanıyorlarmış. Sosyal yapının ve uluslararası ilişkilerin düzelebileceğini sanıyorlarmış. Eylemci olmuşlar, zenci hareketlerine katılıp polisle dövüşmüşler. Barış gönüllülerine katılmışlar, aktif mücadeleye girmişler. Halk kahramanları Bob Dylan, “zaman değişiyor” diye şarkılar söylemiş.

Kennedy’nin öldürülmesi onları tatlı rüyalarından uyandırmış. Zenci haklarına karşı kullandığı oylarla tanınan bir Güneyli Başkan olmuş; Vietnam savaşı her geçen gün biraz daha genişlemiş ve birdenbire, Beyaz Saray’da Kennedy’nin, Eisenhower’ın, Johnson ya da Goldwater’ın bulunmasının pek farklı olmadığını, hiçbir şeyin değişmeyeceğini anlamışlar. Bu bilinçlenme onların sayısını, sayılarıyla beraber tutumlarını değiştirmiş...

1967 sonlarında Hippi’lik Amerikan toplumunun “baş belası” ya da “ümidi” olmuştu. İngiltere yoluyla Kıta Avrupa’sının fethine başlamıştı. “Çiçek”te ifadesini bulan, “lsd” ile ölümsüzlüğe kavuşan, Hint’in “flaga” müziğiyle harekete geçen bu yeni inancın müridleri, yüz binleri aşarak milyona yönelmişti. Kendi felsefelerinin öncülüğünü yapan liderleri –şair Allen Ginsberg, ressam Michael Bowen, oyun yazarı Michael McClure, şair Leonore Kandel, vb.– kendi şarkıcıları, sanatçıları, gazeteleri –Oracle, Los Angeles Free Press, Berkley Barb ve ötekiler– kendi inanışları, bütün Amerika ve Avrupa’yı saran buluşma yerleri vardı. İkinci bir toplum, ikinci bir dünya yaratmışlardı adetâ: Birbirini tutmak deyimi yanlış olacak, birbirini sevmeye dayanan; gerçek mutluluğa sevgiyle ve lsd’nin, marihuananın aracılığıyla kavuşulan bir toplum.

Muhafazakâr Amerikalıların ve Avrupalıların “Batı kültürünün temellerine yönelen en büyük tehlike” olarak niteledikleri Hippi’ler, gerçekten de, bu pek ciddi kişilerin korktuğu kadar “patlayıcı” görüşleri savunuyor. Gazetelerinde öne sürülen, kitaplarında yazılan, Avrupa’da konuştuğumuz bütün Hippi’lerde yansıyan bu görüşler şöyle özetlenebilir: “Amerikan Tanrısı Para” ile “Avrupa Dini Çalışmak” ölmek üzeredir. Amerikalı bir Hippi’nin söylediğine göre, “büyük Amerika’yı yaratmak yahut komünizmle mücadele etmek” onları ilgilendirmemektedir. “Yüz dolarlık elbiseler, renkli televizyonlar almak ve bahçeli bir evde oturmak için çalışmak saçmadır.”

Bu da bir başka Hippi’nin görüşü: “Sayfiye evinin içini boyayıp süslemekle bahçesini temizlemek ancak cinsel doyumsuzluk içindeki

kocaların ve soğuk karılarının rüyasıdır... Biraz içki, cana yakın bir kız, parkta dolaşmak, güneşte sırtüstü yatmak ve denize girmek anlamlı ve güzel bir yaşantı için yeterlidir."

İtalya'da tanıdığım ve İsviçreli iki gençle İsveçli üç kızdan meydana gelen bir Hippi grubu, evliliği, şöyle niteliyor: "Gerçek bir alım-satım ilişkisi. Kadınların çoğu kendilerine bakacak paralı birini bulup ona yapışıyor. Ömür boyu papazdan vesikalı fahişelik yapıyorlar." İsveçli kız şunları ekliyor: "Biz hiç olmazsa para almıyoruz..."

Bir başka Amerikalı ise görüşünü şöyle açıklıyor: "Vietnam Savaşı beni bunaltıyordu. Toplumun sıradan bir ferdi olmakla sanki ben savaşıyormuşum gibi utanç içindeydim. İnsanların sinek gibi öldürüldükleri bir dünyada okula devam edemezdim. Çünkü bu okulların başlıca görevi, sosyal sistemin ve savaşın devamını sağlayacak robotlar yetiştirmekti. Bizim hareketimiz, sisteme karşı bir ihtilâl niteliğindedir."

Hippi'ler bu ve benzeri görüşleri belirttikten sonra, geleneksel toplumdan nasıl kurtulduklarını, şu ünlü sloganla belirtiyorlar: "Turn on, tune in, drop out..." Hippi'likle ilgili her yerde ve her şeyde rastlanan bu cümle şu anlama geliyor: Turn on – yeni bir düşünceye, inanışa yönel. lsd'yi, marihuanayı da kullanarak yeni ufukları, yeni dünyaları tanı. Tune in – yeni müziğin ritmine, yeni çevrenin dalgalanmalarına uy. Drop out – eski çerçevenin, düzenin, toplumun dışına at kendini...

Sonuç olarak Hippi'ler, var olan topluma kendilerini öylesine yabancı hissediyor ve bu düzeni değiştirmek için gerekli güçten kendilerini öylesine yoksun görüyorlar ki, yapabilecekleri tek şeyi, toplumun dışına düşmeyi deniyorlar; kendi özel dünyalarını kuruyorlar. Böylece hem kişisel sorunlarından, hem toplumsal sorunlardan, hem de bütün kötülüklerin nedeni kabul ettikleri Hıristiyan ahlâkından kurtulmuş oluyorlar.

"Barış" Değil, "Öpüş" Gönüllüleri

Hippi'ler gerçekten esprisi olan zeki ve tatlı kimseler. Bâzı sözleri, nükteleri ve cevapları bir araya getirilse, ortaya güçlü bir mizah antolojisi çıkardı. Örneğin, Hippi'liğin San Francisco'daki merkezi Haight-Ashbury semtinin kilisesinde, "Belki onları yola getiririz" umudundaki papazlar şöyle bir yafta hazırlayıp binanın önüne asmışlar: "Eğer günah işlemekten yoruldunuzsa, bize dönün. Aramızda size yer vardır." Ertesi sabah, Hippi'lerin papazlara hitaben yazdıkları şu cümle ekliymiş yaftanın altında: "Eğer siz günah işlemekten hâlâ yorulmadınızsa, biz aramıza bekleriz..."

Aynı zekâ pırıltılarına Amerika'nın Avrupa'ya da ulaştırılan Underground Press'inde rastlanıyor. Tam çevirisi "Yeraltı Basını" ama, aslında gizli falan değil, sadece "ayrı dünyanın yayın organları" anlamında kullanılıyor. Bu "basın"ın yayınlamakta olduğu bir düzine günlük gazete ve elliden fazla dergi var. İşlenen bütün konular "İkinci" dünya açısından ele alınıyor. Düzenli Amerikan toplumunun dışında olanların sözcülüğü yapılıyor. lsd'den, Hippi'liğin felsefesinden, savaştan, bâzı uyuşturucu maddelerin serbest bırakılması gereğinden bahsediliyor. Sadece dergilerinin tirajı 500'den fazlaymış. Bu basın kendi arasındaki dayanışmayı da kurmuş ve ortak haber ajansı ve dağıtım sistemine sahip olmuş. En ünlülerinden Oracle gazetesini görmedim ama, gazetecilik tekniğinde ihtilâl yaptığı ve "ciddi" basının onun bâzı özelliklerini kopya ettiği anlatılıyor. Oracle'ı yayınlayan Ron Thelin'ın söylediğine göre, gazetesinde çalışanlar belirli bir maaş almıyor. "Zaten kimin çalışıp kimin çalışmadığı da pek anlaşılmıyormuş." Ellerine geçen para hemen etraftakilere dağıtılmaktaymış. "Bundan ötürü" diyor Thelin, "hep iflâs halindeyiz..."

Yeraltı basını son yıllarda ikiye bölünmüş. Bir kısmı toplumsal eleştirinin dozunu gittikçe arttırırken, ötekiler yıldızlar âlemine, lsd tecrübelerine ağırlık vermişler. Bu ikinci gruptan bir dergi, evo ünlü "barış gönüllüleri"nden esinlenerek "öpüş gönüllüleri"nin kurulmasını teklif ediyor ve Amerikan toplumunun düzeltilmesine böylece başlanacağını öne sürüyor. Bâzı bölümlerini birlikte izleyelim:

"Genç ve güzel kızlardan meydana gelen bir gönüllü grubu... görevleri, otoritenin ve baskının temsilcisi, korkunç ve ürkütücü ifadesi olan kimselere yaklaşmak ve onları kucaklamak... (bu kimseler de nihayet ruhtan ve etten yapılı...) onları sevmek, öpmek... kızlar 'başkalarının' Hippi tabir ettiği cinsten: Upuzun, dağınık saçları var. Yüzlerinde sahte güzellik boyaları yok. Mini etek giymişler, çoraplarında tüm renkler dans ediyor. Kızların yüz ifadelerinden sevinç, bilgi, aydınlık ve sevgi okunuyor... Dünyanın güzel ve mutlu bir yer oluşuna inançları her hareketlerinden belli.

Bu kızlar... polislere, yargıçlara, askerlere, bürokratlara yanaşıyorlar... ve onlara sevgiden söz ediyorlar, şarkı söylüyorlar, onlara çiçek, meyve, kitap veriyorlar...

Sonra, insanlık dışı işlerde çalışan bu insanlara davranışlarının sebebini soruyorlar. Neden öldürüyorsunuz? Neden dövüyorsunuz? Kardeşlerinizin öldürülmesini neden istiyorsunuz? İnsanları neden hapsediyorsunuz? İnsanlardan neden nefret ediyorsunuz?

Sohbet koyulaşıp sorular çoğaldıkça, ilişki şekil değiştirebilir. Kız adamı kucaklar. Belki öpüşürler. Belki sonradan tekrar buluşurlar. Belki sevgili olurlar...”

Ünlü Bir Hippi Barınağı

İsviçre’nin en ünlü “Hippi” barınağı olan bir gece kulübünün duvarına asılı afiş hemen dikkati çekiyor. Hippi’ler bir Amerikan tıraş bıçağı ilânını alıp onun yanına saçlı sakallı, purolu, gülen bir Küba ihtilâlcisinin resmini yapıştırmışlar... Bu gece kulübü, gördüğüm öteki Hippi barınaklarının ve okuduklarımın bütün özelliğini taşıyor. Büyükçe bir yer. Köşelerde dört iri Budha heykeli var. Her birinin üstüne fosforlu boyayla rengârenk çiçekler çizilmiş. Duvarlarda boy aynaları göze çarpıyor.

Salonun bir yanını, tavandan yere kadar inen dev bir sinema perdesi kaplıyor. Projeksiyon makinesiyle bu perdeye sürekli olarak ışık, renk ve şekil veriliyor. Deliliği, kendinden geçmeyi, gerçeğe yaklaşmayı belirten şekiller bunlar. İnsan baktıkça başının döndüğünü, kıvrımların içinde kaybolduğunu hissediyor. Suya düşen yağ damlaları gibi, kocaman, renkli bir top düşüyor perdeye, sonra bin ayrı parçaya bölünüyor, parçalar birleşip helezoni biçimler alıyor, sarı-yeşil-kırmızı-mavi... Perdede gidip geliyor şekiller, büyüyüp küçülüyor şekiller, dağılıp birleşiyor şekiller, sonra kocaman kırmızı bir top tekrar düşüyor perdeye, öteki renkleri eziyor, bölünmeye, çoğalmaya başlıyor...

lsd içenler aynen bunları görürlermiş. O anda kendi benliklerini bulurlarmış. Bir dönemin sürrealist sanatçıları gibi. Bu sanatçılar toplumun kendilerini alıştırdığı önyargılardan kurtulmak, kendi özbenlikleriyle yaratabilmek için alkole gömülür, sonra şiir yazarlarmış, resim yaparlarmış.

Perdede yansıyan renkli şekilleri ilk bulan Roy Siebert isimli bir Amerikan Hippi’si olmuş. 1965’te bu metodu keşfetmiş. Sonra, perdede hareket eden renkli şekiller ve ışık oyunları Hippi’liğin belirtisi, sembolü olmuş. Gece kulübünde bu şekillerin yaratılmasını izledim, anladığım kadarını anlatmaya çalışayım:

Perdenin on beş metre kadar uzağında yüksek bir kulübe var. Kulübenin içinde bir kürsü, kürsünün üstünde bir projeksiyon âleti. Âletin alt bölümü camlı ve buradan ışık geliyor. Şekilleri üstteki güçlü merceklere, oradan perdeye yansıtıyor. Bu âletin özelliği yansıyacak maddenin camdan bir çanağa konup ışığın üzerinde tutulmasında. Çanağı iki ucundan bir Hippi kavrıyor ve müziğin ritmine uyarak onu yavaş yavaş sallıyor. Çanağın içindeki boya damlacıkları, zeytinyağı ve akla gelebilecek her çeşit sıvı

birbirine karışıyor, birbirinden kopuyor, kabarcıklar, kümeler meydana getiriyor ve mercekte devleşerek perdeye yansıyor. Çanağı sallamak işini o anda marihuananın ya da lsd'nin etkisinde olan biri yapıyor. Akla, hayâle gelmeyecek şekiller beliriyor perdede. Hele bir defasında, biyoloji kitaplarında resimlerine rastlanan binlerce küçük, kuyruklu yaratık perdenin bir ucundan ötekine koşuşup durdu, yumurta benzeri şekillerin içinde bir o yana bir bu yana savruldu...

Perdedeki renk âlemi kurulup kurulup yıkılırken hepsi esrarın etkisinde olan Hippi'ler kendilerini perdenin önündeki piste atıyor. "Omzundaki sinekleri ağzıyla kapmaya çalışan bir maymun gibi" hareketler yaparak sağa sola seyirtiyor, sonra birdenbire durgunlaşıp öyle kalıyor. Perdenin önünde dans ettiklerinden, şekillerin bir bölümü onların üzerinde yansıyor, onlarla hareket ediyor. Salonu dolduran değişik ve ağır duman bulutları, kulakları sağır eden bir gürültü ve durmadan değişen renk cümbüşü... lsd'ye gerek yok, bu hava insanın başını döndürmeye fazlasıyla yetiyor...

Hippi'lik üzerinde derinlemesine araştırma yapanların belirttiğine göre, Hippi düşüncesinin amacı, insanları vücutları ve akıllarıyla girecekleri bir yola yöneltmektir. Hippi inanışında cennete, "Nirvana"ya giden yoldur bu. Hippi olmayanlar ise yolun uyuşturucu madde tutkusuna ve ahlâksızlığa götürdüğü görüşündeler. Söz konusu edilen aynı yoldur ama, bittiği noktanın delilik değil de cennet olduğuna inanmak için mutlaka Hippi'liği benimsemek gerekir.

Hippi'lerin uyuşturucu madde kullanmaksızın aynı felsefeye bağlı kalabileceği sık sık öne sürülmüştür. Böylece daha güçlü olacaklar ve kendilerini suçlayanları en etkili silâhlarından yoksun bırakacaklardır. Ne var ki, bu düşünceler gerçeğe uymamaktadır. Hippi'likle esrar tutkusu ayrılmaz bir bütündür.

Hippi "kültürü"ne katılmak için mutlaka, ama mutlaka esrar kullanmak, en azından lsd yahut marihuana almak gerekiyor. Hippi'lerin öncülerinden Timothy Leary, başka yoruma imkân tanımayan bir açıklıkla durumu ortaya koyuyor: "Mesele insanın şartlanmış dimağından kurtulmasıdır. Bu kurtuluş günümüzde ancak lsd ile mümkün olabilir. Ancak iki nesil sonra lsd'nin yardımına gerek kalmayacak ve insanlar, dimağlarını felce uğratmaksızın doğru yolu seçebilecekler..."

Zenginlerin Yeni Tutkusu

"Bandol Mezarlığı'nda, Martine'i gömüyorlar. Bembeyaz mezar taşları ve pembe duvarlar Akdeniz güneşinde pırıldıyor. Fotoğrafçılar Martine'in

annesini bir yaylım ateşine tutmuş. Bir subayın dul eşi olan bu kadın, mendilinin ve kocaman kara gözlüklerinin ardında gizlenmiş ağlıyor. Martine 17 yaşında güzel bir kızdı. Siyah saçları, büyük, yeşil gözleri vardı. Bu yeşil gözler, Martine'in cesedini gazinonun tuvaletinde bulanlara, son bir defa, hayretle bakmışlardı...

Mezarlığın hemen bitişiğinde boş bir arsa uzanmaktaydı. Martine bu arsada şarkı söyler, sevgilisi ve arkadaşlarıyla eğlenir, ağacın dibine kurdukları bir çadırda damarına eroin enjekte ettirirdi. Palmiye ağaçlarının dibine Martine ve dostları hazinelerini gizlerlerdi: Birkaç küçük eroin paketi ve enjektör. Martine'in dünyası ölülerin dünyasının hemen yanı başındaydı. Birinden ötekine geçmek için, Martine'in alçak pembe duvarı aşması yeterdi. Martine'in yolculuğu, uzun bir yolculuk olmayacaktı...

Bandol Olayı'nın Fransız basınında açtığı tartışmalar, sorumluluk meselesi, suçlamalar ve rotatif gürültüleri, hepsi mezarlığın girişinde sona ermiş, geride kalmış; etraf korkunç bir sessizliğe gömül-müştü. Şimdi her şey, 17 yaşındaki bir genç kızın toprağa verilmesinden ibaretti.

Martine annesiyle beraber büyük ve kasvetli bir evde yaşardı. Bandol sokakları ise güneş içindeydi, neşe doluydu. Amerika'dan, Avrupa'nın öteki ülkelerinden gelen uzun saçlı genç insanlar Bandol'un havasını değiştirmişti. Şarkı söylüyor, gitar çalıyor, eğleniyor, elde sardıkları garip sigaraları içiyorlardı. Daha sevimli, daha güzel, daha hürdüler. Bir akşamüstü Martine onların yanından geçiyordu. Aralarından biri içmekte olduğu garip sigarayı kıza uzattı. Martine, hava kararıncaya kadar bu sigaralardan içti. Yeni çevresi hoşuna gitmişti.

Gece eve dönerken, Martine kendini değişmiş ve mutlu hissediyordu... Martine bir süre sonra Roger Perrand'la tanıştı. Bir çeşit liderdi Roger. Mezarlığın yanındaki arsaya çadırı o kurmuştu. Zaman zaman Marsilya'ya gidip esrar getiren oydu. Martine de Roger'in grubuna katıldı, küçük çadırdaki büyüyü yaşadı, Roger'in hazırladığı iğnelere öteki gençlerle beraber o da kolunu uzattı...

25 Ağustos gecesi üç kişiydiler. Martine, Roger ve bir başka kız. Şehir Gazinosu'nun tuvaletine beraber girdiler. Roger cebinden küçük bir paket, enjektör, kaşık ve kibrit çıkardı. Paketteki eroini kaşığa dökerek üzerine su doldurdu. Kibrit çakıp kaşığın altına tuttu ve ısınan sıvıyı enjektöre çekti. Sonra, Martine'in kolunu bir plastik kordonla sıktı: Damar ortaya çıksın, iğne yerini bulsun, eroin hemen kana karışsın diye. Her şey hazırdı artık, iğneyi kızın damarına batırdı ve eroini içeri saldı. Bu işlem tamamlandıktan

ve Roger iğneyi çektikten birkaç saniye sonra, genç kız olduğu yere yıkılıverdi. Roger ve arkadaşı korku içinde kaçarken, Martine 17 yaşındaki ölü gözleriyle Bandol Gazinosu tuvaletinin tavanına bakıyordu...”[23]

Martine, dozu fazla kaçmış bir enjeksiyondan ölen çok sayıdaki gençten biridir. Geçen yaz Fransa’da büyük yankı uyandıran olay sadece acıklı sonundan ve kurbanın küçük yaşından ötürü değil; esrarın hafifiyle başlayıp kademeleri hızla aşanların ortak hikâyesini de özetlediğinden ilgi toplamıştı. Basit, günlük ve “mümkün” olduğu için korku yaratmış, Avrupa’yı günbegün saran esrar tutkusuna dikkatleri bir kere daha çekmişti.

Gerçekten de, dünyadaki uyuşturucu madde üretim ve tüketiminin son yıllardaki gelişmesi Avrupa halkları için son derece düşündürücüdür.

Esrar tutkusu, yüzyıllardır yoksul ülkelere özgü kalmış bir hastalıktı. Sömürgeciler yerli halkı esrar kullanmaya adetâ yöneltir, onun uyuşukluğundan yararlanıp çıkarlarını kolayca sürdürürlerdi. Afyon, Çin ve Sömürü sözcükleri yıllarca yan yana kullanılmıştır.

Esrarın bu geleneksel dünyasında sadece yerliler vardır; Avrupalılar yoktur. Güney Amerika’yı dolaşan bir İspanyol gezgini daha 16. yüzyılda şunları yazmaktadır: “... Bu acayip mantarları yiyenler hemen değişiyor, heyecanlanıyor, hayâller, kâbuslar görüyor. Fakat bu bitki onlara kuvvet de veriyor. Açlıklarını, susuzluklarını, korkularını gideriyor, daha iyi savaşmalarını sağlıyor.” (Bu mantarlar çağımızda Psilocybe adını alacak ve en korkunç uyuşturucu maddelerden Meskalin’in kaynağı olacaktır.)

Aynı dönemin Güney Amerika’sında, bugün Bolivya ve Peru’nun bulunduğu bölgelerde yerliler Koka bitkisinden bir sıvı çıkarmaktadır. 14. yüzyılın dinsel ayinlerinde Koka kullanıldığı bildirilmektedir. İspanyol istilasından sonra bu maddeyi kullananlar çoğalmıştır. Yerliler açlığı, yoksulluğu unutmak ve acıları duymamak için bol bol Koka kullanmakta ve böylece kendilerini ölüme mahkûm etmektedirler. (1857’de Avrupa’ya götürülen bu Koka, tıbbın ilk lokal uyuşturma aracı olan Kokain’in hammaddesidir.)

Güney Amerika’da Koka ve Sihirli Mantar kullanılırken, Ortadoğu’da Afyon, Uzakdoğu’da Cannabis (Haşhaş) revaçtadır. Ancak, bütün bu uyuşturucu maddelerin ortak özelliği tamamen yerlilerin dünyasına ait olmalarıdır. Avrupalı, bu tehlikeli bitkilerden dikkatle uzak durmaktadır.

Bu durum 20. yüzyılın başlarında değişmeye başlamış, esrar tutkunlarının arasına zengin Kuzey Amerikalılar da katılmıştır. Bununla beraber geleneksel esrar trafiği değişmemiştir. Bu trafikte Avrupa’nın yeri,

sadece lüks meraklıları için hammaddeyi işlemekten ibarettir. Uzakdoğu'nun ve Ortadoğu'nun hammaddesi ilkel şekliyle Amerikan piyasasına sunulmakta, Fransa'daki rafinerilerden geçip işlendikten sonra pazara gönderilmektedir. Ne var ki bu mekanizma 1965 yıllarında ihtilâlci bir değişime uğrayacak ve Amerika, Vietnam yoluyla gelen uyuşturucu maddelere müşteri olurken, Avrupa kendi işlediği ham esrarı bizzat tüketmeye başlayacaktır... Aynı dönemde kimyevi esrar "lsd"nin yaygınlaşması ve gençlerin büyük tüketici olarak piyasaya katılmaları sonucunda uyuşturucu maddeler bütün bir kıtayı kaplayacaktır.

"Ordu Kurye"sinde Kaçakçılık

Esrar trafiği ve tüketimiyle ilgili son gelişmeler hakkında New York Uyuşturucu Maddeler Bürosu'nun yöneticisi John McCahey şu bilgiyi veriyor: Amerika'da kullanılan marihuananın yarısı artık Vietnam'dan gelmektedir. (Marihuana tüketiminin 1967'de, 1966'ya oranla iki kat arttığı hesaplanmaktadır.) Eskiden Avrupa'nın gönderdiği bu maddenin birdenbire kaynak değiştirmesinde tek sebep, Vietnam'daki Amerikan askeridir. Bu askerlerin anayurduna yolladığı paketler "ordu kuryesi" niteliği taşıdığından gümrüklerde kontrol edilememekte ve esrar sivil uçaklara yüklenip kolayca Amerika'ya sokulmaktadır!.. Amerikan polisi Meksika yoluyla giren esrara karşı etkili bir mücadele yürütürken, Vietnam'daki askerlerin rahatça postaladığı paketler karşısında çaresizdir. McCahey, New York Valisi Lindsay ve eyalet senatörleri aracılığıyla Pentagon'a başvurarak askeri koliler üzerinde büyük bir araştırma açılmasını istemişse de, ordu yetkilileri "Vietnam'daki Amerikan askerlerinin esrarla ilgisi olamaz" gerekçesini öne sürerek buna izin vermemişlerdir...[24]

Amerikan polisi marihuana ile mücadele edemezken, en tehlikeli uyuşturucu madde olan eroin tüketimi de korkunç şekilde artmıştır. Resmi rakamlara göre, gümrüklerde yakalanan eroin miktarı bir önceki yıla oranla 1967'de yüzde 450 fazladır. Bu rakamlara dayanarak tüketimin bir yılda en az üç kat arttığı hesaplanmaktadır.

Amerika bu dertlerle uğraşırken, 200.000 (iki yüz bin) Avrupalı genç üç gün üç gece sürecek bir esrar âlemine katılmak üzere İngiltere'nin Wight Adası'nda toplanmıştır. Binlerce çadır kurulmuş, çimenlerin üstü, hattâ ağaçların dalları gençlerle dolmuştur. Bu dev toplantının gerekçesi "Popüler Müzik Festivali"dir ama, üç gün üç gece esrar çekilmiş, marihuana kullanılmış, lsd'nin renk âleminde yaşanmıştır. Dumanlı gençliğin bütün müzik kahramanları bu şenliğe gelmiştir: Bob Dylan, Who, The Bretty

Things, Indo Jazz Fuzion, Tom Paxton, Julie Felix ve ötekiler... Adayı kaplayan hoparlörler gürültülü bir müziği ve duygusal halk şarkılarını etrafa yayarken, gençler esrarın büyülü dünyasında kaybolmuşlardır...

Asya ve Güney Amerika'nın yoksul halklarından Batı'nın mutlu ve zengin toplumlarına kayan uyuşturucu madde tutkusu, bu dertsiz ülkeleri görülmemiş bir tehlikenin içine atmış, Batı gençliği sonucunu kestiremediği bir oyunu oynamaya başlamıştır.

"Ben İsa'yım, Sizi Kurtarmaya Geldim"

Esrarda bir çeşit "tırmanmanın" söz konusu olduğuna daha önce değinmiştik. Dumanlı gençliğin ilk denediği lsd ve marihuana gerçi organik bir bağımlılık yaratmamaktadır ama, bunu kullananlar psikolojik bir tutkunluğa düşmekte ve onsuz yapamadıklarını sanmaktadır. Aynen sigarada olduğu gibi. Sigara içenler de ciğerlerine çektikleri dumanın daha berrak düşünmelerini sağladığı kanısındadırlar. Oysa tütünün böyle bir özellik taşımadığı tıpta ispatlanmıştır. Bu yanlış inanç sadece bilinçaltındaki bir şartlanmanın ürünüdür: Tiryaki, sigara içerken aklının daha rahat çalıştığına kendini inandırmakta ve bir noktadan sonra sigarasız iş yapamamakta, onun psikolojik esiri olmaktadır.

lsd ve marihuana kullananlar her ne kadar organik bağımlılığa tutulmuyorlarsa da, bağımlılık yaratan uyuşturucu maddelere geçişin kolaylaştığı bir aşamaya girmektedirler. Eroin, morfin gibi zehirleri denemek lsd'ye alışmış, esrar dünyasına girişini yapmış bir kimse için çok daha kolay olmaktadır.

1) MARİHUANA VE LSD: Dumanlı gençliğin bu en yaygın uyuşturucu maddeleri esrar dünyasının ilk basamağını meydana getiriyor.

Marihuana, Cannabis adındaki bir bitkinin üst yapraklarından yapılıyor. (Aynı bitkinin kökü ise daha değerli bir zehir olan "Haşhaş"ı veriyor.) Cannabis ilk olarak Çin'de yetiştirilmiş. Sonra, hemen her iklime uyabilen güçlü bir bitki olması nedeniyle bütün Ortadoğu'yu ve Amerika'yı sarmış. Özellikle Amerikalılar Cannabis yetiştirmekte uzmanlaşmışlar: Askeri üslerin çevresinde hattâ New York apartmanlarının balkonlarında bu bitkiyi yetiştirmeye başlamışlar.

Marihuana genellikle tütüne sarılarak içiliyor. Özel kokusu olan mavi bir duman bırakıyor. Kullananı hayâl âlemlerine götürüp getiriyor, cesaretini, ümidini arttırıyor ve rahatlatıyor.

Son yılların ünlü lsd'si kendi çağının niteliklerine uygun bir şekilde laboratuvarda yaratılmış. 1943 yılında İsviçreli bir kimyager Ergot isimli

parazit mantardan yeni madde çıkararak lsd 25 adını vermiş (lysergic acid diethylamide). Sonra, bu maddeden tadarak onun nelere kadir olduğunu öğrenmiş... lsd hem ucuz hem de çok az bir miktarda sonuç verebilen bir uyuşturucu. lsd kullananlar renkli hayâller görüyor, kendini güçlü ve hür hissediyor, “kendi bilinçaltına doğru bir yolculuk yapıyor.”

lsd’nin en büyük tehlikesi bâzı kimselerde geçici deliliğe yol açması. Bu tür delilik insanı intihara yöneltiyor ve lsd alan genç kuş oldum gibi bir gerekçeyle kendini pencereden aşağıya atıveriyor. lsd’nin bir tehlikeli özelliği de, kandaki kromozomlarda parçalanmalara sebep olması. Bu durum, lsd kullananların çocuklarında anormal kromozom yapılarına yol açıyor. Çocukların ne ölçüde zarar gördükleri henüz ortaya konmamışsa da, lsd kullananların organik bir değişime uğradığı kesinlikle bilinmektedir.

Marihuana ve lsd kullanmak gençliğin büyük bölümü için adetâ asprin almaya benzemiş. Özellikle 16-20 yaş arasındaki çocuklar o yaşların pek sık gelen bunalımlarına kapılınca kurtuluşu marihuanada arıyorlar. Kanadalı bir kızın bana anlattıklarına göre, “Marihuana içmesinin iki nedeni varmış: Sırt ağrısından dolayı bale yapamaması ve çok sevdiği babasının ölümünden sonra üvey annesinin ona kötü davranacağı korkusu.” Zengin bir ailenin çocuğu olup İsviçre’nin en pahalı özel okullarında okuyan bu kız, kendini esrarın büyüsüne iyicene kaptırmış. Oysa 17 yaşında...

2) ÖTEKİ UYUŞTURUCU MADDELER: lsd’nin ve marihuananın ötesine geçince öldürücü zehirlerin dünyası başlıyor. Şunlara bir defa kapılınca hem kurtulması imkânsız denecek kadar zor, hem de insan bünyesi etkilerine tahammül edemiyor, yavaş yavaş ölüme gidiyor.

Geleneksel uyuşturucu madde bitkilerinin en ünlüsü Afyon. Bitkiden Afyon, Morfin ve Eroin çıkarılıyor. Bu zehirler işlenmeyi gerektirdiğinden daha pahalı oluyor.

Fransa’da bir enjektörlük eroin 50, Amerika’da 100 lira. Oysa aynı paraya uzun süre idare edecek miktarda “Ot” (marihuana) almak mümkün.

Hippi macerasını yaşayanların ve esrar dünyasına katılanların sonu kaçınılmaz şekilde kötü bitiyor. Ahlâk ve terbiye açısından durum tartışılabilir ama, gençlerin sağlık durumları bir süre sonra bozuluyor ve insanlar birdenbire tükeniyor, iki-üç yıl süren bir Hippi yaşantısı mutlaka kliniklerde sona eriyor. Uyuşturucu maddelerin etkisindeki düzensiz bir hayat, toplu yaşama ve gıdasızlık, insan bünyesinin dayanamayacağı bir ortam yaratıyor...

lsd alanlar, zaman zaman çektikleri şiddetli acılardan B vitamini yutarak kurtulabiliyor. Ancak, sürekli şekilde lsd kullananlara B vitamini bir müddet sonra tesir etmiyor ve geçici ya da devamlı çılgınlık durumu başlıyor. Öteki uyuşturucu maddeler ise, gıdasızlık ve pislik gibi etkenlerle birleşince beynin çalışmasını yavaşlatıyor. Erken bunamaya ve deliliğe sebep oluyor.

“Son”dan Örnekler

Esrarın gençleri sonuç olarak nereye götürdüğü, sayısı her gün artan olaylardan anlaşılıyor. Bunların çok rastlanan örneklerinden bâzılarını izleyelim:

22 yaşında bir kız lsd aldıktan sonra, “İnsanlar benim içimden görüyor, ben şeffaf oldum” diye bağırarak çıldırmıştır. 17 yaşındaki bir başka kız, “damarlarında küçük insanların hareket ettiğini” söylemektedir. 21 yaşındaki bir genç lsd’yi bırakmıştır ama, “her adım attığında bastığı yer erimektedir.” Otuz yedinci defa lsd aldığında çıldıran bir başkası kendini yerden yere atmış, güçlükle zapt edebilen polislere, “Ben İsa’yım, sizi kurtarmaya geldim” demiştir. 16 yaşındaki annenin yanında duran 3.5 aylık çocuğun midesi yıkanmakta, annesinin ona yedirmiş olduğu lsd’li şekerlerden vücudunun temizlenmesine çalışılmaktadır. Anne, hiçbir ilgi duymamaktadır çocuğuna, beyni normal çalışmamaktadır ve, “Çocuğumun babası Tanrı’dır” demektedir... “Methedrine” alan Hippi’ler korkunç bir seks çılgınlığına tutulmakta, dört-beş gün durmadan ve grup halinde sevişmekte, sonunda hastanelere düşmektedir...

lsd macerasının insanları birkaç yıl içinde nereye götürdüğü 1967’de daha iyi anlaşıldı: San Fransisco’da Hippi’lere özel ve ücretsiz olarak açılan kliniğe her ay beş binden fazla Hippi başvurmaktaydı. Kliniğin yöneticisi Dr. David Smith’in anlattığına göre, gençlerin çoğunda nefes darlığı tehlikeli bir noktaya varmıştı. Cinsel hastalıklar son derece yaygındı. Eroin enjekte ederken kullanılan iğnelerin pis olması çeşitli mikropların vücutta yerleşmesine yol açmıştı. Gençlerin büyük bölümünde akli denge bozulmaya yüz tutmuş, şizofrenik belirtiler başlamıştı. Pis yerlerde yaşamaktan ve sağlık kurallarını hiçe saymaktan ötürü hepsinin vücudu mikrop yuvasına dönmüştü. Diş çürümesinden ağızları şişmiş; ciğerleri, böbrekleri ve öteki organları mikrop kapmıştı...

Hippi’liğin ve esrar dünyasının başlangıcında değil, genellikle ikinci yahut üçüncü yılında meydana çıkan bu durum, dumanlı gençliğin dramını gösteriyor. Kurdukları dünya bir noktadan sonra bütün güzelliğini ve

çekiciliğini kaybetmekte ve kolektif bir intihara dönüşmektedir. Çiçek çocuklarının hareket noktası olan esrar onların sonunu da getirmektedir.

Bütün bunlar Batı'da çok yazılıp söyleniyor, esrarın kötülükleri radyodan sinemaya kadar bütün haberleşme araçlarında sayılıp bitirilemiyor.

Ne var ki, büyüklerin tüm çabalarına rağmen dumanlı gençliğin sayısı her gün biraz daha artmaktadır...

Hippi'ler, "Düzenli" Toplumun Aynasıdır

Ünlü Britannica Ansiklopedisi'nin 1968 yıllığında Hippi'lerle ilgili şu yargıya varılıyor: "Hippi'ler düşüncelerimizi, yaşantımızı, yaptıklarımızı ve neden yaptığımızı yeniden gözden geçirmeye bizi zorlamışlar; bize öğretilenlerle gerçek arasındaki çelişmeye ve yalancılıklara dikkati çekmişlerdir. Sadece bu sonuç bile insanlığa karşı yerine getirilmiş değerli bir hizmettir..."

Hippi hareketi değişik açılardan yorumlanabilir. Bu hareket, her şeyden önce, Batı dünyasının değer yargılarına ve son kertedeki amacı olan "para" kavramına karşı bir eleştiri, başkaldırma niteliği taşıyor. Hippi'nin gerçi dimağı uyuşmuştur, yarı delidir ve pislik içinde yaşamaktadır ama, sezgileri son derece güçlüdür. Yaşadığı toplumun karar mekanizmasıyla sıradan kimselerin ve kendisinin hiçbir ilişkisi olmadığını görmektedir. Örneğin, Amerikan Başkanı seçilmesi için mutlaka milyoner olmanın ya da milyonerlerin adamı olmanın gerektiğini fark etmektedir. Cezayir'de yahut Vietnam'da savaşmanın kendisiyle ilgisiz çıkarlara hizmet ettiğini de anlamaktadır. Oysa bu kararları ve insanları değiştirmek için elinden hiçbir şey gelmediği, gelemeyeceği kanısındadır ve yapabileceği tek namuslu işin, düzenin dışına çıkmak olduğuna inanmıştır.

Asizi'li San Françesko

İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee, Hippi'liğin merkezi olan Haight-Ashbury semtini inceledikten sonra Hippi hareketiyle Asizi'li San Françesko'nun (1181-1226) düşünceleri arasında bir bağlantı kurmuştu. San Françesko, Hz. İsa'nın şu sözlerini kendine amaç almış bir azizdi: "Zinhar altın sahibi olmayın, kesenizde gümüş yahut para bulunmasın. Bir yolculuğa çıkarken azık torbası taşımayın sırtınızda; iki elbise sahibi olmayın, ayakkabısız dolaşmasını bilin, elinizde asa bulunmasın; bütün bunların üzerinde onları yaratmış olan 'işçi'nin hakkı vardır..." (Matthieu, X, 9-11) San Françesko, babasının zenginliğini ve çevresini bırakıp yoksulların arasına karışmış; paranın geçmediği, her şeyin ortak çalışmaya

ve eşitliğe dayandığı bir tarikat kurarak İtalya'nın çeşitli bölgelerine yaymıştı. Toynbee'ye göre, "günümüzde yaşamanın tek amacı paradır. Hippi'ler bu amacı reddetmektedir. Aynen Asizi'li San Françesko'nun babasının kumaş ticaretini ve çevresini reddettiği gibi. Şimdi mesele, Hippi'lerin bu gönüllü yoksulluğu San Françesko gibi olumlu bir kurtuluş hareketine dönüştürüp dönüştürmeyeceğidir..."

Gerçekten de, tartışmaların Toynbee'nin işaret ettiği bu noktada düğümlenip kaldığı seziliyor: "Para ve maddi değerler bütün bir yaşantının amacı olmuş, insanı insan yapan duygular silinmişti" derken, Hippi'ler gerçeği ortaya koymaktadır. "Toplumdaki ahlâkın yanlışlar üzerine kurulmuş olduğu herhalde doğrudur", "insanlar arasındaki ilişkilerin çoklukla çıkar hesaplarına dayandığı" da gerçektir. "Savaşların sıradan insanlara bir şey kazandırmayıp derininde para yatan sahte idealler uğruna yapıldığı" da... Peki ama bütün bunları değiştirmenin, mücadele etmenin tek yolu kavganın dışına çıkmak ve bir hayâl âleminde ikinci dünyayı yaratarak esrar mı çekmektir?

Bu noktada. Hippi ile Hippi olmayanın anlaşmazlığı başlıyor. Onlar, "Tek çıkar yol toplumdan kopmak, pasif bir direnme yapmak" diyorlar. "Peki" diyorum, "ya gerçekten başkaldıranlar, Alain Krivine'ler, Rudy Dutchke'ler?" "Bir işe yaramaz" diye cevap veriyor Hippi. "Önce herkesin toplumun dışına çıkması, onun bir bölümü olmaktan kurtulması gerek. İşe lsd'den başlamalı." Hele Fransızların bu konuda bir hazır örnekleri de var, "Mayıs 1968'den geriye ne kaldı?" deyiveriyorlar...

Bütün bu tür tartışmalar ve Hippi'lerin geleceği bir yana, ortadaki gerçek Batı toplumlarının çiçekli ihtilâlden fazlasıyla etkilendikleridir. Büyüklerinin düzenli dünyasını hiçe sayan kuşaklar yetişmektedir ve gençliğin önemli bölümü uyuşturucu madde tutkunudur. Sayıları günden güne artan bu gençler mi tüketim toplumunun kurumlarını yaşatacak, Hıristiyan ahlâkının temellerini koruyacaktır? Haddini bilmeyen eski sömürgelere gereken dersi elinden çiçek, dilinden barış sözü düşmeyen bu çağdaş İsa'lar mı verecektir?

Ciddi Avrupalılar başlarını kuşkuyla iki yana salladıktan sonra şunu soruyorlar: Hippi'leri ne yapmalı? Onları yola getirmek, meseleyi ortadan kaldırmak için hangi çarelere başvurmalı?

Avrupa'daki gözlemlerimizin ve konuyla ilgili araştırmalarımızın sonucunda bize öyle geldi ki, Batı'nın ciddi çevrelerinde mesele yanlış ortaya konmaktadır. Herkes "Hippi'leri düzeltmek"ten söz ediyor, oysa

düzeltilmesi asıl gereken, bizzat Hippi'lerden yakınan kimselerin dünyasıdır. Zira Hippi'lik bir sebep değil, sadece sonuçtur. Düzenli denilen toplumun sakat yanlarına; para tutkusuna, maddi çıkar üzerine bina edilmiş değer yargılarına, sahte dostluklarına ve sahte aşklarına bir tepki olarak Hippi'lik doğmuştur.

Yani bir bakıma "düzenli toplum," Hippi'likte sadece karşıtını değil, aynı zamanda aynasını görmektedir...

***

Dumanlı gençliğin dünyasını yansıtmaya çalışan bu yazıları bitirirken, bir Paris kahvehanesinde uzun saçlı, çiçeklere benzemiş gencin okuduğu şiirin son mısralarını hatırlıyorum:

Ben bu hikâyeyi düzdüm
    basit mi basit
Kudursun bâzı adamlar
    ciddi mi ciddi
Ve gülsün diye çocuklar
    küçük mü küçük...[25]

II
NÂSIR'IN MISIR'I

Nâsır'ın Mısır'ı

Söz alan Kuveyt Şeyhliği'nin delegesi de memleketinin, "sosyalizm yolunda emin adımlarla ilerlediğini" söyleyince, hafifçe gülümsemekten kendimi alamadım. Kahire'nin en lüks otellerinin birinde, seminere katılan delegelerin şerefine verilen yemekteydik. Geleli henüz üç gün olmuştu ama, Siyonizm-Sosyalizm-Emperyalizm kelimelerinden bıkmaya başlamıştık. Kahire'nin şahane havaalanı binasında bizi ilk karşılayan duvardaki dev bir afiş olmuştu. Üzerinde, kocaman harflerle şöyle deniliyordu: "Siyonizme karşı verdiğimiz savaş, dünyanın emperyalizmle olan mücadelesinin bir bölümüdür." Konuştuğum Arapların hemen hepsi, siyonizmin dünyadaki bütün kötülüklerin kaynağı olduğunu belirtiyor; sözlerini ırkçı ve Yahudi düşmanı değil, İsrail devletinin düşmanı olduklarını ekleyerek bitiriyordu.

Sosyalizm sözcüğü ise Nâsır'ın bütün söylevlerinin başında, duvardaki afişlerde, gazetelerin manşetinde vardı. Mısırlı için, arkadaşına yardım etmekten komşusunu sevmeye kadar her şey sosyalizmin bir sonucu ve gereğiydi. Ama artık-değerden, sosyalizmin felsefesinden falan pek kimsenin söz ettiği yoktu. Fakat herkes sosyalist olduğunu ısrarla belirtiyordu. Öyle bir hava vardı ki Mısır'da, neredeyse sosyalizmi Arapların yarattığı iddia edilecekti. Mısırlı bir arkadaşıma, insanın Nâsır'dan çok daha bilinçli bir sosyalist olabileceğini, fakat sözcüklerin böylesine hoyratça kullanılmasından sıkılabileceğini söyledim. Arkadaşım görüşüme katılmadı. Ama bana öyle geldi ki, doğru veya yanlış, uğruna milyonlarca insanın baş koyduğu kelimelerin öyle her cümlede kullanılması, o kelimelere ve onları kullananlara çok şey kaybettiriyor.

Kahire'ye, "Uluslararası Filistin Seminerleri"ne katılan Türk kurulunun üyesi olarak gitmiştim. Semineri düzenleyen, Filistinli Arap göçmenlerin öğrenci teşkilâtıydı. Ama aslında, finanse eden ve düzenleyen Nâsır'dı tabii. Bu toplantıya 40 kadar ülke katılıyordu. Doğu Avrupa'nın tümü; İngiltere, Fransa, İtalya, Norveç, Almanya, Hollanda, Amerika, Kıbrıs; Asya ve Afrika ülkelerinin çoğu ve bâzı Latin Amerikan ülkeleri, her ülkeden bilimadamları, gazeteciler ve öğrenciler çağrılmıştı. Türkiye'den Prof. Edip Çelik, tmtf temsilcisi Bakır Çağlar ve Rıza Turman, bir de ben katılıyorduk.

Garip Bir Sosyalizm

Mısır'da kısa süre kalan bir insan bile bu ülkenin ve halkın hareket halinde olduğunu fark ediyor. Büyük yatırımlar; insanların yarına olan güveni, inanışı her yerde göze çarpıyor. Nâsır'ın bu millete gençlik aşıladığı, halkın artık Araplığından, sosyalizminden ve iktisadından kıvanç duyduğu anlaşılıyordu. Ama bunun yanı sıra hâlâ entarili adamlar, çıplak ayaklı çocuklar, örtülü kadınlar göze çarpıyordu. Sozyalizmi ile övünen Mısır'da, sosyalizmle hiç ilgisi olmayan iktisadi ve sosyal davranışlar da vardı. İsraf, ziyafetlerden konut yapımına kadar her yerde kendini belli ediyordu. Endüstrinin ve dış ticaretin büyük çapta devletleştirilmesine rağmen Mısır'ın sayıları hayli kabarık tutan zenginleri yılda 300.000 lira (en yüksek gelir sınırı) kazanıyor, hemen hiç vergi ödemiyorlardı. Yüksek rütbeli subaylar milyoner gibi yaşarken, profesörler geçimini güç sağlıyordu. Azgelişmiş sosyalist bir ülkede yeri olmaması gereken yabancı asıllı tüketim maddelerinin reklamları, bütün duvarlarda göze çarpmaktaydı. Ama bütün bu gerçeklerin yanı sıra, yeni düzenin Mısır'ı kalkındırmakta olduğu istatistiklerden ve görülenlerden rahatça anlaşılıyordu.

Bu ülke hakkında bir yargıya varmaya çalışırken istatistikler ve gözlemlerle sınırlı kalmamak için, seminere katılan bâzı ünlü yabancı gazetecilerle konuştum. Mısır'ı 1952 öncesinden bu yana tanıyan meslektaşlar, gördüklerimi ve okuduklarımı değerlendirmeme hayli yardımcı oldular. Nâsır rejiminin Mısır'a çok şey kazandırdığı, kapitalist olmayan bir sistemle kalkınma çabasının başarıyla devam ettiği gözle görülen bir gerçekti. Ama yollar çıplak ayaklı, aç bakışlı çocuklar; kahvehaneler işsizlerle doluydu. Amerikan malı alkolsüz içkiler her yanda satılıyordu. İsraf vardı, vergi yoktu. Yani Nâsır'ın deyimiyle "felsefesi olmayan," garip bir sosyalizmdi bu.

Mısır'ın Yeniden Doğuşu

Nâsır'ın Mısır'ının en büyük özelliği, insanların giyiminden propaganda konuşmalarına kadar her yerde büyük bir gelişmenin göze çarpması. Geçmişe oranla çok azalmasına rağmen koyu bir sefalet, son model Mercedeslerle yan yana gidiyor. Sosyalizm ağızdan düşmüyor ve sosyalizmin temel ilkelerini hiçe sayarcasına kocaman bir aracı zümresi, ülkenin zenginliğinden en büyük payı alıyor. Büyük yatırımlar, onun yanı sıra boş propagandalara harcanan milyarlar.

Mısır'ın bir çelişmeler ülkesi olduğunu daha önce okumuştum. Oraya gidince, yazılanların doğruluğunu gördüm. Gerçekten öyle çelişmeler var

ki, insan bu ülke hakkında nasıl bir yargıya varacağına şaşırıyor. Ancak, gerçekler, geçmişi bilenlerin görüşleri ve istatistiklerin ışığında değerlendirilince; Nâsır’ın ve Mısır’ın bütün çelişmelere, bütün aksaklıklara rağmen olumlu yönde geliştiği anlaşılıyor.

Mısırlılar, ihtilâlden birkaç gün sonra Nâsır’ın yaptığı bir konuşmadan söz ediyor: Nâsır, kürsüye çıkmış; meydanı dolduran insanlara, “Bakın” demiş, “şu üzerimdeki elbisenin kumaşını bir İngiliz fabrikası dokumuş. Kravatım ise Fransız malı. Gömleğim, saatim, cebimdeki dolmakalem; hepsi yabancılar tarafından yapılmış. Amacım, bütün bunları bizzat imal edecek bir Mısır’ı yaratmaktır.” Gerçekten de, ihtilâlden önce Mısır bir topluiğne yapmaktan bile acizmiş. Sömürgeciliğin en koyusu ülkenin iliğini emer, fellâhlar sefaletten kırılırken sömürgecilerin aracı olan küçük bir topluluk lüks içinde yaşarmış. Bir zamanların Osmanlı zenginleri yazı İstanbul’da, kışı Kahire’de geçirirlermiş. Sonra Osmanlı paşalarının yerini İngiliz Lortları, Fransız sermayedarları almış. Ama fellâh, hep aynı fellâhmış.

Bundan bir-iki yıl önce, Nâsır aynı meydanda, aynı kürsüye çıkmış: “Bakın” demiş, “şu üzerimde gördüğünüz her şey yerli malı. Buraya geldiğim otomobil, silâhlarımın bir bölümü, şu geçen kamyon, hepsi, hepsi kendi öz malımız...”

Mısırlılar bu iki konuşmadan söz ederken kıvanç duyuyorlar. Mısır’da herkes bir şeyden kıvanç duyuyor. Ortak yanları bu. Gerçi önemli işler başarmışlar ama, bu övünmede propagandanın da payı büyük. Sabahtan akşama kadar “kuvvetli oldukları”, “kalkındıkları”, “Arap oldukları”, “yeniden doğdukları” söyleniyor insanlara. Kendilerini dev gibi görüyorlar: “Tarihin bu ilk büyük devini yüzyıllar boyunca yabancı ülkeler, çeşitli dalavereler çevirerek uyutmuş. Sonra Nâsır gelmiş ve dev silkinerek yeniden ayağa kalkmış...”

Yollar ve İnsanlar

Kahire’ye ilk gelen her yabancı sanırım yolların güzelliğine hayran olmuştur. Hele bizim gibi uçaktan sabahın dördünde inerse, boş caddeleri, yeşil uzun ağaçları ve şehir dışında sıralanan sosyal konutları daha bir dikkatle inceliyor.

Kahire’deki geniş caddelerin önemli bölümü ihtilâlden, yani 1952’den önce yapılmış. 1952’den sonra da yol yapımına devam etmişler ve geçen yıl Kahire’deki son bozuk yol da asfaltlanmış. Şimdi Mısırlılar, yollarımız hep asfalt diye de övünüyorlar...

Mısır'ın çelişmesini, yollar ve üzerindeki insanlar da belirtiyor. Bir yandan son model arabalar, modern görünüşlü kadınlar; öte yandan çıplak ayaklı, entarili insanlar. Halkın hemen hemen yarısı Galibya denilen entarileri giyiniyor. Modern caddelerde lüks arabaların yanı sıra pek garip duruyor bu insanlar.

Kahire'de, yer yer koyu bir sefalet var. Eski Mısır'ı tanıyan yabancılar, bu sefaletin son yıllarda hayli azalmış olduğunu söylüyorlar. Ama bana, sefaletle yapılan mücadele fazla bilinçli değilmiş gibi geldi. Hele gece olunca, caddeler ve insanlar, bütün çelişmeleriyle büsbütün meydana çıkıyor. Bir sokaktan ötekine, memleket değişiyor adetâ. Köylüler, satmak için şehre getirdikleri meyve küfelerinin yanında, kaldırım üzerine sere serpe uzanıp uyuyor.

Şehrin merkezinden uzak, eski Kahire denen bölgeyi gezerken İstanbul'un en yoksul gecekondu mahallelerinde bile rastlanamayacak sahneler göze çarpıyordu. Köylü kadınları satmaya getirdikleri keçi ve koyunların yanında yere oturmuş; kimisi malını methediyor, kimisi çocuğunu emziriyordu. Yalınayak, kir içinde çocuklar keçi pisliklerinin üzerinde yürüyordu. Feci bir koku her yana sinmişti. Buralarda dolaşırken, Kahire valisinin resepsiyonunu, "Filistin'i Kurtarma Cemiyeti"nin şerefimize verdiği yemeği düşündüm. Bir de, "Nil Hilton"daki akşam çayını. Yanımdaki Mısırlı arkadaş, bir zamanlar tüm Kahire'nin böyle olduğunu söyledi. Bu sefalet meydandayken, öte yandaki lüksün gereksiz olduğunu, hele sosyalist olmak iddiasındaki bir ülkeye hiç yakışmadığını ileri sürdüm. "Daha işin başındayız" dedi. Sonra arabaya atladık, beş dakika dolmamıştı ki, geniş caddelerde, dev otellerin arasından geçiyorduk. Kahire'de bir şey daha dikkati çekiyordu: Gerçi sefalet vardı ama, kimse dilenmiyordu.

Kahire sokakları çocuk dolu. Mısır, doğum oranı en yüksek olan ülkelerden biri. Her yaştan yüzlerce çocuk caddelerde koşuşuyor, arsalarda oynaşıyor, kucakta çocuk, elde çocuk, sırtta çocuk. Bunların çoğu çıplak ayaklı, hepsi entarili. Geceyi de, gündüzü de aynı elbisenin içinde geçiriyorlar. Kadınlar ise erkeklere oranla çok az. Daha doğrusu pek sokağa çıkmıyorlar. Sokakta rastlananların çoğu modern giyimli, bâzıları çarşaflı. Nâsır, hâlâ çok sayıda kadınla evlenmeyi önleyememiş. Söylendiğine göre, Mısırlı bir erkek biraz para kazanınca karısını değiştirmeyi veya bir yenisini almayı düşünürmüş. Çok kadınla evlilik, doğum oranının fazlalaşmasında hayli etkili oluyormuş. Kimi erkeğin yirmiye yakın karısı varmış. Halbuki

Mısır'da kadın erkek sayısı eşit. Bu durumda, çok sayıda erkeğin ömrünü kadınsız geçirmek zorunda kalacağını söyledim. Mısırlı arkadaşım gülerek ahlâk kaidelerinin bu durumlarda pek dayanmadığını, yirmi kadınla yaşayan adamın bâzı şeylere göz yummak zorunda kaldığını söyledi.

Mısır'da, aşırı bir milliyetçiliğin varlığı da bazen komik bir şekilde belli oluyor. Nâsır, durumunu sağlamlaştırmak için halka gereğinden çok, "Aslansınız, kahramansınız, büyüksünüz" demiş. Çok kullanılmış bir metotla, halkı tek düşmana, İsrail'e yöneltmiş. Şimdi Mısırlılar, "biz aslanız, kahramanız, üstünüz" diyorlar. Gerçi övünebilecek birtakım işler yapmışlar ama, bâzı faşizm bozuntusu temellerin üzerine sosyalist bir ülke kurmaya çalışmak, çelişmelerin en büyüğü olarak sırıtıyor.

Kahire'deki ikinci gecemizde seminere katılan bütün delegeler piramitlere götürüldü. Üç büyük piramidin ve Sfenks'in karşısına açık hava tiyatrosu kurmuşlar. "Ses ve Işık" denen bir sistemle, piramitleri teker teker aydınlatıyorlar. Ve her piramidin ağzından kendi hikâyesi anlatılıyor. Piramitler, "Firavunlar Vadisi"nde görüp geçirdikleri olaylardan söz ediyorlar. Nefis bir müzik ve seslendirme sayesinde hayli ilgi çekici bir program bu. Daha çok turistler için hazırlandığından, bir gece İngilizce ertesi gece Fransızca oluyor.

Bu tür programlar, propaganda amacıyla düzenlendiğinden, "Piramidi" dikkatle dinliyordum. "Ben" diyordu piramit, "binlerce yıldan beri yaşıyorum. Osmanlı paşaları eşiğime geldi. Napolyon şurada, ayağıma yaslandı. İngilizleri, Almanları gördüm. Hepsi geldi ve gitti. Ama ben buradayım. Mısır burada, ilelebet burada olacağız. Beni esirlerin inşa ettiğini, kırbaç altında çalıştıklarını söylüyorlar. Yalan. Yüz binlerce insan, beni, inanarak yarattılar. Bir inançla yarattılar. Bugün İslam'a, sosyalizme olan inancımız gibi," vb...

Her Şeyin Ölçüsü: Başkan Nâsır

Mısır diktatörlükle yönetiliyor. 30 milyonluk bu ülkenin tek partisi Nâsır'ın ve hükümetin görüşlerini yansıtmaktan başka iş yapmıyor. Bu rejimin Mısırlılar tarafından nasıl karşılandığını anlayacak kadar uzun bir süre Kahire'de kalmadım. Fakat, bir yabancı olarak, konuştuğum Mısırlıların bundan bir şikâyeti yokmuş gibi geldi bana.

Kitapçılarda, Time dergisinden Lenin'in eserlerine kadar her şeyi bulmak mümkün. (Nâsır'ı tenkit edenlerle Filistin meselesini İsrail açısından yorumlayanlar hariç tabii.) Basın ise, tümüyle devletin elinde. Kahire'nin ünlü El Ahram gazetesini gezerek, çalışanlarla konuştum;

“Tenkit özgürlüğünün sınırı nedir?” sorusunu şöyle cevaplıyorlar: “İstediğimiz her şeyi tenkit edebiliriz. Ancak Mısır güç bir dönemi aşmak çabasındadır. Onun için yıkıcı değil, yapıcı olmalıyız. Bizzat Nâsır, bizden tenkit beklediğini söylüyor.”

Bu klasik cevaptan bir şey anlaşılmadığından, örnek vermeye çalıştım. Bir Amerikan şirketinin yakında Kahire’de açacağı alkolsüz içki fabrikasından söz ederek, bu yatırıma izin verenlerin aleyhinde yazılabilir mi dedim, “Fazlasıyla yazılır” dediler. Fakat Nâsır’ın bâzı subaylara ayda 25 bin lira vermesi tenkit edilemezmiş. Dış politika konusunda da karşı görüşleri savunmak güç, önemli meselelerde imkânsızmış.

Nâsır’ın en başarılı olduğu alan, dış politika. Halen Mısır, hem Arap ülkelerinin, hem tarafsız blokun, hem de Afrika’nın lideri durumunda. En güçlü Arap devleti olması, Arap Birliği’nin ve İsrail düşmanlığının sözcülüğünü yapması, ona Arap ülkeleri arasında büyük prestij sağlamış.

Nâsır’ın sömürgeciliğe karşı gerçekçi ve güçlü bir tutumu var. Bağımsızlık savaşı veren bütün Afrika ülkelerine ve tarafsız bloka bu bakımdan örnek oluyor. Sonra, değişik konularda Kahire’de yapılan konferanslar, bu şehri Afrika’nın bir çeşit Kâbe’si haline getirmiş. Afrikalılar, kendi kıtalarında emperyalizme karşı ilk savaşı veren, iktisadi kalkınma için çalışan bu ülkeye saygıyla bakıyor, onun çeşitli yanlarını örnek alıyorlar.

Tarafsızlık, Mısır’ın hem Doğu’dan hem de Batı’dan büyük çapta yardım görmesini sağlamış. Diğer ülkeler tarafından sözü dinlenen Nâsır’la, hem Batı, hem de Doğu iyi geçinmek zorunda kalmış. Nâsır, bu fırsatı çok iyi değerlendirmiş. Amerika’dan en Amerikancı ülkelerin alamadığı krediyi sağlamış. Koca Asuan Barajı’nı Sovyet yardımıyla yaratmış. Şimdi Çin’le sağlam ilişkiler kuruyor.

Mısır’ın Ekonomik Düzeni

Nâsır, kendi ifadesine göre, ihtilâlin yapıldığı yıllarda bile sosyalistmiş. Bugün gerçekleştirmekte olduğunu ta 1952’de planlamış. Nâsır’ın davranışlarından bu söylediklerinde gerçek payı olduğu anlaşılıyor. Ancak, Mısır iktisatının bâzı ilkeleri gerçekten sosyalistse de, ülkenin rejimi daha çok bir devlet kapitalizmini andırıyor. Nâsır’ın iktisadi rejimi, şartların zorlamasından ötürü belirli bir yola girmiş.

Nâsır’ın ekonomik rejimi 1961’de kabul edilen milli “yasa” ile son şeklini alıyor. Bu yasaya göre Mısır, sosyalist ülkedir. Halen uygulanmakta

olan yasa, kalkınmanın ancak sosyalist bir sistemle gerçekleşebileceğini belirtmekte ve iktisadi rejimin kurallarını şu şekilde ortaya koymaktadır:

1) Mısır’ın temel iktisadi kurumları (bankalar, sigortalar, ulaştırma, vb.) tamamen halkın mülkiyetinde. Aynı şekilde, ağır sanayinin tümü ve hafif sanayinin bir bölümü devletleştirilmiş. (Mısır’da devletleştirmek ve devlet mülkiyeti deyimlerinin yerine “halkın mülkiyeti” kullanılıyor.)

Özel sektörün elinde hafif sanayinin bir bölümü bırakılmış. Yasa, çeşitli paragraflarda özel sektörün devletin gösterdiği şekilde hareket etmek zorunda olduğunu, sömürücü olamayacağını ısrarla belirtiyor. Bu arada devletleştirmenin sadece üretim araçlarıyla (kâr getiren mülkiyet) ilgili olduğu yasa tarafından açıklanıyor.

2) İhracatın dörtte birinin dışında kalan tüm dış ticaret devlet tarafından yapılıyor. Bu işi büyük devlet şirketleri görüyor, ithal edilen mallar ise çoklukla tüccar tarafından halka satılıyor. Bu satış önemli bir kontrole tabi değil. Bize Kahire’yi dolaştıran gençlerden birinin babası, dışarıdan getirilen otomobil yedek parçalarının Mısır’daki dağıtıcısıymış. Söylediğine göre, parçaların Mısır’daki satış fiyatı devlet tarafından hiçbir şekilde denetlenmez, tüccar tamamen serbest bırakılırmış.

3) Mısır’ın toprak reformu, 1952’de yapılıyor ve tarımdaki özel mülkiyet 840 dönüm olarak sınırlanıyor. Bu sınır, rejimin sosyalist bir nitelik kazanmaya başladığı 1961’de 420 dönüme indirilmiş. Bu büyüklük dahi, bâzı bölgelerde çiftlik sahibine yılda 300.000 tl bir kazanç sağlıyormuş.

4) Mısır’da, bir ferdin kazancı yılda 10.000 Mısır lirası (300.000 tl kadar) olarak sınırlanmış. Bu parayı kazananların sayısı hayli kabarıkmış. Fakat kesin rakamları ve oranı bilmiyorlar yahut vermek istemiyorlar. Gelir vergisi en fazla yüzde 25 olduğundan ve yükümlülerin yüzde 90’ı vergiyi ödemekten rahatça kaçındığından, bu para tümüyle bâzı kimselerin cebine giriyormuş.

Mısır’ın ilk 5 yıllık planı, üretimin 1960-65 yılları arasında yüzde 40 artmasını öngörüyor. Plan, amacına ulaşmış gibi. Kesin sonuçlar ancak bu yılın sonunda belli olacak, fakat sanayide büyük bir gelişmenin, tarımda ise vasat bir ilerlemenin varlığı şimdiden belli oluyor. 1962 yılının rakamları ile ihtilâlin yapıldığı 1952 karşılaştırılınca ortaya şöyle bir durum çıkıyor: Bu on yıl süresinde üretim yüzde 70 artış kaydetmiş; 1962’nin yatırımları, 1952’nin yatırımlarına oranla üç misli fazla.

Mısır'ın büyük gelişimi sanayide olmuş. Gene 1952'ye oranla bâzı sanayi dallarında şöyle bir artış var: Tekstil yüzde 125 (yılda 200 bin ton); kâğıt, yüzde 375 (100 bin ton); akümülatör, yüzde 775 (yılda 155 bin ünite).

1952'de var olmayan demir ve çelik sanayiinin bugünkü durumu da şöyle: Demir, yılda 500 bin ton; çelik, 70 bin ton.

Mısır'ın sanayii, 1958'de özel bir şekilde planlanmış. Bu planın 1963'te varılmasını öngördüğü hedeflere ise 1961'de varılmış.

Bu arada, 1961'de devletleştirilen sanayi işletmelerinde bu değişiklikten ötürü üretimin arttığı belirtiliyor: Örneğin, en büyük tekstil işletmesi "Nasr"da 1963 üretimi 1961'e oranla yüzde 135, konserve sanayiinde yüzde 30, "Orientale Petrol Şirketi"nde yüzde 100 artmış.

İstatistikler, tarımda önemli bir gelişme olmadığını belirtiyor. Ancak, toprak reformu sayesinde 231 bin aile (1.5 milyon insan) toprak sahibi olmuş. Kooperatifleşmenin ise pek hızlı gitmediği anlaşılıyor.

Mısırlıların övündüğü bir şey de Asuan Barajı. Mısır'a her yıl 700 milyon Türk lirası değerinde bir yarar sağlayacak.

Mısır'da çok yaygın olan bir şey de televizyon. Kahire'deki üç ayrı istasyon günde sekizer saat yayın yapıyor ve Mısır'ın hemen her yanından izlenebiliyor. Mısırlılar, televizyonun Fransa'da iki hat üzerinden sekizer saat, İsviçre'de ise tek hat üzerinden 8 saat yayın yaptığını söyleyerek, bundan da bir övünme payı çıkarıyorlar. Ülkede 200 bin televizyon alıcısı var. Bunların montajı ve yedek parçaları Mısır'da yapılıyor.

Mısır kalkınmaya başlamış ama, bu kalkınma temeldeki bâzı bozukluklardan ötürü yer yer saçma işler uğruna aksatılıyor ve kalkınmaya pek bir şey katmayanlar, bunun ürünlerinden en büyük payı almasını beceriyorlar.

Temeli Olmayan Bir Sosyalizm

Mısır'ın kalkınmasını gölgeleyen çeşitli gerçekler ve bu gerçeklerin belirli nedenleri var. Kahire'deki çelişmelerden fazlaca söz etmemizin sebebi, bunların toplum düzenindeki bozukluğun açık belirtileri olmasıydı.

Bu çelişmeler, her şeyden önce israftan, gelir dağılımındaki adaletsizlikten ve ülkedeki hâkim sınıfın niteliğinden doğuyor. Bunların ortak sebebi ise sosyalist olmak iddiasındaki rejimin sosyalizmle ilgisi olmayan temellere dayanması.

Halkının yüzde 70'i okuma yazma bilmeyen, köylerinde trahomun yaygın olduğu, işçilerin çoklukla 300 liradan az kazandığı bir ülkenin, hele sosyalizm iddiasındaysa, kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmesi

gerekir. Halbuki Mısır'da, küçük bir azınlığın tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıya önemli çapta döviz gidiyor. Bunun en karakteristik örneği, şişe başına Amerika'ya 5 ila 10 kuruş karşılığı döviz verilen alkolsüz Amerikan içkileri. Olanlar yetmiyormuş gibi, şimdi yeni çeşitleri de gelecekmiş. Bu konuyu biraz soruşturdum. Meğerse o firmaların Mısır'daki temsilcileri, yöneticilerden bâzılarıyla pek dostmuş. Aynı dostluklar, ithal mallarını Mısır'da dağıtanlar, fiyatların ve kiraların denetimden uzak kalmasını sağlayanlar tarafından da kurulmuş.

Aynı israf, halkın birliğini bir ortak düşman yaratarak sağlamak ve liderin durumunu yüceltmek amacıyla da yaratılıyor. Radyonun düğmesini biraz oynatsak, karşımıza muhakkak Arapça şarkı söyleyen biri çıkar. Bunun sebebini Kahire'de öğrendim: Meğerse Mısır, sesini ta Avrupa'da duyuracak kuvvette istasyonlar için her yıl milyonlarca dolar harcarmış. Güçlü ordusunu ve subaylarını bir yerde "meşgul etmek" amacıyla katıldığı iddia edilen Yemen Savaşı ise gene milyonlarca dolara mal oluyor.

Yılda 300.000 lira kazanılıp da vergi ödenmemesi hayli ilgi çekiciydi. Bu geliri sağlayan zümrenin nüfusa oranı ve 300.000 liraların milli gelire oranını öğrenemedim. Bu parayı kazanan zümreler ise şöyle sıralanıyor: 300.000 liralıklar en çok hafif sanayi işletmelerinin sahipleriyle ithal mallarını dağıtanların arasında varmış. Sonra, pamuk çiftliklerinin sahipleri, yüksek dereceli memurlar, yüksek rütbeli subaylar, özel şirketlerin avukatları, bâzı mühendis ve doktorlar bu geliri sağlıyor.

Bir de, apartman sahipleri aynı parayı kazanırmış. Nâsır konut yapımına karışmıyor. Son yıllarda özel sektör çok sayıda konut yapmış. Kiralar, dairenin içinde eşya varsa, serbest. Bunun için ev sahipleri odalara iki iskemle, bir masa atıp, evleri fahiş fiyata kiralıyorlarmış. Bu arada, üniversite profesörleri çoklukla ayda 1.200 lira alıyor. Orduda ise küçük rütbeli subaylar 3.000 liradan başlıyor. Nâsır, kendine mani olabilecek tek kuvvet olarak orduyu gördüğünden, onun desteğini devam ettirmek için her çareye başvurmuş.

Ve bu şekilde, Mısır ihtilâli bir hâkim sınıf yaratmış. Başı üst kademedeki memurlarla subayların çektiği, işini bilen işadamlarının yer aldığı bir topluluk, eski aristokrasinin ve yabancıların yerini almış. Ancak, Mısır'ı bu bakımından tenkit ederken, ülkedeki yöneticilerin Latin Amerika'daki benzer diktatörlüklerle kıyaslanmayacak kadar yararlı olduğunu, Mısır'ın yabancılar tarafından sömürülmesine kesinlikle son

verdiklerini, ülke içinde de genellikle olumlu davrandıklarını belirtmek gerek.

Temeldeki Bozukluk

Nâsır, sosyalizminin Müslümanlığa dayandığını belirtiyor. Aslında bu, usta politikacının bir taktiği. Mısırlılar da çoklukla inanıyor buna. İki kavramı birbirinden ayırmıyorlar. Onlara göre, komünizmle sosyalizmin arasındaki fark birinin dinsiz, ötekinin dindar olması. Bir iktisadi sistemle bir dinsel inancın birbirine karıştırılmaması gerektiğini katiyen kabul etmiyorlar.

Fakat Nâsır, bu görüşün propagandasıyla ülkedeki din adamlarının desteğini kazanmış. Sosyalizmle İslamlığın birbirine karşı olmadıkları bir gerçek. Hattâ ortak yanları da var. Ancak, din bir temel olamıyor.

Nâsır rejiminin bozukluğu bu temelsizlikten ileri geliyor. Nâsır, sosyalizmin üretim araçlarının mülkiyeti ile ilgili kurallarını, kısmen bile olsa başarıyla uyguluyor. Ancak bu başarı, temelsizlikten ve bir teoriye dayanmamaktan ötürü yarım kalıyor. Yaratılan değerin önemli bölümü israf ediliyor veya o değerin yaratılmasında fazla emeği geçmeyenlerin cebine gidiyor.

Mısır sosyalizminin bu eksikliği, sosyalizmin bir partiye, örgütlenmiş halk kitlelerine, bir felsefeye dayanmamasından ileri geliyor. Nâsır, getirdiği iktisadi sistemin gereği olan temeli, kuvvetli bir denetim veya muhtemel bir rakiple karşılaşmamak için kurmamış. Bu yüzden sosyalizmle ve iktisatla ilgisi olmayan davranışlar rahatça yapılıyor ve hiçbir şekilde denetlenemiyor. Hal böyle olunca, birtakım çelişmeler meydana çıkıyor. Kimse bu çelişmelerin, aksaklıkların nedenini araştıramıyor, söyleyemiyor. “Aslanız, kahramanız, sosyalistiz” diyorlar ve Nâsır’ın, Nâsır’a dayanan sosyalizmi, bütün eksikliklerine rağmen ülkeyi olumlu bir yöne götürüyor.

Mısır’ın bugünkü durumunda tenkit edilecek yanları çok. Ancak tenkitleri azgelişmiş ve azgelişmiş kalmakta ısrar eden bir ülkeye değil; gerçek bir kalkınmaya yönelen, üçüncü dünyanın, Afrika’nın ve Arapların bir çeşitli deri olan bir ülkeye yöneltiyoruz. Mustafa Kemal’in yolunu izleyen, Afrika’da yabancıların hâkimiyetine ilk başkaldıran, sömürgeciliğe karşı koyan, Cezayir’in kurtuluşunda etkili olan bir ülke bu. Ve Mısırlı arkadaşımın dediği gibi, büyük işler başaran, dış sömürgeciliği alt eden bu ülke, “işin başında henüz.”

Filistin Meselesi...

Kimi azgelişmiş ülkenin sınırlı gücünü silâhlanmada kullanmasına ve Ortadoğu'da sürekli bir gerilimin varlığına sebep olan Filistin meselesi, Şeria Nehri'nin mecrası konusundaki anlaşmazlığın çıkışından bu yana son dönemine girmiş bulunuyor. Arap ülkeleri İsrail'in gitmesi için her çareye başvuracaklarını belirtirken. İsrail'in devlet adamları ve subayları nehrin mecrasını değiştirecek Arap projesine ne zaman hücum edileceğini tartışıyor.

Filistin Meselesi Nedir?[*]

Kuzeyinde Suriye ve Lübnan, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır ve Suudi Arabistan, batısında Akdeniz bulunan Filistin,[**] 30 bin kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Bunun 20 bin kilometrekaresinde İsrail'in, geriye kalanında ise Mısır'ın ve Ürdün'ün birer bölümü var.

Tarih boyunca çeşitli kavimlerin hâkim olduğu Filistin, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır Memlukleri'nden alınmış ve Suriye eyaletine bağlı bir sancak olarak Türkler tarafından dört yüz yıl yönetilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu ile Müttefikler arasındaki savaşın sonucunda Filistin 1918'de İngilizlerin eline geçti.

1918 yıllarında Filistin halkının yüzde 90 kadarı Arap, geriye kalanı Musevi'ydi. Arap liderleri Filistin'in bağımsızlığına kavuşarak bir Arap devleti olmasını istiyordu. Amerikan ve İngiliz hükümetleri ise kendi ülkelerindeki Musevilerin de tesirinde kalarak Filistin'de müstakbel bir Musevi devletinin kurulması amacındaydılar. Nitekim İngiliz Dışbakanı Balfour'un "Filistin'in Musevilerin vatanı olması için İngiliz hükümetinin elinden geleni yapacağını" belirten açıklaması, Amerika ve diğer müttefik devletler tarafından desteklendi. Üstelik Filistin İngiliz mandasına girmekteydi.

Balfour açıklaması Filistin'deki Arapların büyük tepki göstermesine sebep oldu.

Cemiyet-i Akvam tarafından düzenlenen mandanın şartları ve Churchill'in "... Filistin Musevilerin vatanları olabilecektir" yolundaki bildirisi Arapları hayâl kırıklığına uğratırken, Musevi devleti kurmak isteyenlerin güçlenmesine ve Filistin'e Musevi akınının başlamasına yol açtı.

Filistin'in İngiliz mandasına girdiği 1923'te nüfusun ancak yüzde 13'ü Musevi'ydi. Hızlanan göç sonucunda 1930'da nüfusun yüzde 19'u Musevi oldu. Göçmenlerin dışarıdan iktisadi yardım görmesi ve Arapların elindeki

toprakları satın almaya başlaması yeni karışıklıklara ve Musevi akımının hızlanmasına yol açtı...

1940 yıllarında Filistin'deki 1.5 milyon insanın dörtte biri iktisaden hayli güçlü olan Musevilerdi. İkinci Dünya Savaşı süresince göçün hızlanması ve iktisadi durumlarının kuvvetlenmesi, savaşın bitiminden 15 gün sonra Musevilerin devlet kurmak için İngiliz hükümetine başvurmalarına imkân hazırladı.

İngiltere'deki İşçi hükümeti daha önce Musevileri tam olarak destekleyeceğini belirtmesine rağmen, savaş sonrasının şartlarını göz önünde tutarak "Hem Musevileri hem de Arapları memnun edecek bir çözüm yolu" bulmak ve bunu Amerika'ya onaylatmak istedi. İngilizlerin bu tutumu Amerika'daki Musevi kurumlar ve Filistin Musevileri tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Bir yandan bildiriler yayınlanırken öte yandan Filistin'de Museviler silâha sarıldı. İç ve dış tepkilerden bunalan İngiliz hükümeti, Churchill'in altı ay önce ileri sürdüğü tezi kabul ederek meseleyi Birleşmiş Milletler'e havale etti.

BM tarafından hemen kurulan özel bir komite Filistin'de 6 hafta kadar kalarak incelemelerde bulundu ve Filistin'in taksim edilmesini öngören bir karar suretini hazırladı. Bu karar BM'de görüşülerek 1947'nin ekim ayında kabul edildi. O sırada Filistin'de 1.9 milyon insanın 1.1 milyonu Arap, 500 bini Musevi ve geriye kalanı Hıristiyandı. Taksim kararına karşı olan Araplar hemen harekete geçti. Kanlı bir içsavaş başladı. Daha güçlü olan Museviler duruma hâkim olurken önce zengin Araplar; sonra, Musevi tedhişçilerinin Yasin köyüne yaptıkları baskının akabinde, diğer Araplar kitle halinde Filistin'den kaçmaya başladılar. 800 bin insan komşu ülkelere sığındı. 14 Mayıs 1948'de Filistin'in üçte ikisini kapsayan İsrail Devleti ilân edilirken, diğer Arap ülkeleri başarıya ulaşamayacak bir kurtarma hareketine hazırlanıyorlardı.

Arapların İddiaları

İsrail Devleti'nin kuruluşu Araplar tarafından asla hazmedilmedi ve bu konudaki iddialar, özellikle Mısır'ın güçlenmesi oranında arttı. Arapların özellikle 1956'dan sonra güçlenen ve katıldığımız seminerde de ileri sürülen tezini şu şekilde özetleyebiliriz:

İsrail Devleti'nin Varoluş Sebebi:

1) Araplar, İsrail Devleti'nin dünyadaki paralı Musevilerle emperyalist devletlerin iş ve çıkar birliği sonucunda yaratılmış olduğunu ileri sürüyorlar. Araplara göre, Ortadoğu'daki yeraltı zenginliklerini idarelerinde bulundurmak isteyen Amerika ve İngiltere her zaman bir sıçrama tahtası olarak kullanabilecekleri İsrail'i, dünyadaki zengin Musevilerin maddi ve siyasi gücü sayesinde yaratmış. İsrail'in Süveyş Kanalı olayında İngiliz ve Fransız askerlerine yaptığı yardım ve Mısır'a saldırısı bu iddiaya delil olarak gösteriliyor.

Araplar, 1948'de Filistin nüfusunun ancak üçte birinin Musevi olduğunu; buna rağmen Filistin topraklarından üçte ikisinin İsrail'e verildiğini belirterek Amerika ve İngiltere'nin tarafsız davranmadığını ileri sürüyorlar.

2) Arapların diğer iddiası yahut korkusu İsrail'in yayılmak zorunda olmasından ileri gelmektedir. Araplar, dünyadaki 20 milyon kadar Musevi'nin sadece 2.5 milyonunun İsrail'de yaşadığını, göçün devam ettiğini ve İsrail'in bu göçü karşılayacak kaynaklarla alana sahip bulunmadığını, ülkenin genişlemek çabasında ve zorunda olduğunu ileri sürüyorlar.

İsrail ise ülkedeki nüfus artışının ve göçlerin düşük oranda tutulduğunu belirterek böyle bir genişlemenin söz konusu olmayacağını ileri sürüyor.

3) Filistinli göçmenler meselesi: İsrail devleti kurulmazdan önceki Filistin içsavaşında 800 bin Arap kaçarak komşu ülkelere sığınmıştı. 1948'den sonra da devam eden göçün sonucunda halen 1.1 milyon Filistinli Arap; İsrail ile Arap memleketlerinin arasındaki bölgelerdeki çadırlarda oturuyor. Birleşmiş Milletler'in verdiği yardım sayesinde yaşayan bu insanlar Arap ülkelerinin zaten gereği kadar beslenemeyen nüfusunu arttırıyor ve sefaletten kurtulamıyorlar. Araplar, halen İsrail'de yaşayan 200 bin ArAP'ın da devamlı olarak baskı altında bulunduruldduklarını ve ülkeyi terk etmeye zorlandıklarını söylüyor. İsrail ise kendi topraklarındaki Araplara herhangi bir baskının yapılmadığını öne sürüyor.

Mantık Değil Heyecan

Kahire'de ve seminerde bizim Kıbrıs mitinglerini sık sık hatırladım: “Yarın Kıbrıs, öbür gün Atina, sonra Londra” diye bağrışıyorduk, “Ya taksim, ya ölüm” diye dünyaya seslendik; sonuç olarak ne Kıbrıs taksim edildi, ne de biz öldük.

Nâsır aynı havayı Arap dünyasında yaratmayı ustalıkla becermiş. İdealindeki Arap birliğini yaratmak ve lideri olmak için ortadaki ortak

düşmanı gereğinden çok büyütüp şişirmiş. Mesele karşısında gerçekdışı bir tavır takınarak bizzat İsrail'e karşı kavgasına zarar vermiş. Bu düşmana karşı diğer Arap ülkeleri ister istemez onun dümen suyuna gidiyor. Mısır halkı ise, Nâsır rejiminin bozuk yanlarını heyecan fırtınasında göremiyor, görse söyleyemiyor. Sanki bütün ülkeyi bir seferberlik havası kaplamış. Yarın, yarın olmazsa öbür gün, muhakkak İsrail'e saldırılacak gibi. Filistinli bir Arap öğrenci artık Filistin sözünden bıkmaya başladığını şöyle belirtiyordu: "Saldıracaksak saldıralım, yahut kapayalım bu meseleyi." Bir diğeri, seminer hakkındaki tenkitlerimi dinledikten sonra, "Haklısınız" dedi, "Batılılar tartışmada mantık arıyor. Biz ise heyecandan başka bir şey veremiyoruz."

Arapların öne sürdüğü çözüm şeklini, Nâsır'ın kurdurttuğu "Filistin Kurtuluş Hareketi"nin başkanı Ahmed El Şukayri'nin sözlerinde bulmak mümkün. Kendisiyle konuştuğumda bana Türkçe hitap eden ve, "Araplarla Türkler hemşiredir" diyen Şukayri, seminerde yaptığı konuşmada aynen şunları söylüyordu:

"Bu davanın arkasında, vatanını kurtarmak için silâhlı çatışmaya hazırlanan, vatanını, hürriyetini şerefini kurtaracak olan bir millet vardır. Milletlerarası görüşmelere inancımız tam. Ama İsrail'le görüşülemez. İnsanlar vatanını, hürriyetini, bağımsızlığını görüşme konusu yapamazlar. İsrail ve Siyonizm; ırkçı fanatik ve emperyalisttir. Onun sonu da, Nazi Almanya'sının sonu gibi gelmelidir. Bu kutsal hedefimize, savaşarak varacağız ve muzaffer olacağız."[26]

Şukayri'nin konuşması da, bütün Filistinlilerinki gibi ünlü Amerikan Generali McArthur'un Filipinler'den ayrılırken söylediği sözlerle bitiriyordu: "Geri döneceğiz..."

Suçlu Kim?

Seminerde söz alan delegelerden biri, "Suçlu ne İsrail, ne de Araplar" diyordu. "Asıl suçlu, İsrail Devleti'ne yer olarak Filistin'i seçenler..." Başka birisi de, Amerika'daki Musevilerin sayıca 1948 Filistin'inde yaşayanlardan fazla olduğunu; bu davayı benimseyen Amerika'nın İsrail'i Filistin'de değil, bizzat kendi ülkesinden vereceği bir toprağın üzerinde kurması gerektiğini söylüyordu. Araplar, Filistin'den İsrail'e toprak verilmesini affetmiyor, "kendi tasarruflarında olmayan bir malı üçüncü şahsa devretmekle" Amerika'nın, İngiltere'nin, Fransa'nın ve Birleşmiş Milletler'in en basit bir hukuk kuralını çiğnediklerini ileri sürüyorlardı.

İsrail Devleti’nin yaratılmasında, bunu sağlayan ülkelerin Musevilere olan sevgilerinden çok kendi çıkarlarınca hareket etmiş oldukları iddiası, çeşitli açılardan doğru. Batılı ülkeler, bağımsızlığını kazanan Arap ülkelerindeki çıkarlarını, özellikle petrol kaynaklarını yakından izleyebilmek için hemen orada bir müttefik yaratmak için çok çalışmışlar. Nitekim Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesini önlemek için İsrail, İngiltere ve Fransa tarafından bir araç olarak kullanılmıştı. Araplar, meselâ Irak petrollerini millileştirmeye kalksalar, İsrail’in İngiltere’yle beraber 1956’daki gibi hareket etmesinden korkuyorlar.

Arapların bu meselenin çözümlenmesi için ileri sürdükleri yol ise, günümüzün şartları ve anlayışı ile bağdaşmıyor. Gerçekçi olmaktan çok, siyasi gerçeklerle öne sürülmüş bir tez niteliği taşıyor. Gerçi İsrail’in Arap topraklarında kurulmasında Arapların bir kabahati yok ama, kurulmuş ve aradan 17 yıl geçmiş bir kere. Şimdi, 17 yıl önceki bir hatânın düzeltilmesi için bu hatânın yapılmasında hiçbir suçu olmayanları ortadan kaldırmayı düşünmek, gerçekçi olamaz.

Ortadoğu’da hızla gelişen savaş tehlikesinin gerçekleşmesi, hem Araplar, hem de İsrail için yazık olur. İsrailliler, 17 yıldır sürdürdükleri disiplinli ve fedakâr çalışmanın sonucunu yeni alıyorlar. Araplar, özellikle Mısır büyük bir uyanışın ve kalkınmanın eşiğinde. Çeşitli aksaklıklara, hatâlara rağmen olumlu bir yolda. Şimdi, bütün iktisadi gücünü kalkınmaya yöneltmesi gereken, yabancı çıkarlara karşı savaşan Mısır ve diğerlerinin askeri yatırımlara, maceralara para dökmesi; avuç içi kadar İsrail’in atom bombası yapımıyla uğraşması; milyonlarca fellâhın ekmeğinden, yüz binlerce Musevi’nin alın terinden çalınarak yapılan bir lüks gibi geliyor bana.

Eğer Ortadoğu’da barışın sağlanması isteniyorsa, İsrail’in yabancı ülkelere araçlık etmeyeceğine dair teminat vermesi; ülkesine gelen Musevilerin sayısını sınırlaması; Arapların da savaş naralarını bir yana bırakıp gerçekleri görmeleri, ister istemez kabullenmeleri ve kuracakları birliğin ortak bir nefretten kuvvet almasına muhtaç olmamaları gerekir.

Ana konularda anlaşmaya varıldığı takdirde, İsrail’deki Arapların ve Filistinli göçmenlerin meselesi çözümlenmeyecek kadar güç değildir.

Ancak, Filistin meselesinin çözümlenmesi için, İsrail’i bir sıçrama tahtası olarak tutmak isteyenlerin bu amaçlarından, Filistin çıkmazını kendi liderliklerini sürdürmek için bir vasıta yapanların bu tutkularından vazgeçmeleri gerekir.

Filistin meselesi hakkında en doğru yargıyı, bence, Kuzey Vietnamlı delege verdi: Kürsüdeki adam savaştan silâhtan söz ederken bana döndü. “Gelsinler de görsünler” dedi. “On yılda canımızla, dişimizle yarattığımızı, bombalarıyla bir günde yıkıyorlar...”

Araplar, Dost Olmak İstiyor

Kahire’deki Filistin seminerine Türkiye’nin katılması, çeşitli bakımlardan önem taşımaktaydı. Ülkemizi temsil etmek üzere çağrılan Türkiye Milli Talebe Federasyonu, bu toplantıya katılırken, Türkiye, belki ilk olarak, kendi meselelerini paylaşan bir uluslararası toplulukta yer alıyordu.

Seminerin ana konusu Filistin sorunuydu. Fakat azgelişmişliğin problemleri, sömürgecilik ve yeni sömürgeciliğe karşı izlenmesi gereken yol, sanayileşme gibi konular da tartışıldı.

Seminere katılan 45 ülkenin temsilcileri arasında en büyük itibarı gören, sanırım Çinlilerle bizlerdik. Arap öğrencileri ve resmi nitelikteki kişiler devamlı olarak Türkiye’yle sağlam ilişkiler kurmak istediklerini; aradaki kırgınlığın milletlerin değil, politikacıların kabahati ve tutumuyla yaratıldığını söylediler.

Bunda, haklı oldukları yanlar çoktu.

Araplar önce Irak ihtilâlini ele alıyorlar. Hatırlanacağı gibi, ihtilâlin ilk günü öldürülen Nuri Sait Paşa ve Faysal, Batılı haber ajansları tarafından kasıtlı olarak üç gün “yaşıyor gibi” gösterilmişti. Bunun amacı, ölmüş insanların ağzından Bağdat Paktı’na dayanarak Türkiye’den yardım istetmek ve Türk ordularının Irak’a girerek ihtilâli bastırmasını sağlamaktı. O zamanlar bizim de Amerika ve İngiltere’ye yaranmak için bunu kabul ettiğimiz dünya basını tarafından çok yazılmış, fakat bizim basında (Vatan gazetesinin neşriyatı hariç) pek yer almamıştı. Araplar Türkiye’nin bu tutumundan söz ediyor ve olayın iki millet arasına birtakım engeller diktiğini belirtiyorlar. Sonra, Cezayir’in kurtuluş savaşını desteklemeyişimizi, Birleşmiş Milletler’de Cezayir’e karşı oy kullandığımızı hatırlatıyorlar. Onlara göre, Türkiye, dünyadaki büyük uyanışın lideri olarak ortaya çıkmış, sömürgecilere karşı en güçlü savaşı yapmış, sonra da aynı yolu izleyenleri ortada bırakarak onların düşmanlarının safına geçmiş.

Araplar, geçmişteki bâzı davranışların unutulması gerektiğini belirtiyor ve bundan sonra iki milletin sağlam temellere dayanan bir dostluk kurmalarını istiyorlar.

Seminerde tartışılan önemli konulardan biri Vietnam oldu. Mesele Kuzey Vietnam delegesi tarafından ortaya atıldı ve yayınlanacak ortak bildiride, bu konunun ele alınmasını istedi. Bu istek, Angola, Kongo gibi sömürge ve yarı sömürgelerdeki Kurtuluş Hareketi'nin temsilcileri tarafından da desteklendi. Toplantılarda Filistin meselesi bir yana bırakılarak zaman zaman bu konular tartışıldı.

Gazetelerden izlediğimiz olayları bizzat onları yaşayanlardan, acısını çekenlerden dinlemek, olayları daha iyi değerlendirmek imkânını veriyor.

Afrika, günümüzün en hareketli kıtası durumunda. Bağımsızlığına yeni kavuşan bu kıta, şimdi iktisadi anlamdaki asıl bağımsızlığa kavuşmanın çabasında. Afrika'nın hemen hemen her ülkesinde bunun mücadelesi yapılıyor. Bu uğurda binlerce insan ölüyor, fakat Afrika gerçek kurtuluşuna her gün biraz daha yaklaşıyor.

Seminerde dikkati çeken bir nokta da, "Milli Kurtuluş Hareketi" temsilcilerinin bolluğuydu. Bu hareketler, idarenin iç ve dış sömürücülerin elinde olduğu bâzı memleketlerin halkı tarafından, milli kurtuluşa varmak, sömürgecileri ülkeden çıkarmak için yaratılıyor. Cezayir'in "Milli Kurtuluş Cephesi," Güney Vietnam'ın "Milli Kurtuluş Hareketi" gibi. Kahire'de, adını duymadığımız bâzı "memleketlerin" de kurtuluş hareketi temsilcileri vardı. Biraz araştırdık, her şeyin olduğu gibi bu hareketin de sahtesi varmış: 50 bin nüfuslu bir vilayette karışıklık çıkarıp, sonra oradan kaçarak o vilayetin bir "Milli Kuruluş Cephesi"ni kuruyor, başka ülkeye geçerek sözüm ona "mücadeleye" başlıyorlar. İşin ilgi çekici yanı, bu gibi kimselerin "sürgün"de bulundukları ülkeden ve Birleşmiş Milletler'in mültecilere yardım fonundan para bularak, gayet rahat yaşayabilmeleri. Örneğin, 100 bin kişilik bir Afrika bölgesinin iki temsilcisi vardı Kahire'de. Adamlar 6 ay Mısır'da, 6 ay Gana'da yaşıyor. Bunlar hareketin başkanı ve genel sekreteriymişler. "Memlekette durum nasıl?" diye sorulunca, "Ah" diye iç çekip uzaklara bakıyorlar. Sonra, "Çok dövüştük, çok çektik" diye ekliyorlar. Ülkelerini kurtarırlarsa dünyanın ilk sosyalist krallığını kuracaklarmış.

Kahire'deki "Filistin'i Kurtarma Hareketi" organizasyonunun da buna benzer bir havası var. Birtakım insanlar geçinmenin yolunu bulmuş. Gelsin ziyafet, gitsin ziyafet, sonra vatan, millet edebiyatı. Bu ziyafetlerin ve boş masrafların parasını ise halk ödüyor. Prof. Edip Çelik'in dediği gibi, Milli Kurtuluş Hareketi'nin de bir ticareti kurulmuş...

Türkiye'nin Asıl Yeri

Seminerde Türk delegasyonu adına yapılacak konuşmayı tmtf temsilcileri Bakır Çağlar ve Rıza Turman, Prof. Çelik'e danışarak hazırladılar. Bu konuşmada, Türk gençliğinin bağımsızlık savaşlarını desteklediği ve emperyalizme karşı olduğu belirtildi.

Kahire'deki toplantılarda, meseleleri bizimkilerine benzeyen, aynı dertleri, aynı acıları ve aynı ümitleri paylaştığımız insanlarla beraberdik. Çoğu geri kalmış birer ülke olan tarafsızların, "Üçüncü dünyanın" temsilcileriyle. Her bakımdan bize yabancı olan devletlerin dümen suyundan gitmektense, bu ülkelerle omuz omuza verip, insanlığın büyük uyanışında payına düşen görevi yapması gerekirdi Türkiye'nin, Atatürk'ün Türkiye'si, bu ülkelerin liderliğine Nâsır'ın Mısır'ından çok daha fazla yakışırdı...

III
AMERİKA/VİETNAM

Amerika/Vietnam

Zenci çocuğu, etrafında olup bitenlerin farkına vardığı gün korkunç bir gerçekle tanışır: Siyah deriyle beyaz derinin farkı.

Derisi, ölünceye kadar onu mahrumiyetlere, haksızlıklara, küçümsenmelere mahkûm etmiştir. Küçük yaşta aşağılık duygusu içini kaplar. Rüyasında, derisini beyaza boyayan peri kızları görür. Beyaz çocukların oynadığı parklara, o ancak çitin arkasından bakabilir. İçinde yaşadığı şartlar, büyüyünce ona doğru dürüst bir eğitim sağlayamaz. Zaten o, değişmiştir artık. Çocuksu hayâllerinin yerini derisinin rengine uygun bir karamsarlık almıştır. Beyazdan ayrıdır. Beyazı sevmez. Kara yaşantısı içinde kendi insanlarıyla beraberdir. Genellikle sefil yaşar. Mezarlığı bile ayrıdır.

Amerika’daki siyah adamın dramı asırlarca önce başladı: Afrika’dan getirildiler; toprak sahipleri tarafından kapışıldılar. Pis zenci diye küçümsendiler, dövülüp öldürüldüler.

Bu koyu esaret, Kuzeylilerle Güneyliler arasındaki iç harbin sonuna, yani 1865’e kadar devam etti. Kuzeyliler, Güneylilere göre daha insancıldılar; üstelik Kuzey’in fabrikalarında bol işçiye ihtiyaç vardı. Zenciler hürriyete kavuştuğunda, Kuzey’e gelip bu fabrikalarda çalışabileceklerdi.

İç harbi Kuzey kazandı. Siyah derili esir, hürriyetine kavuştu. Ama bu garip bir hürriyetti. Beyaz’a öncelik tanıyor, Siyah’ı, derisi yüzünden hor görüyordu.

Zenciler ve aklı başında Beyazlar bu durumu değiştirmek için çok uğraştılar. Fakat her seferinde Güney’in kalın kafalı idarecilerine ve menfaat duvarlarına çarptılar. Yüksek Mahkeme’nin kararları ve Başkan Kennedy’nin tutumu zencilerden yanaydı. Ama yine de Zenci, Beyaz’dan farklıydı. Ülkenin başı sıkıştı mı git savaş meydanında öl, sonra Beyaz’la aynı otobüse binme...

Zenciler, durmadan, yılmadan mücadele ettiler; sadece Beyazların alındığı liselere, üniversitelere girmeye çalıştılar. Zaman, zaman başardılar. Durmadan gösteri yaptılar. Binlercesi hapse girdi. Polis köpeklerine ısırtıldılar; dövüldüler ve öldürüldüler.

Amerikan tarihinin en büyük zenci gösterisi, bugün Washington'da yapılıyor. 150-200 bin zenci saat 12'de Kongre binasına yürüyecek. Gayeleri, ırk ayrımına karşı Kongre'yi harekete geçirmek ve Başkan Kennedy'nin zenci haklarını arttıran kanun teklifinin kabulünü sağlamak.

Bu yürüyüşü zenci kuruluşları birlikte düzenlediler. Aralarında siyasi liderler olduğu gibi, Marlon Brando, Judy Garland gibi yıldızlar da bulunacak.

Yürüyüşün sulh içinde geçmesi isteniyor. Karışıklık çıkarsa çok kan döküleceğinden korkuluyor. Washington polis müdürü, "Yürüyüşün sakin geçeceğini ümit ediyorum, fakat tehlike büyüktür" diyor. Gerçekten, Washington, zencilerin Beyazlardan kalabalık olduğu ender büyük şehirlerden biri. Buradaki Siyahlar da diğer ırkdaşları gibi haksızlıklara uğramışlardır. Üstelik, Washington'un zencisi, gözü pekliği, dövüşçülüğü ve ırk kavgalarındaki mücadeleciliğiyle meşhurdur...

Milliyet, 28 Ağustos 1963

Kara Derili Jan D'Ark

Amerika'nın kara derilileri için, Rahip M. Luther King'in "Beyazların iyiliğine ve anlayışına hitap eden barışçı direnme yolu ve özünü İsa'dan alıp metodunu Gandi'de bulan mücadele şekli" artık geride kalmıştır. Ömrü boyunca Siyahlara eşitliği Beyazların vermesini bekleyen bu iyi niyetli rahip, 1968 Nisanı'nda bir Beyaz'ın kurşunlarıyla öldürülmüştür. King'den bu yana, dünya çok değişmiştir.

Günümüzün zencileri, "İyiliğinizle beraber cehenneme kadar yolunuz var" diye bağırmaktadırlar Beyazlara: "Sevginizde çok geciktiniz, sizin yardımınıza ihtiyacımız yok. Önce bizim sırtımızdan palazlanıyorsunuz, sonra gene bizim sırtımızdan vicdanınızı temizlemeye çalışıyorsunuz. Burnunuzu bizim kavgamıza değil, kendi beyaz pisliğinize sokun..."

1 milyon Şikagolu zenciyi kapsayan "Black Consortium" lideri C. Lockridge'ın bu sözleri, kara derililerin son yıllarda köklü bir değişim geçiren bakış açısını yansıtmaktadır. Mücadele artık, Olimpiyat Stadı'nda yükselen şampiyon zencilerin havadaki yumruklarıyla yapılmaktadır. "Kara İktidar"ın hükümetiyle ve Kara Panterlerin şiddetiyle, "Ben aslında toplumla dövüşüyorum" diyen Mehmet Ali Clay'in, Vietnam'da savaşanların ordusuna katılmamak için şampiyonluğunu eski bir eldiven gibi fırlatmasıyla sürdürülmektedir. "Bizi çirkin, aptal, tembel

buluyordunuz ve biz buna inanıyorduk. Artık bitti bu. Kararını aldık: Biz güzeliz, akıllıyız, becerikliyiz, sanatçı ruhluyuz. Ve artık yalanlarınızı yutmayacağız...” şeklinde konuşan zenci liderlerin bu yeni tavrı, yumuşak başlı Tom Amca’ların efsanesini de tarihe gömmektedir.

İnce bileklerinde kelepçeler taşıyan zenci bir kızın fotoğrafı, geçen haftanın dünya basınında başköşeyi almaktaydı. 26 yaşındaki bu kız, bir süredir, “Amerika’da en fazla aranan on cani”nin arasındaydı. Binlerce basılarak her yana dağıtılan afişlerde “Aranıyor” denmekteydi: “Angela Yvonne Davis. Suçu: Cinayet ve adam kaçırmak. Muhtemelen silâhlı ve çok tehlikeli...” İki aylık bir arayış sonucunda ele geçirilerek kelepçeli fotoğrafları çekilen Angela Davis’in hikâyesi, zenci mücadelesinin aldığı yeni biçimleri de özetlemekteydi.

Angela Davis, orta halli bir zenci ailesinin kızıdır. Üstün nitelikleriyle çeşitli burslar kazanmış ve Fransız Edebiyatı’ndan mezun olarak üniversiteyi bitirmiştir. Son öğrenim yılında ünlü düşünür Herbert Marcuse’un derslerine katılan ve ondan çok etkilenen Angela Davis, daha sonra felsefe çalışmıştır. Almanya’nın Frankfurt Üniversitesi’nde tez vererek felsefe doktoru olmuştur. Ülkesine döndüğünde Kaliforniya Üniversitesi’nde yardımcı profesör olarak felsefe dersleri vermeye başlamıştır.

Ne var ki, Angela Davis devrimci zenci hareketlerinin aktif bir militanı ve Amerikan Komünist Partisi’nin üyesidir. Öğretim görevine alınması bütün Amerika’da duyulan şiddetli bir tepkiye yol açmıştır. Üniversitenin mütevelli heyeti mahkemeye başvurarak genç öğretmenin siyasal görüşlerinden ve parti bağlarından ötürü görevine son verilmesini istemiştir. Ancak mahkeme, “kimsenin siyasal görüşlerinden ötürü suçlanamayacağı” gerekçesiyle talebi geri çevirmiştir. Angela Davis, derslerine bir yıl devam etmiştir. 1969’da, üniversite mütevelli heyeti bütün gücünü kullanarak ve “şiddet hareketlerine katıldığı” iddiasıyla onu görevinden uzaklaştırmıştır.

Bu olaylar, Angela Davis’e büyük ün kazandırmıştır. Üstelik bilgili, cesur ve çalışkan bir kişidir. Kısa sürede, büyük bir mücadelenin sembolü olmuştur. Bir Amerikan dergisinin deyişiyle, “26 yaşındaki bu kız, bütün ülkeyi kapsayan Yeni Sol akımın gözbebeğidir. Kara Panter’in sözcüsüdür. Görüşleri, Kaliforniya’nın akademik çevrelerinde tartışılmaktadır. Amerika’nın köhne Komünist Partisi’ne bile bir ruh getirmiştir.”

Gerçekten, Angela Davis aydın kişiliğiyle sokak militanlığını bir arada sürdürebilen ender kimselerdendir. Bütün toplu gösterilerde, örgütlerde ve

bilimsel tartışmalarda hazırdır. Renkli karakteri ve ünüyle zencilerin kurtuluş mücadelesine hem sembol, hem de öncü olmuştur. Ve bu niteliği, onu tutucu Beyaz çevrelerin başlıca hedef tahtası yapmıştır.

Bu hedefe isabet ettirmek imkânını, Beyazlar, iki ay kadar önce bulmuşlardır: Zenci militanların sık sık uğradıkları saldırılarda Angela Davis'in koruyuculuğunu Jonathan Jones isminde bir genç yapmaktadır. 17 yaşındaki Jones, iki ay kadar önce, üç zenci mahkûmu kaçırmak amacıyla mahkeme salonuna silâh getirmiş; planının uygulanmasında polisle çatışmış; kendisi, Beyaz hâkim ve mahkûmlardan biri ölmüştür. Polis, Jones'in kullandığı silâhların Angela Davis'e ait olduğunu, kaçırma planını onun hazırladığını iddia etmektedir.

Yakınlarının belirttiğine göre, "Böyle çocuksu ve romantik planlar yapmayacak ve desteklemeyecek kadar mantıklı bir insan olan" Angela Davis, kendisini tutuklamaya gelenlere yakalanmamış, ancak iki aylık bir aramadan sonra ele geçirilmiştir.

Kaliforniya kanunlarına göre, "cinayete yol açan silâh tedarikinin yahut tavsiyelerin" cezası, idamdır.

Zenci mücadelesinin giderek ihtilâlci özellikler aldığı Amerika, şimdi korkulu bir bekleyişin içindedir. Zencilerin yorumuna göre, "Beyazların amacı aşağılık ve düzmece bir plan uyarınca Angela Davis'i ölüme mahkûm etmektir. Zenci hareketi, böylece, şerefi ve sembolü olan bir kızdan, en güçlü ve en bilgili bir militandan yoksun bırakılacaktır. Silâh hikâyesi düzmece bir tertipten başka bir şey değildir."

Oppenheimer'ın duruşmasına, Rosenberg'lerin, Sacco ve Vanzetti'nin idamına, John Kennedy'nin failleri gizlenen cinayetine tanık olmuş bir toplumda, bu iddiaların ağırlığı vardır. Angela Davis idam talebiyle yargılanacağı günü beklerken, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde büyük protesto hareketleri hazırlanmaktadır. Amerika'daki zenci örgütleri ise, "Angela'nın hapiste tutulduğu her gün için bir Beyaz polisi vuracaklarını" açıklamaktadırlar. Angela Davis, "silâh tedarikine" isteyerek veya dikkatsizlik sonucu yol açmış olsa ya da olayla hiç ilgisi bulunmasa bile, duruşma büyük yankılar uyandıracaktır.

İşgalci İngiliz ordularına karşı Fransız milletinin başında dövüşen hürriyet kahramanı bir genç kızı, Jan D'Ark'ı, İngilizler papazlar heyetine yargılatıp 1431'de yanarak ölüme mahkûm ettirmişlerdi. Jan D'Ark'ın duruşması, şimdi, kara derili bir kızın kişiliğinde tekrarlanmaktadır. Devrimcilerin yargılandığı bu tür duruşmalarda ise, aslında kimin haklı,

kimin haksız olduğu; kimin sanık, kimin yargıç, kimin mazlum, kimin zalim olduğu, tarihin ancak yıllar sonra vereceği hükümlerde ortaya çıkmaktadır.

Milliyet, 4 Kasım 1970

Bir Başkanın Encamı

Dallas. 22 Kasım 1963. Saat 12:30. Bütün dünyanın ve Amerikan halkının umut bağladığı Başkan Kennedy bilinmeyen ya da pek bilinen katiller tarafından öldürülüyor.

Aynı gün, saat 14:39. Başkan Yardımcısı Lyndon Baines Johnson elini İncil'e basıyor ve Anayasa uyarınca, Amerika Birleşik Devletleri'nin 36. Başkanı olarak yemin ediyor: ABD'nin Başkanlık görevini sadakatla yapacağıma, Anayasa'yı bütün gücümle koruyacağıma ve savunacağıma yemin ederim...[*]

O anda, Amerika'nın Vietnam'da sadece 16 bin "müşaviri" bulunmaktadır. Vietnam'da yaptığı yıllık harcamanın toplamı (yardım, masraf ve benzeri) 500 milyon dolar civarındadır. Amerikan ekonomisi yüzde 6'yı aşan bir hızla gelişmektedir. Amerika'da ve dünyada kardeşlik havası esmekte, savaş korkusu uzaklaşmakta, bloklar yakınlaşmaktadır. Kennedy, "dünyada barış ve değişiklik rüzgârlarının her zamankinden daha hızlı estiğini" daha 1963'ün ocak ayında müjdelemiştir. Mayısta Moskova ile Washington arasında "kırmızı hat" çekilerek liderler birbirine direkt telefonla bağlanmış. Ağustosta nükleer deneyleri sınırlayan anlaşma imzalanmış, Amerika Rusya'ya 250 milyon dolarlık buğday satmış, eylül ayında Kennedy Sovyetler'i "Ay'ın fethini beraber gerçekleştirecek planın hazırlığına" davet etmiştir. Johnson'ın yemin ettiği anda, Amerikan Senatosu Kennedy'nin zencilere eşit haklar tanıyan kanun tasarısını görüşmektedir. Başkanın "New Frontier" (mecazi anlamda yeni ufuklar) politikası aydınları, gençleri ve halkı aynı ilkelerin altında toplamaktadır. Senato'nun üzerinde çalıştığı bir diğer tasarı ise, refah artışının sağladığı "Vergi İndirimi Tasarısı'dır."[27]

Washington, 1 Nisan 1968. Aradan sadece 4.5 yıl geçmiştir. Çökmüş bir insan, daha üç gün önce "Vietnam'da kesin, kayıtsız ve şartsız zafer" vaat eden Başkan Johnson, "Vietnam'ın kuzeyine bombardımanları durduruyorum" demektedir. Daha bir hafta önce küçük Kennedy'nin kendisine rakip çıkmasını alayla karşılayan Johnson, "başkan adaylığından

çekildiğini” açıklamaktadır. Ama Amerika, artık aynı Amerika değildir. Vietnam'daki “16 bin müşavirin” yerini 630 bin denizci ve karacı almıştır. 500.000 dolarlık harcama tam 52 kat artarak 26 milyar dolara ulaşmış, ülkenin ekonomisini ve parasını altüst etmiş, onu 1929 benzeri bir buhranın eşiğine getirmiştir. Amerikan ekonomisinin gelişme hızı yüzde 2'ye düşmüştür. Robert Kennedy'nin deyimiyle, “Amerikan halkı tarihinin hiçbir döneminde rastlanmayan derinlikte ikiye bölünmüştür.” Vergi indirimi gitmiş, yerini vergilerin arttırılmasını öngören tasarılar almıştır. Dünyadaki barış havası çoktan yok olmuştur; tepede sallanan nükleer silâhların gölgesinde, üçüncü dünya savaşından söz edilmektedir. Kennedy'yi Polonya'da bile sevgiyle karşılayan kitlelerin yerini, Paris'te “Johnson assassin – katil Johnson” diye bağıranlar almıştır. Mağrur ve müreffeh Amerika, artık küçücük Vietnam'ın sözüne gelmiştir.

1 Nisan 1968 günü televizyon kameralarının önünde konuşan, mağlûp olmuş bir insandır...

Çok akıllı, eski bir asker, General De Gaulle, “Vietnam'ın ABD'nin başına büyük belalar açacağını, tek çıkar yolun bağımsız ve birleşmiş bir Vietnam” olduğunu ta 1963'te söylemişti. Bir atasözüne göre, “Eski askerler asla ölmez.” Johnson'ın neden başkanlık yarışından çekildiğini araştırırken, bir diğer büyük ve eski askerin, General Eisenhower'ın sözlerini hatırlayalım: 1961'deki “başkanlıktan ayrılış” mesajında şöyle diyor Eisenhower: “Hükümetlerimizin çalışmalarında kendimizi sanayici-asker güç birleşiminin çok büyük etkilerinden sakınalım. Bu birleşimin baskısının demokratik özgürlüklerimize zarar vermesine asla müsaade etmeyelim.”[28]

Amerika'ya özgü bu baskı usulü, Johnson'ı önce yanlış tarafa yöneltmiş, işler sarpa sarınca belki de bizzat bu baskı grubu onu başkanlık yarışından alıkoymuştur. “Amerikan halkının barış özlemi dev silâh sanayiinin savaş yaratmak-silâh satmak-para kazanmak yolundaki çıkarıyla çatışınca, Johnson sanayicilerin etkisinde savaşı büyütmek zorunda kalmıştır. Aynen 1947 yıllarında, soğuk savaşın gelişip güçlenme döneminde olduğu gibi.”[29]

Lyndon B. Johnson

Başkan Johnson'ın talihsizliği, yapısı ve yetişmesi açısından devlet adamı niteliğine sahip olmamasından doğmaktadır. Johnson, kelimenin tam anlamıyla “politikacıdır.” Ama Kennedy, De Gaulle, İnönü gibi uluslararası sorunların büyük taktikçisi değil, kendi mec-lislerinin çerçevesiyle sınırlı

bir politikacı... Nitekim Johnson'ın siyasi hayatı bu gerçeği her dönemde ispatlamıştır: 1937'de, henüz 29 yaşındayken Temsilciler Meclisi'ne seçilen Johnson, mahalli politikacılar arasında ve partisinin temsilcileri içinde hızla sivrildi: Büyük bir teşkilâtçı, iyi bir kulisçiydi. 1948'de senatör oldu. 1953'te Senato'daki Demokrat Parti grubunun başkanlığına seçildi. Kendi senatörlerinin çeşitli konularda birlikte hareket etmelerini, parçalanmamalarını sağladı ve partisinin en başarılı Grup Lideri olarak ün yaptı. Sonra 1960'ta başkan adayı olabilmek için John Kennedy'ye rakip çıktı. Fakat Demokrat Parti Kurultayı daha ilk turda onu eleyip Kennedy'yi aday seçti. Kennedy, rakibinin muhafazakâr Güney eyaletlerindeki prestijinden yararlanmak ve onun parti içi sorunlarındaki ustalığını kullanmak üzere Johnson'a başkan yardımcılığını verdi. Johnson, başkan yardımcılığı süresince birkaç meselede Kennedy'yi temsil etti, bunun dışında tamamen memleketin ikinci derecede önemli işleri ve parti sorunlarıyla uğraştı. İki yıl on ay süren başkan yardımcılığı döneminde yüklendiği uluslararası "önemli" görevler şunlardır:

1) İskandinav ülkelerini ve Türkiye'yi Kennedy'nin iyi niyet temsilcisi olarak ziyareti; 2) Aynı şekilde Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'u ziyareti; 3) Juan Boch'un Dominik Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili törende Amerika'yı temsil etmesi; 4) Papa XXIII. John'un cenaze töreninde Amerika'yı temsil etmesi.

Bu dönemdeki tek ciddi dış görevi, 1961 Berlin krizinde Kennedy adına Berlin'e gitmesi oldu.[30]

1963'ün kasım ayında Amerikan Başkanı sıfatıyla dev dünya sorunlarının karşısına çıkan Johnson'ın uluslararası politikadaki tecrübesi işte bu kadardı. Savaş sanayicilerinin baskısı arttıkça Johnson Vietnam Savaşı'nı büyüttü. Fakat savaşın büyümesiyle "tırmanma politikası" bir yandan Vietnam'ın direncini arttırırken öte yandan Amerikan halkının tepkisine yol açtı Vietnam direndikçe Johnson asker sayısını arttırdı. Asker çoğalınca masraflar görülmemiş şekilde büyüdü. Masraf büyüyünce Amerikan ekonomisi tehlikeli bir döneme girdi. "Zincirleme reaksiyon" başlamıştı. Johnson Vietnam'da zafer bekliyordu ama evdeki pazar çarşıya uymadı: Amerika dünyada, Johnson Amerika'da yapayalnız kaldılar...

Vietnam Savaşı'nın yol açtığı gelişmeler Başkan Johnson'ı adaylıktan çekilmeye mecbur bırakan nedenleri yaratmıştır. Bu nedenler, Amerikan kamuoyundaki parçalanmadan Vietnam'da düşürülen uçakların sayısına

kadar uzanır. Fakat Johnson'a "dur" diyen en büyük güç, Amerikan tüccarı ve dünya bankeri olmuştur.

Özel sektörün var olduğu her ülkede tüccar-sanayici ve büyük çiftçi zümreleri arasında çelişmeler ve çatışmalar olur. Bu ayrılıklar, temelde aynı görüş ve çıkarı savunan üç zümreyi, bâzı durumlarda, sert bir mücadeleye sürükleyebilir: Sanayici-büyük çiftçi çatışmasının Amerika'da 1861 Kuzey-Güney içsavaşına yol açması gibi.

Vietnam Savaşı'nın giderek yılda 26 milyar dolarlık (ekleriyle 30 milyar) bir harcamayı gerektirmesi, savaş sanayiini ve bu sanayie katkıda bulunan şirketleri Amerikan özel sektörünün diğer kesimlerine oranla çok imtiyazlı bir duruma getirdi. Devlet, özel sektörün bütün kesimlerinden topladığı vergi ve fonları tek bir yere, savaş sanayiine aktarmaya başladı. Bu gelişme, savaş sanayiinde devlet siparişlerinin ve kazançların görülmemiş çapta artmasına, diğer kesimlerin, özellikle tüketim sanayii ve ticaret burjuvazisinin zarar görmesine yol açtı. Özel sektör bir yanda savaş sanayii, öte yanda savaş sanayiinin dışında kalanlar şeklinde çıkarları şiddetle çatışan iki kutba ayrıldı. İmtiyazlı kesimin dışındaki özel sektör, Vietnam harcamalarını ekonomiyi genel olarak hızlandıracak bir etken sanıp önceleri sesini çıkarmazken ödediği vergilerin kendi çıkarınca değil, sadece savaş sanayiinin çıkarınca kullanıldığını gördü ve bu duruma isyan etti.

Birkaç eski sipariş incelendiğinde, bu harcamaların temelindeki siyaset-ticaret ilişkileri daha iyi anlaşılır: Avco Şirketi'ne 45 milyon dolarlık helikopter, Kaiser'e 61 milyon dolarlık jip, Boeing, Lockheed ve Douglas'a 2 milyar dolarlık uçak siparişleri... Bir süre önce, bu firmalara 295 milyon dolar tutarında f-111 uçaklarından sipariş verildiği açıklanmıştır. Daha genel bir rakam verirsek, 1965-67 devresinde hükümetin şirketlerden aldığı askeri mal tutarı 50 milyar dolardır.

Savaş sanayiinin önem taşıdığı eyaletlerin senatör ve temsilcileri genellikle Vietnam Savaşı'nın gelişmesi yolunda parlamentoda mücadele ederken, karşı tarafın sözcüleri savaşın yavaşlaması için kesif bir çalışmaya girdiler. Taraflar en önemli hedefi, Başkan Johnson'ı kendi saflarına çekmeye uğraşıyorlardı. Bunu savaştan yana olan "atmacalar" başardı. Fakat "McNamara olayı" çatışmayı bütün açıklığıyla ortaya koyarken, haklı ve haksızın kesinlikle meydana çıkmasına, Johnson'ın büyük bir darbe yemesine ve savaş sanayii dışındaki özel sektörün davayı (şimdilik) kazanarak Johnson'ı son karara zorlamasına yol açtı.

McNamara Olayı

Kennedy’nin yakın arkadaşı ve savaş sanayii dışındaki özel sektörün hükümetteki güçlü temsilcisi Savunma Bakanı McNamara, bütün bakanlığı süresince savaş sanayiinden ve onun sözcülerinden gelen taleplere karşı koydu. En az 100 milyar dolarlık isteği geri çevirdi, bütçe ödeneklerinden 7 yılda 82 milyarlık bir tasarruf sağladı, vb.

Savaş sanayicileri son yıllarda gerçekten “dev bir projeyi” Savunma Bakanı’na kabul ettirmeye çalışıyorlardı. Bu tasarıya göre Amerika’yı çepeçevre saracak bir “nükleer savunma sistemi” kurulacaktı. Sistem küçük çapta yapılırsa 40, büyük çapta yapılırsa 400 milyar dolarlık bir siparişin savaş sanayicilerine verilmesini sağlayacaktı. McNamara bu tasarıya uzun süre ve şu gerekçeyle karşı koydu: 1) Amerika’nın stratejik nükleer silâhları (2.200 tane) Sovyetler’inkilerle (700 tane) kıyaslanmayacak ölçüde güçlüdür. 2) Amerikan silâhlarının tümüyle “saldırıcı” nitelikler taşımasına karşılık Sovyetler bu alanda Amerikalıların üstünlüğünü kabul etmiş ve “savunucu” nitelikte bir nükleer sistem kurmuşlardır. 3) Amerika’nın bütün kuvveti bu çapta bir siparişi gereksiz kılmaktadır. 4) Büyük yatırım, Sovyetler’i yeni bir girişime, saldırıcı nitelikte nükleer silâh yapımına zorlayabilir.[31]

McNamara tasarıya bu gerçeklerle ve şiddetle karşı koyarak bunun “Çin’e karşı” kurulan, nispeten önemsiz bir nükleer savunma sistemi olmasını sağladı ve kendisine yapılan baskıları 1967 başlarında üstü örtülü olarak halkoyuna açıkladı. Ancak savaş sanayicileri, karşı tarafın bu güçlü temsilcisinin mutlaka harcanmasını istiyorlardı. McNamara nihayet 1967 sonunda görevinden uzaklaşmak zorunda kaldı. Atmacalar gene kazanmış, güvercinler gene kaybetmişti. Başkan Jahnson, alaylı bir şekilde, “O da barış güvercinlerine katıldı” dedi.[31*] Ancak, savaş sanayiinin dışındaki özel sektörün tepkisi sert oldu: Bütün güçlerini Johnson’ın adaylığına karşı koyarak onun son kararı vermesinde, başkan adaylığından çekilmesinde büyük etken oldular.

Dünya Bankerleri

Amerika dışındaki ülkelerin elindeki dolar ihtiyatlarının miktarı 33 milyarı bulur. Çok büyük bölümü Batı Avrupa’da bulunan bu paranın bankalar tarafından elde tutulması iki nedene dayanıyor:

1) Doların altın kadar değerli olması; 2) Bu stok karşılığında Amerika’nın yüzde 2.5 faiz ödemesi.[32] Batı Avrupa ülkelerinin dolara olan bu bağımlılıkları onları kendi içinde çelişen bir “taktik” gütmeye zorlar: Bir

yandan Amerika'nın fazla gelişerek Avrupa ekonomisine hâkim olmasını önlemek, öte yandan Amerika'nın ve doların fazla gerilemesine meydan vermemek. Avrupalı bankerler "yaramaz çocuğun" savaş harcamalarını hızla arttırmasını, dış ödemeler dengesinin bozulmasını, doların gerçek değerinin düşüşünü ve Amerika'nın altınlarını elden çıkarmasını kuşkuyla izlediler. 1948'de dünyadaki altın stoklarının yüzde 75'ine sahip olan Amerika şimdi sadece yüzde 30'u elinde tutuyordu. Dışarıdaki 33 milyar doların ancak 11 milyarını altınla karşılayabilecek bir durumdaydı.[32*] Büyük Avrupa bankalarıyla uluslararası kredi kurumlarının yöneticileri doların düşüşünü durdurmak amacıyla geçen ay Amerika'da toplandılar. Gidiş önlenmezse kendi ellerindeki dolarların da değerini kaybedeceğini, dış ödemeler dengesinin sarsılacağını, Amerika'yla ortak çıkarlarının zarar göreceğini anlattılar. Batılı yorumcuların ısrarla belirttikleri gibi, Amerika'yı "kendine çekidüzen vermeye" ve tavizlere zorladılar. Eğer tavizi almazlarsa, doları desteklemeyeceklerini, doğacak mahzurların kendilerinden çok Amerika'ya zarar vereceğini ileri sürdüler. "Zaten şartların devamı, onları destekleyecek güçten yoksun kılacaktı." Ve Amerika, doların resmi değerini bankerin istediği tavizi kabul ederek korudu.

Batı gazetelerinin o günlerde ileri sürdüklerine göre, verilen taviz, "Vietnam Savaşı'nı, savaş harcamalarını sınırlayarak durdurmak, dış ödemeler dengesini sağlamaktı..." Bankerler Başkan Johnson'ı eski sözlerini yutmak, zafer vaat ederken barış aramak zorunda bırakmışlardı.

Bütün bu oluşumun ve Amerika ile Johnson'ın başına açılan dertlerin temel nedeni, Vietnam halkının Amerika önünde dize gelmemesi, nükleer silâh kullanmaksızın dize getirilemeyeceğini Amerika dahil bütün dünyaya ispatlamış olmasıdır. Her kuvvetin bir sınırı var: Latin Amerika'da, Avrupa'da, Asya'da ve kendi ülkesinde bulundurmak zorunda kaldığı orduların miktarı, "zaferin gerektirdiği" astronomik sayıda askeri Vietnam'a göndermekten Amerika'yı alıkoyuyor. Uçaklarına pilot yetiştirmekte bu dev ülke artık zorluk çekiyor. Düşürülen 767 Amerikan uçağının bedeli 2 milyar dolar, McNamara'nın açıkladığına göre Kuzey Vietnam'a atılan bütün bombaların bu ülkeye verdiği zarar sadece 320 milyon...[33] Bir de insan kaybı sorunu var: Milli Kurtuluş Cephesi'nin son saldırısında Amerikalılar kendi kayıplarını küçümserken düşman generali Giap "50 bin Amerikan askerinin bu çatışmada can verdiğini" ileri sürmektedir.[34]

Vietnam Savaşı, Başkan Johnson’ı adaylıktan çekilmeye zorlayan nedenlerin hem yaratıcısı, hem de hızlandırıcısı olmuştur.

Ülkenin bünyesinde korkunç yaralar açan; büyük bölünmelere, zencilerin “ayrı cumhuriyet kurma” isteklerine, 130 ölü veren ırk kavgalarına sebep olan; John Kennedy’nin barışçılığını savaşa dönüştüren, Batılısı ve Doğulusuyla tüm insanlığı üzen, ürküten bu korkunç döneme Amerikan toplumu son verebilecek midir? Tüm insanlığın ümidi ve arzusu bu. Hattâ adaylığını geri almakla Başkan Johnson’ın da aynı amaca hizmet ettiğini ileri süren yorumlarda gerçek payı var. Amerika’nın yaralarını sarmak işi ise, herhalde, bir diğer Kennedy’nin görevine düşecek...

Cumhuriyet, 4-5 Nisan 1968

Büyük Oyunların Küçük Piyonları

Erzurum’dan kalkıp Sovyetler Birliği’ne inen Amerikan uçağının Türk kamuoyunda yarattığı kuşku ve tedirginlik yersiz değildir. Başkalarının alacağı kararların ya da muhtemel yanlışların ceremesini, askeri anlaşmalarıyla peşinen yüklenmiştir Türkiye. Bu durumun yarattığı tehlikeleri yakın geçmişinde yaşamıştır: 1 Mayıs 1960’ta İncirlik üssünden Türkiye’nin haberi olmaksızın havalanan bir Amerikan casus uçağı (u-2) Sovyetler Birliği üzerinde düşürülmüştü. En modern bilgi alma araçlarıyla donatılmış olan uçağın pilotu F. Powers’ın bu tür görevlerle ilgili açıklamaları, Türkiye benzeri ülkelerin kendi haberleri olmaksızın ne gibi işlerde kullanıldıklarını da ortaya koymuştu.

Uluslararası bir gerginliğe (Türkiye’yi de katarak) yol açan bu olaydan beş yıl kadar sonra, Türkiye’den Karadeniz’e geçen bir Amerikan b-52 uçağı Sovyetler tarafından düşürülmüş; bu uçuşların Türkiye’den habersiz yapıldığını herhalde anlamış olan Sovyetler Birliği, bu kez Türkiye’yi protesto etmemişti.

Son olayın Türk kamuoyunda endişe yaratmasının bir başka nedeni de, uluslararası bir çatışmada Türkiye’yi ilk hedef yapacak nükleer silâhların Türkiye’deki nato kuvvetlerinin elinde bulunmasıdır. Türk yetkililerinin uzun süre inkâr ettikleri bu gerçek, Amerika’nın eski Savunma Bakanı McNamara tarafından 1969’un aralık ayında açıkça ortaya konmuştur: nato emrindeki 7 bin nükleer harp başlığını topraklarında barındıran üç ülkeden biri Türkiye’dir. Bu başlıklardan her biri, Japonya üzerinde kullanılmış atom bombalarından daha güçlüdür.

Türkiye’yi kendi kararı ve onayı olmaksızın bir anda nükleer cehenneme dönüştürebilecek bu özellikler, sadece ABD savunma ihtiyaçlarının sonucu değildir. Türkiye’ye yüklenen üslük ve nükleer malzeme depoluğu görevi, ABD’nin ekonomik ihtiyaçlarıyla da yakından ilgilidir. Nixon yönetiminin bâzı nitelikleri ise, hem bu ihtiyaçların hem de Türkiye benzeri ülkelere yüklenen görevlerin artmasına yol açmıştır.

Gerçekten de SAVAŞ sanayicilerinin generallerle anlaşarak onları sürekli bir satın almaya yönelttikleri, gereğinde savaş bile çıkarttıkları, böylece büyük kazanç sağladıkları Amerikan ekonomisinin bilinen özelliğidir. Bu “karma”nın bütün ABD Başkanlarına duyurduğu etkiye, Nixon’un tutumu görülmemiş bir gelişme ve işbirliği fırsatı vermiştir. Bu işbirliğinin saymakla bitmeyecek kadar örneği vardır:

Başkan Nixon’un 1969 sonunda Savunma Bakanı Yardımcılığı’na getirdiği David Packard, Amerikan savaş sanayiinin bir numaralı temsilcisidir. Kurucusu olduğu Packard Şirketi’nin D. Packard’ın elindeki hisseleri, 300 milyon dolar değerindedir. Packard’ın kendi şirketi ve bu şirketin kontrolündeki şirketler aracılığıyla Pentagon’a sattığı malzemenin değeri, 1968’de 94 milyon dolardır... Savunma Bakanlığı’na yapılan satışlar, Packard Şirketi’nin iş hacminde yüzde 33’e ulaşmaktadır.

David Packard, aynı zamanda Savunma Bakanlığı’nda en fazla malzeme satan (1968’de 2 milyar 239 milyon dolar) “General Dynamics” Şirketi’nin yöneticisidir. Ayrıca, Savunma Bakanlığıyla iş yapan çeşitli şirketin ve bu arada dünyanın en büyük çelik kuruluşu olan “US Steel”in yönetim kurulu üyesidir.

D. Packard, şimdi, Savunma Bakanlığı’ndan bu şirketlere ne kadar milyon akıtılacağına, bu milyonları arttırmak için dünyanın hangi köşesinde “talep” yaratılacağına karar vermektedir...

Nixon’un başkanlığı, savaş sanayii çevrelerinde büyük bir sevinç ve tatlı kâr imkânları yaratmıştır. “North American” Şirketi, Savunma Bakanlığı’na en fazla satış yapan on kuruluştan biridir. Geliri, 1960’tan beri üç kat artmıştır. Şirketin yöneticisi M.L. Atwood’a göre, “Nixon, savunma meselesini Beyaz Saray’da rastlanılan kimi başkandan çok daha iyi anlamaktadır.”

Bir başka savaş sanayii kuruluşunun, “Litton Industries”in durumu da ilginçtir: Şirketin büyük hissedarı R. Ash, Nixon’un ekonomi/politik danışmanları arasındadır. Yönetim kurulu Başkanı C. Thornton ise eski Başkan Johnson’ın çok iyi arkadaşıdır. Hattâ, şirketin 1960’tan beri beş kat

büyümesini bu arkadaşlığa bağlayanlar da olmuştur. Nixon'un başkan seçilmesinden sonra Nixon'a seçim masrafı için verilen para fonları açıklandığında, en büyük yardımlardan birini "Johnson dostu" C. Thornton'un bizzat 17 milyon dolar vererek yaptığı ortaya çıkmıştır...[35]

Böylesine içli dışlı olmuş bir sanayici-Pentagon-Beyaz Saray üçlüsünün yıllardır izlediği politika, kaçınılmaz olarak şu yolda gelişmektedir: Savaş sanayiine yapılan siparişlerin çoğalması; bu siparişleri zorunlu kılan ve mazur gösteren uluslararası gerilimin yaşatılması ve gereğinde arttırılması; Vietnam Savaşı'nı yavaşlatmak zorunda kalan ABD sanayicilerine yeni harcama imkânları (füzesavar sistemi, silâhların modernleşmesi, askeri dış yardım, vb.) yaratılması.

Dev çıkarların dünya çapında sahneledikleri bu büyük oyuna, Türkiye bu noktada ve kendi çapında dahil olmaktadır.

Askeri dış yardımın amacı sadece gerektiğinde kullanılacak bir yabancı orduyu güçlendirmek değildir. Savaş sanayiine sürekli bir üretim sağlamaktır: Eskiyen araçlar yabancılara verilmekte, onların yerini alacak daha modern silâhlar yapılıp Savunma Bakanlığı'na satılmaktadır. Böylece, ABD iktidarları kendi halkının vergilerini sürekli şekilde savaş sanayiine akıtan bir mekanizmayı işletmektedirler. "Modernleşme" gerekçesinin de kamçıladığı bir tüketim, yardım alan ülkelerin işbirliğinden de yararlanarak sürdürülmektedir.

Türkiye gibi ülkelerin yardım karşılığında yüklendikleri sorumluluklar da, aynı tüketimi geliştirmeye ve savaş sanayicilerini kazandırmaya dönüktür. Türkiye ve benzerleri uluslararası gerginliği arttırmak için gereğinde kullanılmakta, bu gerginlik yeni askeri harcamalar için ABD yöneticilerine bir gerekçe olmaktadır. (ABD bütçesinin yüzde 60'ı Savunma Bakanlığı aracılığıyla kullanılmaktadır: 1968'de 80 milyar dolar.)

Ve nihayet, bizim gibi üsleşen ülkeler, aynı savaş harcamalarına yeni tüketim alanları yaratmaktadır: Üretim fazlası olan bir şirket (yukarıda sözü edilen ince ilişkilerin ışığında) Türkiye'de gözetleme merkezleri kurabilmekte ya da Savunma Bakanlığı aracılığıyla yeni üslerin yapımını, yeni uçak siparişlerini alabilmektedir.

Amerika'nın iç dengesine böylece yardımcı olan Türkiye benzeri ülkeler, bu işbirliğinin bütün tehlikelerini de paylaşmaktadırlar. Havalanan bir casus uçağının yarattığı tepkiye onlar da göğüs vermektedir. Kendi topraklarındaki yabancı silâhlar pazarlık konusu edildiğinde sadece seyirci kalmakta, ne düşündüğü bile kendilerine sorulmamaktadır. Ya da, yabancı

generalleri taşıyan bir yabancı uçağın yolunu şaşırması, bütün bir toplumu tedirgin etmektedir. Ve bu ülkeler, ölümcül bir nükleer çatışmanın ilk muhtemel hedefi olmak görevini de tevekkülle yüklenmektedir.

Bu, büyük çıkarların büyük oyununa âlet olmuş küçük piyonların kaçınılmaz kaderidir.

Milliyet, 24 Ekim 1970

Deney Tahtası Vietnam

Aşağıdaki davranışların tümü ya da bunlardan herhangi biri mahkemenin yargılama yetkisine giren suçlardan sayılır ve bunları işlemiş olanlar şahsen sorumlu tutulur: Sivil halka kötü muamele edilmesi. Savaş esirlerinin öldürülmesi ya da kötü muameleye uğratılması. Şehir, kasaba ya da köylerin hedef gözetilmeksizin tahribi. Sivil halka karşı girişilen bütün insanlık dışı muameleler...

(Nürenberg'de 13 Alman liderini idama mahkûm eden

“Uluslararası Askeri Mahkeme”nin nizamnamesi)

Bütün ülkelerde kamuoyunun dikkatini bir kere daha Vietnam’a çeken “My Lai Katliamı”nı yaratmış bir Amerikan askeri şöyle anlatıyor: “Köyde ben de on beş kişiye yakın sivil öldürdüm. Önce, aralarında bebeklerin de bulunduğu kırk ya da kırk beş kişiyi öldürdük. Köylülerin bize yalvarmalarına rağmen katliam devam etti. Benim tahminime göre 370 kişi kadar öldürüldü...”

İki çocuk sahibi olan 22 yaşındaki bu genç, “Bebekleri neden öldürdün” sorusuna şu cevabı veriyor: “Bilmiyorum. Olağan işlerden biriydi bu...”

Gerçekten de, son olayın asıl trajik yanı, “olağan” ve “sıradan” bir işlemi yansıtmasıdır. Bütün özelliği, Vietnam dışında duyulabilmiş olmasıdır; bir ordu fotoğrafçısının o bölgedeki benzer katliamda çektiği resimlerin (çocukların öldürülmesi, vb.) İngiliz basınında yayınlanmasıdır. Yoksa, Vietnam olayları bir yerden sonra kanıksanmaya başlanmıştır. Örneğin, “15 çocuğun öldürülmesi” önce “büyük haber”dir, gazetelerin ön sayfasında yer alır. Bir hafta sonra gene “15 çocuk öldürülürse” bu kez haber küçülür. Bir hafta daha geçip de yeniden “15 çocuk öldürüldüğünde” haberin yeri iç sayfalardır; kamuoyu alışmış, duyarlılığını kaybetmiş, kanıksamıştır. Bir süre sonra bu tür olaylar “umur-ı âdiye”den sayılır...

Vietnam’ın gerçek yüzünü yansıtan olaylar son yıllarda açıklandıkça, savaşın klasik “sömürge savaşları”ndan ayrı bir özellik taşıdığı ortaya çıktı: Amerikan büyük sermayesinin yayın organı Wall Street Journal, Vietnam’ı “hazır laboratuvar” şeklinde nitelemektedir. Ünlü Le Monde gazetesi ise bu dertli ülkeyi “anti-gerilla savaşının deney alanı” olarak tanımlamaktadır. Şimdi, Vietnam’daki son olaylara kadar varan çeşitli gelişmeleri savaşın bu önemli fonksiyonu açısından değerlendirmeye çalışalım.

“Sorgu” Birliğinde Görevliydim...

“Bana yedi-sekiz esir verdiler. İçlerinden birini karşıma aldım. Sakin bir şekilde sorguya başladım. Adam, Vietkong olmadığını ve Vietkong çetecilerinin nerede gizlendiklerini bilmediğini söylüyordu. Belki gerçekten Vietkong değildi ama, nerede olduklarını bildiğine emindim. Bir süre sonra sinirlendim ve tokatlamaya, yumruklamaya başladım. Esir gene konuşmuyordu. Bunun üzerine yerimi başkası aldı. Bir teğmendi. Önce benim gibi sordu, yumrukladı, cevap alamayınca manyetolu sahra telefonunu getirtti. Telefonun elektrotlarını esirin ellerine bağlayıp cereyan

verdi. Adam konuşmadı. Bunun üzerine telleri Vietnamlının cinsel organlarına bağlayıp tekrar cereyan verdi. Çığlıklara dayanamıyordum, ilk sorgu tecrübemdi, odadan çıktım...”

Vietnam’daki “tecrübelerini” açıklayan bu Amerikalının adı Peter Martinsen’dir.[36] 23 yaşındadır. Kendi deyişiyle, “Vasat, normal, memleketini seven bir üniversite öğrencisidir.” Dil konusunda eğitim görmüş, askere alındığında ordunun “Lisan Merkezi”nde Vietnam dilini öğrenmiştir. 1966’da Vietnam’a gönderilmiş ve bir “sorgu” birliğinde görevlendirilerek binlerce esirin işkencesine tanık olmuştur. Martinsen önceleri bu göreve pek alışamamıştır ama, durum zamanla değişecektir:

“Bir başka seferinde Kuzey Vietnamlı bir yüzbaşıyı sorguya çekiyorduk. Onu mutlaka konuşturmamız gerekiyordu. Soruları ben sorarken amirim sahra telefonunu adamın cinsel organlarına uygulamaktaydı. Esir gene konuşmadı. Bunun üzerine bir başka teğmen amirimin yerini aldı. Esirin tırnak altlarına bambu kıymığı çakmaya başladı...”

‘Cedar Falls’ harekâtında işgal edilen bir köyün kuyusuna gizlenmiş Vietkong’u sorguya çekiyordum. Bir arkadaşım adamı bambu kamışı ile döverken ben ‘rütbesinin ne olduğunu’ soruyordum. Esir cevap vermiyordu. Oysa bütün subaylarım sorguyu izlemekteydi ve beceriksizliğimden utanıyordum. Birden aklıma bir usul geldi. Esirin ensesine tabancamı dayayıp ona mezarını kazdırtmaya başladım. Arkadaşım vurmaya devam ederken, çukur büyüyor ve ben saniyeleri yüksek sesle sayarak esire ne kadar ömrü kaldığını bildiriyordum. Sonunda dayanamayıp konuştu...”

Peter Martinsen, kendi davranışlarının nedenini şöyle anlatıyor: “Sorgu birliklerinde çalışanların çoğu sadist değildir. Ben de değilim. Başlangıçta çoğu benim gibi normal kimselerdi. Fakat şartlar, başka insanlara işkence etmek için gerekli değişimi bizde yarattı. Önce sadece bilgi almak için esiri dövüyorsunuz, sonra cevap vermeyişine kızıp hiddetinizden vuruyorsunuz. Nihayet, bunu söylerken utanıyorum ama, zevk için dövmeye başlıyorsunuz...”

Vietnam Savaşı’nın gerçek yüzünü dünyaya tanıtmanın şeref payı Amerikan gazetecilerine düşmektedir. Son “My Lai” olayındaki gibi. Bâzı Amerikan gazeteleri, esirlerden bilgi çıkarma tekniğinde Vietnam Savaşı’nın sağladığı gelişmeleri şöyle anlatıyorlar:

“Esirleri konuşmaya zorlamak için kullanılan başka bir usul de, gözlerinin önünde bir diğer esirin parmaklarını, tırnaklarını, kulaklarını ya

da seks organlarını kesip kopartmaktır. Bazen, hükümete ait bir askeri tesiste, kesik kulakların bir ipe dizilip süs olarak duvara asıldığı da görülür” (New York Herald Tribune, 25 Nisan 1965).

Vietnam Savaşı üzerine yaptığı röportajla Pulitzer armağanını kazanan Associated Press muhabiri Malcolme Browne, şu bilgileri veriyor: “Gazete muhabirlerinden ve Amerikan askeri danışmanlarının çoğu, esirlerin şeker kamışı kesmeye yarayan bıçaklarla dövüldüğüne tanık olmuşlardır. Esirlerin hadım edildiği, ya da gözlerinin oyulduğu görülmüştür.”

“Savaş esirleri arasında, sorguya çekilip de hayatta kalan yok gibidir. Ölümün birçok çeşitleri vardır: Esiri zırhlı bir aracın altında ezmek, kafasını kesmek, ya da iki kolunu koparıp kan kaybından ölmesini beklemek, ya da bir kurşun sıkmak gibi. Bütün bunlar Güney Vietnam’da rastlanan savaş şekilleridir” (New York Times, 4 Ekim 1965).[37]

Vietnam’daki “sorgu” sistemi çeşitli deneyler sonucu her gün biraz daha gelişmekte, çeşit kazanmakta ve teknik düzeyini yükseltmektedir. Şimdi her esir için ayrı bir “fiş” tutulmaktadır. Bu fişe esirin geçmişi, kimliği yazılmakta, sorulara “kolay” cevap verip vermediği kaydedilmektedir. Ancak son zamanlarda dikkati çeken bir nokta, bu fişlerden önemli bölümünde “esirin kalp krizinden öldüğü”nün yazılı olmasıdır... Sonuçlar bilimsel olarak değerlendirilmekte ve en etkili sorgu usulleri araştırılmaktadır. Ancak şunu da ekleyelim ki, “sorgu uzmanları” önceden eğitime tabi tutulmakta, hattâ görevlerinin niteliği kendilerinden gizlenmektedir. Ancak Vietnam’a varıp da bir “sorgu birliği”ne katıldıkları zaman asıl görevlerini anlayan bu kimseler “havaya uymakta” pek zorluk çekmemektedirler.

Vietnam’daki “sorgu” ve “soruşturma” sisteminin son büyük amacını 23 Şubat 1969 tarihli Sunday Times açıklamaktadır. Eskiden sadece şüpheli bölgeleri haber veren elektronik beyinlerin çalışma alanı genişletilerek, Vietkong sempatizanı olan kimseler teker teker bu beyin aracılığıyla tespit edilecektir. Örneğin, bir okuldaki öğrencilerin tek tek durumu, ailesi, bilinen düşünceleri, arkadaşları ve başka bilgiler “beyin”e sunulacak, elektronik beyin ise bunların içinden Vietkong eğilimli olanları teker teker bildirecektir. Yetkililere göre, önümüzdeki yıl 33 bin kişi bu sistem sayesinde “elimine” edilecektir...

İşkenceden hafiyeliğe kadar bütün bir savaş programının denenip geliştirildiği Vietnam’ın bu alandaki asıl görevi yeni silâhların uygulanmasına ve mükemmelleşmesine imkân sağlamaktır.

Fransız gazetecisi Bernard Couret, Güney Vietnam’da yaptığı araştırmaların sonucunu şöyle açıklıyor: “Pentagon’un Vietnam’ı bir deney alanı olarak kullandığı meydandadır. Amerikan askeri makamları bu gerçeği zaten saklamıyor. Vietnam, her geçen hafta bir başka teknik yeniliğin uygulanmasına sahne olmaktadır” (Le Monde Diplomatique, Mart 1967).

Gerçekten de, Vietnam bir yandan savaş sanayicilerinin ürünlerini çeşitleyip para kazanmalarına yardım etmiş, bir yandan da Amerikan ordusuna değişik silâhları deneyebildiği bir halk ve ülke sağlamıştır. Anti-gerilla tabir edilen bir savaş düzeninin bütün ayrıntıları bu ülkede uygulamalı olarak incelenmekte, silâhların etkenliği hesaplanmakta ve değerli dersler çıkarılmaktadır. Bu bilgiler Vietnam’dan başka bir bölgede meydana gelebilecek aynı türden savaşlarda dikkatle kullanılacaktır.

Vietnam’da büyük gelişme sağlayan silâhların en önemlilerinden biri “bilyalı bomba” yahut “parçalı bomba”dır.[38] Bunun özelliği iç içe geçmiş bölümlerden yapılı olması ve “Vietkong” bölgelerinde başarıyla kullanılabilmesidir. Bu silâhların ilk örneğinin içinde el bombasına benzer birkaç bölüm bulunmaktaymış. “Ana” bomba atıldığında bölümler de patlayıp her birinden etrafa kurşunlar saçılırmış. Sonra silâh geliştirilmeye başlanmış, denenmiş, tekrar geliştirilmiş. Şimdi, 2.5 metre uzunluğunda “ana bomba”nın içine 300 “elbombası” konuyor. Her el bombası ise patlama anında etrafa 500 kurşun saçıyor. Uzmanların belirttiğine göre, bombanın düştüğü noktayı çevreleyen 6 bin metrekarelik bir bölge bir anda 150 bin kurşunun vızıldadığı bir cehenneme dönüyormuş... Sonra, biraz daha geliştirilmiş bu silâh. Yeni gelişmenin sebebi halkın bomba taşıyan uçakları duyunca korunaklara sığınması ve etkisini bir dereceye kadar azaltması olmuş. Şimdi kullanılan “mütekamil” bombalarda, içinde bulunan 300 el bombasının örneğin sadece 50’si ilk anda patlamaktaymış. Halk uçakların ve tehlikenin geçtiğini görüp de korunaklardan çıkınca, zamanı ayarlanmış el bombalarından geri kalanlar patlıyor ve bu şekilde zayiatın artmasını sağlıyormuş...

Helikopterin modern savaştaki yeri Vietnam deneyi sayesinde büyümüş. Şimdi zırhlı helikopterler ormanlık bölgelerde ustalıkla kullanılıyor ve büyük ateş gücü taşıyor. Önceleri bu araçlar etkisizmiş. Etkisizliğin nedeni, reaktörlerin gürültüsünden dolayı helikopterin kendisine ateş açılan noktayı seçememesiymiş. Bu yüzden kolayca avlanırlarmış. Ancak, bir musibetin bin nasihatten evla olması örneği, Vietnam deneyi sayesinde yeni cihazlar yaratılarak bu araçlara eklenmiş. Şimdi pilot, iki kilometrelik bir çevrede

atılan kurşunun dahi çıkış noktasını hemen tayin edebiliyor. Bu şekilde hedefini ya da sakınması gereken noktayı kestirebiliyor.

Alışılmış avcı uçakları da gerilla savaşında etkisiz kalmış. Bunun üzerine, gene çeşitli deneylerden yararlanılarak “Sihirli Ejderha” tabir edilen c-47’ler yaratılmış. Bu uçaklara “Kanatlı Topçu Birliği” adı da veriliyor. Üç adet “Gatling” topuyla dakikada 6 bin atış yapabiliyor. Ateş gücünün büyüklüğünden ötürü baskınlarında ve ileri hatlara yapılan gece hücumlarında şimdi bu “Sihirli Ejderhalar” kullanılıyor.

Vietnam, elektronik savaş sanayiinde de önemli gelişmelere yol açmış. Şimdi bütün Amerikan birliklerinde iki elektronik beyin var. Birlik düşman topçusunun ateşine hedef olunca, bunlardan biri hemen ateşin nereden açıldığını kesinlikle bildiriyor. Öteki cihaz ise Amerikalıların açacağı karşı ateşin istikamet ve mesafesini ayarladıktan sonra, düşman topçusunun gücünü hesaplayıp onu susturmak için hangi yoğunlukta bir salvoya gerek olduğunu belirtiyor.

Amerikan ordusunun Vietnam’da başarıyla uyguladığı bir araç da, ormanları ve ekinleri yakan zehirli kimyasal maddeler. Bunların artık kullanılmayacağını Başkan Nixon geçenlerde açıkladı ama, konuyla ilgili rakamlar savaşta son derece etkili olduklarını ortaya koyuyor. 1966’nın ilk dokuz ayında, altı tane c-123 uçağı 215 bin hektara 5 milyon litre zehirli gaz serpmiş (New York Times, 9 Eylül 1966). 1967’de ise bu uçakların sayısı 18’e yükselmiş. Bu şekilde Vietkong kontrolündeki bölgelerin pirinç tarlaları ve ağaçları tamamen yanmış. Kurtuluş savaşlarında tabii örtülerin gerillanın korunağı olduğunu fark etmiş Amerikalılar, onun için örtüyü kaldırmak yolunu seçmişler. Pirinç tarlaları ise sadece kadınlarla çocukların değil, gerillaların da yaşamasını sağlıyormuş.

Vietnam Savaşı’nın geliştirdiği, hattâ yaratılmasına sebep olduğu en korkunç silâh Napalm’dır. Özellikle sivillere gözdağı verip onları savaştan uzak tutmaya yarıyormuş. Napalm, aralıksız yanan ve söndürülemeyen bir kimyasal maddedir. Vietnam deneyi ilerledikçe Napalm’ı daha “yapıştırıcı” hale getirmek için “polystyrene” ilave etmişler bu maddeye. Şimdi, alevli pelte kıvamındaki sıvı cilde yapışıyor, eti kemiriyor, oyuklar açıyor. Yoğunluğuna göre öldürüyor yahut vücudun bir bölümünü çürütüyor. Napalm’ın temas ettiği yerleri birkaç dakika içinde cıvık bir cerahat kaplıyormuş. Felix Green’in ünlü kitabı Vietnam Vietnam’da, “yeryüzünde Napalm imal eden tek ülkenin Amerika olduğu” belirtilmektedir.

Suçlu Kim?

Bu tür deneylere hedef olan bir halkla savaş halindeki Amerikan askerinin “katliam”la nitelenen davranışları, genel bir politikanın olağan sonucu şeklinde görülebilir. Bu askerlere tüm köyler “hedef” olarak verilmektedir. Savaştıkları belirli kişiler değil, bütün bir halktır. İşkencenin her çeşidini yapmaları hoşgörüyle karşılanmaktadır. Amirleri “free kill zone – serbest öldürme bölgeleri” tayin edip onları bu mıntıkalara salmaktadır. Vietnamlıların insandan sayılmayacağı onlara sürekli şekilde telkin edilmiştir. Son katliama katılanların da açıkladığı üzere, kadınları ve çocukları öldürmek “olağandır” ve bir çeşit “hak” bellenmiştir. Bütün bir halkı kobay, bütün bir ülkeyi deney alanı yapmış bir karar mekanizmasının, kendi genel siyasetinin küçük bölümlerini uygulayan askerleri (My Lai olayından sonra yaptığı gibi) yargılamaya kalkması, bir yerden sonra, garip kaçmaktadır...

Milliyet, 28-29 Aralık 1969

Vietnam Savaşı ve Amerika

Amerikan toplumundaki bütün hastalık belirtilerinin hızla kang-renleşmesine sebep olan Vietnam Savaşı, en önemli sonuçlardan birini ülkenin siyasal dengesinde yaratmışa benzemektedir. Uluslararası ilişkilerden sağladığı korkunç kârdan kendi işçi sınıfına ayırabildiği paylarla onu “nötralize” eden, güçlü yaygın tekelleriyle kitleleri devamlı bir şartlanmaya hedef tutan hâkim zümreler, uzun süre, adetâ “muhalefetsiz” bir iktidarı sürdürmüşlerdir. Ne var ki Vietnam Savaşı’nın bu toplum üzerindeki etkisi yıkıcı olmuş; geleneksel denge hızla çürümeye başlamıştır. Zencilerin hayat şartlarını düzeltmek için kullanılması gereken fonları savaş harcamaları yutarken zenci hareketleri güçlü bir patlamaya dönüşmüştür. Bunu, “Hippi”lerin bütün Amerikan değerlerine ve “Amerikan usulü yaşama tarzı”na isyanları izlemiştir. Son olarak da, üniversite gençliğinin yıllardır süren direnişi bir patlama halini almış, toplumun temellerini sarsmaya başlamıştır.

İşin ilginç yanı, geleneksel kurumların bu yeni muhalefet karşısında takındıkları tavırdır. Temeldeki ekonomik ilişkileri her ne pahasına olursa olsun korumak amacındaki bu çevreler, şimdi, insafsız bir baskı rejimini korumanın çabasında gözükmektedir. Baskı kanunları birbirini izlerken, yönetimin karar merkezleri yavaş yavaş sivillerden savaş meraklısı

generallere ve onların temsil ettikleri çevrelere kaymakta; yönetim, adetâ, “ikili” nitelik kazanmaktadır.

Meseleye nereden bakarsak bakalım, toplumdan kıvanç duyan çoğu Amerikalının dilinden düşürmediği “an American dream – bir Amerikan rüyası” tanımı, artık, “bir Amerikan kabûsu”na dönüşmüşe benzemektedir.

Kurulu Amerikan düzeni, kendi temellerini tartışma konusu eden gençlerin, zencilerin ve talepleri artık kolaylıkla karşılanamayan işçi-memur hareketlerinin susturulması amacıyla 1968 Mayısı’nda, ilk “baskı kanunu”nu çıkarmaktadır. Johnson’ın ilân ettiği bu kanuna göre, “bir eyaletten ötekine karışıklık çıkarmak amacıyla geçen herkes beş yıl hapis ve 10.000 dolar para cezasına çarptırılacaktır.” Amerikan hukuk çevrelerinin ısrarla “anayasaya aykırılığını” öne sürdükleri bu kanun, en temel hukuk ilkelerini çiğneyerek, “hareketi” değil, “düşünceyi” mahkûm etmektedir. Kurulu düzenin eline, ancak faşist yönetimlerde bulunan bir mahkûm ettirme yetkisi vermektedir. Bundan böyle hareketler değil, sadece sözler ve düşünceler bile cezalandırılmaktadır.

1968 Mayısı’nın “Omnibus” kanunu, ayrıca tutuklanan bir kimseyi polisin, süresiz karakolda alıkoymasını; elektronik dinleme araçlarıyla sağlanan delillerin artık geçerli sayılmasını; sanığın hâkimin “her sorusuna” cevap vermek yükümlülüğünü (kendi aleyhine kullanılabilecek beyanlarda bulunmamak hakkının iptalini) öngörmektedir.

Bu kanun kişi özgürlüklerini öylesine sınırlamakta ve öylesine faşizm kokmaktadır ki, Johnson’ın kendi Adalet Bakanı Ramsey Clark bile kanunu uygulatmayı reddetmiştir.

Ne var ki Nixon Başkan olunca durum değişmiştir. “Omnibus”un şiddetle uygulanması bir yana, yeni baskı kanunları birbirini izlemektedir: Son çıkan bir kanuna göre, polisin “şüpheli” gördüğü bir kimseyi tutuklama yetkisi sağlanmaktadır. Bir başka kanun ise, mahkemeden alınmış arama belgesine gerek olmaksızın polisin meskenlere girmesini, evde arama yapmasını, istediği kitap ve belgelere el koymasını öngörmektedir. “No knoch – kapı vurulmaksızın” diye adlandırılan bu kanun için, anayasa uzmanı Senatör Erwin, “Polis devletine doğru önemli bir adım atıldı” demektedir...

Nixon yönetiminin bu doğrultudaki çabaları henüz bitmemiştir. Adalet Bakanı Mitchell, şimdi, gazetecilerle doktorların ellerindeki özel bilgiyi polise vermelerini zorunlu kılacak bir tasarı hazırlatmaktadır. Bu tasarıyı

kaleme alanlar, ilginç bir rastlantı sonucunda, McCarthy döneminin ve akımının eski öncülerinden Senatör Thurmond, Eastland ve McCellan'dır...

Hukuki çabalarının yanı sıra, Nixon yönetimi, baskı rejimini başka yollardan da pekiştirmektedir: Anayasanın "milli güvenliği gözetmek görevini" Başkan'a veren maddesini çok geniş şekilde yorumlayan Nixon yönetimi, şimdi, bütün gizli polisleri sivil örgütlerin içine sızdırmakla meşguldür. Muhafazakâr Daily News gazetesinin bildirdiğine göre, "sadece Chicago bölgesindeki öğrenci ve zenci kuruluşlarının arasına binden fazla sivil polis sokulmuştur." New York'ta dört gencin eroin alıp ölmesinden sonra "beyaz zehir kaçakçılarıyla daha şiddetli mücadele" isteyen talepler kamuoyundan yükselince, Polis Şefi Leary, "bunun imkânsız olduğunu, zira elindeki bütün ajanların zenci ve gençlik örgütlerinde görevlendirildiklerini" açıklamıştır...

İdari makamlar ekonomik bunalımların da beslediği bu "yeni muhalefet"le uğraşadursun, toplumun karar mekanizması yavaş yavaş sivil yönetimden Pentagon'un savaş meraklısı generallerine kaymaktadır. Kamboçya'ya son saldırının Kongre'den adetâ gizlenmesiyle bir defa daha kanıtlanan bu durum, kendini uzun süredir belli etmekteydi. Daha Başkan Johnson zamanında, hükümet tarafından "Kuzey Vietnam'a bombardımanın durdurulduğu" açıklanırken; Pentagon, bu beyanlarla alay edermişçesine, bomba yağdırmaya devam etmişti. Sonraları bu ikilik daha da artmış. Pentagon, "devlet içinde devlet" olmaya başlamıştır. Bu konudaki son haberler hayli ilginçtir. fbı ve cıa'nın Amerika içindeki çatışmalarından memnun olmayan Pentagon, şimdi, kendi özel gizli istihbarat teşkilâtını kurmuştur. Amerika içindeki "yıkıcı" hareketlere karşı faaliyete geçen

conus (Continental United States), halen, ajanlarını zenci ve öğrenci kuruluşlarının içine sızdırmakla meşguldür...

Kurulu Amerikan düzeninin bütün baskı çabalarına ve Pentagon'un uğraşılarına rağmen, Amerikan toplumundaki hareketlerin durdurulacağını söylemek zordur. Bilâkis, baskı rejimi giderek muhalefeti güçlendirmekte, daha büyük çalışmalara ve kurulu düzende daha büyük sarsıntılara yol açmaktadır. Hattâ denebilir ki, Amerikan hâkim zümrelerinin kendi çıkarları uğruna genişlettikleri Vietnam Savaşı, öyle çelişmeler yaratmıştır ki, bir noktadan sonra, bizzat o hâkim zümreleri tehdit etmeye başlamıştır. Aynen Kamboçya harekâtında olduğu gibi: Ekonomik şartların zorlamasıyla Vietnam'dan bir kısım askerini çekmek üzere olan Nixon yönetimi, cıa aracılığıyla Prens Sihanuk'u devirip yerine cıa ajanı Son Ngoc Thanh'ın[39] desteğindeki General Lon Nol'u getirirken "sağlam bir köprübaşı" tuttuğu kanısındadır. Oysa olaylar hesaba uymamış; Kamboçya'daki yönetim bir yandan Vietnamlı azınlığa zulmederek bizzat Güney Vietnam'la Amerika'nın zıtlaşmasına ve bir yandan da bütün Kamboçya halkının cıa patentli yönetime ayaklanmasına yol açmıştır. Giderek Amerikan saldırısına, bu kez Amerika'nın kendi içindeki karışıklıklara sebep olmuştur.

Güneydoğu Asya'daki olaylar, bir noktadan sonra, onlara yön vermek durumundaki kararlarla adetâ alay edermişçesine gelişmektedir. "Haksız"ın "haklı" üzerindeki egemenliği, gene bir noktadan sonra, kaçınılmaz şekilde son bulmaktadır. Ve bu egemenlik uğraşısı, "Haksız"ın bizzat kendisine, hem de çok uzaklardan, büyük zararlar verdirtmektedir. Amerikan toplumu, bir baskı rejimi kurarken ve kendi vatanında kendi çocuklarını öldürürken, Vietnam'da yarattığı vahşetin de ücretini ödemektedir.

Milliyet, 14 Mayıs 1970

IV
DÜNYA DEĞİŞİRKEN

Dünya Değişirken

“İnsan kişiliğinin ağır şekilde zedelendiği kesin ve sürekli zulüm durumunda, ihtilâlci başkaldırma meşrudur...”[40]

Böyle bir durumun şartları, “öncelikle halkın meşru müdafaa halinde olmasıdır. Müdafaa tek bir insanın zulmüne karşı olabileceği gibi, bütün bir sınıfı eşitsiz bir duruma mahkûm eden sosyal yapının zulmüne karşı olabilir. Zenginliği, kültürü ve iktidarı elinde tutan yönetici sınıfların bazen bütün yollara başvurarak gerekli değişimleri engelledikleri malûmdur. (İhtilâlci başkaldırmanın öteki şartları) 1) Hareketin başarıya ulaşma imkânının büyük olması, halk desteğine ve bilinçli taraftarlara sahip bulunmasıdır. 2) Bu başkaldırmanın getireceği düzenin yıkılan gibi bir baskı düzeni olmaması gerekir. 3) Ve nihayet, zulmü yok etmek için ayaklanmaktan başka çarenin bulunmaması şarttır...”[41]

Bu sözler, devrim hazırlığındaki solcu bir kuruluşun bildirisinden alınmış değildir: İlk cümle. Papa VI. Paul’e aittir (Populorum Progressio genelgesi, 27 Mart 1968). Bu genelgede sözü edilen “ihtilâlci başkaldırma”nın şartlarını belirleyen cümleler ise, Latin Amerika’daki bütün dinsel kuruluşların katıldığı “Medellin Konferansı”nda hazırlanan raporlardan alınmıştır...

İsa’dan iki bin yıl sonra, dünyanın en tutucu kilisesinde birdenbire devrimci çekirdeklerin yeşermeye başlaması, çağımızın en ilginç gelişmelerinden biridir. Katolik kilisesi günümüzde parçalanmıştır; Brezilya’da, devrimcilerle yaptıkları işbirliğinden ötürü rahiplere zindanlarda işkence edilmektedir. Amerika’da zenciler ve yoksul beyazlar alışageldikleri Katolik kiliselerini terk etmişlerdir. Toplum düzeninin dışına taşmak anlamına kullanılan “yeraltına geçmek” deyimini, “Yeraltı Kiliseleri”ne uygulamaktadırlar. Aynı deyime, şimdi İtalyan Katolikleri de sahip çıkmaktadır. Rahip Camile Torres, Bolivya dağlarındaki gerillalarla omuz omuza dövüşürken ölmekte; Fidel Castro, Latin Amerika şartlarında “Marksistlerle Hıristiyanların birleşmesi gerektiğini” söylemektedir.[42]

Bu oluşum karşısında kimi din adamı, “Kilise artık öldü; yeni ve devrimci bir anlayışı yaymamız gerek” derken, Fransız Katolik kilisesinin resmi organı La Croix gazetesi, “İnsanlığın geçirdiği bunalım kiliseyi

etkiliyor” şeklinde bir yoruma varmaktadır. Ancak bütün Katolik çevrelerin görüş birliğine vardığı nokta, kilisenin, ölmese de, parçalandığı; bir bölümüyle çeşitli toplumlardaki devrimci hareketlere katkıda bulunduğu, toplumsal değişimlerde kendi payına düşen aktif bir görevi yüklendiğidir.

Özellikle Latin Amerika’da sömürgecilerin en güçlü propaganda aracı, tutucu diktatörlüklerin başlıca dayanağı olan Katolik kilisesine ne olmuştu?

Sorunun cevabı, dinsel hareketlerin devrimci akımlara fiilen katıldıkları Latin Amerika’nın şartlarında araştırılabilir. Dünyadaki 620 milyon Katoliğin yarıya yakın bir bölümü, Amerika kıtasının güneyinde yaşar. Bu toplumların çoğu, derinden derine gelişen bunalımların patlamalarına, eşkıyalıkla devrimciliğin birbirine karıştığı romantik halk hareketlerine sahne olmuştur. Çoğunda, halkın büyük bölümü yerlidir; İspanyollarla az karışmıştır. Bolivya ve Peru gibi. Kimisinde, halkın etnik yapısını Afrika’dan getirilmiş zenciler belirlemiştir (Brezilya). Kendi özelliklerini, geleneklerini ve hareketli kişiliklerini koruyan bu topluluklar, Hıristiyanlıktan etkilendikleri ölçüde Hıristiyanlığı etkilemişlerdir. Mistik anlayışlarını ve renkli dünyalarını, bu dinin soğuk ve kurumsal görüntüsüyle değil; onun doğuş dönemindeki ilkel ve insancıl sıcaklığıyla, çoktan kaybetmiş olduğu eşitlikçi özüyle bağdaştırmışlardır. Devletinkinden çok ayrı bir din anlayışını benimsemişlerdir.

Latin Amerika kilisesinin bölünerek bir yanıyla yeni bir nitelik almaya başlaması, toplumların bu özellikleriyle olduğu kadar, onların geçirmekte bulunduğu değişimle de ilgilidir. Sosyoekonomik altyapıların zorlandığı, halkların bütün dünyada yeni özlemler yaşatarak büyük bir uyanış içinde bulundukları çağımızda, nihayet bir üstyapı kuruluşu olan kilisenin bu gelişmelerden etkilenmemesi düşünülemez.

Bu etkinin sonucu, giderek artan sayıdaki din adamının adetâ yeni görevlere itilmesi, yeni bir kişilik kazanması olmuştur. Kendi belirttikleri üzere, “kilise, yıkılmakta olan bir kaledir. İstesek de istemesek de, çökmektedir. Yaptığı tek şey, düzeni korumak, paralı güçleri desteklemektir. Bir kurum olarak, kilise yoktur artık. Bizim de istediğimiz, onun silinmesi, kaybolmasıdır. Ölmesidir. Çağımızın yüklediği görevleri karşılayabilecek bir din anlayışı ve dinsel kurumlar, ancak bu yıkıntıların üzerinde kurulabilir...”

Dünya, Papa’yı bile ihtilâlci ayaklanmalardan söz etmek zorunda bırakan bir hızla değişmektedir. Halk kitlelerinin yarattığı sarsıntılar din adamlarını belki daha büyük ölçülerde etkileyecek; bütün dinlerin özündeki

anlayışa yakışan bir göreve onları, zorlayarak, toplumların ilerlemesine onların da katkıda bulunmasına imkân verecektir.

Milliyet, 27 Ekim 1970

“Ölüm Hoş Geldi, Safa Geldi...”

“Papa’yı ele geçirdik, ne yapalım?” 7 Ekim 1967 akşamı Bolivya Başkanlık Sarayı’na gelen şifreli mesajda, bu kısa soru vardır. Bolivya dağlarındaki gerillalara karşı dövüşen Amerikalı özel danışmanlar (Rangers), acele cevap beklemektedir: Papa’yı ele geçirdik, ne yapalım?

Günümüzün tam üç yıl öncesidir. O zamanki başkan General Barrientos (1969’da helikopter kazasında ölmüştür) yardımcısı General Ovando’yu (şimdiki başkan), General Miranda’yı (şimdiki başkana önceki gün darbe hazırlayan önceki günkü genelkurmay başkanı) ve en yakın olanı iki generali hemen özel villasına çağırır: Papa, ne olacaktır? Tartışmalar sabaha kadar sürer. 8 Ekim gününün güneşi doğarken, ikiye karşı üç oyla alınmış kararı Başkan Barrientos Bolivya dağlarındaki danışmanlara iletmektedir: “Papa’yı öldürün.”

Papa, Che Guevara’ya verilmiş şifre adıdır.[43]

Bolivya, kahramanlıkla ihaneti, vahşetle sevgiyi peş peşe ve yan yana yaşamış küçük bir Latin Amerika ülkesidir. Latin Amerika’nın kanıksanmış hikâyelerinden biridir Bolivya’nın hikâyesi: Topraklarındaki dünyanın en zengin kalay madenlerini ABD şirketleri işletir. Tarım büyük derebeylerin elindedir, iktidarda askerler vardır. Tarihindeki belki tek ümit ışığı, Milliyetçi Devrim Hareketi’nin adayı Estenssoro’nun 1952’de başkan olmasıyla belirmiş; kalay madenlerinin ve petrolün millileştirilmesine kadar dayanabilmiştir: Ülkedeki gelişmelerden huzursuzluk duyan ABD, elindeki kalay stoklarını değerinden düşük fiyatla dünya piyasalarına sürmüş, “damping” yapmıştır.

Bolivya, tek dış gelir kaynağı kalayını, bir anda, dışa satamaz olur; korkunç bir ekonomik bunalım başlar. Estenssoro, ülkesini kurtaracak bir krediyi Uluslararası Para Fonu’ndan sağlamak için ABD taleplerini kabul eder; işçi sendikalarının “Estenssoro devrimi sattı” çığlıkları arasında kalay ve petrol kaynakları eski sahiplerine iade edilir. Bir yıl sürecek işçi direnişi binlercesinin katledilmesiyle sona erer. Bir rüya bitmiştir Bolivya’da.

Estenssoro’nun yerini, onu darbeyle düşüren yardımcısı General Barrientos’la Genelkurmay Başkanı General Ovando 1964’te alırlar. Sonra

Barrientos ölür, Ovando 1969'da başkan olur. Bir kısım solcuları umutlandıran bir yönetim kurar. Sonra gerçek kişiliğine döner; "olağanüstü hal" ilân edip ilericileri, sendikacıları tutuklar. Üniversiteleri tatil eder. Ne var ki onu bile yeterince güvenilir bulmayan güçler vardır Bolivya'da; General Miranda aracılığıyla bir darbe düzenlerler. Birkaç gün önce girişilen bu darbe, başarısızlıkla sonuçlanır.

Görüldüğü gibi, Bolivya'nınki kanıksanmış bir Latin Amerika hikâyesidir.

Che Guevara'ya mezar olmuş bir ülkedir Bolivya. Çeşitli işçi ve köylü ayaklanmalarına, binlerce insanın kurşunlanmasına tanıktır. Bolivya dağlarındaki gerillalar, hâlâ Guevara'nın türküsünü söyler: "Ernesto Guevara geliyor/Köyden şehre geliyor/Kalbiyle ve silâhıyla geliyor." Ancak, türkü ve destanlar devrimin başarısına yetmemektedir: Guevara, kendisine verilen yanlış bilgilere dayanarak Bolivya dağlarına tırmanmış; var olmayan bir "devrim ortamını" var sanmıştır. Ülkenin halk hareketlerine sahne olmuş kalabalık maden bölgelerinin yerine, küçük topraklı çiftçilerin büyük alanlara serpiştiği bir bölgeyi, geçit vermez dağlarla sarılı Güneydoğu'yu seçmiştir.[44] Ve bu hatâsını, Bolivya Günlüğü'nde, bizzat Guevara dile getirir: "Bu çatışmanın sonucu, olumsuzdur. Disiplinsizlik ve uzağı görememek yüzünden... Dışarıyla ilişkiyi tamamen kaybetmiş durumdayız. Köylü hareket merkezleri ise hiç gelişmiyor... Dostlarımızla temas kuramadığımız gibi, bunun ümidini de kaybettik. Köylülerin harekete katılmasını sağlayamıyoruz, zira kendileriyle ön temas yapılmamıştır..."[45]

Ölümünden birkaç ay önce Guevara'nın Bolivya dağlarında kaleme aldığı bu sözler, büyük devrimcinin bizzat kendi koyduğu devrim kurallarınca artık sonuna yaklaştığını gösterir: Devrim, hatâ affetmez. Yanlış bir hesapla girişilen Bolivya harekâtının ezilmesi, kaçınılmazdır.

Garip bir rastlantı, Guevara'nın ölüm yıldönümünü onun ölümüne karar verenlerin birbirine düştüğü günlere denk getirmiştir. Beş kişiden biri kazada ölmüştür. "Solcu" General Torres politikadan uzaklaştırılmıştır. General Miranda ise eski şefine, Ovando'ya darbe düzenlemekle meşguldür.

İhanetin ve kahramanlığın her çeşidini yaşamış bir ülkedir Bolivya. Bolivya halkı "altın tahtta oturan bir dilencidir." Ülkenin başkentinde saray darbeleri birbirini izlerken, Bolivya dağlarında ölmüş Guevara'nın Küba'daki Üç Kıta Toplantısı'na Bolivya dağlarından gönderdiği son mesajının şu son sözleri, bütün Latin Amerika devrimcileri tarafından

Guevara'nın vasiyeti olarak tekrarlanmaktadır: "Ölüm nereden gelirse gelsin... Eğer savaş naralarımız işitilecekse ve başka bir el uzanıp düşmüş silâhımızı kavrayacaksa ve de başka insanlar mitralyöz sesleri arasında, zafer ve savaş çığlıklarıyla cenazelerimize ağıt yakacaklarsa, ölüm hoş geldi, safa geldi..."[46]

Milliyet, 7 Ekim 1970

Dominolar Devrilirken

Latin Amerika halkları için 16. yüzyılın "Conquistadores" (işgalciler) dönemi günümüzde bile sona ermemiştir. Avrupa'nın büyük bir açlıkla bu denizaşırı topraklara saldırmaya hazırlandığı çağda, Papa VI. Borgia, 3 Mayıs 1493 tarihli şu kararnameyi yayınlamaktadır:

"... Yeni keşfedilen topraklardaki yerlileri Katolik inancına yaklaştırmak, onlara Tanrı sevgisi ve Katolik ahlâkı aşılamak için... İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçe İzabel'e bu toprakların insanları üzerinde kayıtsız şartsız yönetim ve yargı yetkisi veriyorum..." Büyük yağmanın dinsel özrü yaratılmıştır. Felsefe dayanağı ise 1519'da, Oviedo'nun düşünceleriyle yaratılacaktır: "Bâzı ırklar öylesine aşağıdadır ki, bunlar öteki ırkların esiri olmaya tabiat tarafından mahkûm edilmişlerdir. Yeni kıtanın yerlileri, işte bu insanlardandır. Onlar tembel, kötü, yalancı, sapık, ahlâksız kişilerdir... Eğer bu yerliler katlediliyorsa, bu, Sodom ve Gomor gibi, cinsel sapıklıklarından ötürü Tanrı'nın onlara verdiği cezadır. Bunlar medeni olamaz, ilelebet esir kalmalıdırlar..." vb.[47]

Ve ünlü "Conquistadore"ler, insanlık tarihinin o güne dek tanımadığı bir vahşet ve yağmayı başlatırlar: Öldürülenler koca şehirlerin tüm insanlarıdır; yıkılan, yok edilenler, Maya, Aztek ve İnka medeniyetlerinin binlerce yıllık ürünleridir. İspanyollarla onları izleyen Avrupalılar bu toplumların hazinelerini yağmalamakta, zengin altın ve gümüş madenlerinde yerlileri kırbaçla çalıştırmaktadır: Bu topraklardan sadece İspanya'ya taşınılan altın, 1500-50 yıllarında, 400 tondan fazladır. 30 bin ton gümüş de aynı ülkeye götürülmüştür. Aynı dönemde Avrupa'nın altın stoku, tam 57 kat artmıştır. Güney Amerika yerlilerinin sırtından Avrupa sermaye biriktirmektedir.

Yerlilerin İspanyollarla ve Afrikalı zencilerle karıştığı, dünyanın değiştiği, "Conquistadore"lerin ismen yok olduğu yıllarda da, Güney Amerika halkları aynı dönemin özelliklerini korumaktadır: Topraklardaki büyük zenginlikler yabancı şirketler tarafından işletilmektedir. Ülkeler

açıkça soyulmaktadır. Halkın bu durumu değiştirmek yolundaki en ufak kıpırdanışı, kuzeyli dev komşunun ekonomik baskısını ya da askerini karşısında bulmaktadır. Yeni Kral Ferdinand'lar türemiştir. Papa'nın "Katolik ahlâkını korumak" gerekçesi, yerini, ABD'nin "hür teşebbüsü korumak" kavramına bırakmıştır. Sonuç gene aynıdır: Azgelişmiş ülkelerdeki ABD şirketlerinin hacim olarak yüzde 80'i, Latin Amerika kaynaklarını işletmektedir. Bu şirketlerin ABD'ye kâr transferi yılda 1 milyar dolar çerçevesindedir. Latin Amerika, altın yumurtlayan bir tavuktur başkaları için...

Günümüzde, Latin Amerika oyununun kurallarına uymak istemeyenler tehlikeli şekilde artmaktadır. 1959'un "yalnız" Küba'sını çok değişik bir nitelikte, fakat oyunun kuralları dışına çıkarak Peru'nun izlemesi için 9 yıl geçmiştir. Peru'yu Şili'nin izlemesi iki yıl beklenmiştir. Bolivya'nın Şili'yi izlemesine ise bir ay yetmiştir. Bu arada Brezilya, Panama, Dominik'te aynı kuralın dışına taşmak eğilimleri belirmiş; darbeyle yahut askeri dış müdahaleyle önlenmiştir.

Latin Amerika'da zamanın birden hızlanıvermesi rastlantı sonucu değildir. Devrimci birikimlerin çoğalması ve geri kalmışlığın, varlık içinde yokluk yaşamanın bir alın yazısı olmadığının anlaşılması gibi genel etkenlerin yanı sıra, şu anda değişim geçiren üç ülkenin de özel durumları vardır: Zengin yeraltı kaynaklarına sahip bu üç ülke, dolayısıyla, bilinçli işçi kitlelerine, halk hareketlerine ve köklü bir sendikacılık geleneğine sahiptir. Şili halkının sağlam demokratik alışkanlıkları ve güçlü sol partileri vardır. Bolivya işçilerinin devrimci geleneği, yıllar süren isyanları, kan ve ateşte verilmiş sınavları, Juan Lechin gibi bir liderleri vardır. İki yıldan beri "Nâsır benzeri" bir ilericilik ve milliyetçilik uygulamasına uğraşan "anti-emperyalist" Peru, sürekli siyasal hareket ve çatışmalara sahne olmuştur.

Bu üç ülkenin yaşadığı son deneyler kendi şartlarıyla kişiliklerine özgüdür. Devrimci nitelikleri değişik ve belki de yetersizdir. Fakat tümü, Latin Amerika gerçeğini değiştirmeye dönüktür. Oyunun kuralları dışındadır. Latin Amerika çerçevesinde mutlaka çok ileri hareketlerdir: Perulu subaylar bir Amerikan şirketiyle yeni bakır anlaşmasını –mecbur kaldıkları itirafıyla– yapmışlardır ama, uyguladıkları toprak reformunu F. Castro bile "kıtanın en köklü reformu" olarak nitelemiştir. Şili'de, Şilili zenginler bankalardan 80 milyon dolar çekip ABD bankalarına göndermeye başlarken,[48] seçimle iktidarı alan Marksist başkan Allende kıtanın ikinci sosyalist toplumunu kurmaya hazırlanmaktadır. Bolivya'da güçlü işçi

kuruluşlarıyla işbirliği zorunda kalan bir askeri hareket, aynı doğrultudaki gelişmelerin temelini atmaya namzettir.

ABD'nin strateji uzmanları ünlü "Dominolar Kanunu'nu önlemek teorisi"ni Güneydoğu Asya için geliştirmişlerdir: Bir domino taşı yıkılırsa (örneğin, Kamboçya karşı kampa geçerse) öteki domino taşlarını da yıkar (başka ülkeleri peşinden sürükler). Onun için ne yapıp edilmeli, ilk taşın yıkılması ve dominolar kanununun işlemesi önlenmelidir.

Bu dominolar kanununun en geniş uygulamasına, şimdi, Latin Amerika sahnedir.

Milliyet, 11 Ekim 1970

Çin Gerçeği

Doğu'nun 800 milyonluk devi Çin, "tanınması" için önümüzdeki hafta yeniden Birleşmiş Milletler'e getirilecektir. Çin, siyasal ve ekonomik alanda kendini çoktan tanıtmış olmasına rağmen, bir grup ülke gene "hayır" şeklinde oy kullanacaktır. Sayıları giderek azalan bu ülkeler arasında Türkiye de vardır. Bu davranışı, Türkiye'nin şeref hanesine kaydedilecek değildir. nato üyelerinin bile Çin gerçeğini tanımak yolunda birbiriyle yarıştığı günümüzde, Türkiye'nin tutumu ancak üyesi olduğu blokun liderine körü körüne bağlılıkla açıklanabilir.

1950'lerdeki Ortadoğu siyaseti ve Cezayir karşısında izlenen yol, günümüzün Türkiye'si için bir utanç belgesi olmuştur. Bugün, Çin konusunda güdülen siyaset, yarının Türkiye'si için bir utanç belgesi olmaya namzettir. Ortadoğu'ya karşı takınılan tavrın Türkiye'ye kaybettirdiği siyasal ve ekonomik çıkarların benzerleri, ileride Çin'le ilişkilerin gecikmesinden ötürü kaybedilecektir. Bu kayıplar, bağımlı dış politikanın kaçınılmaz ücretidir.

Çin'in ünlü "Kültür İhtilâli" artık geride kalmıştır. Çin'in tarihsel kişiliğine ve Doğulu niteliğine özgü bir harekettir bu: Gittikçe kalıplaşan, heyecanını kaybeden ve yeni bir yönetici "sınıf" doğuran parti, adetâ lağvedilmiştir. Yerini alan ihtilâl komiteleri önce ihtilâlci ruhu tekrar yaratmış, memurlaşan liderleri saf dışı ederek partinin yeniden kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Daha demokratik bir yapıya oturtulan siyasal mekanizma, tartışma ve mücadeleyi geçmişe oranla olağanüstü bir özgürlüğe kavuşturmuştur. Şimdi sosyalizmin Çin'deki uygulaması, bütün Çinlilerin kararları tartışmaya adetâ zorlandıkları; siyasal kuruluşlarda her

üyenin istediği anda ara kademeleri aşarak en üstteki karar merkezlerine başvurabildiği bir ortamda gelişmektedir.

Kültür İhtilâli'nin bir başka önemli sonucu, Doğu anlayışına yatkın bir "inanış ve moral kuvvetinin," toplumsal kalkınmada yeniden başköşeye getirilmesi olmuştur. Mao'nun düşünceleri, üretime "maddi bir kuvvet olarak" katkıda bulunmaktadır. En modern silâhlarla donatılmış düşman ordularının "kâğıttan birer kaplan" oldukları, taze bir inançla tekrarlanmaktadır. Yeni Çin toplumunda, Mao'nun düşünceleri en güçlü maddi araçlardan daha etkilidir.

Bu Çin gerçeğinin özüne nüfuz etmek, Çin anlayışının ve dünya görüşünün inceliklerini sezinlemek Avrupalılar için çoklukla zordur. Bir noktada, anarşik ve saçma, imkânsız gözükmektedir. Fransız düşünürü ve Marksisti Roger Garaudy bile, "Biz Çin'i anlayamayız, Çin'i yargılayamayız" demektedir. Gerçekten, Çin, doğrudan doğruya Doğu medeniyetinin bir ürünüdür. İnanış ve davranışlarında Doğu mistisizminin, Konfüçyüs'ün, binlerce yıllık felsefe ve düşüncelerin izlerini taşımaktadır. Mao'nunki, bundan ötürü bir "Asya Marksizmi" olarak nitelenmektedir. Batılı gözlemciler, "Bu doktrin, Marksizm-Leninizmin Çin gerçeğinin somut şartları uyarınca ve Mao tarafından yeniden yorumlanmış şeklidir" demektedirler.

Moral gücünün, inanışın ve birtakım sözlerin maddi kuvvetlerden üstün tutulması, tabiatıyla, Batılı bakış açısına ters gelmektedir. Ancak bu üstünlüğü Çin gerçeği, ulaştığı sonuçlarla da ispatlamıştır.

Bu geniş ülke, insanlık tarihinin en ilginç deneylerinden birine sahnedir: 100 yıl öncesinin afyonlanmış sömürgesi, 20 yıl öncesinin parçalanmış Çin'i günümüzün nükleer güce sahip süper-devleti olmuştur. Kültür İhtilâli'nin getirdiği taze kuvvetten de hız alarak uluslararası meselelerdeki ağırlığını arttırmaktadır.

ABD'nin, Kamboçya harekâtından sonra, Çin, Uzakdoğu'daki etkisini olağanüstü geliştirmek fırsatını bulmuştur. Şimdi sadece yardım veren bir dost değil, aynı zamanda sürgündeki Sihanuk'un Kamboç hükümetinin de merkezidir; bölgedeki devrimci kuvvetleri kendi öncülüğünde birleştiren bir lider olmuştur. Milli kurtuluş hareketlerini desteklemek ilkesi, Kültür İhtilâli sırasında geçirdiği duraklamayı geride bırakmıştır; günümüzde aktif bir güç olarak yeniden ağırlığını duyurmakta, özellikle Ortadoğu'da göze alınması mutlaka gereken bir faktör yaratmaktadır. Batı basını, Çin'in her

kıtada giriştiği yeni ve güçlü diplomatik çabadan, tecrübesizliğini geride bırakmış bir Çin'in uluslararası alanda artan faaliyetinden söz etmektedir.

Günümüzün Çin'i, dev bir pazar ve üretici olarak dünya ekonomisindeki yerini de almaktadır. Almanya'sından Arnavutluk'una, Kanada'dan Zambia'ya kadar bütün devletler, dışa açılan bu büyük ülkeyle yeni ekonomik ilişkiler kurmanın peşindedirler. Uluslararası işbirliğinin doğrudan doğruya halkların mutluluğuna katkıda bulunduğu günümüzde, dünya nüfusunun dörtte birini barındıran Çin, bütün ülkeler için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Dünün sömürgesi, şimdi 400 milyon dolar yardım vererek Afrika'da döşediği demiryollarıyla, dünyayı bir uçtan ötekine tarayan ticaret heyetleriyle ve ülkesinde ağırladığı yabancı ekonomi temsilcileriyle de, çağımızın daha güzel bir dünya yaratmak uğraşısına aktif şekilde katılmaktadır.

Türkiye'nin inatla "tanımadığı" Çin, işte bu özellikleri taşımakta, dünya ölçüleriyle böyle değerlendirilmektedir. Tarih, kendisini gerçekte ispatlayan kuvvetlerin kâğıt üzerinde soyutlanmasıyla hiçbir şeyin değişmediğini gösterir. Özde var olan kuvvetler, onları soyutlayanlara er veya geç kendilerini kabul ettirirler. Gecikmenin kaybı ise hemen hiçbir zaman somut gerçeklere dokunmaz. Gerçeği yok sayanlara dokunur.

Milliyet, 8 Kasım 1970

"Her Zaman Zenciler Olacaktır"

Sanat, toplumların belirli aşamalarındaki özellikleri yansıtan, onların geleceğine ışık tutan bir araçtır. İnsanlığın büyük macerası sanat eserlerinden izlenebilir; bir roman, bir şiir yahut bir film gününü belgelerken, daha güzel yarınların ipuçlarını da verebilir.

Türkiye, dünya sanatındaki –hattâ kendi sanatındaki– gelişmeleri izlemekten uzun süre yoksun bırakılmış bir ülkedir. Kanun maddelerinin, sansürün ve bir çeşit faşizmin ördüğü Çin şeddi karşısında, dünya ve Türk sanatının en şerefli temsilcileri toplumumuza ancak yıllar sonra erişebilmişlerdir. Günümüzde aynı zorlukların başlıca kurbanı "sinema"dır. Ortaçağ artığı bir sansür Türkiye'de hâlâ yürürlüktedir: Çünkü sinema, kitleleri öteki sanat dallarından çok fazla etkileyecek bir güce sahiptir.

Bu büyük engele rağmen, uluslararası haberleşme araçlarının yaygınlığı ve sanat eserlerinin başındaki uzun araştırmalara konu edilmesi, Türkiye'de

belki asla seyredilemeyecek filmlerin mesajını kavramamıza; onlardan –eksik de olsa– bir pay çıkarmamıza imkân vermektedir.

Esirler, Amerikan rejisörü Herbert Biberman'ın yirmi yıllık bir aradan sonra yaptığı ilk filmdir. 1950'de Toprağın Tuzu'nu çeviren Biberman, bu eserindeki devrimci tutumundan ötürü "McCarthy" komisyonlarında sürünmüştü. Bu komisyonların en aktif üyesi olan şimdiki Başkan Nixon'a "anti-Amerikan faaliyetlerinden" hesap vermiş ve yirmi yıl film yapmak imkânını bulamamıştı.

Esirler'de, içsavaş öncesi Amerika'sındaki bir zenci esirin macerası anlatılır: Bu zenci, iyi yürekli bir beyazın esiridir. Onun güvenilir adamıdır. Öyle ki, artık "esirliğini" unutmuş, kendini beyaz dünyanın bir parçası saymaya başlamıştır. Ancak bu rüya, uzun sürmeyecektir: İşleri kötüleşen iyi yürekli beyaz esirini salıverecek; evinden ve ailesinden koparılan zenci, zalim bir toprak sahibinin, "Albay Mac Kay"in malı olacaktır.

Mac Kay, her iki ırkı da karşısına alan garip bir kişidir: Esirlerine vahşete vardırarak işkence ederken, öte yandan güzel bir zenci kızla yaşamakta ve bu davranışı muhafazakâr Beyazları çıldırtmaktadır. Esirlerin arasında gladyatör kavgaları da düzenleyerek eğlenen Mac Kay'in çiftliğinde, zenci adam asıl kişiliğine dönecek ve alın yazısı olan esirliğin bilincine tekrar varacaktır. Sonunda, ümitsiz bir isyan çıkaran bu esir ve benzerleri, Mac Kay ve benzerleri tarafından insafsızca öldürülecektir.

Biberman, Esirler'de, esirlik kurumunu Amerikan toplumunun "asli günahı" olarak işlemektedir. Kutsal kitaplara göre insanlığın "ilk günahı" olan "cennet bahçesindeki yasak elmayı çalmak" insanları bütün kuşaklar boyunca sürecek bir kadere nasıl mahkûm etmişse; esirlik uygulaması da, aynı şekilde Amerikan toplumunu mahkûm etmiştir. Biberman, esirlik kurumunda, Amerika ve benzeri ülkelerdeki çağdaş toplumsal ilişkilerin küçük bir çekirdeğini görmekte; esirliğin ortadan kalkmayacağını, şekil değiştirerek yaşayacağını öne sürmektedir. Nitekim filmin günümüze dek uzanan moral dersi, esir ayaklanmasını bastıran Mac Kay'in öteki Beyazlara söylediği şu sözlerle verilmektedir: "Meraklanmayın beyler, her şey yoluna girdi, duruma hâkimiz. Dünya, kullanabileceğimiz zencilerle her zaman dolu olacaktır..."

Bu "evrensel" ve "ölümsüz" esir zencilerin çok sonraki bir macerasını ise başka bir filmde, Atları Vururlar, Değil mi?'de izlemek mümkündür

Sidney Pollack'ın adı geçen filmi, 1929 buhranını izleyen karışık dönemin Amerika'daki bir kesitini anlatmaktadır. Atları Vururlar, Değil

mi?’nin konusu, hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen, Biberman’ın filmini ve onun “her zaman var olacak” zenci esirlerini hatırlatmaktadır:

Film, Horace McCoy’un 1935’te yayınlanmış belgesel romanından alınmıştır. Konu, 1929 buhranının yarattığı milyonlarca işsizden bâzı işbilirlerin Amerikanvari usullerle yararlanmasıyla ilgilidir. Gerçekten de, o günlerde bütün ülkeyi “Dans Maratonları” sarmıştır; gazeteler, “filanca şehirdeki dans maratonunun 250. saate ulaştığı” şeklindeki sansasyonel haberlerle doludur. Birtakım açıkgözler, yüz binlerce sefil ve aç işsizden yararlanmak için şöyle bir usul bulmuşlardır: Ancak her şeyini kaybetmiş olanların katılabileceği şartlarda insafsız bir yarışma düzenlemek, basının da yardımıyla buna “eğlence havası” vererek bol seyirci toplamak ve kısa sürede milyoner olmak. Nitekim büyük sirk çadırları ve dev kapalı salonlar kiralanmış, “günlerce uyumadan dans ederek, bütün katılanlar yarışı bıraktıktan sonra ayakta kalan çiftin büyük para kazanacağı” gürültüyle ilân edilmiştir.

Atları Vururlar, Değil mi? yarışmaların korkunç havasını, bu toplu işkenceyi seyredip eğlenenleri anlatmaktadır. Yüzlerce aç işsiz, sadece bir çiftin kazanacağı ödülü almak için yarışa katılmıştır. Yarışan çiftlere, dansa devam ederken yiyebilecekleri sandviçlerden 24 saatte 7 defa verilmekte, zaman zaman onar dakikalık dinlenmeler yapılmaktadır. Ve dans, gece gündüz durmadan devam etmektedir. Gülen, eğlenen rahat seyircilerin izlediği çiftlerin sayısı yavaş yavaş azalmakta; özellikle hızlı melodilerde yıkılanlar, bayılanlar, hattâ ölenler olmaktadır. Yoksul işsizlerin ölüm yarışı günlerce sürmekte, yarış uzayıp heyecan arttıkça seyirci çoğalmaktadır: Sadece tek giriş için olan biletlerden en büyük yararı sağlamak isteyen kimi seyirci, geceyi sıra üstlerinde uyuyarak geçirmekte, kimisi de, “organizatör hile katar” düşüncesiyle, geceleri gelip yarışın sürekliliğini kontrol etmektedir.

Bu kitle maratonunun, kendine özgü ilginç kuralları da vardır: Önce, dans ederken uyuklamak kesinlikle yasaktır; ayağında patenle kayan hakemler pisti dolaşmakta, elindeki kastanyeti uyuklayan yarışmacının kulağında şakırdatarak onun dikkatini çekmektedir. Ayrıca, ahlayıp ohlamak, seyircisinin neşesini bozmak da yarışmadan kovulmaya yol açmaktadır: Yarış salonlarının her yanında “Keep Smiling – Gülümsemeye Devam Ediniz” yazılı yaftalar asılıdır.

Esirler filminin konusu olan zenci esirler, burada, renk ve ırk ayrımının da ötesinde bir anlam kazanarak, yoksul beyaz işsizler şeklinde

canlanmaktadır...

Esir sahibi Mac Kay'in "her zaman zenciler olacaktır" kehanetini, insanlık, günümüzde bile yalanlayamamıştır. Üstelik 1860 öncesinin "zenci esiri," ırk, renk ve millet ayrımından bağımsız bir kavram olmuştur. Günümüzün dünyası, bu "zencilerin" dünyasıdır: Zenci esir, bazen Hitler Almanya'sındaki Yahudi'dir. Bazen Filistinli Araplardır. Bütün bir Vietnam halkıdır. Bolivya'nın maden işçileridir. Türkiye'nin topraktan kopamayan topraksız köylüleri, üzerine ateş açılan işçileri, işsizleridir. Amerika'nın kara derilileri, Endonezya'nın kitlece kurşuna dizilenleridir. Kısaca, esir zencinin ekonomik görevini daha gelişmiş biçimde yüklenenler; ya da, çağdaş Mac Kay'lerin zalimliğine kurban gidenler; modern dans maratonu düzenleyicilerinin çıkarlarından ötürü ölenlerdir.

Ve "her zaman olacak bu zencileri" oldurtmayan bir dünya kurulmadıkça, esir sahibi Mac Kay gibi, çağımızın "beyazları" da rahat yüzü görmeyeceklerdir.

Milliyet, 24 Eylül 1970

"Yarın"ı "Dün"de Aramak

Toplumların kaderi değişmektir. Bugün dünden farklıdır, yarın bugünden farklı olacaktır. Zamanın akışı içinde yeni koşullar her an doğmakta, gelişmekte, yok olmaktadır.

Bu sürekli toplumsal değişim, çağımızda görülmemiş bir hız kazanmıştır, insanlık, hiçbir yüzyılda rastlanmadık biçimde değişmektedir. Yeni dünyalar yaratmaktadır. İnsanlığın sonsuz macerası her an genişleyen ufuklara doğru hızla devam etmektedir.

Türkiye, aynı hızlı değişimini kendi sınırlı ölçülerinde yaşamaktadır. Eskiden on yıla sığmayan olaylar dizisi, artık bir yıla sığıvermektedir. Zaman hızlanmıştır. Türkiye'nin işçisi, köylüsü, gençliği ve bütünüyle bugün karşılaştığı sorunlar, on yıl öncesinde hayâl dahi edilemeyecek bir ileriliktedir. Bugün hayâlini herhalde kuramadığımız 1980 sorunlarının nerelere ulaşacağı ise, aynı tempo devam ederse, gerçekten düşündürücüdür.

Bu büyük değişimin özünü kavramak ve gelişmesine katkıda bulunmak, ancak bir değişim içinde olmanın bilincine varmakla mümkündür. Bugün, dünden farklıdır. Dün, kaçınılmaz ve bir daha yaşanamaz biçimde geride kalmıştır. "Dün"ün "bugün"e ve "yarın"a katkısı, tarihsel bir deney

niteliğinin sonucudur. Dün, her zaman yararlanılması ve asla küçümsenmemesi gereken bir tecrübe hazinesidir. Ancak, dünü ve dünün çözüm yollarını yaratan koşullar, dünde kalmıştır. Günümüzü şekillendirecek yöntemler ise, günümüz tarafından belirlenir. Günümüzün çözümleri yakın tarihin kendine özgü çerçevesinde araştırılamaz.

Türkiye'de dün, geride kalmıştır. Kitleler tarafından çoktan aşılmıştır. "1938'de yüzde 90'ı fabrika denemeyecek derme çatma tesisler olan sanayi kuruluşlarıyla,"[49] makinesiz tarımıyla, 14 saatlik işgünleriyle, dün, artık tarih olmuştur. Bağımsız ekonomi amacının "1945'e kadar sayesinde gerçekleştiği dünyanın özel koşulları" da,[50] yerini daha zor koşullara bırakmıştır. Bir lira yevmiyeyle çalışan ve en küçük haktan yoksun olan işçi, "dün"e aittir. Sanayinin ancak yüzde 10'unu yarattığı bir milli gelir de "dün"ündür. Sınıfsız millet anlayışıyla, aslında sermayeyi gözetip sermayesizi ezdiren hakemlik iddiasıyla, hâkim zümrelerin halk kitleleri sırtında koalisyon kurmalarını mümkün kılan sosyal barışıyla, tahsildar pençesindeki köylüsü ve yol vergisiyle, dün, bir daha gelmemek üzere geçmişte kalmıştır. Hem de öylesine geçmişte kalmıştır ki, 1960'ın 500 binlik, 1965'in 800 binlik sigortalı işçi sayısı bile günümüzden çok uzaklardadır. 1960 ölçüleriyle bir çeşit devrimciliğin doruğuna ulaşan sözlerin devrimciliği bile, artık eskimiştir. Bir dönem, dün, kendine özgü koşulların yarattığı çözüm yollarıyla, kendi çerçevesindeki büyük başarıları, atılımları ve başarısızlıklarıyla; şerefi, kıvancı, özellikleri ve ayrıcalıklarıyla, bir daha yaşanmamak üzere tarihe karışmıştır.

"Dün"le beraber, dünün ilerici çözüm yollarının ilericiliği de, günümüz açısından, tarihe karışmaktadır.

Bugün, bambaşka dinamiklerin ve özelliklerin yepyeni bir Türkiye'siyle karşı karşıyayız. 1 milyonu sigortalı 2 milyon işçisi, keskinleşen sınıfsal çizgileri, hızlı şehirleşmesi ve gecekondulardan yükselen yeni özlemleriyle, okuyan ve daha fazla okuyan gençliğiyle, günümüz, dünden çok değişik bir toplumsal yapıyı yansıtmaktadır. Dün koyun sürüsü olarak bakılanlar, günümüzün mücadeleci köylüsüne, 16 Haziran bilincine varmış işçisine dönüşmüştür. Bu bilinci oluşturan üretim güçleri sanayide işçi başına yaratılan değeri 25 yılda yüzde 400 arttırarak geliştirirken, mevcut üretim tarzını daha ileriye götürecek birikimleri de gerçekleştirmektedir. Dünün kısır kültür ortamı, yerini, her çeşit kitabın yayınlanıp neredeyse her görüşün tartışılabildiği bir aydınlığa bırakmıştır.

Karşımızda, değişen bir Türkiye vardır. Bin yıllık bir kültürün imbiğinden ve yakın tarihinin demokratik alışkanlıklarından geçen bu Türkiye'de, artık, kitleler kendi haklarının bilincine varmakta, mücadele şekillerini oluşturmaktadır. Kimsenin vasiyetine ve yeni hakemlik deneylerine, bu kitlelerin ihtiyacı yoktur. Devrimcilerin asla işlememesi gereken hatânın arkaya bakmak ve geçmiş devrimlere dönmek olduğu, unutulmamalıdır.

Türkiye, daha güzel yarınlar yaratacak toplumcu çözüm yollarını, ancak günümüzdeki gelişmelerden hız alarak ve günümüzün gerçeklerine dayanarak oluşturabilir. Geçmişin, sosyal ve sınıfsal ilericiliği hayli tartışma götürür deneylerini tekrarlamak özlemi, ancak Türkiye'yi hiç değişmeyen, hattâ gerileyen bir olgu gibi sosyoloji dışı ölçülerle yorumlamanın sonucudur. Hakemlik deneylerine meraklı olanlara ya da gelişmeleri durdurmakta maddi çıkarı bulunanlara elverişli bir düzen yaratabilirse de, kitleler açısından herhalde hiçbir çekici yanı yoktur.

Yarını dünde aramak, 1970 Türkiye'sinde, anlamsızdır.

Milliyet, 15 Kasım 1970

[1] Gazi Mustafa Kemal’in “Halk Fırkası”nın ilkelerine değinen 7 Şubat 1923 tarihli konuşması.

[2] Milliyet, 24 Haziran 1970.

[3] Milliyet, 18 Haziran 1970.

[4] Milliyet, 8 Temmuz 1970.

[5] Ferit Öngören, “Haziran 1970 Direnişi”, Cumhuriyet, 22 Temmuz 1970.

[6] Ferit Öngören, “Haziran 1970 Direnişi”, Cumhuriyet, 22 Temmuz 1970.

[7] Milliyet, 13 Temmuz 1969.

[8] Nouvel Observateur, 12 Ocak 1970.

[9] Le Monde, 21 Nisan 1968.

[10] Le Monde, 23 Şubat 1970.

[11] S. Demirel’in 12 Mart 1970 tarihli Meclis konuşmasından.

[12] Milliyet, 15 Şubat 1970.

[13] Manuel Bridier, “Le Yalla du Pauvre”, Le Monde, 24 Şubat 1970.

[14] William Shirer, Le Troisieme Reich, c. 1, s. 286-89.

[15] Maurice Crouzet, Histoire Générale des Civilisations, c. VII, s. 215.

[16] Ali Gevgilili, “Durumumuzu Doğru Olarak Bilelim”, Milliyet, 27 Ağustos 1970.

[17] Le Nouvel Observateur, 8 Eylül 1969.

[18] M. Manceaux, “Des porno-shops en France”, Nouvel Observateur, 24 Ağustos 1970.

[19] C. Roy, “La fureur du nu”, Nouvel Observateur, 18 Ağustos 1969.

[20] M. Legris, “The American way of love”, Le Monde, 27 Haziran 1970.

[21] C. Roy, “La fureur du nu”, Nouvel Observateur, 18 Ağustos 1969.

[22] C. Roy, “La fureur du nu”, Nouvel Observateur, 18 Ağustos 1969.

[23] Le Nouvel Observateur, 8 Eylül 1969.

[24] Le Figaro, 29 Ekim 1969.

[25] Charles Cros, “Çirozname”, Orhan Veli’nin çevirisi.

Yazıların hazırlanmasında yararlanılan başlıca kaynaklar: Britannica Ansiklopedisi: Britannica 1968 yıllığı; “The Hippies”, B.H. Molfe; Nouvel Observateur, Le Monde ve Le Figaro koleksiyonları.

[26] “Dünya Filistin Semineri” tutanakları, Doc. D/1, Nisan 1965.

[27] 1963’le ilgili rakam ve olaylar Britannica Ansiklopedisi’nin 1964’te yayınlanan yıllığından alınmıştır.

[28] Histoire Générale des Civilisations, c. VII.

[29] Ali Halil, Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye.

[30] Britannica’nın 1964 yıllığı.

[31] 16 Ali Halil, “nato ve Türkiye”, Newsweek, 11 Aralık 1967.

[31*] 16 Ali Halil, “nato ve Türkiye”, Newsweek, 11 Aralık 1967.

[32] 18 Abdi İpekçi, Milliyet, 16 Mart 1968.

[32*] 18 Abdi İpekçi, Milliyet, 16 Mart 1968.

[33] Newsweek, 1 Ocak 1968.

[34] Ulus, 31 Mart 1968.

[35] ABD savaş sanayii ile ilgili bilgiler, Nouvel Observateur dergisinin 1969 koleksiyonundan derlenmiştir.

[36] Peter Martinsen'in açıklamaları 3 Ocak 1968 tarihli Nouvel Observateur dergisinde yayınlanmıştır.

[37] Amerikan gazetelerinde çıkmış haberler, Amerika'da yaşayan İngiliz yazarı Felix Greene'in Vietnam Vietnam adlı eserinden alınmıştır.

[38] Vietnam'daki Amerikan silahlarının gelişmesiyle ilgili bilgiler Bernard Couret'nin Mart 1967 tarihli Le Monde Diplomatique gazetesinde yayınlanan "Vietnam champ d'essai de la guerre anti-guérilla" başlıklı incelemesinden alınmıştır.

[39] Danjel Roy, “Le Coup de Phnom-Penh”, Le Monde Diplomatique, Nisan 1970.

[40] Le Monde, 2 Eylül 1968.

[41] Le Monde, 5 Eylül 1968.

[42] Le Monde, 7 Ocak 1969.

[43] Ovando Hükümeti’nin 1969’daki resmi açıklaması. Zikreden: K.S. Karol. Le Nouvel Observateur, 10 Ağustos 1970.

[44] R.F. Lamberg, “Che in Bolivia: The ‘Revolution’ that Failed”, Problems of Communism, Temmuz-Ağustos 1970.

[45] Che Guevara, Le Journal de Bolivie (Ed. Maspero), s. 97, 101, 159.

[46] Che Guevara, Ecrits Révolutionnaires (Ed. Maspero), s. 287.

[47] L’Histoire Générale des Civilisations, c. IV, s. 434.

[48] “La peur d’un nouveau Cuba”, Le Monde, 28 Eylül 1970.

[49] Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1965), c. II, s. 394.

[50] Gülten Kazgan, “47. Yılda Ekonomimiz”, Cumhuriyet, 30 Ekim 1970.

[*] Bu yazının yayınlandığı günlerde İstanbul’da sıkıyönetim vardı ve aynı doğrultudaki bir propagandaya Türkiye de sahnedir.

[*] Siyonizm, İsrail Devleti’nin kuruluşunu amaç edinen akıma verilen isimdir. “Filistin Meselesi Nedir?” bölümü, Encyclopedia Britannica’nın Filistin’le ilgili kısımlarından alınmıştır.

[**] Filistin ve İsrail kelimeleri, Araplarla İsrailliler tarafından değişik anlamda kullanılıyor. Biz, uluslararası terimlere uyarak “Filistin”i coğrafi bir bölge, “İsrail”i bu bölgede kurulan bir devlet anlamında kullanıyoruz.

[*] Amerikan Anayasası’nın başkanın yeminiyle ilgili maddesi.